KLAIPĖDOS UNIVERSITETO
SVEIKATOS MOKSLŲ FAKULTETO
SOCIALINIO DARBO KATEDRA

RŪPESČIO FENOMENAS: SENO ŽMOGAUS BUVIMO GLOBOS NAMUOSE PATIRTYS

Phenomenon of Care: Experience of Being Elderly Person in Nursing Home

Magistro baigiamasis darbas

Autorius DMSSD20, stud. Kristina Karalienė

Vadovė Dėst. prof. dr. Rita Vaičekauskaitė

Klaipėda, 2022

MAGISTRO BAIGIAMOJO DARBO LYDRAŠTIS

KRISTINA KARALIENĖ

.....

(magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

RŪPESČIO FENOMENAS: SENO ŽMOGAUS BUVIMO GLOBOS NAMUOSE PATIRTYS

.....

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

Patvirtinu, kad magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas magistro baigiamasis darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas Klaipėdos universitete ir kitose aukštosiose mokyklose.

Kristina Karalienė .....

(magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė ir parašas)

Sutinku, kad magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 m. Klaipėdos universiteto studijų procese.

Kristina Karalienė .....

(magistro darbo autoriaus vardas, pavardė ir parašas)

Magistro baigiamąjį darbą ginti .....

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

..... Prof. dr. Rita Vaičekauskaitė .....

(data) (magistro baigiamojo darbo vadovo vardas, pavardė ir parašas)

Baigiamasis darbas įregistruotas katedroje .....

(data)

Giedrutė Padleckytė .....

(katedros sekretorės vardas, pavardė ir parašas)

Magistro baigiamąjį darbą ginti .....

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

..... Prof. dr. (HP) Ingrida Baranauskienė .....

(data) (katedros vedėjo vardas, pavardė ir parašas)

Recenzentais skiriu .....

.....

(įrašyti recenzento(ų) vardą, pavardę)

..... Prof. dr. (HP) Ingrida Baranauskienė .....

(data) (katedros vedėjo vardas, pavardė ir parašas)

SANTRAUKA

Karalienė K. Rūpesčio fenomenas: seno žmogaus buvimo globos namuose patirtys. Socialinio darbo magistrantūros studijų programos baigiamasis darbas. Darbo vadovė prof. dr. Rita Vaičekauskaitė, Klaipėdos universitetas: Klaipėda, 2022. – 121 p. (be priedų)

Tyrimo aktualumas. Senstant visuomenėms sparčiai daugėja senyvo amžiaus asmenų, o šiuo laikotarpiu pasaulyje jų ypač daug (Acienė ir Mačiulskytė, 2021). Tai kelia vis naujų iššūkių visoms pasaulio bendruomenėms ir daro įtaką mokslinių tyrimų plėtrai nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu (Bjerregaard ir kt. 2018; Acienė ir Mačiulskytė, 2021). Dėl paslaugų poreikio senyvo amžiaus asmenims pastarąjį dešimtmetį Europoje ir Lietuvoje vienas iš labiausiai augančių sektorių yra ilgalaikės priežiūros ir globos sektorius (Naujanienė ir kt., 2016; Matonytė ir kt., 2019; Žalioji knyga, 2021). Remiantis oficialia statistika ir prognozėmis ilgalaikės priežiūros poreikis 2016 metais buvo reikalingas 19,5 mln. Europos gyventojų. Numatoma, kad jis tik augs, - nuo 23,6 mln. 2030 metais iki 30,5 mln. 2050 metais (Žalioji knyga, 2021). Lietuvoje taip pat kasmet daugėja senyvo amžiaus žmonių, apsigyvenančių globos namuose, o didžiausia amžiaus grupė, kuriai teikiamos ilgalaikės socialinės globos paslaugos, yra asmenys, sulaukę 85 ir daugiau metų amžiaus (Charenkova, 2020). Socialinės paslaugos globos namuose yra rūpesčio ir socialinio teisingumo visuomenėje realizavimas senyvo amžiaus žmonių atžvilgiu. Nors rūpestis yra pamatinė sąvoka socialiniame darbe, tačiau moksliniuose tyrimuose plačiau nagrinėtas tik rūpesčio etikos kontekste (Gilligan ,1982; Noddings, 2003; Bubeck, 2004; Held 2006; Slote, 2007; Bikauskaitė, 2013). Stebint rūpesčio etikos idėjų populiarumą tokiose taikomos etikos šakose kaip sveikatos priežiūros, slaugos, rodo rūpesčio sąvokos reikšmingumą ir poreikį *rūpestį* nagrinėti socialinio darbo srityse, kad būtų įvertintas jo ne tik semantinis, bet ir socialinis bei filosofinis turtingumas, ypač, dėl senyvo amžiaus žmonių priežiūros. Todėl siekiant geriau rūpintis senyvo amžiaus asmenimis organizuojant socialinių paslaugų jiems teikimą globos namuose, būtina suprasti, koks yra seno žmogaus globos namuose patiriamo rūpesčio turinys, koks rūpestis senam žmogui globos namuose yra aktualus. Šiuos klausimus nagrinėti iš seno žmogaus perspektyvos. Tokio požiūrio ir supratimo socialinio darbo mokslinėje ir praktinėje aplinkoje trūksta.

Tyrimo objektas - rūpesčio senatvėje išgyvenimas kaip subjektyvi būsena ir ją apibrėžianti struktūra.

Tyrimo tikslas - atskleisti ir aprašyti rūpesčio fenomenologinę struktūrą remiantis seno žmogaus buvimo globos namuose patirtimi.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriškai konceptualizuoti senatvės ir rūpesčio fenomeną.
2. Identifikuoti patyrimą senatvėje apibūdinančias fenomenologines kategorijas ir jų aktualumą socialiniame darbe.

3. Atskleisti rūpesčio senatvėje fenomeno struktūrą ir fenomenologinį jo apibrėžimą.
4. Iškilusius fenomenologinius radinius aktualizuoti teorinių konceptų kontekste.
5. Išskirti konceptualius tyrimo rezultatus parengtose išvadose.

Tyrimo metodika. 2020 metų gegužės - rugsėjo mėnesiais atliktas kokybinis fenomenologinis tyrimas, naudojant mokslinių duomenų rinkimo metodą - pusiau struktūruotą interviu su globos namų gyventojais, kurie globos namuose gyvena 2-4 metus. Kokybinio tyrimo surinkta medžiaga analizuota su pertrauka, 2020 metų gruodžio - 2022 metų kovo mėnesiais. Tyrimo duomenys analizuoti interpretacinės fenomenologinės analizės būdu.

Darbo struktūra. Pirmoje dalyje analizuojamas senėjimo reiškinys, jo kompleksiškumas iš skirtingų teorinių perspektyvų, nes nėra vienos teorijos, kuri integruotų skirtingas žinias ir požiūrius. Skirtingos mokslinės teorijos sutaria, kad sėkmingam senėjimui labai svarbus autentiškas žmogaus santykis su aplinka, kurį sukurti ir palaikyti padeda žmogaus sąmoningumas. Pastarojo turinį padeda atskleisti fenomenologinės kategorijos, kurių aktualumas socialiniame darbe aiškinamas pasitelktus egzistencializmo filosofiją. Rūpestis iškyla kaip prasminio žmogaus santykio su pasauliu kategorija, kuri padeda suvokti žmogaus buvimo pasaulyje reikšmės formavimosi procesą. Antroji dalis skirta pristatyti kokybinio fenomenologinio tyrimo metodologines nuostatas, interpretacinės fenomenologinės analizės metodiką, tyrimo organizavimą, eigą bei etiką; tyrimo duomenų interpretaciją. Trečiojoje dalyje pateikiama tyrimo seno žmogaus buvimo globos namuose patirčių interpretacinės fenomenologijos būdu atlikta atskirų atvejų analizė ir šio tyrimo rezultatai.

Išvados. Rūpesčio fenomenas yra subjektyvi ir kintamo intensyvumo būsena, kurios struktūrą sudaro šios dalys: *rūpestis sambūviu* atskleidė tarpasmeninių santykių su vaikais, artimaisiais ir bendrystės globos namuose senyvame amžiuje svarbą. Santykiuose svarbus vaikų dėmesys, empatiškai paslaugus globos namų personalas ir pačių gyventojų tarpusavyje kuriamas santykis. *Rūpestis mirties prasmingumu* atskleidė sielovados pobūdžio intervencijos ir dvasinės pagalbos svarbą kaip ypatingą bendravimo būdą įkūnyto laikiškumo senatvėje suvokimui. *Rūpestis autentišku patyrimu* parodė, kad gyvenimas senyvame amžiuje virsta buvimu. Senas žmogus kasdienį norą gyventi motyvuoja savo pastangomis. Pripažinti, kad galimybės yra tik jo paties dėl pasikeitusio aktyvumo lygio,- sunku ir pavyksta ne kiekvienam. *Rūpestis sveikata* atskleidė, kad liga kaip egzistencinė patirtis yra silpnesnio gyvybingumo išgyvenimo senyvame amžiuje priežastis. Kompleksiška gerai teikiama priežiūra senatvėje yra atsvara ir gyvumo senatvėje šaltinis. *Rūpestis dėl susvetimėjimo* atskleidė tapimo senu kaip kitybės žmogaus tapatybei, kaip nuosmukio ir priešybės gyvenimui suvokimą, nes senas žmogus nebėra tas, kas buvo, ir nebėra toks geras, koks buvo jaunystėje.

Raktažodžiai: rūpestis, senatvė, senėjimas, globos namai

SUMMARY

Karalienė K. Phenomenon of Care: Experience of Being Elderly Person in Nursing Home**.** Final Thesis of the Master's Degree Program in Social Work. Supervisor Assoc. Prof. Dr. Rita Vaičekauskaitė, Klaipėda University: Klaipėda, 2022. -121 p. (w/o appendices).

Relevance of the research. As societies age, the number of elderly people is growing rapidly, and in this period, there are especially many of them in the world (Acienė and Mačiulskytė, 2021). This poses ever-new challenges to all communities in the world and influences the development of research at the national and international levels (Bjerregaard et al. 2018; Acienė and Mačiulskytė, 2021). Due to the need for services for the elderly in the last decade, one of the fastest growing sectors in Europe and Lithuania is the long-term care sector (Naujanienė et al., 2016; Matonytė et al., 2019; Green Paper, 2021). According to official statistics and forecasts, long-term care in 2016 was needed by 19.5 million Europeans. This need is projected to increase from 23.6 million in 2030 to 30.5 million in 2050 (Green Paper, 2021). In Lithuania, the number of elderly people living in nursing homes is also increasing every year, and the largest age group for which long-term social care services are provided are persons aged 85 and over (Charenkova, 2020). Social services in nursing homes are the realization of care and social justice in society in relation to the elderly. Although care is a fundamental concept in social work, research has examined it more broadly only in the context of the ethics of care (Gilligan, 1982; Noddings, 2003; Bubeck, 2004; Held 2006; Slote, 2007; Bikauskaitė, 2013). Observing the popularity of care ethics ideas in areas of applied ethics such as health care, nursing, shows the importance of the concept of care and the need to address *care* in the areas of social work to assess not only its semantic but also its social and philosophical richness, especially in caring for the elderly. Therefore, in order to take better care of the elderly by organizing the provision of social services to them in a nursing home, it is necessary to understand the content of the care experienced by the elderly person in the nursing home, and what care is relevant to the elderly person in the nursing home. To examine these issues from the perspective of an old man. There is a lack of such approach and understanding in the scientific and practical environment of social work.

The object of the research is the experience of care in old age as a subjective state and the structure that defines it.

The aim of the research is to reveal and describe the phenomenological structure of care based on the experience of an elderly person in a nursing home.

Objectives of the research:

1. To theoretically conceptualize the phenomenon of old age and care.
2. To identify the phenomenological categories describing the experience in old age and their relevance in social work.

3. To reveal the structure of the phenomenon of care in old age and its phenomenological definition.
4. To update the emerging phenomenological findings in the context of theoretical concepts.
5. To single out the conceptual results of the research in the prepared conclusions.

Methodology of the research. In May-September 2020, a qualitative phenomenological research was carried out using the method of scientific data collection - a semi-structured interview with the residents of the nursing home who have lived in the nursing home for 2-4 years. The material collected in the qualitative research was analysed with a break, in December 2020 - March 2022. The research data were analysed by Interpretive Phenomenological Analysis.

Structure of the final thesis. The first part analyses the phenomenon of aging, its complexity from different theoretical perspectives because there is no single theory that integrates different knowledge and approaches. Different scientific theories agree that an authentic human relationship with the environment, which human consciousness helps to create and sustain, is critical to successful aging. The content of the latter is revealed by the phenomenological categories, the relevance of which in social work is explained by the philosophy of existentialism. Care arises as a category of meaningful human relationship with the world, which helps to understand the process of the formation of the meaning of human presence in the world. The second part is intended to present the methodological provisions of the qualitative phenomenological research, the methodology of Interpretive Phenomenological Analysis, the organization, course and ethics of the research; interpretation of the research data. The third part presents the analysis of individual cases of the experience of an old person in a nursing home performed by the method of interpretive phenomenology, and the results of this research.

Conclusions. The phenomenon of care is a subjective and variable-intensity state, the structure of which consists of the following parts: *care for coexistence* has revealed the importance of interpersonal relationships with children, loved ones, and community in a nursing home. *Care for the meaningfulness of death* has revealed the importance of pastoral-type intervention and spiritual help as a special way of communication for the perception of embodied temporality in old age. *Care for authentic experience* has shown that life in old age turns into existence. The elderly person motivates the daily desire to live with his/her own efforts. It is difficult and not everyone succeeds in acknowledging that the opportunities are only their own due to the changed level of activity. *Care for health* has revealed that illness as an existential experience is the cause of weaker viability in old age. Complex well-provided nursing in old age is a counterweight and a source of vitality in old age. *Care for alienation* has revealed the perception of becoming elderly as the otherness to human identity, as a decline and opposition to life, for the elderly person is no longer what he/she was and is no longer as good as he/she was in his/her youth.

Keywords: care, old age, aging, nursing home

TURINYS

ĮVADAS **9**
I.TEORINĖ ANALIZĖ **14**
1.1. Senatvės konceptualizavimas mokslinėse teorijose **14**
1.1.1. Biologinės teorijos 14
1.1.2. Psichologinės teorijos 18
1.1.3. Socialinės teorijos 22
1.2. Patyrimo senatvėje fenomenologinės kategorijos **25**
1.2.1. Gyvenamasis pasaulis 25
1.2.2. Būtis ir buvimas 28
1.2.3. Gyvenimas ir gyvumas 31
1.2.4. Rūpestis 34
1.2.4.1. Rūpestis kaip santykis su kitu 35
1.2.4.2. Rūpestis kaip veikla 37
1.2.4.3. Rūpestis kaip atsakas į poreikį 39
1.3. Rūpesčio svarba socialiniame darbe egzistencializmo perspektyvoje **42**
II. METODOLOGIJA **46**
2.1. Fenomenologijos teorinė prieiga **46**
2.2. Interpretacinės fenomenologijos metodologija **49**
2.2.1. Interpretacinės fenomenologijos metodo kilmė ir taikymo galimybė 49
2.2.2. Interpretacinės fenomenologinės analizės filosofinis pagrindas 50
2.2.3. Duomenų analizės etapai interpretacinės fenomenologijos požiūriu 53
2.3. Tyrimo metodas **55**
2.4. Tyrimo imties sudarymas **57**
2.5. Tyrimo etika ir patikimumas **58**
III. TYRIMO REZULTATAI **62**
3.1. Atskirų atvejų analizė **62**
3.2. Pagrindinių temų aptarimas **100**
3.3. Tyrimo rezultatų aptarimas **104**
IŠVADOS **114**
REKOMENDACIJOS **115**
LITERATŪRA **116**
PRIEDAI **122**

ĮVADAS

Tyrimo praktinis aktualumas. Senatvė žmogui yra ypatingas gyvenimo etapas, kuris paprastai siejamas su senstančiu kūnu, jį ištinkančiomis ligomis ir silpnesne sveikta, užimtumo ir aktyvumo pokyčiais, mažėjančiu socialiniu savarankiškumu, didėjančia priklausomybe nuo artimųjų ir augančiu globos poreikiu (Lesauskaitė ir Macijauskienė, 2004; Jankūnaitė ir Naujanienė, 2012; Charenkova, 2020). Nuspręsti, kada prasideda senatvė ir kada asmuo jau yra senas, visada buvo sunku, nes šio tarpsnio pradžia ir pabaiga yra individuli (Charenkova, 2020). Visgi moklse ir praktikoje yra sąlyginiai chronologinio amžiaus ribos standartai, kuriais vadovaujamasi nusakant šį amžiaus tarpsnį. Pasaulinės sveikatos organizacijos (toliau - PSO) apibrėžimu gyventojų senėjimas pradedamas charakterizuoti nuo 65 metų amžiaus ir senatvės amžiaus slenksčiu laikoma 75 metų amžiaus riba (Juozapaitytė - Novickienė, 2018; Charenkova, 2020), kuri pastaruoju metu dėl įvairių aplinkybių kelti pensinio amžiaus kartelę gali pasikeisti.

Visuomenės senėjimas yra pasaulinis reiškinys ir natūralus procesas, tačiau dar niekada nebuvo tiek daug senyvo amžiaus asmenų pasaulyje kaip dabar (Acienė ir Mačiulskytė, 2021). Remiantis Lietuvos statistikos departamentu, Lietuvoje gyvena daugiau nei puse milijono žmonių, kurie yra vyresni nei 65 metų, o vyresnių nei 75 metų amžiaus asmenų tarpe net trečdalis turi negalią ir prognozuojama, kad populiacijai senstant, šie skaičiai ateityje tik augs (LR Seimo kontrolieriaus ataskaita, 2020).

Atsižvelgiant į senstančių visuomenių poreikį, pastarąjį dešimtmetį Europoje, kuri yra vienas greičiausiai senstančių žemynų, o Lietuvos gyventojai gana sparčiai senstanti tauta Europoje, ilgalaikės priežiūros ir globos sektorius yra vienas iš labiausiai augančių (Naujanienė ir kt., 2016; Matonytė ir kt., 2019; Žalioji knyga, 2021). Remiantis oficialia statistika ir prognozėmis ilgalaikės priežiūros poreikis 2016 metais buvo reikalingas 19,5 mln. Europos gyventojų ir numatoma, kad jis augs nuo 23,6 mln. 2030 metais iki 30,5 mln. 2050 metais (Žalioji knyga, 2021). Deja, Lietuvoje taip pat fiksuojamas augantis socialinės globos namuose apsigyvenančių senyvo amžiaus žmonių skaičius. 2019 metų pabaigoje stacionarios socialinės globos paslaugos senyvo amžiaus žmonėms buvo teikiamos 127-uose įvairaus tipo senelių globos namuose, kurie buvo užpildyti ir juose gyveno 6 538 asmenys. 2020 metų pabaigoje iš 6 897 vietų skirtų seniems žmonėms 138-ose globos įstaigose apgyvendintos buvo 6 287. Lyginant šiose įstaigose 2019 metų pabaigoje gyvenusių asmenų skaičių su 2018 metų duomenimis, 2019 - aisiais šiose įstaigose jų padaugėjo net 316 asmenimis, o 2020 – aisiais sudarytos sąlygos senyvo amžiaus asmenims globos poreikį tenkinti 356 gyvenimo socialinės globos namuose vietomis daugiau nei 2019 metais. (LR Seimo kontrolieriaus ataskaita, 2020; Lietuvos statistikos departamentas). Didžiausia amžiaus grupė, kuriai teikiamos ilgalaikės socialinės globos paslaugos yra asmenys sulaukę 85 ir daugiau metų amžiaus (Charenkova, 2020).

Visi vienareikšmiškai sutaria, kad visuomenės pareiga yra užtikrinti orią senatvę. Tam įpareigoja ir tarptautiniai Jungtinių tautų, Europos komisijos dokumentai, kurių nuostatomis vadovaujamasi ir Lietuvoje. 1948 metų gruodžio 10 dieną priimtos Visuotinės žmogaus teisų deklaracijos, kurios nuostatų Lietuva įsipareigojo laikytis Lietuvos Aukščiausios Tarybos 1991 metų kovo 12 dienos nutarimu I-1136 „Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie Tarptautinės žmogaus teisių chartijos dokumentų“, 22 straipsnyje įtvirtina, kad kiekvienas, kaip visuomenės narys turi teisę į socialinę apsaugą ir teisę, kad valstybės pastangomis bei bendradarbiaujant tarptautiniu lygmeniu ir pagal kiekvienos valstybės struktūrą bei išteklius būtų įgyvendinamos jo orumui ir laisvam vystymuisi būtinos ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės. Šių teisių apimtis dar konkrečiau akcentuojama Neįgaliųjų teisių konvencijoje, ir jos Fakultatyviajame protokole, kuriuos Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo 2010 metų gegužės 27 dienos įstatymu Nr. XI – 854. Europos socialinės chartijos, kuri Lietuvoje buvo ratifikuota 2001 metais gegužės 15 dieną 12 straipsnyje įtvirtinta, jog siekdamos užtikrinti, kad būtų veiksmingai įgyvendinta teisė į socialinę apsaugą, šalys įsipareigoja sukurti arba toliau išlaikyti socialinės apsaugos sistemą, bei stengtis, kad socialinės apsaugos sistema nuolat tobulėtų ir pasiektų aukštesnį lygį (LR Seimo kontrolieriaus ataskaita, 2020).

Pagrindinis nacionalinis dokumentas, reglamentuojantis socialinių paslaugų teikimą užtikrinant asmens priežiūrą yra Socialinių paslaugų įstatymas. Jo 3 straipsnyje apibrėžiamos socialinės paslaugos, kuriomis asmeniui, dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu gyvenimu, suteikiama pagalba (Socialinių paslaugų įstatymas, 2006). Socialinės globos normų aprašas reglamentuoja socialinės globos principus ir charakteristikas bei nusako privalomus socialinės globos įstaigų teikiamos socialinės globos pagal rūšis, kurias apibrėžia Socialinių paslaugų katalogas, kokybės reikalavimus (Socialinių paslaugų katalogas, 2006; Socialinės globos normų aprašas, 2007).

Sprendžiant senstančios visuomenės narių problemas aktyvi Nacionalinė trečiojo amžiaus universiteto asociacija. Ji dalyvauja plačiose praktinėse diskusijose ir teikia gausių rekomendacijų Europos komisijos Žaliajai knygai dėl senėjimo. Ieškant toliaregiškų sprendimų vienas iš pasiūlymų siekia išskirtinio visuomenės ir vyriausybių dėmesio ir ragina atkreipti dėmesį į senelių namus. Dokumente rašoma, kad tai turėtų būti gėrio, atjautos ir komforto oazės, jaunimo patirčių perėmimo ir dorovės mokyklos (Žalioji knyga, 2021; NTAUA, 2021).

Visi prieš tai paminėti dokumentai ir išsakyti teiginiai suponuoja rūpesčio žmogumi prielaidą, kai negalinčiam savimi pasirūpinti asmeniui, kokiu senatvėje tampa žmogus, turi būti skiriamas ypatingas dėmesys.

Tyrimo mokslinis aktualumas. Senatvė - kompleksiškas ir sunkiai apibrėžiamos trukmės, kokybiškai savitas žmogaus individualios raidos tarpsnis, kurio tyrinėjimų įvairiapusiškumo negali apimti nė viena disciplina. Globalizacijos kontekste visame pasaulyje vykstantys spartūs demografiniai pokyčiai, kai daugėja vyresnio amžiaus žmonių, vis labiau aktualizuoja mokslinių tyrimų lauką nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu (Bjerregaard ir kt. 2018, Acienė ir Mačiulskytė, 2021). Ypatingas dėmesys skiriamas visuomenės senėjimo problemai ir iš to augančiam socialinės pagalbos, medicinos paslaugų poreikiui (Lemme, 2003; Stepukonis ir Puodžienė, 2009; Mockus ir Žukaitė, 2012; Jankūnaitė ir Naujanienė, 2012; Garlauskaitė ir Zabarauskaitė, 2015; Bagdonas ir kt., 2016; Zamalijeva ir kt., 2017; Lukianskytė ir kt., 2017, Rapolienė ir kt., 2018, Mikulionienė ir kt., 2018, Acienė ir Mačiulskytė, 2021; Bieliauskienė ir Mikaliūkštienė, 2022). Dėl sparčiai augančios visuomenės senėjimo apimties, darosi vis sunkiau individualizuoti socialines ir kitas paslaugas. Individualios prieigos teikiant visas, ypač socialines paslaugas, poreikis yra labai svarbus dėl to, kad senyvame amžiuje prastėja adaptacijos, lankstumo, pokyčių galimybės. Be to, S. Beauvoir (1996) požiūriu, visuomenės požiūris keičiasi per lėtai lyginant su itin sparčiai augančiomis visuomenės senėjimo apimtis, todėl turime geriau suvokti „socialinę senyvų žmonių kitybę“ (cit. pagal Fisher, 2010). “Netgi aplinkybėmis, kai pagyvenęs žmogus yra finansiškai saugus ir galbūt toliau dar tebėra tam tikru būdu produktyvus, daugeliu atžvilgių šis pagyvenęs žmogus vis dėlto iki šiol dažnai suvokiamas kaip skirtingas ir atskirtas; galbūt ne kaip pats savaime esantis „anapus žmonijos“, bet jau nebesantis suaugusiųjų bendruomenės dalis, kaip kad buvo pirma” (Fisher, 2010, p. 66). Rūpesčio senu žmogumi klausimas reikalauja fundamentalių filosofinių apmąstymų, kuriuos plėtoja dorybių etikos diskursas (Bikauskaitė, 2013). Anot R. Bikauskaitės (2013), šiandieninis rūpesčio etikos diskursas plečiasi ir žymi rūpesčio etikos idėjų ir sąvokų populiarumą skirtingose srityse - sveikatos priežiūros, slaugos, verslo, pedagogikoje, vadyboje ir kitose. Nėra vieno ir visiems priimtino rūpesčio sąvokos apibrėžimo. Dažniausios su rūpesčiu siejama globa, empatija, pasiaukojimas, meilė, kurios nurodo į rūpestį kaip dorybę. Nors rūpestis yra pamatinė sąvoka socialiniame darbe, tačiau moksliniuose tyrimuose jai trūksta dėmesio, Iš dalies su šia tema siejasi mokslo darbai apie egzistencializmo socialinį darbą (Bogdanova ir Švedaitė-Sakalauskė, 2010). Trūkstant konceptualaus dėmesio, dažnai rūpesčio etika yra susiaurinama iki poreikių tenkinimo, vaidmenų arba funkcijų tinkamo atlikimo analizės (Bikauskaitė, 2013).

Tyrimo problema. Senatvės laikotarpiu žmonės tampa labai pažeidžiami dėl daugelio priežasčių - pablogėjusios sveikatos, sutuoktinio netekties ir patiriamos vienatvės, nesusiklosčiusių santykių su vaikais, o vėlyvoje senatvėje sunku išvengti ligų, negalios ir priklausomybės nuo kitų žmonių. Esant asmens funkcionavimo sutrikimams atsiranda rūpinimosi, pagalbos ir priežiūros – artimųjų arba socialinės globos poreikis. Visų paminėtų aplinkybių žmogus senatvėje nesirenka, o yra jų ištiktas, todėl fenomenologijos požiūriu, problema yra ta, kad žmogus priverstas gyventi

neautentiškai. „Bet jo tikslas yra nuolat įveikti šį neautentiškumą, siekti autentiškos egzistencijos“ (Mickūnas ir Jonkus, 2014, p. 102). Rūpestis yra žmogaus intencionalumo, arba santykio su aplinka, šaltinis. Kad tinkamai pasirūpinti senu žmogumi, svarbu kalbėtis jo rūpesčio kalba.

Tyrimo klausimai. Kokios reikšmės apibrėžia seno žmogaus rūpesčio globos namuose išgyvenimą kaip subjektyvią būseną? Kodėl rūpestis senam žmogui globos namuose yra aktualus? Koks seno žmogaus globos namuose patiriamo rūpesčio turinys ir struktūra? Kaip rūpestis padeda suteikti prasmę žmogaus patyrimui?

Tyrimo objektas - rūpesčio senatvėje išgyvenimas kaip subjektyvi būsena ir ją apibrėžianti struktūra.

Tyrimo tikslas - atskleisti ir aprašyti rūpesčio fenomenologinę struktūrą remiantis seno žmogaus buvimo globos namuose patirtimi.

Tyrimo uždaviniai:

2. Teoriškai konceptualizuoti senatvės ir rūpesčio fenomeną.

2. Identifikuoti patyrimą senatvėje apibūdinančias fenomenologines kategorijas ir jų aktualumą socialiniame darbe.

3. Atskleisti rūpesčio senatvėje fenomeno struktūrą ir fenomenologinį jo apibrėžimą.

4. Iškilusius fenomenologinius radinius aktualizuoti teorinių konceptų kontekste.

5. Išskirti konceptualius tyrimo rezultatus parengtose išvadose.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė – teorinė senatvės ir rūpesčio fenomeno analizė, akcentuojant egzistencinio socialinio darbo svarbą, remiantis moksliniais šaltiniais.

2. Kokybinis fenomenologinis tyrimas, mokslinių duomenų rinkimo priemonė - interviu metodas su pusiau struktūruotu planu.

3. Duomenų apdorojimo metodai ir žingsniai: Tyrimo duomenys - transkribuoti interviu tekstai - analizuoti interpretacinės fenomenologinės analizės būdu. Kiekviena individualaus atvejo patirtis nagrinėta atskirai, nuo pradžios iki galo, pateikiant kiekvieno aprašyto atvejo identifikuotų temų pristatymą. Visų atvejų rezultatai apibendrinti pagindinių temų išskyrimu ir reikšmių (tiriamo fenomeno) rūpesčio išgyvenimui priskyrimo dėsningumų atskleidimu. Rezultatų aptarimą sudaro fenomeno struktūros atskleidimas, palyginant iškilusius fenomenologinius konceptus su teoriniais konceptais aktualiame tyrimo lauke, ir fenomenologinio rūpesčio fenomeno apibrėžimo suformulavimas.

Darbo struktūra: Darbą sudaro trys dalys. Pirmoji dalis sudaryta iš trijų poskyrių. Pirmame poskyryje remiantis mokslinėmis teorijomis konceptualizuojama senatvė, jos amžiui būdingi bruožai iš trijų - biologinės, psichologinės ir socialinės perspektyvų. Antrame poskyryje pristatomos patyrimo senatvėje fenomenologinės kategorijos, kurios atskleidžia seno žmogaus kasdienio gyvenamojo

pasaulio reflektuojamos patirties analizei perspektyvą.Trečiame - atskleidžiamas egzistencializmo filosofijos pagrindu suformuotas egzistencinio socialinio darbo modelis, jo svarba žmogaus kasdieniame gyvenime sprendžiant egzistencinės kilmės problemas. Antrąją dalį sudaro penki poskyriai. Šita dalis skirta pristatyti kokybinio fenomenologinio tyrimo metodologines nuostatas, interpretacinės fenomenologinės analizės metodiką, tyrimo organizavimą, eigą bei etiką; tyrimo duomenų interpretaciją. Trečiojoje dalyje pateikiama tyrimo seno žmogaus buvimo globos namuose patirčių interpretacinės fenomenologijos būdu atlikta atskirų atvejų analizė ir šio tyrimo rezultatai. Darbo pabaigoje daromos išvados ir pateikiamos rekomendacijos. Darbo apimtis 125 p., jame yra 13 lentelių, 2 paveikslai. Bibliografinį aprašą sudaro 75 šaltiniai. Darbo pabaigoje papildant tyrimo duomenis pateikti 3 priedai.

I.TEORINĖ ANALIZĖ

1.1. Senatvės konceptualizavimas mokslinėse teorijose

1.1.1. Biologinės teorijos

Senėjimas kaip biologinis pokyčių procesas prasideda anksti ir yra negrįžtamo pobūdžio. Pagal vykstančius procesus jis gali būti skirstomas į pirminį ir antrinį. Pirminiam senėjimui priskiriami užprogramuoti genetinio pobūdžio procesai, o antriniam - patologiniai pokyčiai, kuriuos lemia išoriniai veiksniai, tokie kaip ligos, aplinkos poveikis, gyvenimo būdas. Senėjimas biologine prasme apibūdinamas kaip suma mikropokyčių, atsirandančių nuo gimimo iki mirties (Lesauskaitė ir Macijauskienė, 2004). Tai „negrįžtamas procesas, kai keičiasi viso kūno struktūra, funkcinės galimybės ir savybės“ (Mockus ir Žukaitė, 2012). Pagal tai, kaip vyksta senėjimo procesas, kokie yra pokyčiai ir juos lydintys ypatumai, mokslo bendruomenė biloginį senėjimą skirsto į *pirminį* ir *antrinį.* (Lemme, 2003; Lesauskaitė ir Macijauskienė, 2004). Pirminį senėjimą griežtai kontroliuoja genetika. Tai užprogramuoti savaiminiai senėjimo procesaim kiurie yra susiję su amžiumi ir nepriklauso nuo sveikatos būklės (Lemme, 2003). Tai sudėtingas procesas, teigia amerikiečių mokslinikė B. H. Lemme (2003), nes jis apima tuos besikeičiančio viso kūno struktūros procesus ir jo funkcinių galimybių ir savybių pokyčius, kurie žymi negrįžtamą kaupiamojo pobūdžio - akumuliacinį procesą (Lemme, 2003). Kaupiamasis pakitimų pobūdis anot mokslininkės (Lemme, 2003), reiškia nuolatinį fiziologinį regresą, kuris pasireiškia palaipsniui silpstant funkcijoms, blogėjant atminčiai, lėtėjant fiziologiniams procesams, kurie ilgainiui turi įtakos sveikatai, informacijos apdorojimo greičiui, gebėjimui prisitaikyti ir efektyviai reaguoti į išorinius stresorius. Šie regreso pokyčiai neišvengiami visiems žmonėms. Jie nulemti vidinių priežasčių prasideda asmeniui pasiekus fizinę ir lytinę brandą ir baigiasi asmens mirties faktu, kuris yra pagrindinis fiziologinis senatvės aspektas turintis neigiamą įtaką senų žmonių savęs kaip asmenybių vertinimui ir savo amžiaus priėmimui (Lemme, 2003; Bogdanova, 2008). Manoma, kad šie pokyčiai, kaip esminiai ir baziniai, yra pirminiai, kurie būdingi senatvės amžiui (Lemme, 2003). Su amžiumi siejami ir kiti - patologiniai pokyčiai, kuriuos lemia išoriniai veiksniai - ligos, aplinkos poveikis, elgsena. Pastarieji pokyčiai nors ir siejami su senėjimu, tačiau laikomi antriniais. Šis skirstymas yra reliatyvus - atrodo, kad šiuos du procesus ne visuomet įmanoma atskirti, nes pirminį senėjimą gali veikti aplinka, o savo ruožtu pirminis senėjimas daro įtaką antrinio senėjimo procesui (Lemme, 2003).

Žmogus kaip biologinis organizmas susidėvi ir nyksta, o silpdamas jis pasiduoda aplinkos poveikiui. Šios priežastys suformavo dvi pagrindines biologinį senėjimą aiškinančias teorijas, kurios ir toliau sulaukia nuolatinio mokslinių tyrimų dėmesio. Pagrindiniu savo uždaviniu mokslininkai laiko senėjimą skatinančių veiksnių ir būdų jiems pašalinti paieškas. B. H. Lemme (2003), pažymi, jog įprasta manyti, kad biologinius žmogaus pokyčius lemia dvi pagrindinės priežastys -

susidėvėjimas ir nykimas, nes kūnas, kaip mechanizmas, susidėvi, o silpdamas jis pasiduoda išorinių veiksnių, tokių kaip infekcijų arba streso poveikiui. Šiuo pagrindu sukaupti ir išanalizuoti duomenys suformavo dvi pagrindines biologinį senėjimą aiškinančias teorijų kategorijas: *užprogramuoto* (raidos arba genetinio) senėjimo ir *stochastinio* (arba atsitiktinio) senėjimo teorijas (Lemme, 2003).

Užprogramuoto senėjimo teorijos pagrįstos požiūriu, kad sistema genetiškai užprogramuota senti, t.y. senėjimas kaip reiškinys - suplanuotas ir kad tam tikri žmogaus genai reguliuoja pokyčių kryptį bei veda į mirtį (Lemme, 2003).

1 lentelė. Užprogramuoto senėjimo teorijų trumpa apžvalga

Teorijos pavadinimas	Trumpas teorijos charakteristikos teiginys
Metabolinės senėjimo teorijos	Žmonės turi ribotą metabolinės energijos kiekį, o medžiagų apykaitos tempas teigiamai koreliuoja su senėjimu. Mokslinis tyrimų dėmesys nukreiptas į *mitochondrijose* (ląstelių sudedamąsias dalis, kurios gamina beveik 95 proc. metabolinės energijos) vykstančius kaupiamojo pobūdžio pokyčius.
Neuroendokrininės teorijos	Endokrininės sistemos ir ją valdančių nervinių centrinių funkcijų silpnėjimas (pagumbrio ir hipofizio liaukų veikla). Bet kokia progresuojanti šios sistemos degeneracija žaloja visas funkcijas, sveikatą ir išlikimą. Mokslinis tyrimų dėmesys *hormonams*, kurie susiję su biologiniu senėjimu, nes senstant jų kiekis mažėja.
Imuninė teorija	Patvirtinti du imuninės sistemos amžiaus pokyčiai: gebėjimo apsaugoti organizmą nuo infekcijų silpnėjimas ir stipriai didėjanti rizika susirgti autoimuninėmis ligomis. Mokslinis tyrimų dėmesys tam tikrai reguliuojančių *genų grupei* - pagrindiniam histologinio suderinamumo kompleksui nuo kurio priklauso svarbiausios imuniteto funkcijos.

Šaltinis: „Suaugusiojo raida", B. H. Lemme, 2003, p. 401-403.

Surinkti mokslinių tyrimų duomenys įrodo, kad pagal užprogramuoto senėjimo teorijas senėjimas yra genetikos nulemtos raidos dalis (Lemme, 2003). Pabrėždamos su amžiumi susijusių pokyčių panašumą užprogramuoto senėjimo teorijos vis dar sudėtinga tyrimų užduotimi laiko savito senėjimo tendencijos analizę ir aiškinimą.

Priešingą požiūrį suplanuotam žmogaus senėjimui skelbia stochastinio senėjimo teorijos, teigdamos, kad senėjimą lemia atsitiktinių vidinių ir išorinių įvykių, veikiančių žmogų kiekvieną dieną, sukeliami neigiami padariniai.

2 lentelė. Stochastinio senėjimo teorijų trumpa apžvalga

Teorijos pavadinimas	Trumpas teorijos charakteristikos teiginys
Junginių senėjimo teorija	Objektas – *baltyminių skaidulų cheminiai ryšiai*, kurie sutrikdo audinio funkcijas ir sukelia senėjimo pokyčius. Jie atsiranda, kai gliukozei susijungus su baltymais susidaro tąsi medžiaga, kuri mažina kolageno ir elastino stangrumą dėl ko vyksta organų įvairūs pažeidimai.
Somatinių mutacijų ir pažeistos DNR (klaidos) teorijos	Dėl įvairių poveikių kinta somatinių ląstelių DNR ir jų veikla, o tai pažeidžia genus ir ląstelės funkcijas, kas veda prie audinių, organų sandaros ir viso organizmo funkcijų sutrikimų. Tokį poveikį gali sukelti radiacija arba organizme susidarantys laisvieji radikalai. Mokslinis tyrimų dėmesys *geno ir baltymų* (medžiagos, būtinos organizmo struktūrai ir funkcionavimui) *gamybos procesui*, kai genas esti baltymo gamybos kodu - receptu. Pažeidus kodą, genas nebepajėgus toliau gaminti reikalingo baltymo arba pradeda gaminti ydingą jo versiją.

Laisvųjų radikalų teorija	Objektas – *laisvieji radikalai* – labai reaktyvios molekulės, kuriose esantis papildomas (nesuporuotas) elektronas leidžia joms greitai prisijungti prie kitų cheminių medžiagų. Laisvieji radikalai kaupiasi organizme, naikina riebalus ir baltymus, kurie būtini ląstelių gamybai ir funkcijoms ir pažeidžia DNR, veikia struktūrinius pokyčius būdingus senėjimui.

Šaltinis: „Suaugusiojo raida", B. H. Lemme, 2003, p. 403-405.

Stochastinio senėjimo teorijos pabrėžia žalojantį atsitiktinių veiksnių - ligų, traumų, kenksmingų medžiagų bei normalių procesų medžiagų apykaitos poveikį, domisi patologijomis, kurias sukelia vykstantys procesai. Silpstant organizmo atkūrimo mechanizmams žalingi poveikiai stiprėja, kurio galutinis rezultatas organo nusilpimas arba mirtis. Šios teorijos pranašesnės prieš užprogramuoto senėjimo teorijas atskleisdamos įvairių žmonių senėjimo skirtumus. Teorijų nauda neabejotina dėl gebėjimo analizuoti organizmo pažeidimus, kad vėliau rasti prieigą stiprinti atkūrimo mechanizmų veiklą ir taip reguliuoti senėjimo procesą (Lemme, 2003).

Atlikti tyrimai paaiškina žmogaus organizme vykstančius pokyčius senstant. Minėti pokyčiai įtakoja sveikatą ir keičia žmogaus kasdienį gyvenimą senyvame amžiuje. Anot V. Lesauskaitės ir J. Macijauskienės (2004), nustatyta, kad dėl pokyčių *kūno struktūroje* kai mažėja kūno raumenų masė, jų eleastingumas bei lankstumas ir dėl nykstančio kaulų bei sąnarių tvirtumo pasikeičia *judėjimo ir atramos* sistema, vyresnio amžiaus žmonėms sunku atlikti kasdienę veiklą. Sunku atsikelti nuo kėdės, išlipti iš lovos, pasiekti aukštai ar žemai sudėtus daiktus, o dėl raumenų nusilpimo, eisenos ir pusiausvyros sutrikimų vyresniame amžiuje pargriūvama gerokai dažniau. Dėl pokyčių *odoje*, kuri atlieka apsauginę organizmo funkciją, mažėja atsparumas dirgikliams, ji tampa labiau pažeidžiamesnė tad žaizdų gijimas vyresniame amžiuje sulėtėja dvigubai. Giliausiame odos sluoksnyje vykstantys pokyčiai sąlygoja temperatūros reguliavimo mechanizmus, todėl vyresnio amžiaus žmonės tampa jautresni šalčiui arba karščiui, juos dažniau ištinka hipotermija ir (ar) hipertermija, o tai lemia didesnį nelaimingų atsitikimų skaičių (Lesauskaitė ir Macijauskienė, 2004). Pokyčiai senatvėje vyksta ir *kvėpavimo sistemoje.* Dėl šonkaulių ir kremzlių pakitimų, silpstančių tarpšonkaulinių ir diafragmos raumenų, skeletizuotas plaučių audinys praranda elastingumą. Bronchų sienelės storėja, standėja, siaurėja judesių amplitudė, mažėja gyvybinis palučių tūris. Šie sistemos pokyčiai kasdienį vyresnio amžiaus žmonių gyvenimą trikdo ir sukelia problemų - greičiau dūstama nuo fizinio krūvio, žmogui sunkiau lipti laiptais, tenka lėčiau judėti ar ilsėtis. Kvėpavimo sistema tampa jautri neigiamam aplinkos poveikiui todėl greičiau susergama bronchitu, plaučių uždegimu ir kt. ligomis (Lesauskaitė ir Macijauskienė, 2004). Dėl virtinės degeneracinių procesų vykstančių *širdies ir kraujagyslių sistemoje*, kai prastėja arterijų elastingumas, silpnėja kraujagyslių sienelės ir silpsta širdies raumuo, senatvėje blogiau aprūpinama krauju, didėja arterinis kraujospūdis. Dėl to prastėja gebėjimas toleruoti fizinį krūvį, ypač ilgesnį laiką, tačiau fiziniai pratimai gali padidinti vyresnio amžiaus aerobinį pajėgumą, todėl labai svarbu šiame amžiuje periodiškai skirti laiko ir pastangų mankštai, pasivaikščiojimui lauke. Nemalonių pojūčių, dažnai

gėdos jausmą, senstantis žmogus patiria dėl *inkstų ir šalinimo organu* veiklos sutrikimų susijusių problemų, kaip šlapimo nelaikymas, kuris vargina naktį, tenkant naudoti specialias priemones, asmuo dėl šios problemos tampa socialiai mažiau bendraujantis. Senatvės proceso veikiama *virškinimo sistema* taip pat turi pokyčių žmogaus senatvės kasdienybėje. Senatvėje iškrenta dantys, žmogus susiduria su valgymo problema - maistą ne tik sunku atkąsti ir kramtyti, bet ribojamas ir mėgstamo maisto vartojimą, išsibalansuoja virškinimo sistemą, tad tenka keisti mitybos įpročius, o ilgalaikė dantų netektis, kuri asocijuojasi su estetika ir diskomfortu sukelia tiek fizines, tiek psichologines problemas žmogaus sveikatai.

Anot V. Lesauskaitės ir J. Macijauskienės (2004), gebėjimas matyti, liesti, skanauti ir uostyti turi didžiulę įtaką žmogaus socialinei ir fizinei aplinkai, o senstant šioje *jutimo organų veikloje* atsiranda pakitimų bloginančių gyvenimo kokybę senatvėje. Ypač sunku pablogėjus regai ir klausai. Sunkumų kasdienėje veikloje sukelia *regėjimo* pablogėjimas, kuris sustiprėja ištikus tokioms nekoreguotinoms ligoms kaip katarakta ar glaukoma. Vyresnio amžiaus žmonės blogiau orientuojasi aplinkoje, ypač tamsoje, sutrinka koordinacija. *Klausa* ypač svarbi žmogaus komunikacijai, tad jos sutrikimai dėl pakitimų vykstančių vidinės ausies dalyje ir dėl to atsirandančio prikurtimo arba ūžesio ausyse, turi įtakos bendravimui su aplinkiniais, garsinių signalų suvokimui, kitų žmonių emocijų kalbantis interpretavimui (Lesauskaitė ir Macijauskienė, 2004, p. 65-71).

Gyvenimo eigoje žmogaus fizinė, psichinė sveikata, gyvenimo būdas ir kiti veiksniai turi įtakos žmogaus kūno sudėjimo pakitimams ir fiziologinių sistemų senatvėje pastovumui. Akivaizdu, kad organizmo audinių, organų ir organų sistemų struktūra ir funkcijos su amžiumi, o juo labiau seno žmogaus kūne, stipriai pasikeičia. Kartais pakitimai paveikia funkcijas nežymiai, tad jas pavyksta atstatyti, o kartais kai kurie pokyčiai, kartu su kitais veiksniais, sudaro rimtesnių ligų pagrindą (Lemme, 2003). Naujesnių mokslinių tyrimų metu nustatyta, kad egzistuoja dviejų rūšių veiksniai, turintys įtakos žmogaus kūno sudėjimo pakitimamas, t.y. *kontroliuojami* veiksniai, kuriems galėtų būti priskirta fizinė ir psichinė sveikata, gyvenimo kokybė, gyvenamoji aplinka ir kt., bei *nekontroliuojami* veiksniai, kuriems įtakos turi genetinės prielaidos, lytis ir kt. (Narbutaitytė ir Derkintienė, 2021). Atkreipiant dėmesį į šiuos veiksnius, senatvėje fiziologinių pakitimų pradžia bei apimtis gali būti skirtinga ir iš dalies reguliuojama.

Galima pastebėti, kad teorijos aiškinančios senėjimą nepaneigia viena kitos, o taip pat nė viena iš jų nepretenduoja į galutinį šio proceso atsakymą. Aprašomi įvairūs procesai, susiję su biologiniu senėjimu, skatina toliau tirti ir atskleisti biologinio senėjimo paslaptis, kad atsivertų galimybės sulėtinti žmogaus biloginio kūno nykimą ir silpnėjimą. Dėl to pagerėtų sveikata ir gyvybingumas senatvėje - esant tai pačiai trukmei būtų trumpesnė senatvė, o taip pat reikšmingai pailgėtų gyvenimo trukmė.

Apibendrinimas. Senėjimas kaip biologinis pokyčių procesas prasideda anksti, palaipsniui ir yra negrįžtamo pobūdžio. Senėjimą lemia užprogramuoti genetinio pobūdžio procesai, kurie sąveikauja su išoriniais veiksniais tokiais, kaip ligos, aplinkos poveikis, gyvenimo būdas ir pan. Minėti pokyčiai turi įtakos sveikatai ir stipriai keičia kasdienį žmogaus gyvenimą senyvame amžiuje. Gyvenimo eigoje žmogaus fizinė, psichinė sveikata ir kiti veiksniai turi įtakos žmogaus kūno sudėjimo pakitimams ir fiziologinių sistemų senatvėje pastovumui.

1.1.2. Psichologinės teorijos

Senatvės amžiaus psichologinė situacija aiškinama remiantis psichosocialinės raidos pakopomis. Aštuntoji (vientisumo) gyvenimo kelio stadija (pakopa) yra senatvė ir ji nusako kokius uždavinius žmogui senyvame amžiuje kelia visuomenė. Kiekvienai iš pakopų būdinga psichosocialinė krizė. Vientisumu vadinamas žmogaus susitaikymas su savo nugyventais metais kaip vieninteliais, priimant savo patirtį ir gyvenimo realybę. Yra teigiama, kad visi tam tikru gyvenimo laikotarpiu patiriame panašius sunkumus ar užduotis, o pokyčiai vyksta tam tikra universalia seka (Lemme, 2003). Senatvės amžiuje taip pat. Vienas iš būdų tai paaiškinti yra E. Eriksono (1968, cit. Lemme, 2003), psichosocialinės raidos pakopomis, kuriomis galima nusakyti, kokius uždavinius individui kelia visuomenė. Pagal E. Eriksoną (1968, cit. Lemme, 2003), kiekvienai iš pakopų būdinga „psichosocialinė krizė, kur jos reikšmė - iššūkis arba posūkio taškas, kuriame glūdi ir pavojus, ir galimybės“ (Lemme, 2003, p.72). Tai asmens psichologinės pastangos prisitaikyti prie socialinės aplinkos ir vystymosi fazės reikalavimų, o šio prisitaikymo metu dažniausiai patiriamas didelis stresas, teigia Lemme (2003). Aštuntoji gyvenimo kelio stadija (pakopa) pagal E. Eriksoną (1968, cit. Lemme, 2003), yra senatvė, tačiau ir septintoji, vadinama tęstinumu arba uždarumu, turi nepaprastai reikšmingų užuomazgų būdingų senatvės amžiaus tapatumui. Pastaroji (tęstinumo stadija) atskleidžia, kad apie gyvenimo vidurį žmogui suvokusiam savo mirtingumą iškyla rūpestis ateinančia karta ir savęs įprasminimu, tai iškelia klausimus apie gyvenimo prasmę, apie tai, ką reikšmingo jis paliks po savęs. Dėl to brandaus vidutinio amžiaus žmogui svarbus sugebėjimas rūpintis: rūpintis tuo ką daro, mylėti žmones ir aplinką, globoti tuos, kurie reikalauja dėmesio ir rūpesčio, stengtis niekam nepakenkti (Lemme, 2003). Nesugebėjus susitvarkyti su šia užduotimi - sustingusi asmenybė ir senatvėje rūpinasi tik savo norais ir poreikiais, pastebi Lemme (2003). E. Eriksonas (1968, cit. Lemme, 2003), teigia, kad vientisumas reiškia žmogaus sugebėjimą atsigręžti į savo praeitį ir įvertinti ją, kaip turiningą ir prasmingą, kas palengvina ir susitaikymą su mintimi apie artėjančią mirtį. Tai, anot E. Eriksono (1968, cit. Lemme, 2003), pagrindinis pagyvenusio žmogaus uždavinys išpildantis harmonijos siekį. Disharmoniją ir prasmės gyvenime nebemato nusivylusieji, kurie savo gyvenimą vertina kaip tuščią, jie apgailestauja ir jausdami, kad nebeliko laiko ką nors keisti bijo ir mirties, teigia Lemme (2003). E. Eriksono (1968, cit. Lemme, 2003), teigimu, senatvėje pasiekti išminties ir

gyvenimo pilnatvės galima tik teigiamai išsprendus ankstesnių gyvenimo stadijų uždavinius. Jei šie uždaviniai ankstesnėse gyvenimo stadijose nebuvo išspręsti, žmogų lydi nusivylimai, liūdesys ir mirties baimė (Lemme, 2003).

Vientisumui ir susitaikymui senatvėje reikšminga gyvenimo apžvalga, pokyčiai pereinamuoju gyvenimo raidos laikotarpiu, laiko likusio iki mirties suvokimas. Teorijų autorių teigimu, jos žymi mirtingumo įsisąmoninimo senatvėje bruožą. R. Butleris (1968, cit. Lemme, 2003), sukūrė gyvenimo apžvalgos teoriją pagal kurią vyresnio amžiaus žmonės gali pasiekti vientisumą ir susitaikymą. Pasak R. Butlerio (1968, cit. Lemme, 2003), tai tikslingi atsiminimai, kurie apima į sąmonę grįžtančius praeities potyrius ir konfliktus. Jo (Butlerio, 1968), nuomone gyvenimo apžvalga yra normalus ir universalus psichinis procesas, būdingas vyresnio amžiaus žmonėms, kuris padeda suvokti ir artėjančią mirtį. Parama gyvenimo apžvalgos procese gali būti labai svarbi vyresnio amžiaus žmonėms, integruojant ir priimant nugyventą gyvenimą bei sėkmingai prisitaikant paskutinėje raidos stadijoje (Lemme, 2003, p.74). Senėjimo raidos pažinimą leidžia papildyti D. Levinsono (1986, cit. Lemme, 2003), raidos era, pavadinta pereinamuoju gyvenimo vidurio laikotarpiu, kuri taip pat žymi mirtingumo įsisąmoninimo bruožą. Mokslininko (Levinsono,1989) teigimu, šiuo laikotarpiu, kurio era trunka maždaug nuo 40 iki 65 metų, nuomone, vyksta reikšmingi pokyčiai, labiausiai individualizacijos kryptimi: žmogaus asmenybė tampa vientisa ir integruota, nes pamažu nyksta vidiniai prieštaravimai. Į šio gyvenimo tranzitinį laikotarpį dėmesį atkreipusi mokslininkė B. Neugarten (1968, cit. Lemme, 2003), paaiškina, kaip šiuo gyvenimo laikotarpiu keičiasi laiko suvokimas. Jos nuomone, iki šiol savo gyvenimą žmogus vertinęs nugyventais metais dabar ima skaičiuoti kiek jų liko iki mirties (Lemme, 2003). Psichoterapeutas E. Spinelli (2020), paaiškina, jog šį supratimą, kad žmogaus gyvenimas yra baigtinis, lydi mirties nerimo išgyvenimas, kuris vadinamas mirties arba gyvenimo laikinumo nerimu. D. J. Levisonas (1978, cit. Lemme, 2003), aprašydamas vėlyviausiąjį amžių, jo nuomone prasidedantį nuo 80 metų, pažymi, jog šį žmogaus gyvenimo laikotarpį labai sutrikdo jei jį lydi įvairios permainos ir perversmai, pavyzdžiui gyvenimo vietos pasikeitimas ir pan. (Lemme, 2003; Myers, 2000).

Psichologinio senėjimo raidos pažinime raidos užduočių samprata pabrėžia, kokių svarbiausių pasiekimų tikimasi iš žmogaus senatvėje. Uždavinių sprendimai reikalauja prisitaikymo. Neįveikti uždaviniai sukelia problemų ir gyvenimo prasmės klausimų. Į žmogaus gyvenimo raidos pakopas, nusakant psichologinius ypatumus senėjimo procese, raidos užduočių sampratos įžvalgas pateikė R. Havigurstas (1953, cit. Lemme, 2003). Raidos užduotis - tai svarbiausias pasiekimas, kurio tam tikru gyvenimo laikotarpiu tikimasi iš žmogaus (Lemme, 2003). Klabant apie vėlyvąjį amžių (pagal Havigurstą per 60 m.) yra keliamas toks raidos užduočių sąrašas: prisitaikyti prie mažėjančių fizinių galimybių; prisitaikyti prie pensinio amžiaus ir mažesnių pajamų; susitaikyti su sutuoktinio mirtimi; palaikyti glaudžius santykius su bendraamžių grupe; vykdyti visuomenines ir pilietines

pareigas; palaikyti patenkinamas gyvenimo sąlygas (Lemme, 2003, p. 85). Kaip tai gali būti pasiekiama ar kokios kyla problemos paaiškina tai tyrinėjantys mokslininkai. Įveikti žinią, kad kūnas negražus ir nepaslankus, galima tik tinkamai jį prižiūrint, mankštinantis, laiką leidžiant tarp bendraamžių ir jaučiant, kad esi jiems patrauklus ir priimtinas, teigia A. Palujanskienė (2004). Pensija visada būna mažesnė už gaunamą atlyginimą, o poreikiai veikiant inercijai mažėja lėtai arba labai lėtai. Anot A. Palujanskienės (2004), sutuoktinio mirtis yra didžiulis destabilizatorius ir aukštas stresorius senatvėje, todėl susitaikymas su netektimi reikalauja didžiulių pastangų. Šis uždavinys arba ugdo atkaklumą ir savarankiškumą arba visišką priklausomybę nuo kitų (Palujanskienė, 2004). Bendravimo pertvarkymas senatvėje dar viena ne menka problema, teigia A. Palujanskienė (2004), nes mažėja grupių, kurioms senatvėje žmogus priklauso, skaičius, bendravimas tampa nebe toks intensyvus, dažnai ir neefektyvus. Vykdyti visuomenines ir pilietines pareigas darosi sunkiau, tvirtina A. Palujanskienė (2004), nes senas žmogus jaučiasi nuošalyje ir svarbos savo vaidmeniui suteikia mažiau. Palaikyti patenkinamas gyvenimo sąlygas dėl finansinių išteklių stokos ir savarankiškumo apribojimo tai pat sunku, beje neretai žmogus priverstas pakeisti ir savo gyvenamąją aplinką, kas ne visada senam žmogui yra priimtina, teigia A. Palujanskienė (2004). Galima pastebėti, kad šių uždavinių sprendimai reikalauja daug energijos ir aktyvumo. Dažnas vyresnio amžiaus žmogus sunkiai gali išlikti veiklus, o neįveikti uždaviniai sukelia problemų ir gyvenimo prasmės klausimų (Palujanskienė, 2004).

Senatvės psichologinei situacijai reikšmingas istorinis veiksnys - aplinka laike, kurioje žmogus gyvena. Aplinkos suformuotas požiūris, nuomonė į seną žmogų turi reikšėmės jo asmenybei ir savęs priėmimui, psichologinei sveikatai ir savijautai. Psichologinei senatvės sampratos plėtotei svarbus istorinis veiksnys, t.y. seno žmogaus aplinka laike, kurioje jis gyvena ir veikia (Lemme, 2003; Bogdanova, 2007). Šis kriterijus nusako aplinkinių stereotipinį požiūrį į senatvę, kuris neišvengiamai lemia ir paties seno žmogaus požiūrį į save. Jeigu visuomenėje vyrauja neigiamas požiūris į senatvę, jei ji siejama su negalia, iškaršimu, socialine izoliacija, pasipriešinimu permainoms, lėtu mokymusi, o seni žmonės suvokiami kaip vargšai, negalintys savimi pasirūpinti, neproduktyvūs ir pan., senyvo amžiaus asmenys jaus diskriminacinį, įžeidžiantį ir nuvertinantį požiūrį jų atžvilgiu (Mikulionienė, 2011). Galima sakyti, kad šis neigiamas seno pasyvaus žmogaus įvaizdis formuoja nuomonę, kad tokio amžiaus žmonės yra našta ir dėl to patys senoliai jaučia diskomfortą ir kaltės jausmą (Davidonienė ir Adlienė, 2012). Tačiau senatvė turi ir ypatingą savo vertę, nes tai laikotarpis paženklintas išminties, paprastai kylančios iš patirties, nes „laikas didis mokytojas“ (Jagelavičius, 2004). Todėl bendruomenėse, kurios yra išlaikiusios, papročius, kultūros tradicijas, kartais tam įtakos turi religija, senatvė yra labai gerbiama. Šiuolaikinėje visuomenėje toks pavyzdys yra Japonija, nors ji yra aukštos industrializacijos lygio šalis, tačiau vyresniajai kartai įsaugota labai didelė pagarba (Mikulionienė, 2011). Seni žmonės laikomi kolektyvinės atminties sergėtojais, jiems priskiriamas

išminties saugotojų vaidmuo, todėl jie turi privilegiją perteikti vertybes (šeimos ir visuomenės) ir bendrus idealus, kurie sudaro visuomenės gyvenimo pagrindą (Comley, 1998, Lemme, 2003). Istorinis veiksnys glaudžiai siejamas su visuomenės požiūriu į senus žmones (Lemme, 2003; Bogdanova, 2007).

Individualus veiksnys yra svarus argumentas apibūdinant psichologinės kilmės problematiką senatvėje. Šis veiksnys apibūdina vidinę seno žmogaus vertybių sistemą pagal kurią jis gyvena (Bogdanova, 2007). Anot B. H. Lemme (2003), seni žmonės dažniau yra linkę laikyti save prastesniais už kitus, nes patys save nuvertina dėl neišvengiamų fiziologinių organizmo pokyčių, o taip daro dėl to, kad perima visuomenės nuostatas ir požiūrį į senatvę kaip bejėgiškumo, nevilties, beprasmiško buvimo bei nuolatinės negalios laikotarpį, ir pradeda save tapatinti su tokiu seno žmogaus įvaizdžiu. Gerontologiniuose tyrimuose vis dažniau pateikiama klausimų apie seno žmogaus savo vertės pajutimą, pasitenkinimą gyvenimu, tuštumos jausmą. Jeigu asmuo nuvertina nugyventus metus, suvokia save kaip niekam netinkantį ir bejėgį, tai neišvengiamai atsispindės senyvo amžiaus asmens vertybėse, mąstyme, elgesyje. Tikėtina, kad kai kurių žmonių uždarumą, irzlumą ir pyktį lemia būtent šios priežastys (Bogdanova, 2007). Suaugusiųjų raidos ir senėjimo psichologai bei praktinės veiklos specialistai dirbantys su senyvo amžiaus žmonėmis nemažai dėmesio skiria šių žmonių pastangoms palaikyti teigiamą svigarbą ir gerovę, nepaisant su amžiumi susijusių netekčių, nes nuo to, kaip save identifikuoja žmogus senatvėje, veikia jo fizinę bei psichinę sveikatą. Viena iš tokių identifikacijų - teigiamu savęs vertinimu labai siejasi laimė arba patiriamas subjektyvus gerovės jausmas, kurio patyrimą lemiančius veiksnius svarbu suprasti norint formuoti pagalbos ir rūpinimosi mechanizmą tiems, kurie jaučiasi kitaip. Subjektyviam gerovės jausmui teikiama vis daugiau reikšmės. Mokslo bendruomenės autoriai nurodo šiuos pagrindinius gerovės aspektus: teigiamas savęs vertinimas ir savęs priėmimas, teigiami santykiai su kitais žmonėmis, savarankiškumas, arba gebėjimas savarankiškai apsispręsti; aplinkos valdymas, asmenybės augimo ir raidos pojūtis (Lemme, 2003). Atliktų tyrimų gauti duomenys parodo, kad su amžiumi stiprėja aplinkos valdymo įgūdžiai ir savarankiškumas, tačiau silpnėja gyvenimo tikslo ir asmenybės augimo pojūtis. Esama atradimų, kurie atskleidžia subjektyviai gerovei būdingų tam tikrų veiksnių persipynimą: laimingi žmonės pasižymi savigarba, optimizmu, asmeninės kontrolės jausmu, yra ekstravertai. Glaudūs ryšiai remiasi teigiamais socialiniais saitais, o teigiamos savybės padeda palaikyti artimus santykius, kurie savo ruožtu teikia gyvenimo džiaugsmo, pasitenkinimo gyvenimu ir skatina užsiimti prasminga veikla. Ne mažiau svarbus laimės šaltinis - tikėjimas ir dvasingumas užimantis reikšmingą vietą žmonių, ypač senyvo amžiaus asmenų, gyvenime (Lemme, 2003). Religinis tikėjimas stiprina vidinį psichologinį atsparumą, yra panaudojamas įveikti krizę, stiprinti gerovę ir įprasminti gyvenimą (Butėnaitė, 2019). Būtina pažymėti dar vieną svarbų subjektyvios gerovės elmentą - bendrą sveikatos būklę, nes sveikata apima visas žmogaus egzistencijos plotmes -

fizinę, socialinę, psichinę ir dvasinę, o darniai ir abipusiškai sąveikaujančios vienybėje jos lemia orią žmogaus senatvę (Juozulynas ir kt., 2012).

Apibendrinimas. Senatvės amžiuje žmogaus psichologinei situacijai įtakos turi visuomenės istorijos situacija, individualus veiksnys ir visuomenės senatvei keliami reikalavimai. Įvairūs psichologiniai kintamieji skirtingai veikia senatvės amžių ir turi įtakos psichologinėms problemoms atsirasti. Uždavinių sprendimai senatvėje reikalauja prisitaikymo, kurie iš žmogaus pareiklauja daug energijos ir aktyvumo. Neįveikti uždaviniai sukelia problemų ir gyvenimo prasmės klausimų.

1.1.3. Socialinės teorijos

Senėjimas visuomenėje dažniausiai siejamas su išėjimu į pensiją, baigiant aktyvią darbinę veiklą, ir su socialinių vaidmenų kaita. Vienas ankstyviausių bandymų paaiškinti žmogaus socialinę raidą yra vaidmenų terorijos *(role theory)* taikymas, teigia S. Mikulionienė (2011). Pasak S. Mikulionienės (2011), vaidmenys apibūdina asmenį kaip socialinę būtybę, o taip pat yra ir asmens savimonės pagrindas. Per savo gyvenimą žmonės atlieka daugybę įvairių vaidmenų (studentas, vyras, žmona ir pan.). Kai kurie vaidmenys griežtai susieti su žmogaus chronologiniu amžiumi (teisė balsuoti, tuoktis ir pan.), kiti su biologiniu amžiumi (motinos vaidmuo), dar kiti vaidmenys yra neutralūs žmogaus amžiui (savanorio vaidmuo) (Mikulionienė, 2011). Natūralus senėjimo procesas aplinkinių suvokiamas kaip pagyvenusių žmonių pasitraukimas iš aktyvaus socialinio gyvenimo, kuris ir siejamas su socialinių vaidmenų atsisakymu ar jų kaita (Pivorienė, 2008). Sociologijos profesorius I. Rosovas (1967, cit. Mikulionienė, 2011), teigia, kad senatvė yra „vaidmuo be vaidmens", nes nebeturi apibrėžtumo, vaidmenys yra neiškūs, silpnai išreikšti, nors socialiniai statusai aiškūs (pvz. senatvės pensininkas gali turėti apibėžtą statusą, tačiau vaidmenys susiję su šiuo statusu, yra neaiškūs, silpnai apibrėžti) (Mikulionienė, 2011, p. 80). Taigi senatvėje žmonių socialinis statusas nėra aiškiai apibrėžtas, nėra aiškių elgesio taisyklių, skirtų vyresnio amžiaus žmonėms. Pasak S. Mikulionienės (2011), vienus tokia situacija džiugina, „tarsi senatvė būtų anarchinis amžiaus tarpsnis" ir žmogus yra laisvas elgtis kaip nori, tačiau kiti kalbėdami apie senatvę apie kaip vaidmenį be vaidmens *(angl. role-less role*), labiau pabrėžia turėtų aktyvių ir socialiai reikšmingų vaidmenų praradimą (Mikulionienė, 2011, Grotowska, 2013). Būdingiausi vaidmenų pasikeitimai senatvėje yra susiję su išėjimu į pensiją, sutuoktinio mirtimi, lydimu vienatvės, socialinio reikšmingumo praradimu (Lemme, 2003; Naujanienė, 2002; Pivorienė, 2008; Mikulionienė, 2011).

Išėjimas į pensiją pabrėžia dirbančio vaidmens prardimą. Išėjimą į pensiją kiekvienas žmogus priima skirtingai. Vienam tai didžiulis stresas, pasimetimas ir baimė dėl ateities, kitam tai gali būti didesnio pasitenkinimo šaltinis. B. H. Lemme (2003), teigia, kad „išėjimas į pensiją - sudėtingas procesas, o jo laikotarpiu kiekvieno individo patirtis ir reakcija į pokyčius priklauso nuo daugelio kintamųjų, turinčių įtakos asmeninei žmogaus gerovei" (Lemme, 2003, p. 358). Su šiuo laikotarpiu

yra susiję daug iššūkių, kuriuos senatvėje turi įveikti žmogus, o tai didžiulio streso šaltinis, nes paliovus dirbti žmogus turi prisitaikyti prie lėtesnio gyvenimo ritmo, ir tai gali sąlygoti savotišką „pasimetimą laike“ (Lemme, 2003). Nežinojimas kuo užimti arba nieko neveikimas gali būti pražūtingas savęs vertinimui ir netgi sveikatai. Išėjimas į pensiją - tai gyvenimo įvykis (Mikulionienė, 2011). Įvykiai, kurie žmogui atrodo nepriklausantys nuo jo valios, dažniausiai priimami kaip grėsmė, bet kai pavojingai atrodančią situaciją žmogus priima ne kaip grėsmę, bet kaip išmėginimą, gali būti, kad išėjimas į pensiją tampa didesnio pasitenkinimo šaltiniu, o prisitaikymas prie pokyčių - sklandesnis (Lemme, 2003, Mikulionienė, 2011). Tam įtakos turi anksčiau sėkmingai atlaikyti svarbiausi gyvenimo įvykiai, išlaikytas darbo, laisvalaikio, šeimos ir kitų vaidmenų santykis ir pan. B. H. Lemme (2003), šį laikotarpį aiškina remiantis krizių teorija. Tradiciškai teigiama, kad visgi išėjimas į pensiją žmones veikia nepalankiai ir turi neigiamą poveikį jų psichinei, o kartu ir fizinei sveikatai. Krizių teorija paremta nuostata, kad netekus to, ką teikia darbas, mažėja savigarba ir reputacija, atsiranda polinkis į užsisklendimą ir izoliaciją, prastėja sveikata, blėsta gyvenimo džiaugsmas (Lemme, 2003). Pasak B. H. Lemme (2003), netekę mėgstamo darbo arba gerai išmanomo darbo, seni žmonės, ypač vyrai, gali pasijusti bejėgiai ir niekam nereikalingi. Kad greičiau prisitaikytų prie naujo gyvenimo ritmo ir įvykdytų vėlyvosios raidos užduotį, senas žmogus turėtų suvokti savo padėtį bei įsisąmoninti problemas, tai jam padėtų adekvačiai mąstyti ir kontroliuoti savo gyvenimą, sąmoningai siekti kitų, jau senatvėje, tikslų. Kaip tai gali pavykti priklauso nuo išėjusio į pensiją asmens adaptacijos, kuri, kaip ir visas senėjimo procesas sąlygotas asmens individualumo, išgyvenama nevienodai (Gustainienė, Burauskaitė, 2018).

Sutuoktinio vaidmens prardimą pabrėžia našlystė. Našlystė dažnu atveju siejama su socialinių, psichologinių ir ekonominių problemų atsiradimu ir vaidina svarbu vaidmenį formuojant vieno asmens namų ūkį. Sutuoktinio, gyvenimo partnerio netektis sąlygoja kitą socialinį veiksnį ir vaidmens senatvėje virsmą, t.y. perėjimą iš sutuoktinio į našlio vaidmenį. Našlystė, anot R.C. Atchley (1997, cit. Pivorienė, 2008), yra socialinių vaidmenų pokytis, vedantis izoliacijos link ir ji siejama su socialinių, psichologinių bei ekonominių problemų atsiradimu. Našlystė dažnai būna sudėtingas vaidmens pokytis pažeidžiantis kasdienį gyvenimą. Paradus sutuoktinio vaidmenį, pagal L. Naujanienę (2002), sumažėja galimybė išlaikyti asmens tapatybės tęstinumą ir prarandama sąveika, grįsta abipusiais interesais. Našlystė neišvengiamai susijusi su netekties išgyvenimu, o netektis, anot N. Liobikienės (2004), yra dėl kito žmogaus mirties vykstantis procesas, kuris gali baigtis labai greitai arba nesibaigti niekada. Remiantis mokslinių šaltinių teigimu, gedint savo sutuoktinio mirties yra didžiulės dvasinės stiprybės reikalaujantis ir savotiškos išminties ir kūrybingumo prisitaikant gyventi vienam, laikotarpis. Šiuo metu žmogui ypač reikalinga artimųjų ir kitokia socialinė parama (Bogdanova, 2007). Pagyvenusių ir senų žmonių vaidmenų kaitos šeimoje tyrimų autorė J. Pivorienė (2008), pažymi, kad mirus sutuoktiniui įvyksta pokyčiai santykiuose su vaikais - dažnai reikalaujama

didesnio jų dėmesio, o tai siejama su didėjančia priklausomybe nuo vaikų. Be abejo dauguma vaikų stengiasi tenkinti senatvėje didėjančius tėvų poreikius, pastebėta, kad ši pareiga yra atliekama norint išvengti neigiamo aplinkos požiūrio, tačiau dažniausiai ji yra internalizuojama kaip tradicijos ir vertybių padarinys (Pivorienė, 2004). Svarbu paminėti, kad antroje žmogaus gyvenimo pusėje našlystė vaidina svarbu vaidmenį formuojant vieno asmens namų ūkį (Mikulionienė ir kt., 2018). Šiame amžiaus tarpsnyje atlikti gyvenimo vienam tyrimai parodė, kad šis gyvenimo periodas šiuo aspektu įvairus ir negali būti vertinamas vienareikšmiškai palankiai - kaip pasiekiamas, ar nepalankiai - kaip paliktumo ar nykimo būsena. Jis žymi patirties ir išgyvenimų amplitudę nuo džiugesio iki skausmingo neišvengiamybės išgyvenimo ir noro numirti būsenos (Mikulionienė ir kt., 2018). Pagyvenusio amžiaus asmenų, kurie teigiamai įvertino gyvenimo vienam privalumus ir juos siejo su džiugesiu bei su sumažėjusiomis pareigomis ir atsakomybe buvo nedaug. Kur kas daugiau buvo tokių, kurie santūriai pažymėjo esą gyvendami vieni yra patenkinti arba teigė pripratę, nes taip susiklostė jų gyvenimas. Tyrimai atskleidė, kad priprasti reikėjo prie nuobodulio, prie vienatvės ir ateities baimės. Neretam išgyvenusiam artimo žmogaus mirtį ir netektį teko balansuoti ant palūžimo ribos. Dėl silpstančios sveikatos, didėjančio nesaugumo ir nerimo dėl ateities, vieni gyvenantys vyresnio amžiaus žmonės svarsto įvairias galimybes gyventi su kuo nors. Tarp tradicinių pasirinkimų yra persikėlimas pas vaikus, tačiau dėl nenoro būti jiems našta, ypač galimu psichinės sveikatos nusilpimo atveju, renkasi persikelti į globos namus. Kartais persikėlimas lydimas menkų atsikalbinėjimų lyginant su patiriamais sunkumais rodo, kad vyresnio amžiaus žmonės labai vertina autonomiją, privačią erdvę, laisvę pačiam tvarkyti savo gyvenimą. Be to tyrimu pastebėta, kad jiems labai svarbus emocinis komfortas - svarsto ar susiderintų su kitais ir nerimauja, kaip pavyktų sugyventi su sudėtingo charakterio žmonėmis. Čia slypi ir psichologinės problemos suvokiant, kad išjudėjus iš esamos situacijos kelio atgal nebus (Mikulionienė ir kt., 2018, p. 60-61).

Daugelio įsipareigojančių vaidmenų praradimas senatvėje sąlygoja ir socialinio reikšmingumo praradimą. Senstant susiduriama su socialinio reikšmingumo arba buvusios socialinės padėties (socialinio statuso) paradimu. Anot F. Stepukonio ir L. Puodžienės (2009), daugeliu atvejų, tai susiję su aktyvių ir įsipareigojančių socialinių vaidmenų netektimi. Tokia situacija įpareigoja pereiti prie naujų vaidmenų, t.y. prisitaikyti prie naujos padėties. Anot V. Lesauskaitės (2004), visuomenėje egzistuoja ir vis dar gaji stereotipinė nuomonė, kad šio amžiaus žmonės yra paradę kompetenciją, silpni ir nenaudingi, nesugebantys dirbti, todėl pagyvenusieji turi ribotas saviraiškos ir savirealizacijos galimybes. Šie stereotipai yra pavojingi, nes seni žmonės juos priima kaip neišvengiamus, nepriklausančius nuo jų valios ir ima gyventi pagal juos, kad pateisintų visuomenės jiems keliamus lūkesčius, nes baiminasi neigiamo jos vertinimo (Lesauskaitė ir Macijauskienė, 2004). Tai anot B. Neugarten (1986, cit. Lemme,2003) susiję su ,,socialiniu amžiaus laikrodžiu“, reiškiančiu tam tikrą vidinį kalendorių perimtą iš visuomenės, kuris nurodo, ką kokiu gyvenimo periodu turime

veikti. Tai savotiškos elgesio taisyklės, kurios nustato pageidaujamus ir nepageidaujamus vaidmenis amžiaus normose (Mikulionienė, 2011). Daugelis žmonių žino, kaip jų amžiaus žmogui privalu elgtis, tačiau negalima sudaryti vienintelės schemos ir teigti, kad šios charakteristikos tinka visiems be išimties, nes manoma, kad akademinės visuomenės žmonės (dėstytojai, mokslininkai ir kt.) savo tikrąjį indėlį gali įnešti tik būdami vyresnio amžiaus, todėl jų statusas auga su amžiumi, kai daugumos prestižas ir statusas krenta žemyn (Mikulionienė, 2011).

Apibendrinimas. Senėjimas visuomenėje dažniausiai siejamas su išėjimu į pensiją, kuomet baigiasi aktyvi darbinė veikla, socialinio reikšmingumo ir vaidmenų pokyčiais. Kiekvinas vaidmens pasikeitimas senatvėje atneša tam tikrų pokyčių. Daugelio įsipareigojančių vaidmenų praradimas senatvėje dažnu atveju sąlygoja socialinio reikšmingumo (socialinio statuso) praradimą.

1.2. Patyrimo senatvėje fenomenologinės kategorijos

1.2.1. Gyvenamasis pasaulis

Gyvenamąjį pasaulį, pastarąjį svarstant ties visuotinėmis kasdienio patyrimo prielaidomis, pabrėžia egzistencinė filosofija. Ji oponuoja abstrakčiam ir racionalistiniam žmogaus būties supratimui ir aiškinimui. Šiuo požiūriu svarbūs S. Kierkegaard'o (1843), ir M. Heideggerio (1963), darbai. Egzistencinio filosofavimo pradininkas danų filosofas S. Kierkegaard'as (1843, cit. Repšys, 1974), padarė radikalų požiūrį į žmogų, kaip subjektą ir suformulavo egzistencinio mąstymo principus. S. Kierkegaard'as (1843, cit. Repšys, 1974), siūlo iracionalistinį - individualistinį žmogiškųjų problemų sprendimo būdą. Jo nuomone abstraktus racionalus mąstymas visuomet operuoja bendrybėmis, abstrakčiomis schemomis, kuriose dingsta visa tai, kas individualu ir nepakartojama, būtent žmogaus individualybė ir visas žmogiškosios būties pilnumas - valia, nuotaika, aistra ir kt. Egzistencinis mąstymo būdas - tai savirefleksija, kur žmogus pats sau turi kelti ir spręsti klausimą ,,būti" ar ,,nebūti", nes tai klausimai, kurių niekas kitas už jį išspręsti negali (Repšys, 1974, p. 99-100).

S. Kierkegaard'as (1843, cit. Repšys, 1974) išskyrė tris žmogaus būties dimensijas: estetinę, etinę ir religinę, iš kurių nei vienai nesuteikė prioriteto ir matė jas realizuojantis papildant viena kitą. Anot J. Repšio (1974), S. Kierkegaard'as (1843) gyvenimą suprato kaip plėtotę begalybės link ir suformavo tris galimas žmogiškojo egzistavimo stadijas: *estetinę, etinę ir religinę*. Šios stadijos (pakopos) nėra chronologiškai nuoseklios, jos reiškia žmogaus galimo egzistavimo plotmes, priklausančias nuo jame pačiame glūdinčių vidinių galimybių, tiksliau, nuo individo apsisprendimo pasirinkti atitinkamą egzistavimo tipą, t.y. praktinį santykį su pačiu savimi.

Estetinė žmogaus gyvenimo plotmė, pagal S. Kierkegaard'ą, (1843, cit. Repšys, 1974), yra kai žmogus vadovaujasi savo prigimtimi ir yra formuojamas socialinės aplinkos. ,,Estetikas" -

vadovaujasi įgimtais polinkiais ir malonumo principu - ,,reikia naudotis gyvenimu, gyventi momentu“ (Repšys, 1974, p. 102). Kitaip tariant, tai žmogaus rutininė kasdienybė, nes žmogus siekia vien tik mėgautis gyvenimu, tenkinti savo juslinius poreikius ,,tačiau prigimtinis santykis su gyvenimu, malonumo kultas žmogų veda prie melancholijos bei nusivylimo“ (Repšys, 1974, p.102).

Etinėje stadijoje žmogus renkasi save kaip ,,aš pats“. S. Kierkegaard'o (1843, cit. Repšys, 1974), filosofijoje estetinio ir etinio žmogaus egzistavimo būdai yra skirtingi - ,,estetiniu pradu gali vadintis tai, ko dėka žmogus yra betarpiškai tuo, kas jis yra, o etiniu tai, ko dėka jis tampa“ (Repšys, 1974, p.104). Etinis pasirinkimas nėra rinkimasis tarp kokių nors dviejų empirinių galimybių, bet rinkimasis tarp alternatyvių galimybių: arba tapti pačiu savimi, arba prarasti savąjį ,,Aš“, teigia J. Repšys (1974). Po etinio savęs pasirinkimo momento žmogus jau nebegali būti traktuojamas tik kaip esybė, sąlygota gamtinės arba socialinės aplinkos, dabar žmogus pats renkasi, o ne aplinkybės pasirenka už jį. Etiko tikslas - pačiame žmoguje, o ne už jo. Etinio pasirinkimo metu visiškai atsiskleidžia žmogiškoji būtis, žmogus tartum susitinka su savo egzistencija (Repšys, 1974, p. 104-105).

Religinę gyvenimo stadiją S. Kierkegaard'as (1843, cit. Repšys, 1974), apibūdina kaip trečią galimo egzistavimo tipą. Jis, anot J. Repšio (1974), ne labai skiriasi nuo etinio, nes etiką filosofas S. Kierkegaard'as (1843) traktuoja religiškai, kaip žmogaus santykį su absoliutu - Dievu, o Dievą - absoliutą - etiškai. Tai yra kaip žmogiškojo nusivylimo ir pasirinkimo rezultatą, skirtumas tame toks, kad etika turi bendrą pobūdį, o religija grynai asmeninį, tačiau abu apsisprendimai susijęs su paties žmogaus pasirinkimu. Etinis - religinis gyvenimo tipas suveda Dievą su žmogiškąja būtimi, o estetinis - ne. Religinis tikėjimas, susiedamas žmogų su amžinybe, pripildo jo būtį baimės, atneša jam kančią ir verčia žmogų įsigilinti į savo būties prasmę (Repšys, 1974, p. 105).

Taigi egzistencija S. Kierkegaard'ui (1843, cit. Repšys, 1974), yra integralus žmogaus būvis - veikimo vienovė - mąstymo, valios, jausmų. Kiekvieną akimirką ta vienovė turi būti vis iš naujo kuriama, todėl egzistavimas yra savęs paties kūrimas savo būtyje, nuolatinis santykis su savimi pačiu, su pasauliu ir Dievu. Žmogus savo egzistenciją išsaugo kasdien veikdamas praktiškai, be ryšio su Dievu žmogaus egzistavimas ankščiau ar vėliau tampa beprasmis (Repšys, 1974).

M. Heideggeris (1963, cit. Repšys, 2014), savo filosofijoje siekė suvokti žmogaus būties (vok. Dasein), individualumo klausimą, jos laikiškumą ir prasmę. Vienas žymiausių XX amžiaus egzistencinės filosofijos ir fenomenologijos vokiečių atstovų M. Heideggeris (1963, cit. Repšys, 2014), būties problemą sprendė per konkrečią individo egzistenciją atsisakydamas objektyvios refleksijos ir analizuodamas egzistencijos struktūras (istoriškumą, buvimą drauge, buvimą mirties link, baimę ir kita). Anot J. Repšio (2014), išeities tašku M. Heideggerio (1963), filosofijoje laikomas žmogaus gyvenimo, arba egzistavimo būdas (Repšys, 2014, p. 55). M. Heideggeris (1963, cit. Repšys, 2014) įvedė būties pasaulio sampratą ir pagrindinį savo filosofijos klausimą formuluoja taip:

„būties prasmė“ (*vok. Sinn von Sein*), kur „būtis“ (*vok. Sein*), yra egzistavimas, o būti reiškia egzistuoti. Būtis M. Heideggeriui (1963, cit. Repšys, 2014), turi atsakyti į prasmės klausimą, todėl tokiu būties prasmės „perskaitymo“ raktu M. Heideggeris (1963, cit. Repšys, 2014), laiko žmogiškąją būtį (*vok. Dasein*), arba žmogų. Jokia kita esamybė, anot J. Repšio (2014), išskyrus žmogų, nesuvokia savo baigtinumo. Laikinumas yra žmogaus buvimo pasaulyje būdas. Suvokdamas savo baigtinumą, žmogus tampa atviru ir savo buvimui - sugebančiu suvokti savo paties ir pasaulio egzistavimą, sugebančiu „klausti“ būtį - duoti jai klausimus, būti autentišku.

M. Heideggerio (1963), sampratoje žmogaus būtis, jos esmė aiškinama remiantis žmogiškaisiais buvimo pasaulyje būdais - „susirūpinimo“, „ sambūvio su kitais žmonėmis“ ir „rūpesčio“ modusais. Žmogiškąją būtį, jos esmę filosofas (Heideggeris, 1963), aiškina remiantis jos modusais, kuriuos vadina egzistencialais (Repšys, 2014, p. 57). Pagal M. Heideggerį (1963, cit. Repšys, 2014) žmogiškasis buvimas pasaulyje atsiskleidžia įvairiausiais būdais, tačiau šie modusai: „susirūpinimo“ (*vok. Besor-gen*), kas yra žmogaus sąlytis su pasauliu (santykiavimas), jo „turėjimas su kuo nors reikalo“, o tai yra žmogiškoji veikla (žmogiškojo egzistavimo aktyvi realizacija pačia plačiąja prasme) ir „sambūvio su kitais žmonėmis“ (*vok. Mit-dasein*), ką M. Heideggeris (1963, cit. Repšys, 2014), laiko kaip „mūsų pasauliu“, nes jis nėra nei mano, nei tavo, ypač svarbūs žmogaus egzistencijos raiškai. Šie ontologinės buvimo pasaulyje struktūros momentai rodo, jog M. Heideggerio (1963, cit. Repšys, 2014), žmogus yra „praktiškai veikli ir visuomeninė būtybė“ (Repšys, 2014, p. 61). Be to egzistenciškai svarbu suvokti, kad žmogus nesukuria ir nepasirenka savo buvimo pasaulyje - jis yra tartum įmestas į šią situaciją ir ją išgyveną kaip faktiškumą arba „įmestumą“ (*vok. Geworfenheit*). Paradoksalu, tačiau kartu žmogus turi ir egzistencinę laisvės duotybę. Tiksliau laisvę savo ribotume. Žmogus rinkdamasis pats kuria savo gyvenimą, pasiremdamas tuo, kas jam duota, ko pasirinkti negalima - būtent tos pačios „įmestumo“ situacijos. Žmogus yra laisvas pasirinkti, arba nesirinkti. Tačiau ir vienu, ir kitu atveju jis pats atsakingas už savo sprendimą. Pagal M. Heideggerį (1963, cit. Repšys, 2014), tokia būsena žmogui tarsi - „benamis“ *(vok. unheimlich*), kuri verčia jį ieškoti prieglobsčio tarp daiktų. Šią benamiškumo nuotaiką, stumiančią ieškoti prieglobsčio daiktų bei kitų žmonių aplinkoje, ir kartu susirūpinimą savo paties buvimu pasaulyje, M. Haidegeris (1963, cit. Repšys, 2014), pavadino „rūpesčiu“ (*vok. Sorge*). Rūpestis tiek persunkia žmogų, jog galima teigti, kad jo egzistavimas ir yra rūpestis.

Žmogus pilnatvės siekia kol gyvena. M. Heideggeris (1963, cit. Repšys, 2014), žmogaus egzistencijos pagrindu laikė pilnatvės siekį. Jo (Heideggerio, 1963), teigimu „žmogaus esmė yra nuolatinis savęs projektavimas į ateitį, tai, kol žmogus egzistuoja, tol jis nepasiekia savo „pilnumo“ *(vok. Ganzheit*), ir yra tik pakeliui į jį (Repšys, 2014, p. 55-66). Žmogaus esmė, kaip jo galimybių realizacija, kaip egzistencija, negali būti išsemta, kol jis gyvena, nes „pilnas“ egzistavimas reikštų ir egzistavimo pabaigą. Tiktai mirtis, anot Heideggerio (1963, cit. Repšys, 2014), yra žmogiškojo

egzistavimo pabaiga, arba, kitaip sakant, žmogaus egzistencija yra nuolatinis ėjimas į pabaigą (*vok. Sein zum Ende*). Mirtis - pats asmeniškiausias bei pagrindinis susitelkimo savyje būdas, nes suvokdamas savo egzistavimo pabaigą, žmogus susirūpina ir savo buvimu, teigia J. Repšys (2014, p. 66).

Taigi M. Heideggeris (1963, cit. Repšys, 2014), iš aktyvaus praktinio santykiavimo su pasauliu išveda visas problemas, kurios kyla žmogui jo kasdieniniame gyvenime, o šių problemų formulavimo išeities taškas filosofui (M. Heideggriui, 1963), yra individas su savo gausiais „buvimo pasaulyje“ modusais: siekimais, norais, potraukiais bei polinkiais - su visomis žmogiškojo „rūpesčio“ apraiškomis.

Žmogaus gyvenimas ir jo egzistavimo pasaulyje būdai domino ne tik to meto filosofus, tačiau apie tai aktualizuoja ir egzistencinės psichoterapijos atstovai, kurie egzistencializmo požiūriu mato prasmingų santykių struktūras, kurioje individas egzistuoja. Anot R. Kočiūno (1996, cit. Pivorienė ir Šedienė, 2018), yra trys pasaulio matmenys: fizinis (*vok. Umwelt*) - „pasaulis aplink“, biologinis pasaulis arba, kitaip tariant, aplinka; socialinis (*vok., Mitwelt*) - „su pasaulis“, kitų žmonių, santykių su jais pasaulis ir asmeninis (*vok. Eigenwelt*) - „nuosavas pasaulis“, santykių su savimi būdas. Šie trys vienu metu egzistuojantys pasaulio aspektai apibūdina kiekvieno mūsų gyvenimą kaip būtį pasaulyje (Pivorienė ir Šedienė, 2018, p. 38).

Nors skirtingi egzistencialistai pamatines temas ir egzistencijos klausimus sprendžia skirtingai ir savitai, bendras visų egzistencialistų bruožas yra žmogaus būties paieška nukreipta į konkretaus žmogaus gyvenimo apmąstymą, jo egzistencijos tikslo suvokimą ir realizavimą neapibrėžtumo, baigtinumo, vienišumo ir būties trapumo kontekste. A. Mickūnas ir A. Jonkus (2014), primena, kad egzistencija - tai žmogaus buvimas pasaulyje - tikrovėje čia ir dabar, konkrečioje vietoje, konkrečiu laiku ir aplinkybėmis. Kiekviena konkreti situacija parodo galimybę, kurią gali išgyventi bet kuri žmogiškoji būtybė (Mickūnas ir Jonkus, 2014).

Apibendrinimas. Gyvenamąjį pasaulį per kasdienį patyrimą svarsto egzistencinė filosofija. Egzistencialitai ieško žmogaus būties pasaulyje supratimo ir aiškinimo būdų. Egzistencinės teorijos suteikdamos žmogaus egzistencijai struktūrą leidžia analizuoti žmogaus gyvenimą, jo pokyčius per pasirinktą santykių dimensiją konkrečioje situacijoje, kurią žmogus išgyvena.

1.2.2. Būtis ir buvimas

Būties prasmės klausimas labiausiai suvokiamas pagal egzistencinę žmogaus sampratą, kai žmogaus būtis suvokiama kaip būtis pasaulyje. Būtį galima suprasti tik per buvimą, kuris yra bendra egzistencinė duotybė visiems žmonės, o jis išsiskleidžia konkrečiu turiniu kiekvieno žmogaus kasdienybėje. Lietuvių filosofijos atstovas T. Vėželis (2016) teigia, kad kas *yra būtis* visada buvo filosofinis klausimas. Tačiau anot filosofo (Vėželis, 2016), pagrindinis klausimas yra ne kas *yra būtis*,

bet kas *yra tikroji būtis* ir jis išlieka aktualus iki šiol. M. Heideggerio (1927, cit. Vėželis, 2016) manymu, beprasmiška klausti, *kokia* ar *kas* yra tikroji būtis, jeigu nežinome, kas yra būtis *kaip* būtis, kokia yra tikroji „yra“ prasmė. Taip klausiant siekiama suprasti, kas ji yra iki jos esmės konstatavimo ir pažinimo. T. Vėželis (2016), teigia, kad tik kasdienis žmogaus buvimas gali būti siejamas su šia klausiančia pozicija. „Kasdienybėje žmogus jau supranta būtį, nors savojo supratimo gerai nesuvokia ir gyvai nepatiria. Todėl yra svarbu taip nuskaidrinti kasdienį žmogaus buvimą, kad jame glūdintis būties supratimas atsiskleistų ir taptų išgyventas“ (Vėželis, 2016, p. 258 - 259).

Žmogaus buvimas kasdienybėje tampa procesualia duotybe, vadinama buvimo patyrimu, kuri sugeba aiškinti žmogaus esmę neatsietai nuo pasaulio. Vienas ryškiausių šio meto fenomenologinės krypties atstovų E. Spinelli (1997, 2007, cit. Šalaj, 2011), formuoja *būties ir buvimo* sampratos priegą plėtodamas egzistencinę *savasties* koncepciją į kurią įveda du specifinius terminus - „worlding“ ir „worldview“, kurie psichologės J. Šalaj (2011), disertacijoje verčiami kaip „pasaulėbūtis“ ir „pasaulėvaizdis“ (Šalaj, 2011, p. 11). Disertacijos autorė (Šalaj, 2011), paaiškina, kad „pasaulėbūtis“ tai nuolatos judantis, besikeičiantis ir kalba iki galo neišreiškiamas gyvenimo procesas, o kiekvienas mėginimas atspindėti gyvenimo procesą ir išreikšti jį kasdienybėje neišvengiamai susijęs su tam tikro požiūrio taško pasirinkimu, su „pasaulėbūties įrėminimu“. Pats mėginimas apibrėžti gyvenimo procesą susijęs su struktūravimu - perėjimu nuo proceso prie struktūros. <...>Taip „pasaulėvaizdis“ atspindi „pasaulėbūties“ struktūravimo rezultatą, arba, kitaip tariant, „pasaulėvaizdis“ yra „pasaulėbūties“ struktūravimo padarinys. „Pasaulėvaizdis“ atspindi konkretaus žmogaus būdus matyti savo pasaulį ir jį „konstruoti“ (Šalaj, 2011, p.17). Remiantis E. Spinelli (1997, 2007, cit. Šalaj, 2011), galima pastebėti, kad tai, kas būdinga santykiui tarp „pasaulėbūties“ ir „pasaulėvaizdžio“ , gali būti pritaikoma mėginant nusakyti ryšį tarp buvimo ir buvimo patyrimo. O norint imtis praktinio tyrimo svarbu suprasti, kad tirti galima tik apčiuopiamą buvimo proceso padarinį, todėl šiame darbe jį vadiname seno žmogaus buvimo patyrimu, kuomet „subjektas atlieka savo buvimo struktūravimą reflektuojant, įvardijant jį žodžiais ir juos sakant kitiems“ (Šalaj, 2011, p.19).

Patyrimo analizė yra adekvati prieiga prie žmogaus gyvenamojo pasaulio su jo unikaliomis prasmėmis, o patyrimas turi būti analizuojamas iš patiriančiojo perspektyvos. Kaip apibrėžti *patyrimą* yra fenomenologinės filosofijos problema, ir galima sakyti užduotis, kuri sulaukia daug diskusijų ir įvairių nuomonių. Psichologė J. Šalaj (2011), pabrėžia, kad atskirti patyrimo ir jo struktūravimo procesus yra itin problemiška. Ji teigia, kad patyrimo struktūravimas kitaip dar gali būti vadinamas patyrimo interpretavimu arba patyrimo įreikšminimu. Kai kurie autoriai (Jackūnas, 2008, cit. Šalaj, 2011), patyrimą apibrėžia kaip konkretaus interpretacijos vyksmo išdavą. Toks apibrėžimas, anot J. Šalaj (2011), patyrimą kone sutapatina su interpretacijos procesu. Patyrimui kaip procesui svarbūs dalykai, kuriems priskiriama reikšmė, kita vertus, kaip nurodo psichologė (Šalaj, 2011), „tam, kad ką nors galėtumėme apibrėžti ir įvardyti kaip „patyrimą“, visų pirma turime tai

pajusti ir suvokti. O šis percepcijos aktas, yra procesas, neatskiriamas nuo jame dalyvaujančio subjekto, kuris suteikia patyrimui reikšmę" (Šalaj, 2011, p.10). Kalbėdama apie buvimo patyrimą J. Šalaj (2011), analizuoja ką galima turėti omenyje. Buvimo patyrime ji nurodo „į tai, *kas* yra reflektuojama: konkrečias reikšmes, kalbinį pasakojimą apie tai, kaip subjektas patiria savo buvimą. Tokia buvimo patyrimo samprata, anot J. Šalaj (2011), „kelia būtinybę nusakyti fenomenologinę šio reiškinio sandarą: ką subjektas įvardija kaip buvimo patyrimą, ar išryškėja skirtingų šio reiškinio sudedamųjų dalių; jeigu taip, kaip jos tarpusavyje susijusios; ar galima identifikuoti reikšmingas gyvenimo sritis, aplinkybes ar sąlygas, kurioms esant patiriamas savo buvimas; ar tarp skirtingų žmonių išryškėja buvimo patyrimo dėsningumų ir t. t." (Šalaj, 2011, p.19-20). Iš kitos pusės J. Šalaj (2011), teigia, „kad buvimo patyrimo kaip reiškinio samprata yra neatsiejama nuo klausimo, *kokiu būdu* subjektas mėgina suteikti vienokią ar kitokią reikšmę savo buvimo patyrimui, t. y. kaip vyksta buvimo proceso struktūravimas. Dėl to vadovaujantis šia buvimo patyrimo samprata gali būti keliami tokie klausimai: ar žmogus apskritai kelia klausimą apie savo buvimą; jeigu taip, kokiu būdu vienoks ar kitoks buvimo patyrimas yra kuriamas subjekto; kaip vyksta buvimo struktūravimo procesas, kokiomis prielaidomis remdamasis žmogus savo buvimo patyrimui priskiria vienokias ar kitokias reikšmes" (Šalaj, 2011, p. 20). Svarbu atkreipti dėmesį, kad kalbėdamas apie „pasaulėvaizdį" E. Spinelli (1997, 2007, cit. Šalaj, 2011), išryškino tam tikrus darinius, tarsi nuosėdas, kurios „pasaulėbūties" struktūravimo procese žmogui praverčia kaip filtras. Nuo tų prielaidų priklauso, kaip subjektas interpretuos tai, kas su juo vyksta, kaip reflektuos naują patirtį ir kaip ją įvardys.

Buvimo patyrimas leidžia atskleisti tokius fenomenologinės filosofijos sąmonės objektus ir reiškinius kaip fenomenai. Šių *patyrimo* nuostatų akcentavimas kyla iš fenomenologinės filosofijos tradicijos. Didžiausias fenomenologijos pradininko E. Husserlio (2005, cit. Šalaj, 2011), indėlis į mokslą siejamas su metodo, įgalinančio tirti sąmonę, paieškomis. „Husserlis (2005), išvystė sąmonės intencionalumo koncepciją, pagal kurią mūsų sąmonė visuomet yra intencionali: nukreipta į ką nors (reiškinį, objektą) taip, kad tampa problemiška atskirti reiškinį ir jo atspindį sąmonėje. Husserlis padarė išvadą, kad mes galime pažinti tik „sąmonės objektus", t. y. patirti objektus savo sąmonėje" (Šalaj, 2011, p. 8). Pagal J. Šalaj (2011), tokie sąmonės objektai vadinami fenomenais ir taip *patyrimo* sąvoka šio filosofo teorijoje tapo centrinė. Tačiau fenomenologinėje filosofijoje atsakymas į klausimą kas yra *patyrimas*, turi ir kitų mokslinių aiškinimo reikšmių. Anot J. Šalaj (2011), kitas filosofas M. Marleu - Ponty (1982, 2000, cit. Šalaj, 2011), mėgino įveikti E. Husserlio daromą prielaidą, kad į sąmonę galima žvelgti kaip į savarankišką reiškinį, atsietai ją nuo kūno. M. Merleu - Ponty (1982, 2000, cit. Šalaj, 2011), „atkreipė dėmesį į sąmonės kūniškumo aspektą. Jis teigė, kad pradinis žmogaus sąlytis su pasauliu yra juslinis - savotiškas bet kokios kitos patirties substratas. Autorius pasiūlė savitą percepcijos sampratą, kuri išsprendė sąmonės pirmumo klausimą. <...> Pagal filosofą, percepcija kaip sąmonės funkcija ir yra įmanoma tik dėl sensomotorinio aktyvumo. Sąmonė yra

formuojama fizinės aplinkos ir kartu joje dalyvauja. Kūnas lokalizuoja mūsų sąmonę, apgyvendina ją ir išreiškia“ (Šalaj, 2011, p. 9). Tai leidžia suvokti, kad pasaulis, kurį mes suvokiame, nėra nei visiškai objektyvus (visiškai nepriklausantis nuo jo suvokimo būdo), nei visiškai subjektyvus (tik mūsų sąmonės darinys) (Šalaj, 2011).

Egzistencinis buvimo patyrimo klausimas yra išskirtinai reikšmingas žmogiškas fenomenas, kurio nagrinėjimui trūksta didesnio dėmesio. Psichologė J. Šalaj (2011), pastebi, kad nors egzistencinis *buvimo* klausimas žmogui yra reikšmingas, visgi jis beveik nėra nagrinėjamas kaip atskira tema. Nagrinėjimo pasigendama teoriniuose ir praktiniuose psichologiniuose tyrimuose, tikėtina, kad ir socialinio darbo srityje šių tyrimų stinga. Atrodytų išankstinė nuostata lemia, kad, žmogaus buvimas yra traktuojamas kaip savaime aiškus ir papildomos detalizacijos nereikalaujantis faktas. Tačiau anot J. Šalaj (2011), buvimo patyrimas yra daugialypis reiškinys, apimantis skirtingus aspektus. Egzistencinėje literatūroje yra aptariami trys tarpusavyje susiję, tačiau skirtingi buvimo patyrimo aspektai: *gyvybingumo*, *gyvumo* ir *autentiškumo* išgyvenimai (Šalaj, 2011). Vienas iš jų - žmogaus gyvumas ypatingas tuo, kad jis ne tik yra fiziškai gyvas (gyvybingas), bet ir sugeba savo gyvumo išgyvenimą reflektuoti bei jį įprasminti.

Šiame skyrelyje pateiktu preliminariu teoriniu modeliu galima remtis ir aprašyti buvimo patyrimą jį nagrinėjant seno žmogaus buvimo globos namuose patirtyse, ir nurodyti kaip senas žmogus struktūruoja savo išgyvenimus senatvėje ir atskleidžia reikšmių rūpesčio išgyvenimui priskyrimo/patyrimo dėsningumus.

Apibendrinimas. Būtį galima suprasti tik per buvimą, kuris yra bendra egzistencinė duotybė visiems žmonės ir išsiskleidžia konkrečiu turiniu kiekvieno žmogaus kasdienybėje. Žmogaus buvimas kasdienybėje tampa procesualia duotybe, vadinama buvimo patyrimu, kuri sugeba aiškinti žmogaus esmę neatsietai nuo pasaulio. Patyrimo analizė yra adekvati prieiga prie žmogaus gyvenamojo pasaulio su jo unikaliomis prasmėmis. Buvimo patyrimas leidžia atskleisti tokius sąmonės objektus ir reiškinius kaip fenomenai.

1.2.3. Gyvenimas ir gyvumas

Gyvumo išgyvenimas žmogaus gyvenime yra jausmo, kad gyvena gyvumo rodiklis, nes atspindi kiek žmogus jaučia savo egzistenciją ir yra svarbus praktiniu požiūriu, kai tenka spręsti gyvenimiškos realybės (egzistencines) problemas. *Gyvumo išgyvenimas neatsiejamas nuo buvimo patyrimo*. Žmogaus atvirumas pasauliui, leidimas išeiti į pasaulį ir įsileisti pasaulį į savo gyvenimą padeda atsirasti jausmui, kad *gyvenu*, kuris yra žmogaus gyvumo rodiklis, atspindintis kiek žmogus jaučia savo egzistenciją, savo gyvenimą kaip judėjimą, kitimą, tėkmę (Šalaj, 2011). Psichologė (Šalaj, 2011), pažymi, kad gyvumo išgyvenimo samprata yra svarbi dirbant su depresija sergančiais ligoniais, konsultuojant žmones, kurie skundžiasi apatija, bejausmiškumu, patiria susvetimėjimo, nutolimo nuo gyvenimo ir panašias būsenas, nesijaučia gyvenantys, gyvi. Nagrinėjant senyvo

amžiaus žmonių padėtį ir problemas, psichologiniai tyrimai atskleidžia psichologinius sunkumus, kurių atsiranda ir senatvėje: nepasitenkinimas gyvenimu, nugyventų metų ir patirties nuvertinimas, gyvenimo tuštumo ir ankštumo jausmas (Bogdanova, 2007).

Gyvumo išgyvenimas remiasi prielaidomis, kaip žmogus priima gyvenimo kasdienybę ir save joje. Nuo to, kaip gyvenimo kasdienybę ir save joje priims žmogus, ypač senatvėje, priklausys jo buvimas, o nuo jo - būtis - jausmas pasaulyje. Remiantis E. Spinelli (1997, 2007, cit. Šalaj, 2011), savastis yra suprantama neatsiejamai nuo *kito* ir *pasaulio* konstruktų ir remiasi prielaidomis apie save bei pasaulį ir kitus. Šiame procese vienų žmonių prielaidos apie save, pasaulį ir kitus yra lankstesnės, kitų - rigidiškesnės, vienos jų gali būti lanksčios ir gyvenime lengvai keičiamos, o kitos - sedimentuotos - „nusėdusios“ taip giliai, kad sunkiai keičiasi arba išvis nesikeičia susidūrus net ir su ypatingais ar kritiniais gyvenimo įvykiais. Deja „pasaulėbūties“ procese, anot J. Šalaj (2011), žmogus gana dažnai susiduria su naujomis aplinkybėmis, kurios gali paskatinti peržvelgti prielaidas apie save, kitus ir pasaulį. Visgi nebūtinai taip atsitinka. „Pasaulėvaizdis“ gali būti išlaikomas atmetant naujus realybės faktus: neigiant naują informaciją ar patyrimą, atitolinant jį nuo savęs. Taip gali atsitikti senatvėje. J. Šalaj (2011), pažymi, kad „pasaulėvaizdžio“ rigidiškumas suteikia stabilumo, tačiau, laikui bėgant, gali atitolinti nuo gyvenimiškos realybės, bet apskritai „pasaulėvaizdis“ padeda žmogui išlaikyti ribą tarp prasmės ir beprasmybės (Šalaj, 2011, p. 18).

Kad gyvumas būtų išgyventas tam dažnai turi įtakos net iššūkiai, kurie pažadina žmogų inertiškame gyvenime. Kalbant apie gyvumo išgyvenimą (gyvumo patyrimo jausmą) svarbi psichologų E. van Deurzen, (1997, cit. Šalaj, 2011), „aistros gyventi“ samprata ir R. May’us (1983, cit. Šalaj, 2011), įžvalga, kad patyrimas „aš esu“ yra itin svarbus kiekvienam žmogui ir galima sakyti nepaprastai aktualus ir senatvėje. E. Van. Deurzen (1997, Šalaj, 2011), teigia, kad gyvenime yra paradoksas, kad žmogui reikia iššūkių, nes tuomet jį pažadina iš inercijos ir panardina į realybę. Lengvas ir patogus gyvenimas kelia pasitenkinimą savimi, o siekti lengviausio yra labai žmogiška. Dauguma žmonių yra linkę į tuos dalykus, kurie stabdo juos nuo noro siekti pokyčių ar mokymosi, vadinasi visuomet yra rizika tapti labiau mirusiems, nei gyviems, prarandant aistrą, kuri praturtina kasdienį patyrimą (Šalaj, 2011, p. 22). R. May’us (1983, cit. Šalaj, 2011), patyrimas „aš esu“ žmogui leidžia jaustis gyvam, reikšmingam, besąlygiškai egzistuojančiam, o tai iš esmės susiję su asmens tapatumo jausmo išsaugojimu ir jo išgyvenimu. Šio patyrimo suvokimas ir įsisąmoninimas dažnai yra pagrindas daugeliui problemų spręsti.

Gyvumo išgyvenimas apima gyvybingumo (fizinius), socialinius, psichologinius, dvasinius ir autentiško buvimo patyrimo aspektus. Gyvumo išgyvenimui yra svarbus *gyvybingumo* jausmo patyrimas (kas yra fizinis savo gyvumo patyrimas) kuris apima biologinius, fiziologinius, fizinius savo buvimo patyrimo aspektus. Pagal J. Šalaj (2011), „šis lygmuo yra susijęs su fiziniu savo gyvumo išgyvenimu: fiziologiniais procesais, biologiniais poreikiais, kūno patyrimu, gebėjimu būti

fiziškai aktyviam, savo gyvumo, kaip fizinio fakto suvokimu“ (Šalaj, 2011, p. 22-23). Tačiau gyvumo išgyvenimas yra platesnis reiškinys. J. Šalaj (2011), nurodo, kad ,,be fizinių jis apima socialinius, psichologinius ir dvasinius buvimo patyrimo aspektus. Žmogų iš kitų būtybių išskiria gebėjimas reflektuoti: pažvelgti į save iš šalies, suvokti save ir kaip objektą, ir kaip subjektą“ (Šalaj, 2011, p. 23). Žmogus ne tik yra gyvas, bet ir geba savo gyvumą reflektuoti, klausti, ką jis reiškia, tuomet ir yra kalbama apie gyvumo išgyvenimą, teigia J. Šalaj (2011). Gyvumo išgyvenimas labai aktualus praktiniu požiūriu. Anot J. Šalaj (2011), psichoterapinio darbo praktika parodė, kad vien fizinis savo gyvumo patyrimas nebūtinai užtikrina gyvumo išgyvenimą: žmogus gali suvokti tai, kad yra fiziškai gyvas, bet toks nesijausti. Tai svarbu suprasti ir socialinio darbo srityje, ypač rūpinantis gyvenimu seno žmogaus, jo aplinka ir suvokti kas yra gyvumo išgyvenimas senatvėje. Gyvumo išgyvenimo konceptui svarbus ir *autentiškumas,* teigia J. Šalaj (2011), kuomet žmogus suvokia save kaip realų, konkretų, baigtinį ir atvirą būčiai. Buvimas autentiškam reikalauja ,,pripažinimo, kad mūsų galimybės yra tik mūsų, todėl mes turime rinktis būti savimi“ (Šalaj, 2011, p. 24). Tai tarsi žmogui nurodo į ėjimą ir pasirinkimą ta kryptimi, kurią nurodo jo sąžinė kaip teisingą kryptį, pačiam būti savo likimo kalviu ir būti teisingam su savimi. E. van Deurzen (1997, cit. Šalaj, 2011), teigia, ,,kad autentiškas gyvenimas suteikia gilų vidinės realybės pojūtį, jį lydi padidėjęs gyvybingumas ir džiaugsmas. Neautentiškai gyvenantiems žmonėms gali atrodyti, kad ne jie gyvena, bet jų gyvenimas yra gyvenamas“ (Šalaj, 2011, p. 24). Dėl to J. Šalaj (2011), kelia prielaidą, kad gyvumo išgyvenimas yra sąlyga autentiškumui patirti. Autentiškumas psichologijos teorijose yra siejamas su didesne asmenybės vidine integracija, kuri, tikėtina, formuojasi gyvumo išgyvenimo pagrindu. Tokiu atveju dažnai minimas geresnis sutarimas su savimi, tikresnis gyvenimas, didesnis sąmoningumas ir vientisumas (Šalaj, 2011).

Vienas iš pagrindinių gyvumo išgyvenimo šaltinių yra tarpasmeniniai santykiai. ,,Kalbant apie gyvumo išgyvenimo intersubjektyvią prigimtį tai reiškia, kad gyvumas yra išgyvenamas per nuolatinę tiesioginę, netiesioginę ar menamą sąveiką su kitais žmonėmis“, teigia (J. Šalaj, 2011, p. 29). Mokslininkė (Šalaj, 2011), pažymi, kad gyvumo išgyvenimo momentui, svarbus dėmesys santykiams ir kontekstui, kuriame žmogaus patyrimas įgyja prasmę. Santykių reikšmei žmogaus patyrimui daug dėmesio skiria egzistencinė psichologija. E. van Deurzen (1997, cit Šalaj, 2011) rašo: „Žmonės nėra pavienės būtybės, formuojančios santykius. Santykiai yra pirminiai, o aš-vaizdo (*self-concept*) formavimasis yra antrinis“ (Šalaj, 2011, p. 28). Iš to galime manyti, kad gyvumas gali būti vienaip ar kitaip išgyvenamas tarpasmeniniuose santykiuose. Gebėjimas reflektuoti ir išreikšti savo patyrimą kalba galėtų būti žmogaus „netiesioginis“ gyvumo išgyvenimas, nurodo J. Šalaj (2011). Šiuo atveju žmogus gali nebūti užmezgęs tiesioginio santykio su kitais žmonėmis, bet vien operavimas kalba neišvengiamai jau yra santykis su jais. Kitas pavyzdys galėtų būti gebėjimas reflektuoti apskritai (Šalaj, 2011). Remiantis šiais teiginiaisi

akivaizdu, kad gyvumo išgyvenimas yra tik žmogiškas fenomenas. „Žmogus ne tik yra gyvas ir gali tai suprasti, bet ir gali jaustis arba nesijausti gyvas. Tai susiję su gebėjimu reflektuoti ir mėginimu suteikti reikšmę savo gyvybingumo faktui. Nors reflektuodamas žmogus nebūtinai tiesiogiai bendrauja su kitu žmogumi, refleksija reiškia gebėjimą pažvelgti į save kaip į kitą, užmegzti santykį su žmogumi, kuris esu aš pats“ (Šalaj, 2011, p. 30).

Apibendrinimas. Gyvumo išgyvenimas žmogaus gyvenime yra jausmo, kad gyvena gyvumo rodiklis. Gyvumo išgyvenimas yra reikšmingas žmogui kasdieniame gyvenime patyrimas ir aktualus praktiniu požiūriu. Šios patirties dėka žmogus aptinka, o taip pat ir sprendžia tokias egzistencines problemas, kaip nepasitenkinimas gyvenimu, gyvenimo tuštumo jausmas, kurios iškyla ir senatvėje. Gyvumas patiriamas per žmogaus gebėjimą reflektuoti ir apima fizinius, psichologinius dvasinius buvimo patyrimo aspektus.

1.2.4. Rūpestis

Požiūrio į rūpestį ir jo sampartą prieiga yra rūpesčio etika. Rūpesčio etika yra naujas feministinės filosofijos prigimties fenomenas, tačiau peržengia jo ribas ir savo įvairialypiškumu matomas iš daugelio kitų perspektyvų. Pasak filosofės R. Bikauskaitės (2013), rūpesčio etika - naujas diskursas šiuolaikinės moralės filosofijoje. Šios teorijos ištakos siejamos su amerikiečių psichologės C. Gilligan (1982, cit. Bikauskaitė, 2013), darbais, kuriuose ji nagrinėjo moterų moralinės patirties ir brandos klausimą, kuris atvedė į rūpesčio etikos koncepciją, todėl rūpesčio etikos idėja intensyviai tapatinama su feministinės psichologijos kontekstu. Anot R. Bikauskaitės (2013), šiandieninis rūpesčio etikos diskursas labai plečiasi ir žymi rūpesčio etikos plėtrą nuo moralinio diskurso, kurio dėmesio centre paprastai privačiai sferai priskiriami santykiai tarp šeimos narių, draugų, artimųjų, iki teorijos, kurios idėjos ir sąvokos šiandien naudojamos tokiose taikomos etikos šakose kaip slaugos, verslo, elgesio su gyvūnais etika, daug kalbama ir rašoma socialiniame, politiniame net tarptautinės, globalios politikos kontekste. (Bikauskaitė, 2013).

Rūpesčio etikoje rūpestis įvairių jos autorių dėl tam tikro pasaulio matymo ir aiškinimo būdų skirtingai suprantamas ir apibrėžiamas. Anot R. Bikauskaitės (2013), rūpestingumas yra tam tikra asmens dorybė, kurios pagrindą sudaro jausmai ir emocijos, tokios, kaip empatija (Slote, 2007). Kiti rūpestį apibrėžia kaip specifinį santykį, kuriame svarbūs jausmai ir veikla kito žmogaus atžvilgiu (Gilligan, 1982, Noddings, 2002). Dar kitiems rūpestingumas/rūpinimasis pirmiausia yra darbas arba veikla, nukreipta į kito asmens, kuris pats nėra pajėgus to padaryti, poreikių patenkinimą ir jausmai ar emocijos čia turi nedidelę moralinę reikšmę bei vertę (Tronto, 1994, Bubeck, 2004, Engsteris, 2007), o esama samprotavimų, kad tai yra praktika, apimanti konkrečius veiklos standartus ir vertybes (Held (2006) (Bikauskaitė, 2013, p. 5).

Tokia rūpesčio sampratos perspektyva, kurią pateikia rūpesčio etikos diskuras remiasi ir socialinio darbo laukas. Pamatinės temos, tokios, kaip empatija, poreikių patenkinimas, veikla kito

žmogaus atžvilgiu sieja socialinio darbo lauką ir rūpesčio etiką su jos rūpesčio sampratos pateikiamomis reikšmėmis. Abiejų šių perspektyvų išeities taškas - tam tikrame santykių tinkle matomas žmogus.

Toliau nagrinėjamos temos kontekste aktualu atkreipti dėmesį į tai, kaip rūpesčio ir rūpinimosi samprata atsiskleidžia per santykių ir veiklos perspektyvas.

Apibendrinimas. Rūpesčio etika kaip naujas feministinės prigimties fenomenas žymi rūpesčio sampratos plėtrą, kuris matomas iš daugelio kitų perspektyvų. Rūpestis įvairių autorių yra skirtingai apibrėžiamas, tačiau pamatinėmis temomis ir rūpesčio sampratos reikšmėmis yra artimas socialinio darbo laukui. Aktualu atkreipti dėmesį į tai, kaip rūpesčio ir rūpinimosi samprata atsiskleidžia per santykių ir veiklos perspektyvas.

1.2.4.1. Rūpestis kaip santykis su kitu

Rūpesčio kaip santykio suvokimas yra esminė rūpesčio etikos perspektyva. Didelę reikšmę moraliniam žmonių gyvenimui turi įvairūs tarpusavio santykiai ir sąveika. C. Gilligan (1982, cit. Bikauskaitė, 2013), rūpesčio etiką sieja su individu, kuris yra formuojamas santykių ir kuriam tarpasmeniniai santykiai yra neatsiejama moralės tikrovės dalis.

Žmonių tarpusavio santykių turinį sudaro empatija, atsakomybė. Tarpusavio santykiams būdinga situacinė rūpesčio aplinka. Anot C. Giligan (1982, cit. Bikauskaitė, 2013), etinis rūpestis jos koncepcijoje yra moralinio veikėjo nuostata kito žmogaus ar /ir savo paties atžvilgiu, apimanti emocinius ir refleksyvius elementus. Šio moralinio žodyno apmatai, kuriuose išryškinamos pagrindinės rūpesčio etikos sąvokos yra atsakomybė, empatija, atidumas žmonių poreikiams. Rūpesčio perspektyvos esmę sudaro santykių su kitais žmonėmis saistomas asmuo, kuriam šie santykiai yra pamatinė, o ne atsitiktinė tikrovė, t.y. moralinis veikėjas pirmiausia yra kažkieno sūnus, dukra, motina, tėvas, kaimynas, draugas ir t.t. Santykiai su kitais ne tik formuoja subjekto tapatybę, bet ir jo moralinio veikimo galimybes (Bikauskaitė, 2013). Nepriklausomai nuo to, kad rūpesčio priklausomybės koncepcija labiau būdinga privačiai sferai, R. Bikauskaitė (2013), rūpesčio centre vienija santykius tarp žmonių ir bendrine prasme, kuriems būdinga jų tarpusavio priklausomybė, iš tarpasmeninių santykių kylanti atsakomybė, kontekstualus, situatyvus ir partikuliarus moralinių problemų sprendimo būdas. Tokių santykių lauku galima laikyti socialinio darbo lauką. JAV filosofė, edukologė N. Noddings (2002, cit. Bikauskaitė, 2013), teigia, kad „žmogiškasis susitikimas ir emocinis atsakas“ yra „pagrindinis žmogiškosios egzistencijos faktas“ ir kelia klausimą, kokie mes esame rūpinimosi susitikimuose bei kokios sąlygos turi būti, kad tam tikras susitikimas, santykis ar gyvenimo epizodas būtų vadinamas etiniu rūpesčiu. Ji (Noddings, 2002), kaip rūpesčio etikos plėtotoja „siekia ne tik suprasti, kokie mes esme, kai rūpinamės kažkuo, bet ir atsakyti į klausimus „kaip mes galime išvengti žalos darymo sau ir kitiems?“ ir „kaip mes galime rūpintis vieni kitais“ (Bikauskaitė, 2013, p. 36).

Rūpinimosi situacijoje etinį rūpinimosi santykį įsteigia šie elementai: bet kokie du asmenys - vienas kaip rūpintojas, kitas kaip rūpintinis; veikla nukreipta į rūpintinio poreikių patenkinimą ir rūpintinio atsakas. Pasak N. Noddings (2002, cit. Bikauskaitė, 2013), kiekvienam rūpinimosi santykiui reikalingi bent du veikėjai - *rūpintojas* ir *rūpintinis,* kurių pirmasis rūpinasi, t. y. atsako ar siekia atsakyti į antrojo poreikius. Be to N. Noddings (2002, cit. Bikauskaitė, 2013), dėmesio centre yra moralinio veikėjo charakteris ir dorybės. Ji naudoja ,,įsigilinimo", ,,dėmesingumo", ,,dėmesio" sąvokas, atsargiai renkasi ,,empatijos" sąvoką, nes jos pastebėjimuose santykyje ,,dėmesys" dažnai yra pirmesnis. Šiuo atveju etikos profesoriaus M. Slote'o (2007, cit. Bikauskaitė, 2013), nuomonė priešinga, jis teigia, kad ,,empatija" yra rūpesčio pagrindas. Kad įsteigti etinį rūpinimosi santykį to nepakanka, teigia N. Noddings (2002, cit. Bikauskaitė, 2013), rūpestį kaip nuostatą, emociją, turi lydėti rūpinimosi veikla, nukreipta į rūpintinio poreikių patenkinimą, todėl įsigilinimą arba dėmesingumą rūpinimosi santykyje lydi motyvacinis perkėlimas reiškiantis, kad tam tikru laikotarpiu rūpintojas suteikia pirmenybę rūpintinio tikslams ir poreikiams. Ir trečias elementas galutinai įsteigiantis rūpinimąsi yra rūpintinio atsakas, kuris vienokiu ar kitokiu būdu turi parodyti, kad žmogaus, kuris juo rūpinosi, pastangos buvo ne veltui ir pasiekė savo tikslą (Bikauskaitė, 2013, p. 38-39). Pagal N. Noddings (2002, cit. Bikauskaitė, 2013), vienas iš rūpintinio atsaką žyminčių iliustracijų yra tiesiog rūpintojo pastangų pripažinimas, ,,spontaniškas džiaugsmas", ,,laisvas, energingas, džiaugsmingas pasinėrimas į savo projektus" ir kiti daugiau ar mažiau akivaizdūs ženklai parodantys, kad rūpintojo veiksmai pasiekė tikslą.

Rūpinimosi etinę kokybę pagrindžia santykis užsimezgęs tarp rūpintojo ir rūpintinio. Santykių kontekste svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kas pagrindžia rūpinimosi etinę kokybę. R. Bikauskaitė (2013), teigia, kad ,,gerą rūpinimąsi apibrėžia, ne tiek rūpintojo nuostata, kiek santykis, užsimezgęs tarp rūpintojo ir rūpintinio. Šį santykį kuria ne tik rūpintojas, bet ir rūpintinis: reaguodamas, atsakydamas į rūpestį, jis ne tik atskleidžia, jog jam suteiktas rūpestis buvo adekvatus, bet ir suteikia impulsą tolesniam rūpinimuisi, nesėkmės atveju leidžia rūpintojui koreguoti savo rūpinimosi strategijas (Bikauskaitė, 2013, p. 40).

Rūpinimosi santykiai tarp rūpintojo ir rūpintinio užsimezga ir atsiskleidžia rūpinimosi ratuose. N. Noddings (2002, cit. Bikauskaitė, 2013), rūpesčio etikos plėtojamame vaizdinyje ryškiausias rūpinimosi santykio pavyzdys yra motinos rūpestis su vaiku, apimantis gana siaurą moralinio lauko - artimųjų tarpasmeninių santykių etiką, tačiau ji pateikia savo įžvalgą, kad dėmesys ir motyvacinis perkėlimas būdingas ir situacijoms, kuriose susitinka bet kokie du asmenys: vienas kaip rūpintojas, kitas kaip rūpintinis. Šią poziciją atskleidžia rūpintojo egzistavimu tam tikruose *rūpinimosi ratuose*. Mokslininkė (Noddings, 2002), teigia, kad pirmiausia rūpinamės žmonėmis, kurie yra mūsų vidiniame rate, tai šeimos nariai ir šiam ratui būdingas *natūralus rūpestis*. Šie santykiai yra ir socialinis būvis, kuriam esant žmonės atsako į vienas kito poreikius bei norus, ir praktinis,

empatinis reagavimo vienas į kitą būdas, kuris kyla bendraujant kasdienėje veikloje. Na, o visur, kur žmones suveda bendri reikalai, ne tik giminystės ryšiai, taip pat galima atrasti natūralaus rūpesčio apraiškas, t. y. tokias kreipimosi ir atsako formas, kurios nėra motyvuotos taisyklės principo ir tai N. Noddings (2002, cit. Bikauskaitė, 2013), priskiria antram rūpinimosi ratui, kuriam priklauso mūsų draugai, kolegos, kaimynai - žmonės, su kuriais mes dažniausiai sąveikaujame. Nustatyta, kad šitie santykiai nepasižymi tokiu intensyviu rūpesčiu, paprastai jie trumpalaikiai ir nutrūkstantys. Į trečią ratą įeina visi kiti žmonės, kurio santykiui priskiriama *susirūpinimo* sąvoka, kuri išreiškia tik abstraktų, paviršutinišką, netiesioginį rūpestį (Bikauskaitė, 2013).

Etinė pirmenybė, kaip adekvačiai išbaigtiems rūpinimosi santykiams, teikiama privačios sferos, kuriai būdingas natūralus rūpestis, rūpinimosi santykiams. Daugelis rūpesčio etikos plėtotojų etinę pirmenybę teikia privačios sferos rūpinimuisi, kuris remiasi natūraliu rūpesčiu, ir jų tarpusavio paremta priklausomybe, nes jis padeda įsteigti, išplėtoti ir išbaigti adekvatų rūpinimosi santykį. Tačiau N. Noddings (2002, cit. Bikauskaitė, 2013), siūlo realistiškai suvokti individų gebėjimus ir išteklius, kuriuos jie gali skirti rūpinimosi santykių plėtrai, dėl to kita rūpinimosi forma išreikšta, kaip pagalbos prašymų priėmimas, tų su kuriais nėra galimybių užmegzti santykių, pavyzdžiui dėl atstumo, negali būti ignoruojama. Tuomet pagrindiniu objektu tampa etinio susirūpinimo tarpusavio priklausomybe paremti santykiai. Nuo jų gerumo priklauso atskiro individo geras gyvenimas (Bikauskaitė, 2013).

Apibendrinimas. Rūpesčio kaip santykio suvokimas yra esminė rūpesčio etikos perspektyva. Etinį rūpinimosi santykį įsteigia susitikimo situacija ir šie elementai: bet kokie du asmenys - vienas kaip rūpintojas, kitas kaip rūpintinis; veikla nukreipta į rūpintinio poreikių patenkinimą ir rūpintinio atsakas. Etinis rūpestis būdingas privačiai sferai, tačiau vienija santykius tarp žmonių ir bendrine - socialine rūpinimosi prasme. Pagrindiniu objektu tampa etinio susirūpinimo tarpusavio priklausomybe paremti abipusiai santykiai.

1.2.4.2. Rūpestis kaip veikla

Rūpesčio kaip veiklos suvokimas atkreipia dėmesį į faktą, kad visi žmonės skirtingais gyvenimo laikotarpiais priklauso nuo kitų žmonių ir jų rūpinimosi. Rūpesčio kaip veiklos supratimas tampa dar viena svarbia rūpesčio etikos dalimi, kuri, anot R. Bikauskaitės (2013), bando atkreipti dėmesį į faktą, kad žmogus yra pažeidžiama, priklausoma nuo kitų rūpinimosi būtybė, ir tai nėra savybė būdinga tik kai kuriems žmonėms. Pažymint, tai rūpestį laikyti tik abipusiškumu ir lygybe grindžiamais santykiais tarp individų ne tik neatspindi moralinės, socialinės, politinės tikrovės, bet ir užtemdo tikrąjį individų tarpusavio priklausomybės mastą, neteikia deramo dėmesio žmonėms, kurie yra priklausomi nuo kitų rūpesčio ir rūpinimosi. (Bikauskitė, 2013).

Rūpestis yra veikla, kuri yra ir darbas, ir praktikos rūšis. Filosofė J. Tronto (1994, cit. Bikauskaitė, 2013), rūpesčio etiką įtraukusi į politinės filosofijos diskursą teigia, „kad rūpestis turi

būti suvokiamas, kaip savita veiklos rūšis, apimanti viską, ką mes darome, kad išlaikytume, tęstume ir atkurtume savo pasaulį geresniam gyvenimui“ (Bikauskaitė, 2013, p. 46). Tačiau manoma, kad toks apibrėžimas yra pernelyg platus ir neatspindi tų dalykų, kuri šiaip nėra laikomi kaip rūpinimosi veikla. Todėl rūpinimąsi iki veiklos nukreiptos į kitus žmones susiaurina kitas etikos profesorius D. Engsteris (2007, cit. Bikauskaitė, 2013), kuris mano, „kad *rūpintis* reiškia padėti individams patenkinti gyvybinius poreikius, išvystyti ir palaikyti jų bazinius gebėjimus, išvengti žalos bei palengvinti jų nereikalingas ir nepageidaujamas kančias ar skausmus“ (Bikauskaitė, 2013, p. 46). Kad rūpestį reikia suprasti, kaip darbą, kurio metu vienas asmuo (rūpintojas) betarpiškoje sąveikoje patenkina kito asmens (rūpintinio) poreikius, kurių pastarasis pats negali patenkinti, teigia filosofė D. Bubeck (2004, cit. Bikauskaitė, 2013), bei pabrėžia, „kad rūpinimosi veiklai visiškai nereikia emocinių saitų tarp rūpintojo ir rūpintinio ar kažkokio ypatingo santykio tarp jų, ypač kai kalbama apie visuomenę, o ne intymią rūpinimosi sferą“ (Bikauskaitė, 2013, p. 46). Dar kitokią prieigą prie rūpinimosi siūlo kita rūpesčio etikos atstovė V. Held (2006, cit. Bikauskaitė, 2013), kurios noras yra kalbėti apie rūpestį/rūpinimąsi kaip praktiką, kuri išreiškia „rūpinimosi darbą ir normas, kuriomis remiantis ši praktika gali būti įvertinta“ (Bikauskaitė, 2013, p. 47).

Rūpinimasis kaip veikla būdinga tarp žmonių, kurie atlieka rūpinimosi darbą (praktinį) įvairiose situacijose, kaip senų ir ligotų artimųjų priežiūra, neįgaliųjų, ligonių slauga ir kt. Šiai veiklai būdingi tam tikri rūpinimosi elementai. Anot R. Bikauskaitės (2013), motinystė arba rūpinimasis vaikais, ligonių slauga, senų žmonių priežiūra, draugystė yra paradigminis praktikos rūpesčio etikoje kontekstas. Remiantis šiuo požiūriu R. Bikauskaitė (2013), konceptualizuoja santykį tarp piliečių bei santykį tarp valstybės ir jos piliečių. Jų rūpinimuisi J. Tronto (1994, cit. Bikauskaitė, 2013), pristato elementus, būtinus kaip rūpinimosi veiklai (Bikauskaitė, 2013). Anot J. Tronto (1994, cit. Bikauskaitė, 2013), rūpestis/rūpinimasis turi keturias pagrindines fazes: „pirmoji - *susirūpinimo* - įsiklausant, ką kiti žmonės sako ar net nepasako, stengiamasi atpažinti jų poreikius, todėl čia svarbi moralinė savybė dėmesingumas.<...> Antroje fazėje – *rūpinimosi kaip pagalbos suteikimo* - imamasi atsakomybės už šių poreikių įgyvendinimą, kadangi vien tik poreikių suvokimo neužtenka, tam, kad jie būtų patenkinti. <...> Trečioji - apima *tiesioginį poreikių patenkinimą*, fizinį darbą, kuriam įgyvendinti yra būtinos tinkamos žinios, todėl čia svarbiausias elementas - kompetencija.<...> Ir ketvirtoje - *rūpesčio priėmimo* fazė, joje svarbiausias yra rūpintinio atsakas, kadangi jis parodo, ar poreikiai iš tikrųjų buvo patenkinti“ (Bikauskaitė, 2013, p. 54-55). Kiek vėliau J. Tronto (1994, cit. Bikauskaitė, 2013), pateikia ir „penktąją rūpinimosi fazę, kurią vadina *rūpinimosi kartu* sąvoka. Pagal ją rūpinimasis kitų poreikiais ir tie būdai, kuriais jie gali būti patenkinami, privalo būti suderinti su teisingumu, lygybe ir laisve“ (Bikauskaitė, 2013, p. 55).

Rūpinimosi praktikoje etinę kokybę pagrindžia ne tik objektyvūs, bet ir subjektyvūs veiksniai - moralinio veikėjo dorybės. Gerai ir kokybiškai rūpinimosi praktikai svarbūs ne tik objektyvūs, bet

ir subjektyvūs veiksniai, juos pateikia D. Engsteris (2007, cit. Bikauskaitė, 2013), formuluodamas moraliniam veikėjui reikalingų, kaip pats sako „bent trijų, dorybių rinkinį". Pirmoji rūpinimosi dorybė „*dėmesys arba dėmesingumas* reiškia, kad pasižymintis veikėjas pastebės kito žmogaus poreikius, atsakys į juos tinkamai ir sugebės numatyti papildomus poreikius, kurių jo rūpintinis galėtų turėti. Antroji - *jautrumas atsakui* dorybė leidžia suprasti, ar mūsų rūpinimasis kitu asmeniu iš tikrųjų atitinka jo poreikius. Ja pasižymintis veikėjas turi sugebėti komunikuoti su savo rūpintiniu, kad galėtų tinkamai suprasti jo poreikius, gebėti atsižvelgti į pastarojo verbalinį ir neverbalinį atsaką. Ir trečioji dorybė – *pagarba*. Tai reiškia, kad į kitus privalome žvelgti kaip į asmenis, vertus mūsų dėmesio ir atsako, nelaikyti žmonių, kuriems reikalingas mūsų rūpestis/rūpinimasis, menkesnėmis būtybėmis vien dėl to, kad jie turi poreikių, kurių patys nesugeba patenkinti" (Bikauskaitė, 2013, p. 55-56).

Apibendrinimas. Skirtingais gyvenimo tarpsniais žmogui būdinga priklausomybės prielaida, kai būtina kitų žmonių ar institucijų pagalba, kad būtų atitinkamų išteklių, padedančių patenkinti situacijos poreikius. Tai leidžia rūpestingumą suvokti kaip darbą bei praktiką ir jį pagrįsti moraliai reikšmingos veiklos samprata.

1.2.4.3. Rūpestis kaip atsakas į poreikį

Rūpesčio kaip atsako į žmogaus poreikį perspektyva padeda išlaikyti konceptualinį dėmesį ne tik ties rūpintoju, bet ir rūpintiniu. Klasikinė rūpesčio etika laikosi pozicijos, kad rūpestis/rūpinimasis kitu žmogumi prasideda nuo to, kad kitam žmogui, su kuriuo egzistuoja vienoks ar kitoks santykis, reikia rūpinimosi bei pagalbos patenkinant tam tikrus poreikius (Bikauskaitė, 2013). Kad rūpesčio etika neprarastų savo specifikos jai būtina išlaikyti konceptualinį dėmesį ne tik ties rūpintoju, bet ir rūpintiniu, teigia R. Bikauskaitė (2013). Šiuo atveju rūpesčio etikai gali padėti išplėtota poreikių koncepcija.

Rūpestis, kaip atsakas į poreikį yra tada, kai rūpintinis negali patenkinti savo poreikių, o rūpintojas savo atliekama veikla jam padeda juos atlikti. D. Bubeck (2004, cit. Bikauskaitė, 2013), siūlo rūpesčio apibrėžimą siejantį rūpinimąsi su kitu asmeniu ir jo poreikiais. Ji teigia, kad „rūpestis yra veikla, kurios metu vienas asmuo padeda patenkinti kito asmens poreikius" (Bikauskaitė, 2013, p.110). Tai veikla apibrėžianti rūpinimąsi tarp rūpintojo ir rūpintinio esant glaudžiai jų sąveikai, kai kitas asmuo - rūpintinis - negali patenkinti savo poreikių. Ši poreikių koncepcija leidžia išlaikyti reliacinį rūpesčio etikos pobūdį ir vienijantį požiūrį, kad rūpintis kitu žmogumi ar žmonėmis reiškia atsakyti į to žmogaus ar žmonių poreikius, juos patenkinti.

Rūpinimosi sferoje yra poreikių rūšys,kaip pamatiniai ir socialiai konstruojami poreikiai arba išreikšti ir numanomi, kurie turi būti patenkinti. D. Bubeck (2004, cit. Bikauskaitė, 2013), išskiria dvi poreikių rūšis: *pamatinius* žmogiškus poreikius ir *socialiai konstruojamus*, iš kurių rūpinimąsi, kaip veiklą nukreipia į pamatinių žmogiškųjų poreikių patenkinimą. Toks gana siauras rūpinimosi požiūris

apriboja rūpinimosi sferą ir ją traktuoja supaprastintai. N. Noddings (2002, cit. Bikauskaitė, 2013), nėra linkusi rūpinimosi apriboti vien gyvybinių poreikių patenkinimu. Jos manymu jeigu esama kokio bazinio poreikio, kurį rūpesčio etika siekia patenkinti, ,,tai toks yra poreikis būti išgirstam ir pripažintam“ (Bikauskaitė, 2013, p. 111). Dėl to N. Noddings (2002, cit. Bikauskaitė, 2013), siūlo kiek kitokią klasifikaciją. Ji siūlo kalbėti apie *numanomus* ir *išreikštus* poreikius. ,,Išreikšti poreikiai kyla iš paties rūpintinio ir tai gali būti jo norai, troškimai, o numanomų poreikių šaltinis yra rūpintojas, kuris interpretuodamas rūpintinio išraiškas, remdamasis situacija, turimais ištekliais, socialiniais ir kultūriniais reikalavimais, sprendžia ko reikia rūpintiniui“ (Bikauskaitė, 2013, p.111-112). Pagal tai poreikiai gali būti labiau ar mažiau svarbūs, dėl to kokius poreikius patenkinti, o kokius atmesti, svarbu bendrauti, klausytis ir derėtis, teigia R. Bikauskaitė (2013). Akcentuojama, kad visgi prioritetas turi būti skiriamas išreikštiems poreikiams. Reikalinga pagarba ir atidumas tam, kokius norus ir troškimus formuoja kiti žmonės, kad atitinkamai būtų galima jiems padėti.

Tokioje gana pažeidžiamoje ir priklausymą nuo kitų žyminčioje žmogiškojo gyvenimo fazėje kaip senatvėje, atpažinti ir patenkinti žmonių poreikiai yra etinės kokybės pagrindas. Formuluojant etinę poreikių koncepciją rūpesčio etikoje svarbus britų filosofės S. Reader (2007, cit. Bikauskaitė, 2013), poreikių sąvokos moralinės reikšmės apmąstymas ir teiginys, kad ,,atsakas į kitų žmonių poreikius, jų patenkinimas yra bet kokios etinės praktikos pagrindas, o poreikiai - pamatinis moralinių reikalavimų šaltinis“ (Bikauskaitė, 2013, p. 112). Ši tezė žymi atpažintų ir patenkintų poreikių svarbą. S. Reader (2007, cit. Bikauskaitė, 2013), taip pat išsako, kad ,,rūpesčio etika, pabrėždama pažeidžiamumą ir priklausomybę, suponuoja tai, kad poreikiai yra savybė būdinga nedaugeliui individų, tik tiems, kurie yra priklausomi nuo kitų pagalbos ir rūpesčio ir ji siejama tik su tam tikromis žmogiško gyvenimo fazėmis ir būsenomis, pavyzdžiui kūdikyste, vaikyste, senatve, liga“ (Bikauskaitė, 2013, p.112-113). Socialinio, politinio ir moralinio rūpesčio etikos pamatas yra asmens, turinčio poreikių, pažeidžiamumo ir priklausomo nuo kitų rūpinimosi, samprata. Mokslinėje bendruomenėje konstatuojama, kad moraliai reikšmingas rūpestis nėra tik moralinio veikėjo jausmas, emocija, motyvacija, bet įvairialypis fenomenas, apimantis skirtingus, bet vienas su kitu glaudžiai susijusius elementus, iš kurių beveik svarbiausiu laikomas santykis tarp rūpintojo ir rūpintinio, kurį įsteigia ,,trijų veiksnių sąveika: rūpintojo receptyvus dėmesys ir motyvacinis perkėlimas bei rūpintinio atsakas“ (Bikauskaitė, 2013, p. 113). Anot R. Bikauskaitės (2013), mintį, šių veiksnių akcentavimas praturtina poreikių teoriją įžvalgomis apie tai, kaip įmanomas adekvatus poreikių atpažinimas, efektyvus ir orus jų patenkinimas.

Poreikiai konkrečioje rūpinimosi sferoje yra moralinio privalėjimo pamatas, o taip pat padeda moraliniam veikėjui orintuotis savo veikloje atliekant rūpinimąsi kitu. Moralinio privalėjimo pamatas yra žmonių su kuriais vienokiu ar kitokiu būdu susiduria moralinis veikėjas, poreikiai. Poreikiai yra ne tik moralinių reikalavimų šaltinis, bet ir veiklos orientyras. Poreikius išreiškiantys

teiginiai moraliniam veikėjui atskleidžia, ką jis turi daryti, o pastarieji parodo, kas yra blogai, ko trūksta kitam asmeniui atskleisdami kaip šitą situaciją ištaisyti, ką reikia daryti, kad poreikis būtų patenkintas (Bikauskaitė, 2013).

Egzistenciškai žmogui yra svarbu, kad būtų patenkinti tie poreikiai, be kurių jis negali gyventi (egzistuoti), t.y. būtini - pamatiniai. Tačiau prasmingam gyvenimui turi būti patenkintas bent vienas ne pamatinis poreikis. Žmonių poreikiai yra begaliniai, atskirti moralinius reikalavimus keliančius poreikius nuo tokių reikalavimų nekeliančių rūpesčio etikai pasitarnauja S. Reader (2007, cit. Bikauskaitė, 2013), *būtinybės* poreikių plėtojama koncepcija, kuri apibrėžta Aristotelio keturių būtinybių rūšių samprata[1]. Anot R. Bikauskaitės (2013), didžiausius moralinius reikalavimus keliantys poreikiai yra tie, kurie susiję su stokojančios būtybės pačia egzistencija ir gyvenimu: „išlaisvintas mūsų, kaip moralinių veikėjų, jausmas, kad egzistencija yra tai, kas svarbu, kad stokojanti būtybė liausis buvusi, jei nepadėsime, struktūruoja esminių poreikių, kurie yra moralinių reikalavimų paradigma“ (Bikauskaitė, 2013, p. 116). Šis požiūris leidžia prasmigai kalbėti apie bet kokio daikto poreikius, ypač žmogaus, nes pagrindiniai poreikiai yra būtinos ir esminės stokojančios esybės savybės, t. y. tokios savybės, be kurių šitos esybės apskritai nebūtų. Rūpesčio etikos kontekste, anot R. Bikauskaitės (2013), kai manoma, kad moralinius reikalavimus gali kelti ne tik žmonių išgyvenimą įsteigiantys poreikiai, kurių patenkinimas lemia gerą gyvenimą, šis požiūris siejantis poreikių normatyvumą su būtybės egzistavimu atrodo per siauras. Tačiau kalbant apie prasmingai išreikštą gyvenimą „Noddings teigia, kad kiekvieno iš mūsų bent vienas nepamatinis poreikis turi būti patenkintas, nes gyvenimas, kuriame patenkinami tik pamatiniai poreikiai, yra skurdus“ (Bikauskaitė, 2013, p. 117).

Rūpesčio kaip atsako į poreikį reikšmė vaidina svarbų vaidmenį rūpesčio etikoje, nes yra susitelkiama į poreikių turintį asmenį. R. Bikauskaitė (2013), išreiškia prielankumą teiginiui, kad visgi pamatinė sąvoka, su kuria rūpesčio etikoje turėtų būti siejamas rūpestis/rūpinimasis, yra poreikių sąvoka, kadangi ji leidžia perkelti etinį akcentą nuo moralinio veikėjo prie rūpinimosi recipiento, juos abu siejančio santykio, įsteigiančio konkrečius rūpinimosi reikalavimus, ir tokiu būdu išlaikyti reliacinį rūpesčio/rūpinimosi pobūdį (Bikauskaitė, 2013).

Apibendrinimas. Žmonių poreikiai rūpesčio etikoje yra pamatinė sąvoka bei moralinių reikalavimų šaltinis, veiklos orientyras ir bet kokios etinės praktikos pagrindas. Poreikiai yra savybė būdinga tik tiems, kurie yra priklausomi nuo kitų pagalbos ir rūpesčio ir ji siejama tik su tam tikromis žmogiško gyvenimo fazėmis ir būsenomis, kaip liga ar senatvė. Atpažinti ir patenkinti žmonių

[1] Pats Aristotelis išskiria keturias būtinybių rūšis:1) tai, kas privalo būti, kad būtų gyvenimas ir egzistencija; 2) tai, kas privalo būti, kad būtų pasiektas gėris ar išvengta blogio; 3) tai, kas privalo būti, kadangi kyla prieš valią ar prigimtį; 4) tai, kas privalo būti dėl loginės būtinybės [Bikauskaitė, 2013, p.115-116]

poreikiai yra etinės kokybės pagrindas. Prasmingam žmogaus gyvenimui turi būti patenkinti ne tik būtini (pamatiniai) poreikiai, bet ir bent vienas ne pamatinis poreikis.

1.3. Rūpesčio svarba socialiniame darbe egzistencializmo perspektyvoje

Socialiniame darbe egzistencializmo filosofija pasitelkiama siekiant padėti suvokti žmogaus gyvenimo prasmės klausimus kylančių dėl visuomenės raidos pokyčių, lemiančių susvetimėjimą, socialinę atskirtį. Žmogiškosios egzistencijos prasmės klausimas svarbus kiekvienam žmogui, aktualus filosofams, psichologams, psichoterapeutams, o taip pat ir socialinio darbo srities specialistams. Socialinį darbą galima vadinti profesionalia pagalba ieškant gyvenimo prasmės (Bogdanova ir Švedaitė-Sakalauskė, 2010). Pagal L. Žalimienę (2003, cit. Dunajevas, 2009), socialinio darbo turinys priklauso nuo konkretaus istorinio laikotarpio bei visuomenės išsivystymo. Kai šiandieninė visuomenė susiduria su įvairiausio pobūdžio problemomis: spaudimu, etinio santykio sunaikinimu - jį pakeičiant techniniu, pragmatiniu arba nieko nereiškiančiu, kurį asmeniškai patiria kiekvienas žmogus, egzistencializmo teorinės perspektyvos principai, teiginiai dar labiau sustiprėja ir tampa artimi socialinio darbo laukui. Suvokiant teorijos filosofinį pagrindą socialinio darbo profesinėje veikloje ją galima taikyti labiau sąmoningai kaip to reikalauja aplinkybės. Egzistencializmo filosofija ypač fenomenologinis jos požiūris yra arčiausiai žmogaus gyvenimo prasmės klausimų (Spinelli, 2022). Ji iškelia apmąstymus apie žmogaus gyvenimą, būtį, jos prasmę ir galimybes, individą ir individualią patirtį bei jos unikalumą, laikydama žmogaus egzistencijos supratimo pagrindu (Bogdanova, 2008).

Egzistencinis socialinio darbo modelis siekia atsakyti į klausimą, kaip sistemiškai taikyti egzistencializmo filosofijos išmintį socialiniame darbe. Vienas iš socialinio darbo modelių, kilęs iš egzistencializmo filosofijos, rėmęsis ir egzistencinės psichoterapijos idėjomis, yra egzistencinis socialinio darbo modelis. Jo esmė ir tikslas, anot N. Bogdanovos (2008), yra darbas su klientu jo gyvenimo sunkumų įsisąmoninimo ir potencialių galimybių pokyčiui suvokimo, asmeninės laisvės supratimo bei atsakomybės už savo gyvenimą prisiėmimo kontekste (Bogdanova, 2008). Egzistencinio socialinio darbo samprata kito vykstant paties socialinio darbo raidai ir visuomenės pokyčiams (Bogdanova ir Švedaitė-Sakalauskė, 2010).

Pirmasis egzistencinio socialinio darbo modelio kūrėjas D.F. Krillas (1978), deklaravo žmogaus dvasingumo, transcendentiškumo idėjas ir jų reikšmę socialinio darbo praktikai. Daug dėmesio skyrė socialinio darbuotojo vaidmeniui. Vienas pirmųjų egzistencinio socialinio darbo teoretikų D.F. Krillas (1978, cit. Bogdanova ir Švedaitė-Sakalauskė, 2010), atskleidė egzistencinės filosofijos reikšmę socialiniam darbui, ypatingą dėmesį skyrė egzistencializmo idėjai apie žmogų ir jo gyvenimą bei socialinio darbuotojo, kuris tuo metu vadinamas terapeutu, vaidmeniui sprendžiant asmenines ir socialines problemas. Anot D.F. Krillo (1978, cit. Bogdanova ir Švedaitė-Sakalauskė,

2010), socialinis darbuotojas savo praktikoje remdamasis egzistenciniu modeliu, pats turi tapti egzistencialistu, t.y. jo mąstymas tiesiog turi būti „persmelktas“ šios filosofijos idėjų, kurios reikalauja gilių ne tik jos pažinimo, bet ir papildomų egzistencinės psichoterapijos bei egzistencinio konsultavimo metodikų taikymo studijų. Socialinio darbo profesorius (Krillas,1978), taip pat sutelkia dėmesį į asmens egzistencinius poreikius: ne tik pripažįsta jų buvimą, bet ir iškelia jų tenkinimo pirmenybę prieš fizinių poreikių tenkinimą (Bogdanova ir Švedaitė-Sakalauskė, 2010). N. Bogdanova ir B. Švedaitė-Sakalauskė (2010), teigia, kad egzistencinė socialinio darbo praktika siekia, kad klientas keistų savo gyvenimo viziją ir pajautimą, o tai gali įvykti su asmeniu dirbant individualiai, bei patvirtina, kad sėkmingam darbui įtakos turi paties socialinio darbuotojo asmenybė, gebėjimai ir egzistencinė pasaulėžiūra. D.F. Krillas (1978, cit. Bogdanova ir Švedaitė-Sakalauskė, 2010), vartoja sąvoką „asmeninė specialisto galia“, kuri ir yra egzistencinio socialinio darbo pagrindas - viskas priklauso nuo socialinio darbuotojo egzistencinės laikysenos ir jo asmenybės gebėjimų megzti su klientu stiprų tarpasmeninį ryšį ir per jį daryti poveikį.

Nors daugeliu atvejų egzistencinis socialinis darbas orientuojasi į pagalbą individui, tačiau yra krypčių, kurios dirba visuomeninių ir politinių pokyčių lygmeniu. Profesorius N. Thompsonas (1992, cit. Bogdanova ir Švedaitė-Sakalauskė, 2010), kuris socialines problemas kildina ne iš asmens vidinių konfliktų, bet kaip atsirandančias dėl neteisingos visuomenės struktūros, socialinį darbuotoją mato jau nebe kaip terapeutą, nors individualus darbas su klientu lieka svarbus, bet besiimantį visuomeninių ir politinių pokyčių. N. Thompsonas (1992, cit. Bogdanova ir Švedaitė-Sakalauskė, 2010), konstruodamas egzistencialistinę socialinio darbo teoriją, pasitelkdamas sociologinę ir politologinę analizes, dėmesį skiria visuomenėje vykstantiems procesams. Savo egzistencinį žvilgsnį perkeldamas į visuomenę ir politiką jis išlaiko šiai filosofijai būdingą laikyseną teigdamas, kad egzistencializmas niekad nebuvo siaura individualistinė filosofija - tik asmens vidinis pasaulis. Remiantis šiuo požiūriu N. Bogdanova ir B. Švedaitė-Sakalauskė (2010), teigia, kad tiek tarpasmeninė sąveika, tiek politinė dimensija yra neatskiriamos žmogaus egzistencijos dalys, o tai gerokai praplečia egzistencinio socialinio darbo galimybes, t. y. nuo individualios terapijos iki politinio socialinio darbuotojo mandato, kurio savivokoje žmogaus gyvenimas plačiame visuomeninių procesų bei visuomeninių konfliktų kontekste.

Egzistencinis socialinis darbas įgalina pakilti virš profesinės kasdienybės rutinos ir iš esmės perklausti, kas daroma ir kodėl. Anot N. Bogdanovos ir B. Švedaitės-Sakalauskės (2010), egzistencialistinė socialinio darbo paradigma ypač stipri savo originaliu ir gana radikaliu požiūriu į žmogų, būtį, visuomenę, egzistenciją ir socialinio darbo profesijos paskirtį, nes turi galimybes refleksijai, permąstymui ir kritikai - visam tam, kas leidžia pakilti virš profesinės kasdienybės rutinos ir iš esmės perklausti, kas daroma ir kodėl. Šiuo atžvilgiu egzistencialistinė paradigma įdomi ir svarbi šiandieniniam socialiniam darbui, kuriuo galima atsigręžti į žmogų - socialinio darbo klientą, kaip

asmenį, turintį gyvybiškai svarbių egzistencinių poreikių ir užduoti klausimą apie gyvenimą ir jo prasmę, kuris ištikus asmeninei krizei ar kitokiai socialinei negandai būna aštrus (Bogdanova ir Švedaitė-Sakalauskė, 2010).

Kiekvienu konkrečiu atveju egzistencinio socialinio darbo modelis randa prieigą prie socialinio darbo kliento ir jo egzistencinių problemų sprendimo, senatvėje taip pat. Kalbant apie valstybinės socialinės apsaugos sistemos ir socialinio darbo praktikos tikslus, N. Bogdanova (2008), pažymi, kad egzistencinis modelis akcentuoja gyvenimo prasmės paieškas kaip problemų sprendimo pagrindą ir pirminę užduotį dirbant su klientu, o tai apima subjektyvios prasmės suradimą objektyviame pasaulyje, individualaus ryšio su šiuo pasauliu sukūrimą ir palaikymą, kuris išreiškiamas kliento rūpesčiu. Egzistencinis modelis siūlo savo pagalbos proceso perspektyvą, kuria siekiama ne vien atrasti individualią gyvenimo prasmę, bet valstybinės socialinės apsaugos sistemos veikimu gerinti visų, o labiausiai pažeidžiamų visuomenės narių gyvenimą, tokią socialinę grupę formuoja didėjantis visuomenės senėjimas. Remiantis V. Franklio (2013), įžvalga, egzistencinis modelis teigia, kad žmogus tarsi „patalpinamas“, „įmetamas“ į socialinį - kultūrinį - istorinį - kontekstą, kuris gali būti suvoktas ir kaip neįveikiama detreminacija, ir kaip suteikiantis galimybę sąmoningai rinktis savo egzistenciją. Tokios problemos, kaip liga, skurdas, neigiamas ir nepakeičiamas aplinkinių nusistatymas, artimųjų netektis, labiau negu kitos atneša skausmą, savo bejėgiškumo suvokimą ir pastumia senyvą žmogų į neviltį bei depresiją. Tokie sunkumai yra suvokiami kaip žmogaus likimas, kurio neįmanoma pakeisti. Jie senam žmogui atneša daug skausmo ir kančios, tačiau įprasminta kančia gali padėti suvokti gyvenimo vertę ir prasmę, įvertinti iš naujo arba sugebėti įžvelgti teigiamus savo padėties aspektus ir pradėti juos branginti.

Senatvės egzistencinių problemų akivaizdoje, žmogus globos namuose gali gauti reikiamą pagalbą ir siekti savo egzistencijos pilnumo. Seno žmogaus pasaulis yra kitoks negu kitų grupių žmonių - galima sakyti, kad jo proporcijos pasikeitusios, formos ir savitarpio ryšiai dažnai sudarkyti. Seną žmogų apibrėžiant kaip kažką kitą, kas yra kitoniškas ir atskirtas nuo visuomenės, atstumtas, t.y - kitas, mato filosofė egzistencialistė Simone de Beavoir (1996, cit. Fisher, 2010). Ji (de Beavoir, 1996) remiasi nuosmukio sąvoka, kuri yra bendras visų labiausiai bauginančių senatvės aspektų principas, ypač fiziniam silpnėjimui - įkūnytam laikiškumui, suvokiant, kad kūno metamorfozės grasina ir tapatybei: ne tik „nebesu tas, kas buvau, tačiau, mano nuomone, nebesu toks geras, koks buvau“ (Fisher 2010, p. 72). Tačiau amerikiečių psichologas G. Allport (2002, cit. Bogdanova, 2008), teigia, kad žmogaus unikalumas išlieka iki mirties, senų žmonių ieškojimų kelias dar nebaigtas, galimybės neišsemtos. Seni žmonės gali gyventi toliau, t.y. ieškoti unikalių savo gyvenimo prasmių ir jas realizuoti, netgi kai jais rūpinamasi socialinės globos namuose. Manoma, kad čia perkeldami savo gyvenimo būtį jie gali atgaivinti savo gyvenimo prasmę naudodamiesi teikiama socialine pagalba, užsiimdami patinkančia veikla, kupinais pagarbos tarpusavio ryšiais ir

tikėjimu į Dievą. Anot N. Bogdanovos (2008), yra akivaizdu, kad toks požiūris remiasi fenomenologiniu supratimu, kai dvasinės krizės ištiktas senyvo amžiaus asmuo gali permąstyti ir iš naujo įvertinti savo nugyventą gyvenimą ir dabartines problemas bei kančias ir sugebėti atrasti kažką teigiamo tokioje sunkioje situacijoje, net jeigu ji iš šalies atrodo beviltiška ir beprasmė (Bogdanova, 2008).

Apibendrinimas. Socialiniame darbe egzistencializmo filosofija pasitelkiama siekiant padėti suvokti žmogaus gyvenimo prasmės klausimus. Egzistencinio socialinio darbo modelyje daug dėmesio skirima žmogaus egzistencių poreikių patenkinimui, žmogaus dvasingumo idėjoms, socialinio darbuotojo vaidmeniui. Egzistencializmo idėjomis paremtas socialinis darbas randa prieigą prie visų socialinio darbo klientų ir jų egzistencinių problemų sprendimo, senatvėje taip pat.

II. METODOLOGIJA

2.1. Fenomenologijos teorinė prieiga

Fenomenologija labai plati sąvoka, kurioje telpa ir filosofija, ir metodologija, ir metodas, todėl dažnai vartojama arba labai painiai,arba labai paviršutiniškai. Profesorė V. Žydžiūnaitė (2017), teigia, kad fenomenologija gali būti laikoma filosofija, tyrimo metodu arba metodologine perspektyva, tačiau bet kurioje iš perspektyvų išlieka esminė fenomenologijos kategorija - patyrimas (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). „Fenomenologija yra žmogaus patyrimo ir būdų, kuriais daiktai pateikia save mūsų patyrime ir per šį patyrimą, tyrimas. Ji siekia atkurti filosofijos prasmę, randamą Platono kūryboje. Be to, fenomenologija yra ne tik antikvarinis atgimimas, bet ir pastanga negrinėti problemas, su kuriomis susiduria modernioji mintis. Ji žengia už antikos ir moderno ketindama pagyvinti filosofinį gyvenimą dabartinėmis sąlygomis“ (Valantiejus, 2014, p. 64).

Fenomenologija kaip filosofija savo ištakose siekė padėti spręsti mokslo raidos problemas, susijusias su per dideliu gamtos mokslų metodų įsigalėjimu žmogaus ir visuomenės pažinime. Fenomenologija, kaip filosofija, pasiūlydama gerokai praplėsti filosofinio tyrimo sritį, atsirado XIX amžiaus pabaigoje, kaip atsakas į įsitvirtinusį scienticizmą (filosofinė nuostata, kai teiginiai kurių negalima pagrįsti moksliniais metodais, pvz. religija, laikomi beprasmiais) (Creswell, 2009, cit. Batuchina, 2015), o vėliau - XX amžiuje, išsivystė į tyrimo startegiją (Batuchina, 2015, p. 70).

Nors fenomenologija oponuoja gamtamoksliniam pažinimui, tačiau ji taip pat vadovaujasi esminiu mokslo požymiu - logos. Fenomenologijos terminas sudarytas iš dviejų graikiškų žodžių: *phainomenon* („reiškinys”) ir *logos* („protas” arba „žodis”) aiškina A. Mickūnas ir D. Jonkus (2014). Taigi fenomenologija yra protu besiremiantis tyrimas, atskleidžiantis fenomenuose glūdinčias esmes, o reiškinys fenomenologijoje yra viskas, ką suvokiame (Mickūnas ir Jonkus, 2014). Fenomenologija yra nuostata, kuria remiantis siekiama suprasti užslėptas patirtines prasmes. Ji nagrinėja gelminę žmogiškąją patirtį, tiria ir originaliai plėtoja fenomenų esmes, aiškinasi, kaip žmonės jas patiria (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Kaip rašo V. Žydžiūnaitė (2017), filosofinį judėjimą inicijavo E. Husserlis (1859-1938), kūręs naujovišką filosofiją, vėliau M. Heideggeris (1889-1976), tyrinėdamas sąmoningumą ir fenomeno esmes įgyvendino filosofinį projektą ir suformavo egzistencinę bei hermeneutinę (interpretacinę) dimensijas.

Fenomenologija kaip metodas turi savitas tyrimo organizavimo prieigas, kurios orientuotos į esmės atskleidimą, siekiant atsiriboti nuo išankstinių pažinimo nuostatų. Prancūzų filosofo M. Merleu-Ponty (1963, cit. Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017), teigimu, fenomenologijos tikslas yra aprašyti fenomenus. Jis išskyrė keturias savybes, bendras skirtingoms fenomenologijos rūšims: *aprašymą, redukciją, esmes ir intencionalumą.* Pateikiant fenomenologinį aprašymą, siekiama rasti struktūrą, atitinkančią pirminį šaltinį - tyrimo dalyvio (pasakotojo) išsakytą gyvenamąją patirtį.

Redukcija - tai procesas, kai fenomenas sulaikomas ar suskliaučiamas, taip, kad ,,patys daiktai“ galėtų ,,grįžti“ į save (atsigręžiama į daiktus). *Esmė* yra raktinė žmogiškosios patirties sąvoka. Ji formuoja žmogaus patirtį ir padaro ją tokia, kokia ji yra. Intencionalumas reiškia sąmoningumą. Tai yra gilesnė objekto ar idėjos prasmė, pranokstanti supratimą ar suvokimą, paremta viena perspektyva (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Kokybinių tyrimų praktikoje fenomenologija suprantama kaip fenomenų studijavimas, telkiantis į jų prigimtį ir prasmes - tiriamas būdas, kuriuo daiktai atsiranda ar pasirodo žmogui per patirtis, t.y. iškyla jo sąmonėje. Fenomenologija analizuoja, kaip žmonės suvokia pasaulį, kuriame jie gyvena, ką jiems reiškia tas pasaulis. Taigi čia telkiamasi į žmonių gyvenamąją patirtį, nes kiekvienas asmuo suteikia prasmę savo gyvenamąjai patirčiai, o tyrėjas domisi, kokiu būdu jis tai daro (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017).

Kadangi fenomenologija labai platus laukas, ilgainiui susiformavo fenomenologijos kryptys kurių pagrindinės - transcendentinė, hermeneutinė, egzistencinė; metodai - aprašomoji, interpretacinė. Fenomenologinę tradiciją, anot mokslų daktaro N. P. Kafle (2011, cit. Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017), sudaro trys kryptys: *transcendentinė, hermeneutinė, egzistencinė* fenomenologija.

Transcendentinė fenomenologija - originali fenomenologinės filosofijos forma, konceptualizuota E. Husserlio (1859-1938), o pagrindinė nuostata, kuria vadovaujasi ši fenomenologijos tradicija - ištikimybė realybės principui. E. Husserlio fenomenologija grindžiama redukcijos idėja, kuri reiškia, kad susilaikoma nuo asmeninių nuostatų ir sąmoningai siekiama esmės. Pagrindinis transcendentinės filosofijos tikslas - suvokti ir apibūdinti gyvenamąjį pasaulį (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017).

Hermeneutinė fenomenologijos tradicija sukurta M. Heideggerio (1889-1976), ir jis telkiasi į interpretacija paremtą naratyvą (pasakojimą), reikšmingą fenomenams apibūdinti. Fenomenologas teigia, kad neįmanoma pasiekti redukcijos, reikia priimti pamatinę interpretaciškumo nuostatą, jos nepabaigiamumas įgalina atskleisti subjektyvias patirtis ir autentišką daiktų prigimtį, besireiškiančią per asmens patirtis. Telkiantis į subjektyvias asmenų ir grupių patirtis bandoma atskleisti subjekto patiriamą gyvenamąjį pasaulį per konkrečias istorijas. Laikantis šios fenomenologijos tradicijos interpretacijos yra ,,tyrėjo nuosavybė“, o apibūdinimai gimsta interpretuojant taikant hermeneutinį ciklą (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017).

Egzistencinė fenomenologija sąmonigai siejama su judėjimu prasidėjusiu XX amžiuje, tačiau šios tradicijos - modernaus egzistencializmo - kūrėju laikomas S. Kierkegaard’as (1813-1855), kuris laikėsi nuostatos, kad žmogui būdingi prieštaravimai dėl jo būklės. Egzistencialistai fenomenologai remiasi nuostata, kad filosofija negali būti objetyviai atsiribojusi nuo gyvenimo neturint intereso. Anot šios tradicijos filosofų konkrečius fenomenus patiria tik tas žmogus, kuris yra tinkamai įsitraukęs į gyvenamąjį pasaulį. Egzistenciniai fenomenologai pasitelkia M. Heideggerio (1889-1976)

būties prasmės apibūdinimą. Jie, vadovaudamiesi M. Merleau-Ponty (1963, cit. Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017) filosofija, telkiasi į gyvenamojo kūno suvokimą. Egzistencialistai netiki galimybe atlikti visišką redukciją, todėl jie apibūdina sąmonigai suvokiamas asmenines kasdienes patirtis (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017).

Mokslininkų A. Sloano ir B. Bowe (2014, cit. Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017), teigimu, prasminga telktis į dvi pagrindines fenomenologijos nuostatas: aprašomąją ir interpretacinę. Aprašomąją išplėtojo E. Husserlis, o interpretacinę - M. Heideggeris. Interpretacinė fenomenologija yra žinoma kaip hermeneutinė ir kaip egzistencinė (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017).

Fenomenologijos plėtra kaip strategija moksliniuose darbuose atlieknt kokybinius tyrimus vis labiau naudojama mokslininkų įvairiose srityse. Svarbu paminėti, kad fenomenologija nenustoja plėtotis. Vienas ryškiausių fenomenologinės filosofijos atstovų tarptautiniu mastu yra E. Levinas (1906-1995), iš Lietuvos kilęs moklsininkas plėtojęs etikos koncepciją. A. Mickūnas bei A. Lingis - kiti pasuliui gerai žinomi lietuvių kilmės filosofai įnešę reikšmingą indėlį plėtojant fenomenlogijos filosofiją ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje. Lietuvoje fenomenologija dažniausiai akcentuojama filosofijos kontekste, tokių autorių kaip A. Sverdiolo, T. Kačerausko, J. Saldukaitytės, D. Jonkaus ir kt. darbuose. Kaip rašo socialinių mokslų daktarė A. Batuchina (2015), fenomenologinė tyrinėjimo strategija pastaraisiais dešimtemečiais vis daugiau taikoma rengiant daktaro disertacijas - gausu slaugos mokslų krytpies (Olson, 1986; Maneuda-Fujita, 1990; Hadedorn, 1993; Van Manen, 2012; cit. Batuchina, 2015), psichologijos (Ford, 1987; Graeme, 1993; Hove, 1999 ir kt., cit. Batuchina, 2015). Lietuvoje rengiant disertacijas fenomenologinę tyrimo strategiją taikė sociologė J. Viluckienė (2011, cit. Batuchina, 2015) *„Judėjimo negalią turinčių asmenų fenomenologinė gyvenamojo pasaulio analizė“*, psichologės J. Šalaj (2011), *„Gyvumo išgyvenimas buvimo patyrime: interpretacinė fenomenologinė analizė“* ir A. Matulaitė (2014, cit. Batuchina, 2015), *„Tavo kūnas tiesiog išprotėja: įkūnytas nėštumo patyrimas“*, taip pat edukologės - J. Ruškė (2014), *„Asmenų su negalia orumo konstarvimas sąmoningumo ugdymosi startegijomis“*, A. Batuchina (2015), *„Vaikų migravimo fenomenologinis tyrimas“* ir N. Kurapkaitienė (2019), *„Jaunų suaugusiųjų mokymosi savanorystėje patirtys“* ir kt.

Taigi fenomenologinė startegija taikoma įvairių mokslo krypčių tyrimuose ir kaip viena iš kokybinio tyrimo pakraipų pasirinkta šiam socialinio darbo magistriniam darbui. Kita vertus dauguma atliktų tyrimų (ypač susijusių su gyvenimo prasmės - egzistenciniais klausimais senatvėje) su vyresnio amžiaus asmnimis yra kiekybiniai, o tai ne visada leidžia pagilinti supratimą apie vyresnio žmogaus išgyvenimus (Butėnaitė, Bulotaitė, 2011). Gilinantis į fenomenologines perspektyvas pasirinkta interpretacinė fenomenologinė analizė, kuria remiantis atliekami tyrimai kelia daugiasluoksnes temas ir apima daugiadimensinius klausimus, ypatingą dėmesį skirdami tyrimo dalyvių gyvenimo patirtims (Kurapkaitienė, 2019).

Apibendrinimas. Fenomenologija yra ir filosofija, ir metodologija, ir metodas. Fenomenologija kaip filosofija savo ištakose siekė padėti spręsti mokslo raidos problemas, susijusias su per dideliu gamtos mokslų metodų įsigalėjimu žmogaus ir visuomenės pažinime. Nors fenomenologija oponuoja gamtamoksliniam pažinimui, tačiau ji taip pat vadovaujasi esminiu mokslo požymiu - logos. Kaip kokybinių tyrimų metodas fenomenologija turi savitas tyrimo organizavimo prieigas, jos orientuotos į esmės atskleidimą, siekiant atsiriboti nuo išankstinių pažinimo nuostatų. Moksliniuose darbuose atlieknt kokybinius tyrimus fenomenologija vis labiau naudojama mokslininkų įvairiose srityse.

2.2. Interpretacinės fenomenologijos metodologija

2.2.1. Interpretacinės fenomenologijos metodo kilmė ir taikymo galimybė

Interpreticinės fenomenologijos metodas kildinamas iš psichologijos mokslų srities, tačiau plėtojama ir kituose moksluose. Pasak edukologijos mokslų daktarės N. Kurapkaitienės (2019), interpretacinė fenomenologinė analizė (toliau - IFA) sukurta neseniai, tačiau sparčiai plėtojama metodologinė kokybinių tyrimų paradigma. Ji kildinama iš psichologijos mokslų srities, kai 1996 metais J. A. Smith tyrimas pasirodė moksliniame žurnale *„Psichologija ir sveikata“* ir, kaip teigia N. Kurapkaitienė (2019), šioje srityje IFA metodologija labiausiai paplitusi iki šiol. Tačiau IFA kūrėjai bei pirmieji taikytojai palaiko ir skatina IFA tyrimus kituose moksluose (Kurapkaitienė, 2019, p. 32).

Pagrindinis IFA tikslas yra atskleisti, kaip žmonės savais žodžiais suteikia prasmes reikšmingoms savo gyvenimo patirtims. Fenomenologinės filosofijos pradininkas E. Husserlis (cit. Kurapkaitienė, 2019), kvietė „grįžti prie daiktų pačių savaime“, tuo pagrindu IFA atliekami kasdienio gyvenimo tyrimai. IFA tyrimų laukas yra reikšmingos kasdienybės patirtys, kurioms prasmes suteikia tyrimo dalyviai, žmonės, teikiantys išskirtinę reikšmę tam tikroms kasdienybės patirtims. Anot J. A Smith (2009, cit. Kurapkaitienė, 2019), „kai žmonės, savo gyvenime įsitraukia į ko nors didesnio „patyrimą“, jie pradeda reflektuoti suteikdami prasmes tam, kas vyksta, ir IFA tyrimas siekia atskleisti šias refleksijas arba patirties atspindžius“ (Kurapkaitienė, 2019, p. 33). Kaip rašo N. Kurapkaitienė (2019), IFA tyrėjai žvelgia į detales, kaip žmonės suteikia prasmes keičiantis gyvenimo patyrimui. Kai kurios reflektuojamos žmonių patirtys yra proaktyvaus elgesio pasekmės, kai kurios „ištikusios“ juos netikėtai ir nepasiruošus. Vieni žmonės savas patirtis vertina kaip labai pozityvias, kiti kaip negatyvias. Ir visa tai įžvelgdamas IFA tyrėjas įsitraukia, mąsto ir siekia suprasti, ką tai reiškia. Tyrimo dalyvio pastanga suteikti *reikšmę* tam, kas vyksta jo gyvenime, kreipia į interpretacinę IFA dalį, kai suteikta patyrimui reikšmė gali būti interpretuojama hermeneutiškai. IFA laikosi požiūrio, kad žmonės yra prasmę suteikiantys kūriniai ir jų suteikiama prasmė gali būti reflektuojama, bet taip pat ir tyrėjas, bandydamas suprasti tyrimo dalyvių *prasmę* yra sąlygotas savo asmeninės interpretacijos, todėl fenomenologiniais komentarais tyrėjas išskirtinai pristato tai, ką

tyrimo dalyvis norėjo pasakyti. Tai gali būti suprantama kaip dviguba tyrėjo hermeneutika, nes tyrėjas siekia suvokti tai, kam tyrimo dalyvis siekia suteikti prasmę iš to, ką tyrimo dalyvis yra patyręs. Galima pasakyti, kad tyrėjo vaidmuo tampa dualistinis - tyrėjas pasitelkia savo protinius ir emocinius gebėjimus kaip ir tyrimo dalyvis, kad suprastų tyrimo dalyvio būtį. Kita vertus, tyrėjas pasitelkia sisteminimo ir sąmoningumo gebėjimus, nes tyrimo dalyvis suteiktoms prasmėms suteikia antrines prasmes prisiliesdamas prie tyrimo dalyvio suteiktos jam patirties (Kurapkaitienė, 2019, p. 33).

IFA tyrimuose dėmesys skiriamas kiekvienam atvejui ir tik tolimesniuose žingsniuose fenomenui apibendrintai. Kiekvieno atvejo tyrimo dalyvio pateiktų patirčių prasmių analizei skiriamas išsamus dėmesys jo suteiktose prasmėse ieškant panašumų ir skirtumų ir tik nuodugniai išanalizavus kiekvieną atvejį pereinama prie bendros tyrimo dalyvių patirčių analizės (Kurapkaitienė, 2019). J. Šalaj (2011), teigia, kad tinkamai atlikta analizė turi būti tinkamai „subalansuota“ <...>, o interpretacijos tikslas yra praplėsti požiūrį į akivaizdžius ar manomai akivaizdžius reiškinius, įžvelgti naujų reikšmių, kurios nuskambėjo tarp teksto eilučių ir galėjo būti neartikuliuotos, pažvelgti į tiriamą fenomeną platesniame mokslo kontekste ir (arba) remiantis tam tikra teorine paradigma (Šalaj, 2011, p. 46).

Ryškių socialinio darbo srities tyrimų, naudojant IFA rasti nepavyko, tačiau kelis mokslinius darbus, publikuojančius IFA tyrimo pagrindu gautus duomenis, yra prasminga paminėti kaip IFA naudojimo praktiką kituose moksluose ir pristatant mano mokymosi lauką IFA metodologijos naudojimui. Tai psichologės J. Šalaj (2011), daktaro disertacija *„Gyvumo išgyvenimas buvimo patyrime: interpretacinė fenomenologinė analizė“*, edukologės N. Kurapkaitienės (2019), daktaro disertacija *„Jaunųjų suaugusiųjų mokymosi savanorystėje patirtys“* ir J. Butėnaitės ir L. Bulotaitės (2011), mokslinis straipsnis *„Vyresnio amžiaus moterų gyvenimo prasmės išgyvenimas“*. Šie ir kiti darbai pristato IFA sukauptą patirtį ir taikomumą moksliniuose tyrimuose.

Apibendrinimas. Interpretacinės fenomenologijos metodas taikomas psichologijos mokslų srityse, tačiau ir kituose moksluose plėtojamas. Pagrindinis IFA tikslas yra atskleisti, kaip žmonės reflektuodami, savais žodžiais suteikia prasmes reikšmingoms savo gyvenimo patirtims. IFA tyrimuose dėmesys skiriamas kiekvienam atvejui ir tik tolimesniuose žingsniuose fenomenui apibendrintai.

2.2.2. Interpretacinės fenomenologinės analizės filosofinis pagrindas

Fenomenologija atkreipia dėmesį į tai, kas žmogui iškyla, kaip svarbiausi dalykai. IFA tyrimo metu iš tyrimo dalyvių esminių patirčių siekiama suprasti apie tiriamą reiškinį. IFA šaknys kyla iš egzistencinės fenomenologijos ir jų autorių darbų. Fenomenologijos vertė, anot Kurapkaitienės (2019), glūdi susvarbinime ir tyrinėjime, kaip žmogus patiria pasaulį: kaip pacientas patiria ligą, kaip negalią turintys žmonės supranta gyvenimo prasmę ir pan. Aktualu pažymėti, kad kiekviena išgyventa

patirtis yra fenomenas ir ji gali tapti bei tampa fenomenologinio tyrimo tema. N. Kurapkaitienė (2019), pažymi, kad fenomenologinė nuostata išlaiko mus reflektyviai dėmesingus žmogaus patirčiai, kurią atpasakodamas žmogus gali atkurti, kas jo patirtyje svarbiausia. Anot J. A. Smith (2009, cit. Kurapkaitienė, 2019), IFA prieigos pagrindas yra tai, kas reikšminga tyrimo dalyviui ir apie ką tyrimo dalyvis turi savo supratimą. IFA tyrime siekiama suprasti tyrimo dalyvių perspektyvą apie tiriamą reiškinį, o IFA fenomenologinės šaknys yra E. Husserlis (1927), M. Heideggeris (1993), M. Merleau-Ponty (1962) ir J.P. Sartre (1970) (Kurapkaitienė, 2019, p. 35), todėl galima teigti, kad IFA kyla iš egzistencinės fenomenologijos.

IFA tyrimo metu dėmesys skiriamas esminėms tyrimo dalyvių įvardintoms patirtims, refleksijai, tyrimo dalyvių gyvenamojo pasaulio perspektyvai, kūniškumui, įžodinimui ir kitoms charakteristikoms, kurios nusako, kaip atliekamas tyrimas. Pagrindinis akcentas siejantis IFA ir E. Husserlio (1927, cit. Kurapkaitienė, 2019), fenomenologiją yra atidumas žmogaus patirčių tyrinėjimui, nes kai tyrinėjame esmines pačių žmonių įvardijamas patirties kokybes šie esminiai bruožai transcendentaliai nušviečia ir kitų panašioje patirtyje esančių ar buvusių žmonių esminius patirties bruožus. E. Husserlio (1927, cit. Kurapkaitienė, 2019) darbai padeda IFA tyrėjui pagrindinį dėmesį skirti refleksijos procesui. Suskliautimas ir dėmesys suskliautimui yra daugelio kokybinių tyrimų metodologijos dalis, taip ir IFA - viena esminių tyrimo atlikimo dalių (Kurapkaitienė, 2019). IFA tyrimas grindžiamas M. Heideggerio (1993, cit. Kurapkaitienė, 2019), filosofija remiasi pirmiausia tuo, kad žmonės gali būti suvokiami kaip ,,įmesti į“ objektų, santykių ir kalbos pasaulį. Antra idėja, kurios laikosi IFA tyrimai, anot N. Kurapkaitienės (2019), kad mūsų būtis - pasaulyje yra visuomet perspektyvinė, visuomet laikina ir visuomet santykyje su kažkuo, ko gero dėl šios priežasties žmonių prasmių suteikimo interpretacija yra centrinis fenomenologinio tyrimo veiksmas ir IFA tyrimo perspektyvoje užima esminę vietą. M. Merleau-Ponty (1962, cit. Kurapkaitienė, 2019), tęsia įsipareigojimą filosofijai siekdamas suprasti žmogaus būties - pasaulyje perspektyvą, todėl IFA tyrėjai remiasi šio filosofo fenomenologo žvilgsniu jog, ,,praktinės veiklos ir santykiai - fiziniai ir suvokiami priėjimai prie kūniškosios būties pasaulyje - yra reikšmingesni už abstrakčius ar loginius mąstymus. Išgyvenama kūnu būties pasaulyje patirtis niekada negali būti pilnai užfiksuota ar įsigilinta, bet, kita vertus, neturėtų būti ignoruojama ir užmiršta“ (Kurapkaitienė, 2019 p. 36). J.P. Sartro (1970, cit. Kurapkaitienė, 2019), atkartojimas IFA tyrime yra reikšmingas tęsiant M. Heideggerio akcentuotą žmogaus patyrimo įžodinimą, teigia N. Kurapkaitienė (2019). Jis išplėtoja asmeninių ir socialinių santykių kontekstą taip, kad mes galime geriau suvokti žmogaus patirtį priklausomą nuo buvimo ir nebuvimo santykyje su kitais žmonėmis, ir fenomenologinei analizei suteikia dar ir tai, kaip žmogiškosios sąlygos gali atrodyti (Kurapkaitienė, 2019, p. 35-36). Šie filosofai pagal J. A. Smith (2009, cit. Kurapkaitienė, 2019), atitraukia IFA nuo ,,aprašomojo pobūdžio į interpretacinę ir pasaulietišką poziciją, kuri padeda atskleisti perspektyvinę mūsų gyvenamojo

pasaulyje įtrauktį, kažką, kas asmeniška mums visiems, bet taip pat, kas yra mūsų santykio su pasauliu ir kitais esminė savybė“ (Kurapkaitienė, 2019, p. 36). IFA tyrime siekis suprasti kitų žmonių santykį su pasauliu yra paremtas interpretacija, skiriant visa dėmesį prasmės suteikimui tyrimo dalyvių veikloms ir įvykiams, kuriuos jie patyrė, tvirtina N. Kurapkaitienė (2019).

Tyrimo dalyvių patirtims suteikiama interpretacija jas kūrybiškai aprašant. Anot N. Kurapkaitienės (2019), „interpretacijos prasmių suteikimui IFA tyrime hermeneutinės šaknys grindžiamos M. Heideggerio (1993), ir kitų autorių fenomenologinėmis perspektyvomis. <...> supratimo vyksmo vienio prielaidos glūdi supratimo proceso struktūroje, kuri suvokiama kaip individualių įžvalgų genezės mechanizmo ir objektyvaus, palyginimu grįsto aiškinimo procedūros darinys. Taip susiejami subjektyvusis (intuityvus) ir objektyvusis (diskursyvus) veiksniai, dalyvaujantys supratimo procese. Bendroji supratimo vyksmo charakteristika - jo kūrybingumas” (Kurapkaitienė, 2019 p. 36). IFA tyrėjai atlikdami tyrimą, anot N. Kurapkaitienės (2019), remiasi šališkumo neišvengiamumu, nuolatiniu apmąstymu ir prielaidomis, taip pat jie reflektuoja kaip tai atsispindi jų tyrimo radiniuose ir siekia vaisingai įsitraukti į siekį suprasti. Pagal J. A. Smith (2009, cit. Kurapkaitienė, 2019), tai reiškia jog „yra siekiama klausti ir dialektiškai žvelgti į medžiagos supratimą, kurį siekiama suprasti, suvokiant, kad tai niekada nesibaigiantis veiksmas. Tai yra dėl to, kad labai dažnai, nesame suvokę kokios mūsų prielaidos yra pradedant tyrimą, kurios paaiškėja tik, kai klausiame ir aiškinamės savo iškylančias interpretacijas“ (Kurapkaitienė, 2019, p. 36). Supratimo procesu siekiama atpažinti, surasti prasmę, tariant, kad ieškoma prasmė duota iki supratimo vyksmo ir kad ji gali būti atpažinta, teigia N. Kurapkaitienė (2019).

Tyrėjas interpretuoja intuityviai ir nenutoldamas nuo originalių tyrimo dalyvio minčių. Interpretacijos prasmė tui būti universali ir atpažįstama, kad save galėtų rasti bet kuris panašią patirtį išgyvenęs žmogus. Interpretatorius intuityviai, kuriančia įžvalga pajėgia sukurti prasmę, identišką tai, kurią sukūrė ir užfiksavo kalboje rašytojas ir kalbėtojas. Mokslų daktaras K. Kardelis (2017), jį apibūdina „keliautojo“ metafora, išsiruošusį į kelionę, kurios metu surinktas originalias pasakojimų prasmes perteikia savo „keliautojo“ interpretacijomis, o kaip rašo N. Kurapkaitienė (2019), kiekviename kūrinyje slypi „vidinis branduolys“ iš kurio ir išsirutulioja visos interpretatoriaus mintys. Mokslininkė (Kurapkaitienė, 2019), taip pat pažymi, kad interpretatoriaus išankstinės nuostatos neturi būti laikomos kaip iš esmės „blogos“, daugiau esama taip, jog galima turėti „geras“ išankstines nuostatas, kurios gali būti panaudotos ir patikrintos, iškeliant ir išryškinant naudingesnes ir kūrybingesnes interpretacijas. Pagal J. A. Smith (2009, cit. Kurapkaitienė, 2019), kaip ir daugelyje kokybinių tyrimų, taip ir IFA hermeneutika yra pagrindas gyvenimiškoms patirtims įgauti interpretacinę prasmę ir būti atpažįstamoms bei pristatomoms universaliai, taip, kad save galėtų rasti bet kuris panašią patirtį išgyvenęs žmogus (Kurapkaitienė, 2019, p. 36-37).

Apibendrinimas. Interpretacinė fenomenologinė analizė, dėka fenomenologinės nuostatos susvarbinti, tyrėją išlaiko dėmesingą tyrimo dalyvio gyvenimiškai patirčiai ir kas joje reikšminga tyrimo dalyviui bei apie ką tyrimo dalyvis turi savo supratimą. IFA tyrime siekiama suprasti tyrimo dalyvių perspektyvą apie tiriamą reiškinį. Tam pasitarnuaja hermeneutinis procesas, kurio metu kūrybiškai aiškinama ir interpretuojma prasmė. Interpretacijos prasmė tui būti universali ir atpažįstama, kad save galėtų rasti bet kuris panašią patirtį išgyvenęs žmogus.

2.2.3. Duomenų analizės etapai interpretacinės fenomenologijos požiūriu

Interpretacinės fenomenologinės analizės metu siekiama atskleisti ne tik tyrimo dalyvio pasaulio prasmes, bet ir prasmės turinį bei daugiasluokniškumą. IFA tyrime didelis dėmesys skirimas kiekvienam tyrimo atvejui atskirai, jo gautų duomenų analizei ir interpretacijai. Anot J. A. Smith (2009, cit. Kurapkaitienė, 2019), „IFA pagrindinis tikslas ne tik atskleisti unikalios tyrimo dalyvės/dalyvio pasaulio prasmes (fenomenologinė dalis), bet ir tų prasmių turinį bei daugiasluoksniškumą (interpretacinė dalis), kas dažniausiai nėra tiesiogiai matoma“ (Kurapkaitienė, 2019, p. 37). IFA yra ideografinė laikysena, besiremianti tam tikru fenomenu tam tikrame kontekste ir atliekama su maža tyrimo dalyvių grupe, o „subjektyvios interpretacijos svertas - tai autoriaus sumanymo analizė, kuris ir suteikia vienovę visam kūriniui“ (Kurapkaitienė, 2019, p. 37). Mokslininkė (Kurapkaitienė, 2019), primena, kad pirmoji tyrimų dalyvių grupė, surinkta J. A. Smith buvo 9 asmenys, toliau tęsiant tyrimus, tyrimo dalyvių grupė pasirenkama mažinant tyrimo dalyvių skaičių ir skiriant didesnį dėmesį tyrimo dalyvių duomenų analizei bei jos interpretacijų daugiasluoksniškumui, taip pat nevengiant iškelti tik pavienių tyrimo dalyvių patirtyje atsiskleidžiančių prasmių (Kurapkaitienė, 2019, p. 37). N. Kurapkaitienė (2019), atskleidžia, kad detali kiekvienu atveju individualių aprašų analizė reikalauja didelių laiko sąnaudų, tyrimas atliekamas atskirai, nuo pradžios iki pabaigos gilinantis į vieno tyrimo dalyvio atvejį (naratyvą) ir jį analizuojant iki temų kekių sudarymo.

3 lentelė. Interpretacinės fenomenologinės analizės žingsniai

Žingsnis	Veiksmo aprašymas
Daugkartinis skaitymas	Daug kartų skaitomas transkribuotas interviu tekstas, siekiant įsigilinti ir kuo aiškiau suprasti tai, ką norėjo pasakyti tyrimo dalyvis.
Fenomenologiniai komentarai	Komentarai rašomi paliekant tam erdvės šalia tyrimo dalyvių teksto, siekiant pažymėti, išskirti ir akcentuoti keliant klausimą - ką tyrimo dalyvis norėjo pasakyti. Šiuose komentaruose yra suteikiama reikšmė ir kitiems pasakojimo ženklams - intonacijai, pauzėms, pasikartojantiems, supainiojamiems žodžiams, kalbėjimo būdo keitimuisi ir t.t
Interpretaciniai komentarai	Kitoje transkribuoto teksto pusėje išskiriami komentarai, kuriais tyrėjas interpretuoja ką reiškia viena ar kita, ką tyrimo dalyvis pasakė. Šie komentarai virsta temomis.
Temos interpretaciniai komentarai	Atskiriami nuo teksto su citatomis arba nuorodomis į citatas ir toliau analizuojama atsitraukus nuo viso interviu teksto.

Temų kekės (vieno tyrimo dalyvio)	Viename atvejyje, vieno tyrimo dalyvio transkribuotos medžiagos pagrindu temos grupuojamos į kekes. Grupavimas į kekes vyksta abstrahavimo, vieno pagrindinio komentaro išskyrimo, poliarinių temų sutraukimo, kontekstualizavimo būdais. Kekių sudarymo tikslas - susieti temas tarpusavyje, kurios traukia viena kitą kaip magnetai.
Temų kekės (skirtingų tyrimo dalyvių)	Kai visi tyrimo dalyvių interviu suskirstyti į kekes, tuomet pereinama prie sekančio etapo - temų kekių grupavimo naudojant tą patį „traukimo kaip magnetai“ principą. Pagrindinis temų grupavimo tikslas nukreiptas į temų kekių abstrahavimą yra keleto pagrindinių temų įvardijimas, kurios atspindi esminius tyrimo bruožus.
Metatemos	Kuomet visi interviu tekstai turi savo temų kekes pereinama prie metatemų paieškos. Metatemos išskiriamos abstrahuojant temų kekes iki keleto pagrindinių tyrime atsiskleidžiančių metatemų.

Šaltinis:„Jaunų suaugusiųjų mokymosi savanorystėje patirtys: daktaro disertacija”, N. Kurapkaitienė, 2019.

Atliekant teksto analizę tyrėjas nuolat žingsniuoja į priekį ir atgal prie tyrimo dalyvio teiginių, pergrupuoja gautus duomenis, išlaiko tyrimo dalyvio originalią mintį. Interpretuojant pasirenkama egzistencinė perspektyva, kuomet tyrimo dalyviai vertindami savo išgyventą patirtį suteikia jai jų egzistencijai svarbią reikšmę. Kaip teigia N. Kurapkaitienė (2019), teksto analizės procese yra nuolatinis „žingsniavimas“ į priekį, atgal ir vėl į priekį. Pradedant fenomenologiniais komentarais ir baigiant metatemomis kiekviename žingsnyje yra grįžtama prie prieš tai atlikto žingsnio siekiant įsitikinti ir esant reikalui pergrupuoti citatas su komentarais, temas, temų kekes ir metatemas. Kiekviename žingsnyje abejojant priimtu sprendimu yra grįžtama prie šaknų, t.y. tyrimo dalyvio citatų. Taip pat ir metatemų formulavimo žingsnyje, kylant abejonėms, klausimams grįžtama prie pirminės ir autentiškos medžiagos - tyrimo dalyvių citatų (Kurapkaitienė, 2019, p. 38). IFA tyrime pasirenkama patirtis iš egzistencinės perspektyvos, kuomet tyrimo dalyviai vertindami išgyventą patirtį, suteikia jai jų egzistencijai svarbią reikšmę. Tyrimo analizės metu susitelkiama ties patirties prasme - tyrimo dalyvio įvykiais, procesais, santykiais. Remiamasi suvokimu, kad tyrimo dalyviai ir tyrėjas - abu interpretuoja. Kiekvienas atvejis prioretizuojamas kaip atvejis ir tik vėliau apsvarstomi susietumai ir skirtingumai, pažymi N. Kurapkaitienė (2019). IFA tyrime pirmiausia panyrama į tyrimo dalyvių fenomenologinę patirtį ir siekiama suprasti jų teikiamą šiai patirčiai reikšmę, analizuojant ir įvardijant išnyrančias temas, kekes, temų kekes ir metatemas. Analizuojant duomenis IFA tyrime nėra būtina komentuoti kiekvieną teksto dalį ir tekstas neskirstomas į prasmines dalis. Yra priimtina, teigia N. Kurapkaitienė (2019), kad vienos teksto dalys savaime turtingesnės savo prasme ir dėl to daugiau komentuojamos analizės metu, o kitos teksto dalys gali būti atitraukiamos kaip mažiau reikšmingos, arba tyrimui neturinčios reikšmės. Anot A. Matulaitės ir I. Kajokienės (2013, cit. Kurapkaitienė, 2019), IFA tyrimuose vis dažniau rezultatai pristatomi ne tik metatemų su temų kekėmis bei citatomis pavidalu, bet ir pristatant tyrimo rezultatus per vieno tyrimo dalyvio nuoseklią analizę (Kurapkaitienė, 2019, p. 39), arba per išskirtines tyrime įžvelgtas atskirų tyrimo dalyvių perspektyvas (Šalaj, 2011), suteikiant joms išskirtinį dėmesį dėl jų savitumo ir prasmingumo tyrimo dalyvių medžiagoje.

IFA tyrimo metu svarbios ryškios tyrimo dalyvių originalios mintys, kurios turi būti pastebėtos ir išgrynintos. Dažnu atveju tokie radiniai turi koncentruotą prasmę, tampa ne tik atvejo tema, bet ir temos ar metatemos pagrindu. J. A. Smith (2011, cit. Kurapkaitienė, 2019), atkreipė dėmesį į IFA tyrimuose ryškėjančią tendenciją - brangakmenių atradimą, t.y. tyrėjui žvelgiant į tyrimą ir tyrimo medžiagoje vieno žodžio, frazės ar teksto ištraukos formą atskleidžiančią unikalią ir kitas patirtis apimančią prasmę. Ją N. Kurapkaitienė (2019), apibudina kaip „asmens pasaulio perpratimą“, sutalpinant koncentruotą prasmę (Kurapkaitienė, 2019, p. 39). Brangakmeniu, įvardinta frazė, gali savyje talpinti tam tikros temos, metatemos ar net visų duomenų prasmę ir autentiškiau nei bet kokia interpretacija atspindėti tiriamo reiškinio esmę, teigia N. Kurapkaitienė (2019). J. A. Smith (2011, cit. Kurapkaitienė, 2019), išskiria tris brangakmenių rūšis: *spindinčius, tarpais pasirodančius ir slaptus.* Spindintys atrandami greitai dėl savo intensyvumo, gylio, tinkamumo vieno tyrimo dalyvio ir kitų tyrimo dalyvių patirties apibendrintam apibudinimui. Tarpais pasirodantys brangakmeniai yra tyrimo interviu sakiniai ar ištraukos, kurias „apvalius“ išryškėja esmę atskleidžiantis tyrimo dalyvio pasisakymas. Slapti brangakmeniai ilgai tyrimo interviu gryninimo procese nepasirodantys ir neatsiskleidžiantys posakiai, kurie gali likti neatrasti dėl konteksto, žodžių gausos ar pasakojimo daugiasluoksniškumo. Kaip rašo N. Kurapkaitienė (2019), atskleidžiant slaptus brangakmenius juos reikia „nuvalyti ir nušlifuoti“, kad atsiskleistų jų vertė, tačiau saugant tyrimo autentiškumą atskleidžiant gilumines prasmes tyrimo dalyvių lūpomis (Kurapkaitienė, 2019, p. 39).

Apibendrinimas. IFA metu susitelkiama ties patirties iš egzistencinės perspektyvos prasme - tyrimo dalyvio įvykiais, procesais, santykiais, siekiant atskleisti tos prasmės turinį bei daigiasluoksniškumą. Kiekvienas individualus tyrimo atvejis aprašų analizės pagalba detalizuojamas atskirai, nuo pradžios iki pabaigos - iki temų kekių sudarymo. Teksto analizės procese vyksta nuolatinis „žingsniavimas“ į priekį ir atgal išsaugant autentiškas tyrimo dalyvių mintis. Pastebėtos ir išgrynintos ryškios, koncentruotą prasmę turinčios tyrimo dalyvių originalios mintys tampa ne tik atvejo tema, bet ir temos ar metatemos pagrindu.

2.3. Tyrimo metodas

Mokslinių duomenų rinkimui pasirinkas interviu metodas. Atliekant fenomenologinį tyrimą jis labiausiai padeda priartėti prie tyrimo dalyvių suteikiamų reikšmių ir jas vėliau paaiškinti. Mokslininkė L. Rupšienė (2007), teigia, kad vienas svarbiausių kiekvieno tyrimo etapų - duomenų rinkimas, nes nuo surinktų duomenų kokybiškumo priklauso ir viso tyrimo kokybė. Siekiant giliau išanalizuoti pasirinktą temą bei gauti patikimus tyrimo rezultatus, mokslinės informacijos duomenų surinkimui pasirinktas interviu metodas, kuris pagal V. Žydžiūnaitę ir St. Sabaliauską (2017), yra viena svarbiausių duomenų rinkimo priemonių kokybiniame tyrime, ypač atliekant fenomenologinį tyrimą, ir itin geras priartėjimo prie žmonių, reikšmių, situacijų apibrėžimo ir realybės konstravimo

(aiškinimo) būdas. Fenomenologinis interviu padeda suprasti kasdienį asmens gyvenamąjį pasaulį iš tyrimo dalyvio perspektyvos, teigia V. Žydžiūnaitė ir St. Sabaliauskas (2017). Remiantis autoriais (Žydžiūnaite ir Sabaliausku, 2017), tyrėjas atlikdamas fenomenologinį interviu prašo, kad tyrimo dalyvis papasakotų apie situaciją, kurioje jis patyrė fenomeną. Prašydamas to, tyrėjas privalo suvokti, kad tyrimo dalyvio pasakojimo situacija turi atskleisti fenomeno prasmę, kuri vėliau, analizuojant duomenis, bus sujungta su specifiniu kontekstu, kuriame žmogus patyrė fenomeną. Tai tyrime dalyvaujančio asmens prisiminimas apie tam tikrą situaciją ar įvykį, susijusį su tyrėjo užduotu klausimu, kur jis pateikia savo pasakojimą apie išgyventą tyrimo fenomeną. Interviu atliekamas fenomenologine perspektyva, o tai, remiantis V. Žydžiūnaite ir St. Sabaliausku (2017), reiškia, kad tyrėjas geba nukreipti buvimą į vieną sąmoningumo būseną, t. y į tyrimo fenomeną. Užduodami klausimai turi vesti prie tyrimo fenomeno (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017).

Inerviu metu be pagrindinio tyrimo klausimo tyrimo dalyviui užduodami papildomi klausimai padeda surinkti kokybiškus tyrimo duomenis. Interviu metu ypač vertingi stebėjimo duomenys. Kad giliai pažinti fenomeną čia tinka ir šiame darbe pasirinktas pusiau struktūruotas interviu - tai toks interviu, kai užduodami keli klausimai, vieni iš jų yra pagrindiniai, o kiti papildomi, skirti patikslinti, pagilinti, kontekstualizuoti (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Remiantis moksline kokybinių tyrimų duomenų rinkimo metodologija pažymima, kad tyrėjas imdamas interviu nukreipia tyrimo dalyvį pagal iš anksto numatytas temas arba problemas, kurias interviu metu aptaria „neprisirišdamas“ prie klausimų tvarkos ar numatytų pasakyti žodžių, laisvai juos keisdamas vietomis, užduodamas papildomų klausimų (Bitinas ir kt., 2008). Atliekant interviu, spontaniškai iškyla tikslinamųjų klausimų, tiesiogiai susijusių su kiekvieno tyrimo dalyvio pasakojimu. Toks interviu leidžia tyrėjui ir respondentui jaustis laisvai, nes interviu metu nėra laikomasi griežtų formalumų. Šiam metodui būdinga vidinė struktūra, tačiau tyrimo dalyviui leidžiama netrukdomai reikšti savo mintis. Taikant pusiau struktūruotą interviu gaunama tikslesnė informacija, nes surašomos pagrindinės temos, etapai, svarbiausi momentai, kad nepraleisti kokios nors svarbios, nagrinėjamą temą liečiančios, problemos. Būtina stengtis, kad, formuluojant įvadines frazes, pereinant nuo vienos temos prie kitos naudojami intarpai neturėtų įtakos tiriamojo atsakymams. Norint gauti kuo išsamesnius tyrimo duomenis, būtina, kad visi tiriamieji išsamiai atsakytų į visas temas, nors nebūtinai ta pačia tvarka. Tyrėjo tikslas stengtis, kad pokalbis būtų kuo natūralesnis ir tema nagrinėjama tada, kai tyrimo dalyvis prie jos priartėja. Interviu yra visapusiškas stebėjimo procesas, kuris suteikia daug informacijos (Bitinas ir kt., 2008), o lankstus apklausos metodo informacijos rinkimo būdas suteikia galimybę tyrėjui pakomentuoti ir paaiškinti tiriamajam ne visada suprantamus klausimus ir kontroliuoti interviu aplinką (pašalinius dirgiklius). Stebėjimas taip pat yra tikslinis, jį būtina sieti su tyrimo klausimais: tyrėjas ne tik girdi, ką informantas sako, bet ir mato,

kaip jis kalba, kaip tuo metu elgiasi (Rupšienė, 2007). Stebėjimo duomenis galima analizuoti keliant savitus klausimus apie tai, kas matoma, ką tai reiškia, ar tai ne tipiška, ypač fenomenologiškai.

Atsižvelgiant į anksčiau išdėstytus argumentus, suformuluoti tokie pagrindiniai interviu klausimai:

- Papasakokite prašau apie savo situaciją iki apsigyvenant globos namuose?
- Kas atsitiko Jūsų gyvenime, kokios aplinkybės lėmė, kad Jums prireikė pagalbos?
- Kas neramino? Kokie kilo jausmai apie besiartinančius pasikeitimus?
- Kas labiausiai įsiminė persikėlus į globos namus pradžioje?
- Kaip pasikeitė gyvenimas globos namuose laikui bėgant?
- Kaip jaučiatės globos namuose dabar?
- Ką dar norėtumėte pasakyti, ko Jūsų nepaklausiau?

Apibendrinimas. Mokslinės informacijos duomenų surinkimui fenomenologinime tyrime pasirinktas pusiau struktūruotas interviu metodas. Interviu padeda suprasti unikalų kasdienį asmens gyvenamąjį pasaulį iš tyrimo dalyvio perspektyvos ir yra itin geras priartėjimo prie žmonių suteikiamų reikšmių, situacijų apibrėžimo, realybės konstravimo ir aiškinimo būdas.

2.4. Tyrimo imties sudarymas

Fenomenologiniam tyrimui atlikti taikyta tikslinės imties vienetų atranka. Interviu su tyrimo dalyviais atlikta tiek, kiek jų patirtys galėjo išryškinti fenomeno struktūros niuansus kiekviename naujame interviu. L. Rupšienė (2007), pažymi, kad dėl išvadų generalizavimo savitumo kokybiniame tyrime reikia pasirinkti tokius atvejus, kurie yra informatyvūs tiriamuoju požiūriu. Kiekviename tyrime imties dydis ir konkretūs tyrimui pasirinkti imties vienetai iš esmės priklauso nuo tyrimo tikslų, teigia L. Rupšienė (2007), todėl kokybiniame tyrime dažniausiai taikoma tikslinė (*angl. purposive)* imties vienetų atranka. Kokybinių tyrimų metodologijoje dažniausiai remiamasi M. Patton (1990, cit. Rupšienė, 2007), siūlomais kokybinio tyrimo tikslinės imties sudarymo būdais. Aiškių imties dydžio nustatymo taisyklių nėra, teigia L. Rupšienė (2007), jos priklauso nuo: reiškinio tyrimo *detalumo*, tyrimo *strategijos*, duomenų *rinkimo* metodo, renkamų duomenų *informatyvumo*. Siekiant detaliai ištirti reiškinį dažniausiai pasirenkama mažesnė imtis ir gilinamasi į įvairius patirties aspektus; imties dydis atliekant fenomenologinius tyrimus paprastai yra mažesnis, lyginant su kitomis tyrimo strategijomis; taikant giluminį ar pusiau struktūruotą interviu, rekomenduojamas imties dydis nuo 5 žmonių, o kalbant apie informatyvumą - į tyrimą verta traukti naujus imties vienetus tol, kol pradeda mažėti gaunamų duomenų informatyvumas. Pažymėtina, kad kokybinių tyrimų metodologai (Patton, 1990, cit. Rupšienė, 2007), laikosi nuomonės, jog kokybinio tyrimo išvados labiau siejasi ne su imties dydžio problema, bet su tyrėjo analitiniais gebėjimais ir tyrimui pasirinktų atvejų informatyvumu (Rupšienė, 2007).

Taigi tiriamąja aibe fenomenologiniam tyrimui atlikti pasirinkti senyvo amžiaus žmonės, gyvenantys X globos namuose 2-4 metus. Reikiamus tyrimui dalyvius X globos įstaigose padėjo rasti ir pristatė ten dirbantys socialiniai darbuotojai. Bendrieji reiklavimai tyrimo dalyviams - gebėjimas reflektuoti savo mitis ir jas verbalizuoti, sutikimas dalyvauti tyrime ir naudoti gautus duomenis moksliniams tikslams. Atliekant šį tyrimą interviu skaičius nebuvo svarbus, tikslas - tyrimo dalyvių interviu tiek, kiek jų patirtys gali išryškinti fenomeno struktūros niuansus kiekviename naujame interviu, nes fenomenologinis tyrimas remiasi gelminėmis, o ne imties atrankos strategija. Interviu dalyvių skaičių nulėmė kaip dažnai pasikartoja informacija tekstuose. Iš viso buvo atlikta 11 interviu su X globos namų gyventojais, kurių amžius nuo 65 iki 91 metų ir globos namuose tyrimo atlikimo metu gyvena nuo 2 iki 4 metų, tačiau analizuoti gautus tyrimo duomenis buvo pasirinkta 9 interviu, remiantis duomenų informatyvumo pakankamumu. Tyrimo dalyvių vardai buvo pakeisti, naudota simbolinė vardo (užkoduota) reikšmė.

4 lentelė. Tyrimo dalyvių demografiniai duomenys

Kodas	**Vardas**	**Lytis**	**Amžius metais**	**GN gyvena (metai)**	**GN gyvena vienas**	**Pastabos**
(A1)	ALINA	Moteris	75	2	Taip	Bandomasis
(E2)	ELEONORA	Moteris	84	2	Taip	
(R3)	RAPOLAS	Vyras	77	3	Ne	
(S4)	SIGUTIS	Vyras	68	2	Ne	
(I 5)	IRUTĖ	Moteris	77	4	Taip	
(A6)	ALBINAS	Vyras	65	4	Taip	
(R7)	REGINA	Moteris	81	3	Ne	nenaudojama
(F8)	FELICIJA	Moteris	84	3	Ne	
(P9)	PAULINA	Moteris	91	2	Ne	
(S10)	SERAPINA	Moteris	88	2	Taip	
(R11)	RIMAS	Vyras	86	2	Taip	

**GN-socialinės globos namai*

Apibendrinimas. Tiriamąja aibe fenomenologiniam tyrimui atlikti pasirinkti X globos namų gyventojai, kurie beveik visi sulaukę 75 metų amžiaus ir globos namuose gyvena 2-4 metus. Tyrimo dalyviai gebėjo reflektuoti ir verbalizuoti savo mitis. Atlikta 11 interviu, kurie transkribuoti, interviu aplinkai perteikti naudoti sutartiniai ženklai. Po kiekvieno interviu tyrėjo parašyta refleksija. Išanalizuoti 9 interviu remiantis duomenų informatyvumo pakankamumu (prisotinimu).

2.5. Tyrimo etika ir patikimumas

Tyrimas pradėtas tik gavus globos namų vadovo ir gyventojų (tyrimo dalyvių) sutikimus. Gavus socialinės globos įstaigos vadovo sutikimą tyrimas pradėtas įgyvendinti 2020 metų vasario mėnesį. Parengta tyrimo instrukcija dalyviams, kuri pateikiama žemiau.

Perspėjama, kad interviu bus įrašomas į diktofoną, gaunamas sutikimas. „*Esu Klaipėdos universiteto Socialinio darbo specialybės magistrantė. Šiuo metu rašau baigiamąjį darbą ir atlieku*

tyrimą apie senų žmonių gyvenimo globos namuose patirtis. Prašau neskubant ir ramiai pasvarstat, kuo plačiau, atsakyti į mano užduotus klausimus. Pabaigoje pokalbio jeigu turėsite klausimų atsakysiu į juos.“

Kadangi tyrėja (magistrantė) neturi interviu atlikimo patirties prieš tai buvo nuspręsta atlikti vieną bandomąjį interviu, kad įsitikinti, ar tyrimo klausimai ir tyrėjos laikysena tinkami tyrimui.

Po bandomojo interviu su Alina *(A1)*, kaip ir po kiekvieno kito, buvo rašoma refleksija, pateikiama jo ištrauka: *„Man pačiai vedant interviu kartais norėjosi papildyti Alinos pasakytas mintis. Sunkokai sekėsi atlikti interviu, vertėsi į paprastą pokalbį, nes Alinos reakcija išbalansuodavo. Stojus pauzei reikėjo susiorientuoti ir užduoti sekantį klausimą. Nelabai pavyko nuspėti kada Alina baigs plėtojamą mintį.“* Šie užrašai ir vėlesnė savianalizė leido suvokti rizikas, kurių kituose interviu siekta išvengti, tai: neforsuoti ir nepabaigti tyrimo dalyvio sakinių; išlaikyti „suskliaustą“ laikyseną ir atsitraukti, kad tyrimo dalyvis kuo daugiau galėtų atskleisti savo, t.y. autentiškos patirties.

Vėlesni interviu atlikti ir transkribuoti 2020 metų gegužės, liepos ir rugsėjo mėnesiais, pradėti analizuoti ir aprašyti (su pertrauka) 2020 metų gruodžio - 2022 metų kovo mėnesiais.

Interviu transkribuoti laikantis tų pačių principų. Kiekviano tyrimo dalyvio teksto tarnskripcijojoje perteikiant interviu aplinką naudoti sutartiniai ženklai suteikiantys tyrėjui papildomos informacijos. Sutartiniai ženklai tai tam tikri standartiniai žymenys, kurių reikšmės yra nurodytos. Transkribuojant kiekviena pokalbio eilutė sunumeruota eilės tvarka, atliekant analizę taip lengviau pateikti nuorodą į originalų interviu. Transkripcijoje buvo paliktos didelės paraštės teksto kairėje ir dešinėje, skirtos fenomenologinėms ir interpretacinėms pastaboms. Transkribuotų 11 atvejų tekstų apimtys nuo 4 iki 13 p. apimties, tyrėjo 11 refleksijų - nuo 1 iki 6 p.

Tyrimo etika. Kaip nurodo K. Kardelis (2017), moraliniai tyrimo klausimai socialiniuose tyrimuose yra aktualūs, todėl ir IFA tyrime tyrimo etika glaudžiai siejama su pagarba tyrimo dalyviams ir jų gyvenimiškai patirčiai. Fundamentalus tyrimo etikos principas yra tiriamojo sutikimas dalyvauti tyrime, teigia K. Kardelis (2017), todėl, kviečiant tyrimo dalyvius, prieš tyrimą pirmiausia buvo žodžiu supažindinama su jo tikslu ir jų pasakojimo naudojimo galimybėmis. Taip pat tyrimo dalyviai per dvi savaites po interviu galėjo jį atšaukti, jei suabejotų norintys, kad jų patirtis būtų įtraukta į tyrimo duomenis, tačiau taip neatsitiko. Kitas svarbus etiką užtikrinantis žingsnis yra tyrimo dalyvių anonimiškumas. Siekiant jį užtikrinti transkribuojant tyrimo dalyvių vardai buvo pakeisti, o atliekant IFA naudota simbolinė vardo (užkoduota) reikšmė. Nors tyrime dalyvavo ne vienos socialinės globos įstaigos gyventojai apsiribota bendriniu jų pavadinimu (X) siekiant pilnai išlaikyti globos įstaigos, jos gyventojų ir bendruomenės konfidencialumą. Sekantis etiką užtikrinantis žingsnis - tyrimo duomenų interpretavimas. Siekiant IFA metodu analizuoti tyrimo medžiagą po kiekvieno interviu buvo rašoma refleksija, kurioje apmąstant interviu patirtį, susitikimo detales siekta save analizuoti kaip tyrėją, užfiksuoti kliuvinius ir kliūtis, kurias sekančio interviu metu būtų galima

ištaisyti. Atliekant IFA tyrimą siekta būti empatišku tyrėju ir taip sudaryti sąlygas tyrimo dalyviui kuo lengviau kalbėti apie savo patirtį. Ieškota būdų kaip palengvinti tarpusavio sąveikos galimus sunkumus - tyrimo interviu įgyvendinti vietą globos namuose rinkomės kartu, kurioje tyrimo dalyvis nevaržomai ir konfidencialiai galėtų dalytis savo patirtimi, o susitikus išsamiai pristatytos tyrimo sąlygos kviečiant bendradarbiauti ir sudarant sąlygas atšaukti savo interviu po dviejų savaičių nuo jo atlikimo.

Tyrimo patikimumas. Remaintis užsienio šalių autoriais N. Kurapkaitienė (2019), pateikia keturis pagrindinius ir drauge plačius kokybinių tyrimų patikimumo principus, kurie leidžia tyrėjui atlikti patikimą IFA tyrimą: *jautrumas kontekstui*; *įsipareigojimas ir kruopštumas*; *skaidrumas ir nuoseklumas* bei *poveikis ir svarba*“ (Kurapkaitienė, 2019, p. 40).

Jautrumo kontekstui principas, anot N. Kurapkaitienės (2019), IFA tyrime pradedamas realizuoti pasirinkus IFA metodologiją, kuri yra paremta pagarba ir jautrumu tyrimo dalyvio kontekstui. Kitas jautrumo kontekstui žingsnis - interviu su tyrimo dalyviais kokybė. Atliekant IFA tyrimą siekis būti empatišku tyrėju sudarnat sąlygas tyrimo dalyviui kuo lengviau kalbėti apie savo patirtį, ieškoti būdų kaip palengvinti tarpusavio sąveikos galimus sunkumus, o susitikimo metu išsamiai pristatyti tyrimo sąlygas - neabejotina atliekmo IFA tyrimo kokybės sąlyga. Dar vienas jautrumo kontekstui principo žingsnis, pagal N. Kurapkaitienę (2019), įgyvendinamas atliekant interviu analizę ir ją aprašant. Tai pasireiškia tyrimo analize, gausiai papildyta tyrimo dalyvių citatomis tyrimo analizės pristatymo dalyje, nes tyrimo dalyvių citatos įgalina IFA tyrimo tikslus - suteikti tyrimo dalyviams balsą ir atskleisti skaitytojui interpretacijų radimosi kelią (Kurapkaitienė, 2019, p. 41).

Įsipareigojimas ir kruopštumas, pagal N. Kurapkaitienę (2019), IFA realizuojamas keliais būdais. Dėmesingumo tyrimo dalyviui užtikrinimas renkant duomenis ir rūpestis atspindėti tyrimo dalyvio įvardytas prasmes analizuojant duomenis. Svarbu atkreipti dėmesį, kad IFA tyrime siekiama skaitytoją supažindinti su tuo, kas svarbu apie kiekvieną tyrimo dalyvį, ir su temomis, kuriomis dalyviai dalijasi. Abi pusės turi būti proporcingai pateikiamos, dėl dėl to IFA tyrimuose numatoma labai nedaug tyrimo dalyvių (pvz., kai pasirenkami iki 7-9 tyrimo dalyviai), kad būtų įmanoma kiekvieno tyrimo dalyvio situaciją pristatyti atskirai ir išsamiai. Kai tyrime dalyvauja daugiau tyrimo dalyvių, tyrėjas nusprendžia pats, kaip ir kiek pristato tyrimo dalyvius ir temas (Kurapkaitienė, 2019, p. 41). *Šiame tyrime pateikiau kiekvieno tyrimo dalyvio patirtį kaip atvejo analizę, siekdama atskleisti tyrimo dalyvių autentiško patyrimo ir jo įprasminimo perspektyvas. Toliau tyrimas pristatomas pateikiant išryškėjusias ir konceptualizuotas temas jas analizuojant bei aprašant su tyrimo dalyvių citatomis.*

Skaidrumo ir nuoseklumo principas, anot N. Kurapkaitienės (2019), realizuojamas tuo, kaip nuosekliai tyrėjas seka tyrimo žingsnius ir kaip juos aprašo - kaip pasirenkami tyrimo dalyviai, kaip

sudėliojamas ir vedamas tyrimo interviu bei kaip atliekama tyrimo analizė (Kurapkaitienė, 2019, p. 41). Mokslininkės (Kurapkaitienė, 2019), teigimu, IFA tyrime šis principas įgyvendinamas dar ir tuomet, beje ir sunkiausiai, kai skaitytojas gali jaustis „įsispyręs į tyrimo dalyvių batus“ (Kurapkaitienė, 2019, p. 42). Šio principo realizavimui gali padėti tam pasitelkti nepriklausomi skaitytojai (kolegos, šeimos nariai), darbo vadovas ir kiti žmonės, kurie domisi šiuo tyrimu. Be to svarbu pabrėžti, kad IFA tyrimas pirmiausia yra kūrybinis tyrimas ir patikimumas neturėtų varžyti tyrėjo kūrybiškumo, jis turi būti gana plačiai suprantamas, kad tyrėjas galėtų kūrybingai ir sistemiškai atlikti tyrimą ir pateikti jo duomenis (Kurapkaitienė, 2019).

Apibendrinimas. Laikytasi tyrimos etikos. Gauti globos įstaigos vadovo ir tyrimo dalyvių sutikimai dalyvauti tyrime, o gautus duomenis naudoti moksliniams tikslams, užtikrintas jų anonimiškumas. Transkribuojant tyrimo dalyvių vardai pakeisti, globos įstaiga nenurodoma. Pasirinka IFA metodologija paremta įsipareigojimo ir kruopštumo, skaidrumo ir nuoseklumo bei pagarbos ir jautrumo principais tyrimo dalyvio kontekstui, dėl to atitinka kokybinių tyrimų patikimumo reikalavimus.

III. TYRIMO REZULTATAI

Pateikiami struktūruoti duomenų apdorojimo žingsniai, kurias remaintis pristatomi susisteminti tyrimo rezultatai.

Tyrimo duomenys - interviu metu transkribuotos tyrimų dalyvių patirtys - išaanalizuoti interpretacinės fenomenologinės analizės būdu. Kiekviena individualaus atvejo patirtis nagrinėta atskirai, nuo pradžios iki galo. Identifikuotos temos kiekviename atvejyje, kurios pateiktiamos kiekvieną aprašant ir pristatant content analizės būdu. Rezultatai apibendrinami išskyrus pagindines temas su reikšmių rūpesčio išgyvenimui priskyrimo dėsningumų atskleidimu. Rezultatų aptarimą sudaro fenomeno struktūros atskleidimas, palyginant iškilusius fenomenologinius konceptus su teoriniais konceptais aktualiame tyrimo lauke, ir fenomenologinio rūpesčio fenomeno apibrėžimo suformulavimas.

1 pav. Struktūruota tyrimo duomenų apdorojimo seka (Sud. darbo autorė)

3.1. Atskirų atvejų analizė

Serapina *(S10)*

Specifiniai žodžiai, charakteringos metaforos, būdingi pasakymai:

„Gyvenau visokį gyvenimą“, „Va toks mano gyvenimas“, „Šitoks mano gyvenimas“, „taip vat gyvenimas toksai“, „Toks mano gyvenimas, va taip“, „reikia tenkintis kaip yra“.

Tyrėjos ir tyrimo dalyvės santykis. Pokalbio metu pašnekovės laikysena atrodė solidžiai, bendravo ramiai, gal kiek jaudinosi, ypač kalbėdama apie ankstesnį savo gyvenimą. Jam viso interviu metu teikė daug reikšmės, nes nugyventų metų įvykiams papasakoti rodė nemažai dėmesio ir nesivaržydama skyrė laiko juos pasakodama arba vis prie jų sugrįždama. Iš perspektyvos, kai Serapinos jau gyvenama globos namuose, jos praėjusio gyvenimo atrodo labai daug, jis turtingas ir alsuoja gyvybingumu įvykių, kad praėjusių metų apžvalga net netalpina nuoseklaus jų perpasakojimo. Tyrimo dalyvė trumpino mintis, pritrūko nuoseklumo pereinant nuo vieno svarbaus

įvykio gyvenime prie kito. Dažnai kartojo tam tikras frazes, buvo kalbos variacijų: ir tylaus, ir liūdnesnio kalbėjimo tono, beje ir džiugesio dėl nugyventų metų, kurie pažymėti interviu transkripcijose. Tyrėjai uždavus klausimą Serapina dažnai garsiai perklausdavo savęs, kad įsitikintų, jog tinkamai suprato ko jos yra klausima interviu metu. Dalyvaudama tyrime Serapina nebuvo abejinga ir tyrėjos amenybei, kuriai savo gyvenimu, kaip pavyzdžiu leido suprasti kokias gyvenimo vertybes svarbu puoselėti, kad senatvėje išvengtume nusivylimo.

Atvejo temų išskyrimas

Santykio su žmonėmis artumo stoka. Santykiai su žmonėmis Serapinai niekada nebuvo paprasti, sunku buvo patirti tarpusavio ryšį su žmonėmis, ypač gyvenant ne Lietuvoje, kai dar buvo jauni su vyru[2]. Gyvenime, deja, teko patirti gerumo stoką žmonių tarpusavio santykiuose[3]. Dėl santykių su kitais artumo stokos, Serapina jautėsi vieniša augindama ir savo sūnų po vyro mirties[4].

Vengimas kelti kritinius klausimus. Gyvenimo tėkmė buvo intensyvi, todėl Serapinai buvo nejauku kelti egzistencinius klausimus[5]. Be to, Serapinai atrodo, kad egzistenciniai klausimai priklauso ne žmogui, o Dievui[6]. Kai kurie dalykai Serapinai atrodo nulemti didesnių dėsnių, pavyzdžiui, kad gyvenime negalima daug reikalauti iš vaikų[7]. Taip pat Serapina jaučiasi ir gyvendama globos namuose, kuriuose jai atrodo reikia džiaugtis tuo, kas yra ir nekelti klausimų bei reikalavimų[8].

Svetimo patirtis. Svetimumo patirtis Serapiną ištinka ne vieną kartą. Kardinalūs gyvenimo pokyčiai - vyro mirtis, sustiprino svetimumo jausmą[9]. Tačiau svetimu teko pasijusti ir grįžus į Lietuvą, kai teko spręsti klausimus dėl sūnaus išsilavinimo[10]. Svetimumo jausmas aplanko ir senatvėje, svarstant galimybę kurti bendrą gyvenimą su kitu vyru[11].

Pasitikėjimo žmonėmis stoka. Dažnai Serapina naudoja frazę *„Va toks gyvenimas“*, kuri talpina dažniausiai sunkius išgyvenimus, kuriuose trūksta žmonių tarpusavio santykiuose tikrumo[12].

---

[2] Ten mes buvome Kaliningrado srityje, visko buvo..., bet nu kažkaip tai buvo žmonių, kurie tokie buvo artimesni, bet vis tiek kažkaip kai šventė, kaip kas - ir liūdna, vis tiek jie savo, o mes jau savo. [4-6]

[3] Nu kaip pasakyti, gal aš moteris tokia apsistumdžiusi, mačiusi. Ir mačiau žmonių visokių: ir tokių žmonių, ir vienokių, visokių. Turėčiau pasakyti: „Gerų žmonių labai mažai“.[88-89]

[4] <…> taip gyvenau nuo 9 metų su sūnumi žinai, auklėjau, rūpinausi, gal kada ir nusibosdavau, labai sunku...Vienai moteriai labai sunku (‘) [26-27]

[5] „Ar iš meilės apsiženijai?“ Galvoju: „Jėzau, kaip čia negerai, kad jis manęs paklausė“ (taria pašnibždomis). Sakau: „ Nu nežinau (taria lyg išsisukdama nuo atsakymo) kaip ten buvo ar kaip ten jau“. [16-19]

[6] <…> kaip Dievas duos toliau, taip ir bus. Niekur nepabėgsi nuo to gyvenimo <…> [138-139]

[7] <…> gyvenime iš vaikų daug nereikalauk. Leisk tekėti savo gyvenimui, jie taip pat pasens ir jie savo gyvenimu rūpinsis... [164-165]

[8] <…> čia žinai, kad pamaitins, žinai, kad prižiūrėtas, nereikalauk <…> [286-287]

[9] Paskui buvo toks atsitikimas, kad mano vyras žuvo... Ir aš likau kažkur tai viena. Sūnus mano buvo antroje klasėje. Ir galvoju, ką dabar daryti (?) žinai, jau labai kažkaip nemalonu. Tai taip kažkaip einu gatve, sutinku vieną <...> (taria tautybę) moterį. Ji man sako: „Žinai, Serapina, yra butą keisti į Lietuvą” [20-24]

[10] Einu žinai į vidurinę mokyklą, sakau : „Direktoriau, toks yra dalykas, aš norėčiau, kad mano sūnų priimtumėte į šitą, į lietuvių“ (taria prašančiu tonu). Jis man sako: „Aš žinai, jis jau čia rusų baigęs, privažiavusių čia yra daug...“ Sakau: „Priimkite“. Jis sako: „Gerai“. Priėmė. [30-33]

[11] „O kaip, Serapina, sėsti vaikams ant galvos ? Vieniems esame mama ar tėvas, o kitiems esame svetimi...Kad nebūtų priekaištų - gyvenkime čia. [84-85]

[12] Daug labai žmonių mačiau, labai visokių. Atneš, išvirs, paduos <...> ir aš paskui nusprendžiau ateiti pas tą kleboną, pakalbėjau, jis pasakė: „Palaukit, bus vieta - priimsiu.“ Ir priėmė. [41-43]

Gyvenimo įvairovės patirtis ko gero yra tas faktorius, dėl kurio nėra taip stipriai bijoma to, kas kitus gąsdina - gyvenimo globos namuose.

Vaikai turi gyventi savo gyvenimą. Moteris džiaugiasi, kad sūnus gyvena gerai aprūpintą gyvenimą užsienyje ir ko gero grįš gyventi į Lietuvą, bet ji mano, kad motina neturi trukdyti savo sūnui gyventi savo gyvenimą. Todėl jai atrodo, kad jos sprendimas gyventi globos namuose yra geras ir dėl jos pačios, ir dėl sūnaus[13].

Liga kaip egzistencinė patirtis. Savo ligą moteris susieja su gyvenimo situacija, todėl priima sprendimą gyventi globos namuose. Liga suvokiama daugiau negu fiziologinė būklė[14].

Netrukdyti savo nereikalingumu. Serapinai atrodo, kad svarbiausia, jog vaikai ir tėvai vieni kitiems netrukdytų, kad jie nesikištų vienas į kito gyvenimus[15]. Ne mažiau atrodo svarbu netrukdyti ir kitiems žmonėms, kurie nėra giminės ar artimieji[16]. Dėl siekimo netrukdyti kitiems, buvimas senatvėje patiriamas kaip nereikalingumas[17].

Gera priežiūra yra privalumas. Globos namuose yra gera priežiūra ir tai yra didelis privalumas[18]. Serapinai atrodo, kad svarbu mokėti tai vertinti, o geriausias būdas tai parodyti yra būti patenkintam tuo, kas yra suteikiama ir nekelti jokių reikalavimų[19].

Gyvenimas globos namuose yra senatvės lemtis. Gyvenimas globos namuose yra tai, kas nuo žmogaus beveik nepriklauso, nes tai yra tarsi senatvės neišvengiamybė arba lemtis[20]. Bejėgiškumas dėl senatvės yra tos lemties priežastimi[21].

Globos namai tampa čia-namais. Globos namai nors ir vadinami namais, nes kitų namų jau nebėra. Serapinai globos namai nebėra jau tie namai, kuriuose gyvenosi gyvenimas[22]. Tai namai -tarsi paskutinė stotelė šiame gyvenime[23]. Todėl gyvenant globos namuose Serapinai atrodo, kad nieko negalima pakeisti ir tereikia išmokti gyventi pagal Dievo valią[24].

---

[13] Nusprendžiau taip, dabar sūnui 60 metų, dar 5 metai dirbti, sostinėje turi butą prie gražios upės, jei aišku grįš, bet tuos 5 metus jis ten gyvens, o kur man tada dėtis (?) Tai va, čia ir gyvenu. [44-46]

[14] <…> aš sirgau su širdimi, vienai, žinai, labai sunku. Galvoju, o kam dabar? Sūnus išvažiavęs, dar svetimų (?) pradėti... kam man reikia svetimiems ten prašyti, lenktis, mokėti ir lenktis, tai aš nusprendžiau va čia. [48-51]

[15] Aš laiminga esu, kai aš niekam netrukdau. Nė karto nesusipykau, neprasidedu, jų gyvenimas yra jų gyvenimas. [94-95]

[16] Paims mus, ateis ten kaimynė kokia tai, tai žinai viskas yra tuščia..., tai geriau niekam netrukdyti. [300-301]

[17] Aš suprantu taip - pasenai žmogus - esi nereikalingas. Nu kaip sakyti, negalima taip sakyti, kad aš arba man tas pasaulis, ar ko noriu, ar nenoriu, ar panašiai, reikia taikytis kaip yra. Taikytis ir gyventi. [91-93]

[18] <…> priežiūra gera, pamaitinti, aptvarkyti, nėra tokių, kad labai nusigėręs ar tokių skandalistų, o senatvėje norisi ramybės. Ramybės norisi. [137-138]

[19] Globos namai čia yra geri. Tokie ramūs, malonūs, priežiūra gera, niekas neužgauna, na ir reikia tuo ir tenkintis. [303-304]

[20] <…> seneliams geriau nerasi, geruose senelių namuose, geriau nėra. Atėjo ten pusryčiai, pabuvai ant pusryčių, atėjo pietūs - papietavai, vakarienė, įėjai - pasimeldei, o ką daugiau jau norėti iš gyvenimo - nieko. [144-147]

[21] Tai ir mes dabar, kai mes seni, nieko negalim - džiaukimės tuo, kas mus pažiūri. [244-245]

[22] Čia mūsų namai - kitų namų jau nėra. [214]

[23] Čia atvažiavome, kaip pasakyti, atvažiavome...užbaigti savo gyvenimą. [280-281]

[24] Reikia gyventi taip, kaip Dievas duoda. Nieko nepakeisi. [322]

Sielovados poreikis. Gyvenimas globos namuose yra tarsi pasirengimas išėjimui iš gyvenimo. Labai įtaigiai tai parodo Serpinos frazė *„nieko nenoriu <...> nei gyvenimo“*[25].

Trūksta šiltų tarpusavio santykių. Kaip galima pastebėti Serapina santykiams tarp žmonių ir tarpusavio bendravimui teikia labai daug reikšmės, vertina artumą, ypač kai tenka patirti gyvenimą svetur[26]. Kad be šiltų santykių gyvenime sunku tyrimo dalyvė pajaučia, kuomet gyvenimą tenka nugyventi vienai[27]. Galbūt dėl to ji brangina prisiminimus apie susitikimus su šeimos nariais[28] ir nusivilia jau senatvėje, kad globos namuose tokių santykių stinga[29]. Jų nebuvimas ko gero yra atspindys paties žmogaus išgyvenimų[30], beje kaip ir pačios Serapinos, kuri priešingai nei kiti, rūpinosi santykius kurti visą gyvenimą[31].

5 lentelė. **Serapina: Atvejo temos**

GYVENIMO PATYRIMO EGZISTENCINĖ DIMENSIJA Santykio su žmonėmis artumo stoka Vengimas kelti kritinius klausimus Svetimumo patirtis Pasitikėjimo žmonėmis stoka Vaikai turi gyventi savo gyvenimą Netrukdyti savo nereikalingumu
BUVIMO PATYRIMO GLOBOS NAMUOSE DIMENSIJA Gera priežiūra yra privalumas Gyvenimas globos namuose yra senatvės lemtis Globos namai yra čia-namai
GYVUMO DIMENSIJA Sielovados poreikis Trūksta šiltų tarpusavio santykių

Albinas *(A6)*

Specifiniai žodžiai, charakteringos metaforos, būdingi pasakymai:

„nu va...“, „Savotiškai įdomiai...“, „Hmm (juokinga)“, „Va taip ir atsidūriau čia, a kur dėtis“, „Tai kai gali judėt“.

Tyrėjos ir tyrimo dalyvio santykis. Su Albinu susitikome popietę jo kambaryje. Visas interviu vyko vyrui sėdint neįgaliojo vežimėlyje, jis vilkėjo sportinę aprangą, avėjo sportinius batelius. Kalbėdamas mintis dėstė palengva. Pasakodamas mėgo pajuokauti ar kalbėti su lengvo juoko gaidele[32]. Buvo momentų, kai labai pritildavo, mintis nutrūkdavo ir žvelgiant į Albiną atrodė, kad jo mintys sklando

[25] Nieko nenoriu, nei turtų, nei rūbų, nei gyvenimo, nieko nenoriu. Kiekviena diena Dievo dovana. [322-323]
[26] Ten mes buvome Kaliningrado srityje, visko buvo, bet nu kažkaip tai buvo žmonių, kurie tokie buvo artimesni.. [4-5]
[27] Vienai moteriai labai sunku (‘). Kiekvienas tokius žmones stengiasi kažką paliesti <…> [27-28]
[28] Švogeris pasitiesia ant grindų ką nors, o mes su seseria - lovoje. Tada šnekučiuojamės, viską, kaip buvo jaunystėje, kaip viską praleidome, kažkur aš jaučiu, kad tokia laisva (taria pakylėtai), kažkur pabūnu... [98-100]
[29] Seni ar kokie, pakalbėtum, pabendrautum. O dabar pavalgėm, viens į vieną pusę, kits - į kitą. [134-135]
[30] <…> čia žmonės tokie jau labai gal visą laiką žemo lygio buven, gal kažko...tokio kažkokio nepasakyčiau taip ar maloniai, ar ką žinai kiekvienas taip pažiūrėjo į mane <…> [61-63]
[31] Mėgau daugiau dirbti, bendrauti, eiti, rūpintis tokiu gyvenimu [313-314]
[32] Norėti..hmm, tai visi ir į kosmosą norėti gali, bet neišeina (pro juoką), gali pasvajot, sapne (pro juoką taria) [138-139]

kitur, tuomet žvilgsnis per langą atrodė toks tolimas, gilus lyg matytų ne tą vaizdą, kas už globos namų lango. Interviu metu jautėsi noras perimti tyrėjos vaidmenį ir klausiamojo pobūdžio atsakymu formuoti dialogą[33]. Tai išskirta ir matomai pažymėta interviu transkripcijoje. Transkribuojant šį inerviu sutartinių ženklų panaudota gausiau nei kituose interviu.

Atvejo temų išskyrimas

„Aš esu" gyvenime praradimas. Pasiligojusiam ir amžėjančiam Albinui gyvenimas nebeteikia džiaugsmo, tampa nebeįdomus ir tarsi prarastas[34]. Jis dėl to jaučia nerimą, kurį bando paslėpti juokaudamas ir savo individualumo nebenori atskleisti, atvirkščiai siekia mažiau atkreipti į save dėmesį ir kalba per įvardį ,,mes", lyg parodo, jog tokių žmonių, kurie taip jaučiasi yra ir daugiau[35].

Čia-buvystė yra pasirinkimo nebuvimas. Apsigyvenimą globos namuose Albinas sieja su beviltiška padėtimi iš kurios nebuvo kitos išeities[36] [37]. Šią būseną stengiasi išgyventi ir su ja susitaikyti[38].

Liga padarė žmogų neįdomų niekam. Vyras apgailestaudamas teigia, kad ligotas žmogus tampa niekam nereiklingas, dėl to pablogėjo santykiai šeimoje, ji iširo, bendravimas nutrūko[39]. Ligą nori ignoruoti prisiminimuose[40].

Išgyvena „savotišką" netikrumą. Gyvenimas globos namuose Albinui atrodo neįprastas, jam jis kitoks nei gyevanimas iki tol[41], todėl atrodo netikras ir jį stengiasi priimti juokaudamas[42], siekia linksmumo[43], vengia negatyvių emocijų[44]. Jam gyvenimas čia mažiau prasmingas, nei tuo laiku kai buvo sveikas, darbingas ir jaunas[45].

Negalios naštą kartu išgyventi lengviau. Savo sveikatos problemas ir negalavimus Albinas stengiasi suvokti matydamas kitų čia gyvenančių žmonių padėtį ir taip lyg suteikdamas sau galimybę tarp panašių į save semtis jėgų gyvenimui[46].

---

[33] Na pati pagalvok, nu negi viskas gyvenime jau taip klojosi kaip jūs norėjote (?) Taip neišėjo gal, ne(?)[69-70]

[34] <…> ir darbą turėjau ir viską, o paskui visko netekau, ir darbo, ir šeima iširo(.) ir ligos užpuolė, viskas susidėjo [81-83]

[35] Nu gal daugiau jums įdomiai (taria pro juoką), a mums - sulaukėme tokio amžiaus, tai vat, ligos užpuolė... [1-2]

[36] Vat ligos užpuolė <...>, vat ir atsidūriau čia, vat ....atsidūriau čia... nu...a ką daryt, vienas gyvenau, va ir man vienam sunku, aš neapsitarnavau savęs jau (.), nebespėdavau. <...> anksčiau visai blogai, iš lovos neatsikėliau(.) Matot kaip buvo. Va taip ir atsidūriau čia, a kur dėtis dar gyvam, į žemę nelįsi..., nu va tiek žinių.[3-7]

[37] <…> nieks nesiruošė čia gyventi tuose globos namuose ir net negalvojau apie juos. Bet taip išėjo, nes geresnio varianto nėra. [133-135]

[38] Nu nieko žmogus ir kariamas pripranti (‘), nu tai niekas nepasikeis ar tu čia nervosies ar tu čia nesinervosi vis tie kitaip nebus(‘) nu. Pagal dabartines sąlygas gyvenimas man čia - gerai(‘).Tik tiek galiu pasakyt. Vienas būt prapuolęs. [87-90]

[39] Vieną turiu sūnų nu, šeima iširo, va ir vat iširo viskas, kai žmogus ligotas niekam neįdomus, taip ir atsitiko nu va [8-9]

[40] *O ko prisiminti nenorite?*...Nu turbūt kai susirgau(.) [32]

[41] Savotiškai įdomiai...nieko(‘) [11]

[42] <...> kad viskas čia savotiškai įdomu nu (lyg pro juoką taria)... [32-33]

[43] Sakau kas linksmesnio - išvykos, koncertai, nu... [112-113]

[44] Kas neigiamo ir nenori (lyg juokaudamas taria). [115]

[45] <...> jaunas tai būtum išlėkęs kur į užsienį, būtum užsidirbęs, o čia kur - niekur (‘) [105-106]

[46] Na, o taip, tai ką darysi, jei negali žmogus jau susitvarkyt vienas, nu va, gerai viskas čia (‘), mes - kas vaikšto, kas jau nebegali, juk publika tokia, jeigu vaikščiojot, matėt (‘) kokie jau, pusę tokių pusiau vaikščiojančių, jau katras juda aš skaitau vaikšto, nu, skaitau vežimėliu - vienokiu ar kitokiu, na, o kurie jau lovytėje guli, jau tie gulintys jau...nu va... lyg ir gyvenam... [12-17]

Izoliacijos baimė. Palaikyti ryšius su kitais ir bendrauti Albinui svarbu[47], susitikimai patenkina bendrystės poreikį, įkvepia norą gyventi[48]. Prarasti galimybę kurti naujus ryšius trikdo ir atima galimybę jaustis gyvam[49] [50].

Mobilumo poreikis. Albinui esančiam su judėjimo negalia turėti galimybę nevaržomai judėti ypatingai svarbu[51]. Apsigyvenus globos namuose situacija pagerėjo[52], nors ne visos patalpos apsigyvenus tenkina jo laisvo judėjimo poreikius[53]. Albinui dabartiniame jo gyvenime judesys yra ko gero vienas svarbiausių dalykų turinčių prasmę[54].

Aplinkybių auka. Albinas kalbėdamas lyg vengia prisiimti atsakomybę už savo gyvenimą[55], ypač dėl savo nesėkmių ir praradimų linkęs kaltinti susiklosčiusias ir jį palietusias visuotines permainas[56]. Be to jam atrodo, kad tik jaunas ir sveikas gali gyventi pilnavertį gyvenimą[57], tapęs ligotu ir senu jaučiasi nereikalingas[58].

Realiai *„viskas eina žemyn”*. Albinas gyvendamas globos namuose supranta, kad gyvenime nebegali turėti didelių lūkesčių[59], suvokdamas savo amžių ir silpnumą[60] mąsto realiai[61] ir gyvena dabartyje[62]. Jo manymu žmogui turi būti svarbu tik tai, kas padeda jam pragyventi dieną[63].

Globos namuose *„apsipranti su mirtimi“*. Vienatvėje Albinui gyventi yra nepakeliamas dalykas: viena vertus dėl to, kad senatvėje jis fiziškai nepajėgus savimi pasirūpinti[64] kita vertus dėl baimės

---

[47] <...> nebuvo tų karantinų vat, taiii išvažiuodavom ir į ekskursijas, į Palangą, aplankėme, visą Žemaitiją apvažiavome ir taip kiekvienais metais važiuojame mes, susitikimai tokie būna metuose kartą, ne kartą - daugiau susitinkam programai ilgesnei...va. [33-36]

[48] Nu labai daug ką (‘), nu vis tiek programa, vis tiek pasikalbam kaip kituos namuos, apžiūrim kaip kas gyvena, va vieni erdviau gyvena, mes čia - naujas pastatas kai aš atėjau tik buvo pastatytas, tai naujos patalpos, tai viskas švaru, gražu, tvarkinga. [40-43]

[49] Šiemet nežinau, turėjome į Klaipėdą važiuoti, tokia pereinamoji vėliava įteikiama ir kiekvienais metais vis kituose senelių namuose...susitikimai, jo... nu ir kad šitas jau karantinas matyt nežinau, jau nebus to jau susitikimo(.) [36-39]

[50] <...> o kad tas virusas laksto, karantinas (pro juoką sako), gal nieko ir nebus šiemet, na va... [58-59]

[51] <...> į lauką negalėjau išeit kai gyvenau antram aukšte. <…>Tai kai gali judėt prasiblaškai, o kasdienybė (‘) žmogų veikia nu, tas pats ir tas pats. [93-97]

[52] <…> dabar tai ant vežimėlio, aš savistoviai pajudu. [72-73]

[53] <…> man čia sunkiai su ratukais įvažiuot į tą tualetą (palinksta į priekį ir žvilgsniu rodo kur jo vonia). [61-62]

[54] <...> įsikibęs paeinu, tai reikia judėti, o jei nejudėsi, tai visai aš čia sustirsiu, gerai, kad ant ratukų galiu visur pavažiuot...<...> [329-333]

[55] <…> čia visos tos perestroikos, gyvenom tarybinėj sistemoj, o dabar gyvenam demokratinėje (‘) sistemoje, nu tų permainų daug...daug yra permainų(.) [79-80]

[56] Nu kaip ir darbą turėjau ir viską, o paskui visko netekau, ir darbo, ir šeima iširo(.) ir ligos užpuolė, viskas susidėjo ir kaip nepalietė(?) labai palietė. [81-83]

[57] <…> o dabar kas jaunas sveikas tai susiranda dar. [85]

[58] <...> o kas jau toks ligotas, serga (‘) a kas čia nori jau priimt labai (?) ir dar tokio amžiaus... man jau pensininkas....pensinio amžiaus (.).. kaip ir nereikalingas. [85-87]

[59] Gal norėtųsi kitaip, bet taip neišeina <...> Noras yra vienas dalykas, o galimybės yra kitas dalykas. [136-137]

[60] <…> vyresni ir ko laukt (?) perspektyva jau aiški ko laukt. [143-144]

[61] <...> ir į kosmosą norėti gali, bet neišeina (pro juoką taria). [138-139]

[62] <...> o dabar viskas eina žemyn, tokia ir nuotaika tai vat. [145]

[63] Čia nereikia ieškot ko gauni, o hmm, bet kaip pragyvent ir išgyvent, supranti, to reikia dar gyvenime ieškoti, supranti (?) [148-149]

[64] <...> aš valgyt negaliu pasidaryti, išsiplauti, apsipraust, vos apsiprausiu, tai kaip aš galiu vienas gyvent (?) negaliu tiesiog... [150-151]

staiga numirti[65]. Globos namuose tyrimo dalyvis su mirtimi, kaip neišvengiama kiekvieno organizmo fizinės būties natūralia ir galutine faze, tarsi apsipranta[66].

Pratempti biški gyvenimą. Vyras gyvendamas globos namuose apmąsto savo gyvenimą[67], labiausiai suvokia, kad jis praeis[68], dėl to labai apgailestauja[69]. Šis faktas kelia žmogui susirūpinimą ir skatina/motyvuoja ieškoti instrumentų (ryžtis operacijai) jį prailginti[70]. Albinas nėra tikras, kad po to nebus blogiau, bet to pakanka gyventi šia diena[71].

Globos namai žmogaus egzistencijos senatvėje ramstis. Albinas sako, kad senatvėje ir ligoje, nėra daug vietų, kur žmogus galėtų rasti prieglobstį ir pagalbą[72]. Tik suprantantys ir darbui atsidavę darbuotojai gali rūpintis žmogumi[73], todėl globos namai žmogui tampa jo egzistencijos ramsčiu[74].

Neišpildytos gyvenimo galimybės. Albinui sunku susitaikyti su mintimi, kad nespėjo pasinaudoti visomis jam gyvenimo duotomis galimybėmis ir įgyvendinti savo užsibrėžtų planų[75]. Jeigu būtų, kaip pats sako, *„spėjęs į traukinį"*, atrodo, kad dabar gal turėtų laiko mėgautis kitokiu - be rūpesčiu gyvenimu[76]. Jaučiasi neatlikęs to, kas žmogui svarbu savu laiku, tarsi neatliko savalaikių užduočių, ir dėl to, kad nebegali nieko pakeisti jaučia nusivylimą[77], yra linkęs į uždarumą ir vengia palaikyti ryšius su likusiais artimaisiais[78]. Kad padarė klaidų gyvenime ir per vėlai jas pastebėjo iš dalies kaltina save[79], kita vertus galvoja, kad kiekvieno žmogaus gyvenimas neišvengiamai nulemtas aukštesnių jėgų - Deivo, kuris ir skiria žmogui likimą[80].

---

[65] <...> kitas dalykas gi eini kasdien vis anapilin, žingsnelis po žingsnelio, visi einam, gimsti ir eini juk po biški, sensti ir ateina laikas bamt ir nėra. [152-153]

[66] Čia yra daug maloniau, čia ir apsipratai, pradžioje tas jausmas ir ne labai malonus, tik matai žmogų, buvo ir nėra, laidoji, laidoji nu taip nepripranti, kad gyventum kokiam kaip morge nu. [154-157]

[67] <...> įvertini, turi laiko čia pagalvot nu, kaip iš tikrųjų, o tada gi rutina, gi dirbai žmogus, bėgai, lėkei, nebuvo kada atsisukt, kad spėt į traukinį hmm. O dabar kai negali niekur lėkt, tai yra ir pagalvot, kas buvo ne taip, ką galėjau kitaip vat. [122-125]

[68]<...> ... nu tų jau artistų kitų nebėra jau, nu vat...toks ir gyvenimas nu, nori verk, nori juokis hmm... kitaip nebus, taip gyvenimas sutvertas, tai va(.) [172 - 174]

[69] Visi turim savo dūšią, kokia ji bebūtų tokia, suspurda širdelė(.)[160]

[70] Ir aš štai turėjau operaciją, nesenai, pernai... Ai įdėjo širdies stimuliatorių(.)..va vien tokios liūdnos tos istorijos tai vat, dar pratempiau biški gyvenimą(.) [160-162]

[71] A žinai kas rytoj bus vėl (?) gal dar daugiau sulūši, iš lovos iš vis nepasikelsi (-), tokios jau ir mintys, kad bijai, kad neatsitiktų daugiau dar, o su tuo dabar dar šiek tiek dar gyveni. [162-164]

[72] <...> atvirai galiu pasakyti, kad kol sveikas, tol bendrauja(‘), o kai susergi dar iš pradžių dar aplanko, o paskui retėja, retėja, vengia, niekas nenori(-), niekas nebenori supranti ir čia reikia labai atsidavusio žmogaus, kad padėtų, pagailėtų (.) [233-236]

[73] Čia reikia pasišvęsti, nes darbas, supraskit, sunkūs ligoniai, tai čia tokie ir yra ligoniai, ir vaistus reikia duoti, juk kitas čia pats anas nieko, juk reikia ir tuos vaistus nupirkti, čia daug interesų. [237-239]

[74] Ramstis gyvenimo pagrindinis ant kurio atsiremi, kad toliau atsispirti, kad galėtum egzistuoti nu a kaip, ne (?) a kaip kitaip pasakysi... [218-220]

[75] Ir namelis - vasarnamį pasistatęs ant ežero kranto...Nu va ir nebaigiau ir to namelio(.) ir viskas žlugo ir už tai sakau, kad žlugo...<...> liga ir laikmetis, nu laiku nespėjai į traukinį ir traukinys dun dun dun nuvažiavo(.) [303-306]

[76] Ai (‘) aš planavau normaliai dirbti ir kad aš galėčiau po darbo pailsėt prie ežero vasarą (.), pameškeriot(.), vat toks buvo mano planas nu(.) (žvelgia pro langą lyg nieko aplink nebūtų). [303-315]

[77] <...> ai nenoriu net prisiminti(.)... nieko nepakeisi, nei pridėsi, nei atimsi. [322-323]

[78] Aš nelabai ir noriu, kad lankytų mane (.) *O kodėl?* Ai šiaip sau, o ką aš čia pasakysiu, klausinėja čia ... [324-325]

[79] <...> o dabar...tik pagalvoji kokias klaidas dariau. [289-290]

[80] <...> o kai jau nebeduoda Dievas tai ką jau padarysi(.)...Sako žmogus planuoja, Dievas juokias, tai vat kaip išeina, kokie posūkiai.. [291-292]

6 lentelė. **Albinas: Atvejo temos**

GYVENIMO PATYRIMO EGZISTENCINĖ DIMENSIJA
„Aš esu“ gyvenime praradimas
Liga padarė žmogų neįdomų niekam
Aplinkybių auka
Neišpildytos gyvenimo galimybės
Čia-buvystė yra pasirinkimo nebuvimas
BUVIMO PATYRIMO GLOBOS NAMUOSE DIMENSIJA
Išgyvena „savotišką“ netikrumą
Negalios naštą kartu išgyventi lengviau
Realiai „viskas eina žemyn”
Globos namuose apsipranti su mirtimi
Globos namai žmogaus egzistencijos senatvėje ramstis
GYVUMO DIMENSIJA
Izoliacijos baimė
Mobilumo poreikis
Pratempti gyvenimą

Eleonora *(E2)*

Specifiniai žodžiai, charakteringos metaforos, būdingi pasakymai:

„yra be galo geri visi“, „aš čia gyvenu gražiai“, „Labai gerai čia yra (.)“, „Labai aš turiu gerą gyvenimą“, „Gerai yra pasakau ir viskas, gerai yra čia.“

Tyrėjos ir tyrimo dalyvio santykis. Tyrimo dalyvės kalba buvo rami, vientisa, kalbėjo lėtai, tik keliose interviu vietose šiek tiek išraiškingesnė, kartais su pajuokavimu, bendravimo tonas skleidė pasitenkinimo gyvenimu jausmą. Interviu pasakojime vientisumas, jis perteiktas transkripcijoje. Į Eleonoros kambarį palydėjo socialinė darbuotoja. Moteris jau laukė, ji sėdėjo ant savo lovos, šalia buvo pastatyta vaikštynė. Socialinei darbuotojai palikus kambarį Eleonora iš karto sėdėdama nuo lovos primygtinai pasiūlė pasižiūrėti jos spintą ir apžiūrėti kokių ji turi gražių ir įvairių rūbų, pasakojo kaip mėgsta jais puoštis. Eleonora vis siekė atkreipti dėmesį į gražų, patogų ir išpuoštą kambarį, gausiai ant palangės žydinčiomis ir jai džiaugsmą teikiančiomis gėlėmis.

Atvejo temų išskyrimas

Gerumo ir dėmesio globos namuose patyrimas. Eleonora gyvendama globos namuose patiria daug gerų emocijų, kurias sieja su čia dirbančiais darbuotojais[81], jų rūpestingumu čia gyvenantiems[82], skiriamu dėmesiu žmogui[83].

[81] <...> ir tarnautojai, ir darbuotajai yra be galo geri visi, ir slaugikės, ir pavaduotoja, ir klebonas, nu čia visi. [1-2]
[82] Pagalvok, mes nueinam - mums ant stalo ir maistas padėtas, pavalgome, viskas palieka, plauna, viską sutvarko, nieko nereikia, va toks šventiškas gyvenimas(.) [151-153]
[83] Ir ta Daivutė įeina ir šnekamės, ką mes nedarome, ir mankštas darome, ir ką mes dar - spalviname braižinius, į klausimus atsakome, mankšta buvo, o rytoj jau ateis, kalnus giedosime. [154-156]

Bendrystės senatvėje poreikis. Kalbėdama apie gyvenimą globos namuose Eleonora yra juo patenkinta, nes jis pripildytas įvairovės[84] ir taip norimos seantvėje bendrystės[85]. Dar gyvenant savo namuose po vyro mirties Eleonorai draugiją palaikė šuo[86], kad vienatvėje mažiau kamuotų blogos mintys, nusivylimas, nejaustų tuštumos[87].

Apsigyvenimas globos namuose senatvėje - išeitis iš padėties. Apie gyvenimą globos namuose Eleonora pradėjo galvoti likusi viena[88]. Su vyru vaikų nesusilaukusi[89] artimaisiais kliautis negalėjo[90], nors labai rėmėsi jų pagalba, net palikdama savo turtą[91]. Patyrusi giminaitės abejingumą[92] [93] pasijuto nesaugiai, todėl apsiprendė persikleti į globos namus[94]. Kad globos namuose jai bus geriau ko gero apsipręsti padėjo ir ligoninėje gydytojos[95] ir kitų ten dirbusių darbuotojų geros priežiūros patirtis[96]. Savo apsisprendimu nenusivylė[97].

Liga - egzistencinį nerimą sukelianti patirtis. Eleonora susirgusi patyrė nerimą ir susidūrė su gyvenimo prasmės prardimu[98]. Laukimas kada galės apsigyventi globos namuose taip pat kėlė nerimą[99], o trumpalaikė kaimynių priežiūra namuose sugrįžus iš ligoninės taip pat nebuvo tai, ko reikėjo ligotoje senatvėje Eleonorai[100]. Savo ligą siekia suvokti savo situaciją lygindama su kitais[101].

Globos namuose saugu. Išgyvenusi bejėgiškumą ligoje[102] Eleonora globos namuose jaučiasi užtikrinta, kad ja bus oriai pasirūpinta[103], pagalba suteikta bet kada[104], dėl to ji patenkinta savo

---

[84] <...> aš čia tesu antrus metus - kiek aš koncertuose visur buvusi, visur esu išvažiavusi, su kitais seneliais susitikusi, visur buvome ir X, ir X (taria vietovių pavadinimus), kai buvo tie atlaidai, na visur „dideliai jau“(-). [4-7]

[85] Ir visą laiką esi tarp žmonių(‘). Senam žmogui, o ko kito bereikia, reikia meilės ir daugiau nieko, švaros ir tvarkos. [160-161]

[86] <...> aš į draugystę įsitaisiau(?) - nusipirkau šunelį. [54]

[87] <…> daug„dideliai“ reiškia tas nebūti vienam. Kai vienas esi taip žinai yra nuobodu(.)... ir ilgu(.) ir kažkaip ar ką blogesnio pagalvoji, o kai esi su kažkuo - jau yra geriau.[200-202]

[88] Dar kol su vyru gyvenau tos galvosenos nebuvo, na bet kai palikau viena. [53]

[89] Aš supratau, kad man kitos išeities jau nėra, kaip čia pareiti, žinai vaikų nėra. [61]

[90] <...> o giminė žinai kaip.., nieko iš giminaičių, kiekvienas gyvena savo gyvenimą <...> [61-63]

[91] <...> tą savo butą buvau dukterėčiai parašiusi testamentu <...> [75-76]

[92] <...> ir ta dukterėčia kaip tas akis reikia tvarkyti - buvau siuntimą gavusi pas gydytoją iš Klaipėdos, aš sakau: „Man reikia pas gydytoją“. O ji sako: „ Aš tavęs nenunešiu.“ [93-95]

[93] Paskui aš ten nusimaudyti, <...>, o aš taip nepastoviu.... - „Nusimaudysi pati.“ [96-97]

[94] Nu jau ką, vaikeli, turi daryti, (?) tai negali su tokiu žmogumi gyventi ir dėl to aš nutraukiau testamentą ir parėjau čia. [229-230]

[95] <...> o gydytoja, <...> moteris, rašė stiprius ir brangius vaistus ir ji mane ištraukė, matai pati, kad aš esu išgijusi, ir pradėjau vaikščioti. [81-82]

[96] <...> ir buvo ta gera, kur mus treniruodavo, ji po truputį mane statė į kojas, paskui po truputį vedė. [82-83]

[97] Ir aš čia ir parėjau gyventi(.). Ir nesigailiu nė trupučio. [73]

[98] Kaip aš atsiguliau į ligoninę, man buvo baisiai neramiai ir mane tokiu momentu nerviškai veikė, kad man nieko nebereikės, nieko nebebus, va tokios galvosenos buvo(.) [115-117]

[99] Neramino, gali vietos negauti ir nepareisi, o kiek žmonės eilėje laukia(?) [115]

[100] <...> o namuose, kad aš ir tą moterį pasisamdžiau irgi buvo neramiai, galvojau čia laikinas dalykas <...> [118-119]

[101] <...> to proto dar nesu praradusi, čia žinai visokių tų senelių yra, kiti protą praradę, neramūs, žinai, visaip ... [44-45]

[102] <...> daug sirgau ten buvo plaučių uždegimas prisimetęs, ir dėl tos kojos lūžimo jau niekas negalvojo ir nevaikščiojau jau, nelipau iš lovos.....(liūdesys), jau visi nurašė ir galvojo, kad aš mirsiu. [78-81]

[103] <...> aš dabar jaučiuosi labai ramiai, aš jaučiuosi visapusiškai apsirūpinusi, aš žinau kokia aš bebūsiu(‘), ar aš ant lovos gulėsiu, ar ką - aš busiu prižiūrėta, juk aš matu kaip žmonės yra maitinami, su sauskelnėmis kokioje švaroje visi yra, visi yra išklausyti(.) [120-124]

[104] <...> ir greitoji naktį atvažiuoja, čia budintis yra, vis tiek tave išveš ar daktaras atvažiuos, nepaliks.[281-282]

išgyvenama dabartimi ir nesijaudina dėl ateities[105].

Planuojamas gyvenimas. Iš Eleonoros pasakojimo atrodo, kad jos gyvenimas nėra tik šiaip plaukiantis pasroviui. Ji savo gyvenimą tvarkosi apgalvojusi[106]. Apsigyvenimui globos namuose ruošėsi taip pat[107] ir apie juos galvo kai dar nebuvo visai pasiligojusi[108], galiausiai apsisprendimą paskatino ir ilgi našlystės metai[109] bei suvokimas, kad kitaip savo gyvenimo ji nugyventi nebegalės[110]. Galėjimas kasdien melstis taip pat galėtų būti kaip gyvenimo pabaigos pasiruošimas[111], kurį sugeba priimti be dramatizmo ar didelės baimės[112]. Ko gero sugebėjusi pasirūpinti savo pagrindiniais poreikiais senatvės amžiaus situaciją Eleonora gali priimti jausdama pilnatvę[113] ir kaip gražiai gyvenamą gyvenimą globos namuose[114].

Grožis - senatvės buvimui suteikiantis gyvumo. Eleonora labai pozityviai nusiteikusi gyventoja, jos nuotaika visada gera. Ji sugeba įžvelgti gražius ją supančius dalykus ir tai jai leidžia mėgautis gyvenimu senatvėje[115]. O tai ką gauna iš rūpestingų globos namų darbuotojų labai vertina[116] ir ko gero tai leidžia Eleonorai jaustis mylimai[117].

Baimė būti nereikalingai. Eleonora gyvendama globos namuose nepamiršta savo mėgstamos veiklos[118] ir nori ja užsiimti[119]. Kitų pripažinimas jos veiklos rezultatų senatvėje Eleonorai leidžia pasijusti svarbiai ir vertinamai[120]. Negalėdama atiduoti savo numegztų kojinių yra susirūpinusi[121], nusivylusi ir ko gero mano esanti nereikainga[122].

---

[105] Aš matau, kad man yra gerai ir man bus gerai. [129]
[106] <...> ir akių lęšiai yra abu pakeisti, esu akis susitvarkiusi, ir kapuose plokštes susidėjusi ir viską. [89-90]
[107] Reikėjo matai, kad aš ir iš anksto prašiau jų (senelių namų). [64-65]
[108] <...> matai aš vis tiek buvau jau pas <...> (ankstesnį kleboną) atėjusi, dar man nebuvo prastai. [67-69]
[109] Vyras kaip mirė, jau septyniolika metų, palikau našlė, žinai, ir aš apie tuos senelių namus, šitie dar nebuvo pastatyti, aš su klebonu <...> (kalba apie kunigą, kuris parapijoje klebonavo anksčiau, taria jo pavardę) kalbėjau, buvau atvažiavusi prašyti, kad aš pareičiau čia gyventi(-). [23-26]
[110] Aš čia kitokio gyvenimo nebeturėsiu, čia ir pasibaigs. [130]
[111] Mes einame kiekvieną penktadienį, ten meldžiamės, tuos kryžiaus kelius praeiname(-). Paskui antradieniais yra Šv. Mišios, ateina čia klebonas(.). Esame su Dievu aprūpinti su viskuo(.) (nutyla) [13-16]
[112] <...> ir esu pasiryžusi ir Šv. Kristus pas mus ateina...nu visapusiškai esu pasiruošusi, galėčiau ir šiandien mirti [90-92]
[113] Man nieko netrūksta. [172-173]
[114] <...> aš čia gyvenu gražiai. [101]
[115] <...> matai, kokias aš gėles turiu gražias, čia gavau dovanų ir pas mane labai gražiai auga, pažiūrėk ta balta, kai atnešė buvo tokia „susmurkusi“ ir ta raudona, kaip jos išsiplėtė, kambarėlis geras ir šviesa. [130-133]
[116] Slaugelės, kurios ateina ant nakties visad duris pradaro, a sergi ar nesergi paklausia, jei kas yra ar nėra. Jau kažkada tą kraujo spaudimą pamatavo, tuojau ujuj <...> [167-168]
[117] <...> aš esu labai mylima, labai džiaugiuosi, kad taip galiu gyventi <...> [2-3]
[118] <...> aš kitą kartą megztinius esu mezgusi, viską <...> [282-283]
[119] <...> noriu aš to nėrimo. [142]
[120] <…> buvo ta mano paroda, kur aš nėriau tas kojines, pirštines, ir atėjo čia mūsų lankyti tokie jau <...>, na ir pamatė tuos mano nėrimus ir užsiprašė. [207-210]
[121] Nu juk čia pirma būdavo ateis, ir dovanos, kad dabar nebeateina jau, kažin kaip čia bebus, nebegali nieks beateiti. [206-207]
[122] Nunėriau tų kojinių ir vienos liko neatiduotos, neatėjo ir paliko. O vienas išsinešė. Na gal kaip nors sugrįš. Prinėriau tų kojinių ir didiesiems, ir mažiesiems. [201-212]

Nebūti našta. Eleonora labai vertina privačią erdvę dėl to gyventi kambaryje vienai ypač svarbu[123]. Tokios gyvenimo sąlygos ko gero yra laisvė pačiam tvarkytis neprarandant autonimiškumo[124], be to derinti interesus su kitu globos namų gyventoju taip pat iššūkis keliantis nepatogumus.[125] Nemalonią padėtį sukelia priklausymas nuo kito[126], ypač kai suvaržytas judėjimas[127], todėl galimybė laisvai judėti daro žmogų nepriklausomą[128] ,[129].

7 lentelė. **Eleonora: Atvejo temos**

GYVENIMO PATYRIMO EGZISTENCINĖ DIMENSIJA Apsigyvenimas globos namuose senatvėje - išeitis iš padėties. Liga - egzistencinį nerimą sukelianti patirtis Planuojamas gyvenimas
BUVIMO PATYRIMO GLOBOS NAMUOSE DIMENSIJA Gerumo ir dėmesio globos namuose patyrimas Globos namuose saugu Grožis - senatvės buvimui suteikiantis gyvumo
GYVUMO DIMENSIJA Bendrystės senatvėje poreikis Baimė būti nereikalingai Nebūti našta

Sigutis *(S4)*

Specifiniai žodžiai, charakteringos metaforos, būdingi pasakymai:

„čia mes nieko nedirbam“, „Daugiau čia nieko nėra“, „Kad nieko naujo“, „A nieko, a ką daugiau padarysi“, „nu žinai, niekučiai tokie“.

Tyrėjos ir tyrimo dalyvio santykis. Tyrimo dalyvio kalbėsena labai tyli, lėta, tarsi jaučiama energijos stoka dvasioje. Mintis dėstė pajuokaudamas ir su pauzėmis. Kalbėdamas į tyrėją žvelgė globėjiškai, tėvo vaidmenyje, nes turi suaugusių dukterų[130], kuriomis nenustoja rūpintis ir senatvėje. Pokalbis labai atviras, beveik visada reflektuojama aktyvaus gyvenimo šeimoje situacija, todėl tyrimo dalyvis dažnai grąžintas prie užduoto klausimo, nes vis nukrypdavo ir lyg užstrigdavo gyvybingiausiame savo gyvenimo, kuris vyko šeimoje, laikotarpyje. Transkribuojant interviu stengtasi pateikti nuotaikinį tyrimo dalyvio gyvenimą, naudoti transkirbavimo simboliai.

[123] <...> o dabar vienam gyventi yra žymiai geriau, aišku. [179-180]
[124] Gali kažkoks draugas būti, bet jau atskira troba nepalyginamai – viskas tavo vieno ir dušas, ir tualetas vienoje pusėje, spintos yra kitoje pusėje <...> [258-260]
[125] <...> su tuo televizoriumi kitąjį kartą jis nenori žiūrėti, o tu nori ir jau nebeišeina. [260-261]
[126] turėjo mane kelti, ir turi prašyti, o ar jie tave kada turės laiko nukels, o jei ne..ir prašyti nemalonu visą laiką. [235-237]
[127] <...> aš pati nelipu laiptais dėl kojos. [234]
[128] <...> kaip gerai dabar pirmam aukšte, gali visur vaikščioti <...> [233-234]
[129] Išvažiuoju aš ir į lauką čia vasarą <...> [136]
[130] <...> pas mane yra dvi mergikės tokio amžiaus kaip tu, biški vyresnės irgi abidvi su aukštaisiais, su dviem(‘). [12-13]

Atvejo temų išskyrimas

Šeimoje prsminga gyventi ir rūpintis. Sigutis net atsigauna, kai gali prisiminti savo gyvenimą, kai buvo rūpestingas šeimos žmogus.[131] Tai aktyviausias jo gyvenimo ir reikšmingiausias kaip žmogaus pripažinimo ir aukštos savivertės laikotarpis: statomi šeimos namai [132], darbinė veikla[133] ir kita. Jam sunku susitaikyti su dabartiniu pasyvumu, visi darbai čia, globos namuose, jam neturi prasmės[134], užsiėmimai menki[135] ir atrodo niekam nereikalingi[136].

Gyvas nenutrūkstančio tėvo vaidmenyje. Sigutis savo gyvenimo prasmę mato vaikuose. Jis turi dvi dukras[137], kurios jam svarbios[138]. Jis jaučiasi aprūpinęs jas materialiniu gerbūviu[139], tačiau jam atrodo, kad jo mergaitės dar nepakankamai suaugusios[140] ir ko gero reikia tėviško rūpesčio, o gal tik pačiam Sigučiui sunku susitaikyti, kad jo vaikai užaugo ir turi savo gyvenimą[141]. Jam sunku išsipareigoti iš šio vaidmens. Tėvišką vaidmenį perkelia net kalbėdamas apie globos namų darbuotoją[142] ir net tyrėjos situacija šiuo klausimu pasirodė Sigučiui svarbi[143].

Ligos ir kūno apribojimai atstumiantys. Sigutis savo gyvenime patiria sunkumų[144] ir pasijaučia stipriai atstumtas. Kaip jis įvardija to priežastis galėtų būti sveikatos problemos, negalia[145], kuri ko gero tapo ir pašlijusių santykių šeimoje priežastimi,[146] galiausiai įvykusios skyrybos[147] ir vieno gyvenimas po jų[148]. Santykio su artimaisiais stoka, silpnumas ligoje[149] vyrui sukėlė nusivylimą ir privedė prie suicidinių minčių[150].

---

[131] Nu nusipirkom mes namą, hmm jo žinai namą mūrinį nusipirkom, taisiau, apšiltinau, tvarkiau, dirbau čia (pakiliai kalba)(-). Kolektyvinį sodą pardaviau ir prie to namo prisidėjau <...> [24-26]

[132] <...> prie to namo statymo, tvarkiau, remontavau (pro juoką šie žodžiai) ir tą aplinką visą - aptvėrimai, visi velniai čia (ir šie žodžiai pro juoką su praradimo jausmu taria), graži vieta tokia yra, prūdą (tvenkinį) turim (pasuka galvą į mane), 50 arų žemės nu, tai va viskon reikėjo apeiti, žolę pjauti, turiu ir traktoriukus, vieną pavogė, kitą vėl nusipirkau. [39-44]

[133] <...> ai tų darbų ir dar privačiai visokių žinai užsiėmimų tų. [39]

[134] <...> ir čia mes nieko nedirbam, biški pažaidžiam...eh (atsidūsta) [60]

[135] Fizinės pratybos nu. Tai rankas pakeli, tai nuleidęs suspaudi ežiukus, paspaudai, kamuolį paspardome, pamėtome, nu žinai, niekučiai tokie (tyliau)(.) [276-277]

[136] Daugiau čia nieko nėra. [66]

[137] <…> pas mane yra dvi mergikės <…> [12]

[138] <…> aš pergyvenu dėl tų panų (dukrų), jų vaikų(.) [150-151]

[139] <...> viską palikau panelėm toms sava. [18]

[140] Nežinau kaip patiklios jos tokios. [336]

[141] <...> turi paskolą pasiėmusi, galvojau gal parduos tą namą (tą namą, kurį Sigutis paliko) su ta mano žmona, juk žmona turi butą, nors ir dukra pati turi butą uostamiestyje...nupirkom anai, dabar tai visi tokie rūpesčiai mano, tie vaikai kad tvarkytųsi, kad išgyventų, žinai kaip su panelėm yra. [152-155]

[142] Čia ta mūsų darbuotoja <...> panelė ir yra tokia jauna....tokio amžiaus kaip mano dukra....nu anai sakau, kad tu leliuką turėk, o jinai neturi....tokiam amžiuje turi turėti.[168-170]

[143] A kiek vaikų turite? .... A vieną, tai gerai, daugiau ir nebereikia šiais laikais žinai, žinai dirbi, čia nedirbi. [320-321]

[144] <...> visokių tų problemų žinai, ai <...> [11]

[145] <...> matyt, kad..to vyriškumo nebeliko (pakėlė antakius), vo teip..<...>, aš invalidas, antrą grupę turėjau <...> [29-32]

[146] <…> griauždavo ta žmona, mane jezau, nei jinai kur važiavo su manim <...> [238-239]

[147] Su žmona išsiskyriau (.), jau keli metai, nesugyvenom (pabrėžia). [10-11]

[148] Tai po skyrybų vienas gyvenau kokie penki metai daugiau <...> [47]

[149] Iškrisdavau iš tos mašinos...sustodavau, reikia išlipti žinai, pasikabindavau rankomis ant tų durelių, bet rankos kartais nebeišlaiko ir plumpt guli. [55-57]

[150] <...> palikau aš anom viskon, žodžiu supykau (galva nusukta), kun aš čia galvoju su anom besibarsiu...galvojau išeiti iš gyvenimo.[44-45]

Vienišo vyro egzistencija senatvėje beprasmiška. Sigutis savo gyvenimo pilnatvę sieja su šeima, namais, darbu[151]. Ši nuostata labai tvirta, tad likus gyventi vienam ir susitaikyti su pasikeitusiu savo pasaulio vaizdu vyrui buvo sunku.[152] Priimdamas kaimynų[153], socialinės darbuotojos pagalbą[154], paties pastangomis[155] tikėtina jis siekė atitolinti vis sunkėjančią senatvės kasdienybę, tačiau ko gero tai nebuvo tas pats, kas gyventi šeimoje, todėl jis suvokė tai, kaip savo egzistencijos pabaigą[156], o bandymus nusižudyti[157], kaip išeitį iš beviltiškos padėties. Net apsigyvenimo globos namuose nepripažino[158] kaip galimybės toliau gyventi[159], tam gal įtakos turėjo ir neigiama nuostata globos namų atžvilgiu.[160] Baimė žinoti, kad būsi *„sutvarkytas“* į globos namus ir mintis, kad persikėlimas į globos įstaigą yra neišvengiamas[161] Sigučiui buvo traumuojantys įvykiai.

Pažeista autonomija. Susitaikyti arba prisitaikyti gyvenimo situacijose Sigučiui tenka ne vieną kartą. Dar gyvenant santuokoje taikstėsi su valdingos žmonos padėtimi[162], o globos namuose, tik apsigyvenus taip pat teko susitaikyti, kad kambaryje gyvens ne vienas[163], ir ko gero kartu gyvenančiųjų skirtingi intersai (elgsena) tapo varginančia padėtimi[164]. Aplinkybės globos namuose klostosi taip, kad net pasirinkimo dėl tikėjimo vyras neturi,[165] nes čia tokia globos namų kasdienybė.[166] Tačiau pastaroji patirtis ko gero turi ir teigiamą šio reiškinio pusę, kai išmokęs išpažinti savo tikėjimą į vyro gyvenimą atėjo palengvėjimas[167], kuris padėjo priimti ankstenį neigiamos patirties[168]išgyventą menkavertiškumą.

Apsigyvenus globos namuose neberūpi rūpintis. Pašnekovas kalbėdamas apie gyvenimą globos namuose nors ir teigia, kad čia jau nieko tokio[169], tačiau kartu atrodo ir atsipalaidavęs. Situacijos, kai su savo negalia yra toks pat tarp kitų lengvina jo gyvenimą globos namuose[170], nes nebejaučia

---

[151] Bendras gyvenimas. Neblogas jis buvo, turėjom visus patogumus, pinigų. [237-238]
[152] Aš viens gyvenau name dviejų aukštų, trijų aukštų name, savam..., viską palikau <...> [17-18]
[153] <...> kitą sykį kaimynas tas mano kelis kart įtempė, ten namuos būnant garaže iškritau(-). [58-59]
[154] <...> tai čia soc. aprūpinimo skyriaus moteriška ateidavo du kartus savaitėje, valgyti išvirdavo, <...> o paskiau kambarius tvarkydavo, nu. [48-50]
[155] Pas mane ten viskas tvarkingai, visi patogumai nieko ten daug aš ir pats... apeidavau apie save <...> [50-51]
[156] Nieko, o aš jau numiriau (atrodo staiga tuoj pravirks). Viskas. (ašarotomis akimis žvelgia tiesiai į mane)...[158-159]
[157] <...> jau tris kartus aš: ir su dujom mėginau į mašiną atsisėdęs, bet ir vėl neišėjo (juokiasi) ten visokių žinai, žiemą tas buvo, o dabar aš tų vaistų prigėriau ir galvoju... numirsiu <...> [5-7]
[158] <...> aš čia pakliuvau, kad bandžiau nusižudyti... [1]
[159] *Tai šitas perėjimas Jums kaip numirimas?* Taip. Tas pats. A tai kokie skirtumai yra? Nieko o ką. [167-168]
[160] Visi šneka apie tuos globos namus, kad ten blogai, kad ten tiek neprižiūri, žmonės šneka, ir mano ta slaugytoja, kur pas mane vis ateidavo, Sako: „Siguti, durnius būtum, kad eitum, turi sodybą savo, čia dar būk“ nu žinai. [96-99]
[161] Kad mano žmona <…> aš žinojau, kad ana tvarkysis, viską <…> [120-121]
[162] Jinai vadovaujanti, žinai kaip šeimoje - kaip darbe, taip ir šeimoje, visur anos turi klausyti, velnias ai...(nusiminusiu balsu nutyla) [34-35].
[163] Atvežė ir, nu taip, nu ir ką tuojau pat, paguldė su tokiu psichiškai nesveiku. [88-89]
[164] <...> kelias tas dienas vaikščiojo, nekreipiau dėmesio, paskui ansai, prabudau, buvau užmigęs, žiūriu ansai po mano stalčiuką besiknisąs <...> [89-91]
[165] <...> aš tai netikintis, nei ten mano vaikai tikintys(.), o čia nori, nenori prikabinta (žvelgia į maldos kambaryje kabančius šventuosius paveikslus, nes mes kalbamės šiame kambaryje). [134-137]
[166] <...> kiekvieną rytą moterys čia visada ateina, persižegnoja nu ir prasideda. [228-229]
[167] Atradau naujų dalykų. Ta religija man visai nieko.[217]
[168] <...> ai nieko nebepykau kad ana išsiskyrė, išsibuvo su manim, o ką.... [156-157]
[169] Daugiau čia nieko nėra. [66]
[170] <…> o dabar čia visi vienodi esame, nekreipiu dėmesio <…> [244]

stigmos, kuri slėgė anuomet jaučiamą šeimoje dėl negalios[171]. Jis čia atsipalaidavęs, nurimęs, čia gyvenantys vienas kitą priima tokius, kokie yra, net ir be dantų[172], tik sutikęs mane, tyrėją, pasijunta nejaukiai ir ima teisinti(s) savo bedantystę[173]. Gyvenimas globos namuose pakeitė ir atsakomybės už kasdienį gyvenimą situacijas[174], čia nebereikia spręsti[175] buities[176], maisto gamybos[177] klausimų. Vienok sumažėjus kasdienių rūpesčių gyvenimas globos namuose senatvėje palengvėjo[178].

Ryšių, ypač su vaikais, palaikymo siekis. Viso interviu metu jautėsi, jog Sigutis labai stengiasi, kad ryšiai su artimaisiais[179], ypač su suaugusiomis dukromis[180] nenutrūktų. Atrodo, kad senatvėje didžiausią gyvenimo džiaugsmą jis patiria bendraudamas su dukromis ir ko gero šio bendravimo jam reikia labiau[181]. Šis prasmingas ryšys atsiskleidžia nuolatinio susirūpinimo (rūpinimosi) detalėse dėl to, kaip klostosi jų gyvenimas[182]ir darbinė veikla[183], santykiai šeimoje[184] ir anūkų gyvenimas[185]. Jis domisi, visad žino, kaip joms sekasi[186].

Atrasto tikėjimo ir veiklų patirtys - nauja globos namuose aktyvumo išraiška. Inerviu metu jautėsi, kad Sigutis yra prislėgtas, jis neslepia nusivylimo jog jam ligota senatvė globos namuose yra laikotarpis turintis mažai reikalingos ir aktyvios veiklos galimybių[187]. Napaisant to, gal prisimidamas savo drožybos darbinius įgūdžius[188], kuriuos buvo įgijęs dirbdamas[189], jis globos namuose užsiėmė audimu[190], nors ši veikla ir tęsėsi trumpai[191]. Apie tai byloja staklės, esančios jo kambaryje. Jis po truputį dalyvauja ir kitose įstaigos veiklose[192], tačiau ko gero šioje senelių globos aplinkoje[193]

---

[171] <…> nei jinai kur važiavo su manim <…> A jinai gal nedrįsdavo, kad invalidas esu, žinai, iš pradžių tai ana buvo gera, kreipdavo dėmesį, paskui ana matau, kad .... [239, 242-243]

[172] <…> dantis anksčiau turėjau auksinukus ir viską išpešėme lauk, tai ar yra tie dantys nieks nekreipia dėmesio (pro juoką), puse tokių.... [245-246]

[173] Hmm... dantis neįsidėjau (juokiasi).Turiu aš tuos dantis, bet... [1-2]

[174] <…> ten reikėdavo namuose už viską atsakingas esi, mokesčius mokėti ir žolę nusipjauti ar susirasti kas nupjaus ir ...obuolius susirinkti, susitvarkyti sodą (-), o jetus to darbo žinai ten ligi ausų <…> [147-149]

[175] <…> o dabar nu niekas, vis sau guli ir galvos sau nesuki <…> [149-150]

[176] <…> nei buitis berūp <…> [147]

[177] <…> nei pietų beruošti <…> [146]

[178] Tai va taip ir čia tai lengvas gyvenimas pasidarė <…> [150]

[179] Sesuo yra mano X mieste, dvynukai esam, ana visą laiką atvažiuoja (džiaugsmingai taria) ir padeda... [104-105]

[180] <…> aš pergyvenu dėl tų panų (dukrų), jų vaikų(.)... [150-151]

[181] Bendrauju, aš skambinuosi ir skambinuosi... [23-24]

[182] <…> dabar tai visi tokie rūpesčiai mano, tie vaikai kad tvarkytųsi, kad išgyventų, žinai kaip su panelėm yra..[154-155]

[183] <…> pergyveni dėl tų panų, pradirba anos po puse metų, tuojau kitur pereina, nu nedirbsiu, nepatinka, aš kitur eisiu, ai... ta mano mažoji tai SPA centre dirba <…> [323-322]

[184] <…> puse mėnesio ten išbuvo, draugą susirado kažkokį ten... [326-327] Dabar ta dukra, ana du vaikus turi žinai nuo indo, žinai. Su tuo indu neapsiženijo <...> [128-129]

[185] <…> susirado tą indą <...> susilaukė vaikų, ir dabar lygtai nori tuos vaikus, kad ...duotų anam...savaitei išsivežti. Sakiau, kad tu neduok, išsiveš jis tau visai į Indiją žinai. [128-133]

[186] <…> viena gyvena sostinėje, kita - netoli jos. Dabar abidvi čia yra (.), pas mus sodyba <…> [14-15]

[187] <…> biški pažaidžiam...eh (atsidūsta) ta mūsų darbuotoja (tyliai apsižvalgo) mankština biškelį ir viskas <…> [60-61]

[188] <...> drožiau, drožyba užsiėmiau <...> [171]

[189] <…> ... turėjau visą staklyną (‘) [177]

[190] <…> buvau pradėjęs austi <…> [61]

[191] <...> žodžiu pradingo. Čia kas? Vo tas mokytojas...audimo, kur mokė, <...> ateidavo, samdė, bet jam nieko nemokėjo, valgyti duodavo ... [64-65]

[192] Nuuu piešinių ten visokių, lapai ten nupiešt, nuspalvint reikia (su juoku), toks tat darbas, su moteriškom tom paišau, paskui čia žaisliukus visokius anos daro, tai man reikia ką nors tai iškarpau, ketvirtadieniais yra. pratybos tos... [272-275]

[193] Prie bažnyčios esi čia. [138]

reikšmingiausia patirtis Sigučio gyvenime yra atrastas tikėjimas[194]. Sigučiui ši patirtis buvo nauja[195]. Tikėjimo pažinimo jam teko mokytis per globos namų klenono veiklą[196], skaitant religinius leidinius[197], poterių mokymąsi[198], o svarbiausia, kad tai yra gyvas ir nenutrūkstantis procesas Sigučio gyvenime ir šiandien[199]. Ši patirtis turi teigiamą pokytį vyro gyvenime atnešusi palengvėjimą tokiam slegiančiam sukrėtimui kaip bandymas nusižudyti[200], be to praėjo nuoskaudos dėl iširusios santuokos[201] ir pasikeitė požiūris į globos įstaigą[202].

Pilnaverčio bendravimo trūkumas/stoka. Nors gyvenadamas globos namuose Sigutis gauna reikiamą priežiūrą[203] jaučia bendravimo trūkumą, nes gyventojai dėl amžiaus ir sveikatos problemų yra neaktyvūs pašnekovai[204], jis bendrauja vos su keletu stipresnių gyventojų[205], o personalas - tik geros ir atsidavusios darbui slaugelės tam turi laiko[206], klebonas taip pat ilgesniems poklabiams su gyventojais laiko skiria nedaug[207]. Trūksta ir išvykų, jos retos[208], o kuriose galėjo sudalyvauti pašnekovas jautėsi bendrystėje su kitais [209].

Vengimas kalbėti apie senatvę. Viso interviu metu Sigutis niekur nemini žodžio *senatvė*, tai rodo ilgas ir nuolatinis praėjusio aktyvaus gyvenimo laikotarpio reflektavimas, sureikšmintas nenutrūkstantis tėvo vaidmuo, o vieta, kurioje pašnekovas gyvena dabar jo įvardijama, kaip *„čia, kurioje nieko nėra“*. Jam nepavyksta susitaikyti su šiuo periodu, sunku priimti save šioje situacijoje, nors susitaikymas su iširusia santuoka[210] ar minčių apie savižudybę nebekėlimas[211] yra ženklai, kad ateina susitaikymo ir savo amžiaus priėmimas, nes kažko pakeisti jis vistiek negalėjo[212].

[194] Atradau naujų dalykų. Ta religija man visai nieko <…> [217]
[195] Nes aš nemokėjau nei tų poterių, nei nieko ir išvis nesigaudžiau, nežinojau kaip čia kas <…> [211-212]
[196] <…> klebonas yra griežtas (‘), jis imasi religinių tų dalykų <…> [208-209]
[197] <…> stvėriau visokių, kauniškis, kapelionas Kauno knygą yra parašęs, Toliatas, a skaitėte(?) Nu įdomiai jisai visą religiją pervertė į suprantamą dabar, paskui dar kitą tokią... [213-215]
[198] O mudu šnekėjom visą laiką apie...tu mane išmokink tų poterių <…> [225-226]
[199] <…> tai vot, skaitinėju po biški, susipažįstu nu. [215-216]
[200] <…> pirmą kartą su tuo kunigu šnekėjau, tai sakau aš mėginau nusižudyti, sakau išėjo, a tai ten sako: „Keturis kartus Sveikas Marijas sukalbėk ir Tėve mūsų (lyg juokaudamas) pora kartų“, nu sakau gerai, sušnekėjau <…> [315-318]
[201] <…> nieko nebepykau, kad ana išsiskyrė <…> [153]
[202] <…> aš tiek slaugos namuose esu buvęs visokiuose, ir juose yra daug blogiau, o čia tai eik tu - rojus. [139-140]
[203] Aprūpinimas čia yra <…> [141]
[204] <…> su tuo draugeliu (kambario) pasišnekam. Su kitais ne su visais pasišnekėsi, kiti devyniasdešimtmečiai [142-143]
[205] <…> tokia moteriškikė (stipresnė gyventoja), kur gėlynus prižiūri, su ta sudraugauju, pasišnekam daugiau, o kiti žinai, nėra ko šnekėti, sunkūs ligoniai guli antrame aukšte.... [201-203]
[206] Katros yra geros - gerai yra su tokiomis pasišnekėti, pasitarti <…> [204-205]
[207] Klebonas tyli visą laiką (taria liūdnai). Per mišias nepaklausi, tai dar kur nors, tai vat. <…> Mažai šnek, griežtas mūsų viršininkas <…> [298-301]
[208] <…> įdomiai tokie susitikimai, bet kad reetai tiera, niekur neveža <…> [295]
[209] <…> ai <....> buvom nuvažiavę <…> sodyba, tenais baliavojom, šventėm, klebonas buvo suorganizavęs, nuvažiavom ten... buvo iš kelių rajonų, muzikantai „Žemaitukai“ ten grojo <…> [292-294]
[210] <…> nebepykau kad ana išsiskyrė, išsibuvo su manim, o ką.... [157]
[211] Apie mirtį nebegalvoju. Ne. [247]
[212] A nieko nebūčiau keitęs. [249]

8 lentelė. **Sigutis: Atvejo temos**

GYVENIMO PATYRIMO EGZISTENCINĖ DIMENSIJA Šeimoje prasminga gyventi ir rūpintis Ligos ir kūno apribojimai atstumiantys Vienišo vyro egzistencija senatvėje beprasmiška
BUVIMO PATYRIMO GLOBOS NAMUOSE DIMENSIJA Gyvas nenutrūkstančio tėvo vaidmenyje Pažeista autonomija Apsigyvenus globos namuose neberūpi rūpintis Atrasto tikėjimo ir veiklų patirtys yra nauja globos namuose aktyvumo išraiška Vengimas kalbėti apie senatvę
GYVUMO DIMENSIJA Ryšių, ypač su vaikais, palaikymo siekis. Pilnaverčio bendravimo trūkumas/stoka

Irutė *(I5)*

Specifiniai žodžiai, charakteringos metaforos, būdingi pasakymai:

„sunkus buvo mano gyvenimas“, „buvau dideliai slabna“, „Nebeturėjau nei kam bebūti“, Nu vot nieko nebeturėjau“, „kaip aš vargstu“, „visako čia yra“.

Tyrėjos ir tyrimo dalyvio santykis. Smulkmeniškai dėstomas pasakojimas atskleidęs tyrimo dalyvės norą dalyvauti tyrime nuo pat interviu pradžios. Moteris labai detalizavo ir tikslino pasakojamą turinį. Pati buvo dėmesinga aplinkai: pažvelgdavo pro savo kambario langą, stebėjo kas kieme praeina ir pan., o norėdama išraiškingai ir gyvai perteikti išgyventą patirtį naudojo daug žodžių. Balsas buvo tylus, kalbėjo beveik vienodu tempu, balso tembro svyravimų buvo nedaug, gal tik keletas ryškesnių kartų, tai pažymėta inerviu transkripcijoje. Buvo pasikartojančių frazių, kurios talpino slogius praeities prisiminimus, pasakytus žodžius lydėdavo jaudulys, ašaros. Nepaisant perteiktos jautrios gyvenimo, ypač praeities, istorijos buvo galima pajusti geros nuotaikos būseną, švelnumą dabarties gyvenime.

Atvejo temų išskyrimas

Per gyvenimą be saugios vietos. Tyrimo dalyvės gyvenimo vietos pasaulėvaizdis nuolat kito. Mamos jai paliktą tėviškę, kurios ilgesį jautė visą gyvenimą, Irutė turėjo palikti/apleisti[213]. Po mamos mirties ji patyrė nuolatinį judėjimą[214] ir dažną kraustymąsi bei gyvenamosios vietos pokyčius[215]. Įleisti šaknis, įsivietinti ilgesniam laikui jai vis nepavykdavo, o ypač grįžti į tėviškę[216] ir atrodo dėl to gyveno įtampoje. Ji jautė nerimą ir neapibrėžtumą, kurį turėdavo skausmingai pergyventi, nes kaskart

[213] Mama paliko man tą tėviškę <…> tas brolis, parėjo į mano tėviškę vienkiemyje <…> [28;68-69]
[214] <…> po mamos mirties vieną naktį išnakvojau ir tuojau mane išdangino su visais gyvuliais <…> [77-78]
[215] <…> nuje iš tėviškės reikėjo išsikelti į Pakruojį tą ir po šešių mėnesių iš jo, pas tą moteriškėlę į tą svetimą trobą <…> [97-98]
[216] <…> mislijau vėn į savo trobą (į tėviškę) pareiti, bet į savo trobą neparėjau <…> [100-101]

nauja vieta jai dvelkė svetimumu[217]. Paskutinė gyvenamoji vieta ne globos namuose Irutei taip pat netapo sava[218], juo labiau, kad ir iš jos teko kraustytis, ko senatvėje moteriai visai nebesinorėjo[219]. Apsigyvenus globos namuose čia taip pat keletą kartų Irutei teko keisti gyvenamą vietą[220]ir kambarį[221]. Šiame nuolatinės kaitos laikotarpyje emocinių išgyvenimų, neapibrėžtumo pojūčio patirtys koreliuoja su saugumo jausmo trūkumu pašnekovės gyvenime.

Apsigyventi globos namuose pasirinkimas be pasirinkimo. *„Nebeturėjau nei kam bebūti“* -sako Irutė, todėl globos namus jai teko rinktis ieškant išeities iš situacijos, sąlygotos nepalnkių aplinkybių: sugriuvo būstas, kuriame ji iki tol gyveno[222], namuose stokojo maisto[223],o pagalbos bei rūpesčio iš aplinkinių gyventojų nesulaukė[224]. Be to kamavo ligos[225], šeimos, kuri galėtų pasirūpinti, ji sukūrusi nebuvo[226], o artimieji (sesuo ir brolis) dėl skirtingų priežasčių pagalbos nesuteikė[227] [228]. Sprendimas apsigyventi, kaip neturėjimas kito pasirinkimo, turėjo traumuojantį emocinį patyrimą[229] pašnekovės gyvenime.

Akistata su liga kaip izoliacinė patirtis. Liga Irutei gyvenime suteikė ne mažai skausmingos patirties. Žinia apie nepagydomą ligą iš mažai empatiškų žmonių Irutei buvo skausminga[230], tačiau nepasisant to moteris dėjo pastangas ją gydyti [231]. Ko gero liga buvo lemiamas veiksnys dėl ko ji nesukūrė šeimos, tikėtina ir nedrąsu buvo ją kurti, nes nuolat teko gydytis, o tai ko gero buvo ir savirealizaciją ribojantis veiksnys, jautėsi atskirta, izoliuota[232].

Ligos paženklintas gyvenimas suartina ir svetimus. Irutė susirgo dar jaunystėje[233]. Nepaisant skausmingos patirites liga davė ir gerų dalykų stiprinusių pašnekovės gyvenimą, - tai sutiktos svetimos moters atjauta jos situacijai[234], pažintis su kitomis ligoninėse besigydančiomis vienos

[217] <…> tame Pakruojyje nebenorėjau bebūti, lygumos, ta kalba nesupratu visai, vajei misliju, liubu verksiu… [75-76]
[218] <…> ūkis buvo toks, ten valdiški namai, kur kontora buvo, ir davė tokį kambarėlį, ir virtuvė buvo <…> [41-42]
[219] <…> ai nebenori senas niekur beiti, savo nameliuose nori būti (ašaroja) <…> [96-97]
[220] <…> buvau senuosiuose namuose (žvelgia priešais - per kiemą, yra likęs senųjų globos namų pastatas), paskui perkėlė čia <…> [92-93]
[221] <…> turėjau kambarėlį pirmame aukšte, pagyvenau ir paskui mane iškėlė iš jo, baisiai nenorėjau, nes ten tokį <...> su vežimėliu padėjo, tiek nenorėjau, buvau pripratusi, nu paskui čia davė. [311-314]
[222] <…> nei trobelės <…> [66]
[223] <…> nei valgyti beturėjau nieko nieko <…> [67]
[224] <…> nei niekas man atnešė, kaimynai tie prasti buvo, ta moteriškėlė jau buvo mirusi <…> [67-68]
[225] <…> nebegalėjau, silpna buvau dideliai <…> [39]
[226] <…> ‚nežanota“ (netekėjusi) buvau <…> [13]
[227]<…> mirė mano seserėlė, nelaimingas atsitikimas <…> [54-55]
[228] <…> brolis manęs nepriėmė <…> [28]
[229] Ai aš verkiau dideliai, verkiau dieliai <…> [105]
[230] <…> lioub kai nuvažiuosi, būdavo į priėmimą sakydavo <...>! (interviu dalyvės pavardė) kodėl taip dažnai atvažiuoji(?) sakau: „ Kad man taip pasako atvažiuoti: po du kartu“. Nieks tavęs nepagydys, sakydavo tiesiai į akis, kaip skaudžiai buvo. „Nieks tavęs nepgydys(‘), kur nori ten gali važiuoti“[16-20]
[231] <…> du sykiu metuose važiuodavau, išgulėdavau po 5 savaites ir po 4, ir po 3, ir paskui dar vienam mėnesiui išrašydavo vaistų <…>, ir man leisdavo ta mama vaistus, išsivirindavau švirkštą katilelie (puode) virinto vandens ir eidavau ten, buvo kilometras ir ana man suleisdavo vaistelius, eidavau, vargdavau <…> [21-25]
[232] Aš esu apsinuodijusi su tais chemikalais(.) (labai nutyla) … nieko aš gyvenimo nemačiau(.) (labai nutyla) ... šeimos neturėjau(.) (labai nutyla), Vilniuje gulėdavau po du kartus <…> [181-184]
[233] <…> susirgau aš jauna <…> [2]
[234] <…> senelė kur buvo mamos metų, mane parvadino, sako tau padėsiu Irutėle, tu esi serganti aš tau padėsiu .. [72-73]

lemties/patirties moterimis ir jų bendrystė[235], medicinos srities darbuotojų - laborantės gerumas ir dėmesys[236] Irutei.

Aplinkos pasikeitimas senatvėje yra prisitaikymo reikalaujanti stresinė situacija. Globos namai pašnekovei yra ne savi namai ir su pasikietusia aplinka Irutei tenka apsiprasti[237]. Kaip galima suprasti Irutei senatvėje gyventi globos namuose reiškia visai kitą patirtį, ko nebuvo iki juose apsigyveno[238]. Globos namuose gyvenantis žmogus yra priklausomas nuo taisyklių, kurių tenka paisyti, pastarosios reguliuoja žmogaus buvimo globos namuose laiką, nes yra ręžimas keltis, valgyti ir kt.[239], keičiais įpročiai, o tai varžo asmens laisvą valią būti[240]. Rūpėtų patiems kartais pasigaminti valgio, bet nėra atskiros virtuvėlės[241]. Taigi mažiau galimybių rinktis, labiau susitaikyti su esama padėtimi[242], nes dėl silpnumo senatvėje kitaip būti jau nebegali[243]. Kita vertus Irutei dėl nuolatinės kaitos sunku suprasti kokie namai ir koks jausmas gyventi namuose, kurie talpina emocijas ir kuriuose fiziškai būti jauku ir gera. Ko gero dėl to gyvenimą globos namuose stengiaisi matyti šviesiomis spalvomis jį lygindama per didesnius egzistencinius išbandymus, kaip karas, benamystė ar mirtis[244].

Dėmesys ir palaikymas iš globos namų darbuotojų yra svarbus. Irutės gyvenimas pasikeičia po mamos mirties[245], jis paženklintas sunkių išgyvenimų, situacjų, kuriose ji jautėsi nepritapusi ar stokojo kitų žmonių palaikymo ir artumo. Persikėlimas į globos namus taip pat buvo skausmingas ir sunkus gyvenimo etapas[246], tačiau darbuotojų dėmesys žmogui[247], jo situacijai tyrimo dalyvę nustebino[248], ypač socialinės darbuotojos[249]. Šiuo santykiu ji yra arčiausiai žmogaus ir jo poreikių, juos identifikuoja ir deda pastangas juos atliepti[250], be to šis darbuotojų rūpinimosi procesas senų žmonių gyvenimo globos namuose eigoje nenutrūksta/yra nepertraukiamas ir paliečia daugiau

---

[235] <…> gulėdavome, iš kitur dar atvažiuodavo, iš Tauragės tokia buvo moteriškėlė, iš Akmenės ir iš Skuodo, lioubam susitikti kartais <…> [182-183]

[236] <…> o laborantė (šypsosi) buvo tokia, visuomet kaip nueidavo mano tyrimai, kaip nueidavau i laboratoriją, vėn ateidavo manęs aplankyti <…> ir ji manęs vėn gailėjosi, ir vadindavo, mane svetimą, nepažįstamą, ana sakydavo: „ Einam pas mane nusiprausi, išsimaudysi, pabūk“,<…> ana man ko nors nupirkdavo, atnešdavo, palikau skolinga, seselė - laborantė buvo <…> [185-191]

[237] Nu pripratau dabar, nu o ką darysi, tik ne savo namai yra <…> [133-134]

[238] Vis tiek į kitą vietą persikelti yra sunkiai seniems žmonėms, sunkiai yra <…> [125-126]

[239] nu ręžimas yra, vistiek reikia eiti valgyti, laisvo laiko tep neturi, a karts rytmetie pagulėti daugiau [165-166]

[240] Nu kitoks gyvenimas pasidaro, čia ant savęs valios nebeturi, esi priklausomas [131-132]

[241] Ne, ką čia gaminsi, nėr kam čia... [265]

[242] namuose daugiau yra visko (atodūsis, tyliau ištarta), o čia.... kaip yra taip yra...gerai viskas... [173-174]

[243] ką čia bekeisi, pats bejėgis esi. [181]

[244] Ne ant karo esame, kiti gyventi kur neturi, tie karai žmonėms, kam jie turi būti, vo a ne (?).... ginklus gamina, ginklų nereikia gaminti... [174-176]

[245] <…> bus jau 30 metu kaip aš vargstu rugsėjo 11 mano mama mirė, jau tiek laika... [88-89]

[246] Persikelti reikia į kitą gyvenimą, misliji, kad čia nori eiti į tuos senelių namus, nenori, dideliai verkiau ir verkiau ir verkiau.... [109-111]

[247] Nu visi darbuotojai yra geri. Ir slaugutė yra gera, visus veizi, eina apie tuos žmones ir tas žaizdas tvarsto.. [278-279]

[248] <…> priėmė mane į tuos senuosius namus, seselė ten buvo dora, daili, dideliai, aš čia sakau ar jūs tokie dori čia esate [114-115]

[249] *Nu o kaip darbuotojos, sakėt Daivutė yra svarbi?* Oi ji eina apie senelius, ana apveizi, ana ir eina, pirmadieni ji išvizituoja, pasišnekina, jei prie kokių nebeįeina kartais, juk nebespėja, juk ir kiti darbai yra, nespėja - kitur spėja, kitur nespėja kitąjį sykį, trečiadieniais ką nors nuperka, kas paprašo, surašo, aprašo kas ko nori, išvažiuoja… [260-264]

[250] Ir gali pasišnekėti, ar paklausti [236]

kasdienės veiklos situacijų[251]. Pašnekovei globos namuose darbuotojų teikiantis palaikymas ir rūpinimasis jos gerove yra svarbus[252], be to galima įžvelgti socialinės pagalbos pranašumą ar tarsi supriešinimą su medicininiu vertinimu, kai Irutei teko gydytis ligoninėje ir patirti speciaistų abejingumą ligos silpnume ir negalioje[253].

Bendravimo su artimaisiais trūkumas. Ne viena, bet vieniša. Taip Irutė jaučiaisi santykyje su artimaisiais. Irutės naratyvas turtingas prisiminimais apie artimuosius: tėvus, seseris, brolius. Iš pasakojimo galima suprasti, kad pati Irutė yra labai dėmesinga jų gyvenimams, net ir tuo atveju, kad kai kurie artimieji nebuvo jai geranoriški[254]. Tyrimo dalyvei labai trūksta bendravimo su likusiais gyvais giminaičiais[255], ypač su dukterėčia[256], ji išgyvena dėl to, kad jos nesusitinka[257] Giminaičiai aplanko retai[258] arba esantys beveik šalia neskiria jai deramo dėmesio[259]. Tyrimo dalyvė jaučiasi esanti jiems nereikalinga, nes mano, jog bendravimo tarp jų nėra dėl to, jog ji gyvenime buvo mažiau pasiekusi ir laiko save žemesnio statuso, taip save nuvertindama[260]. Ryšį su mirusiais artimaisiais palaiko lankydama jų kapus. Taip atlikdama šiuos ritualinius lankymus kompensuoja netekties skausmą[261] ir bendravimo trūkumą.

Veikla globos namuose kaip kompensacija praeities aktyvumui. Ne kartą interviu metu Irutė pažymi, kad augo kaime, ilgą laiką ten gyveno su mama ir to laikotarpio patirtis gyvenime jai reikšminga ir svarbi, tai atskleidžia pašnekovės kalboje vartojami mažybiniai žodžiai, *„tėviškėlė“„nameliai“„gyvulėliai“* ir kt[262]. Gyvendama globos namuose Irutė pasiilgsta tos aplinkos, todėl ieško užsiėmimų čia, nors ir mažesnėmis apimtimis, bet artimų namų aplinkai[263]. Meilė ją supančiai gamtai, ypač jos puoselėjamoms gėlėms, kasdienį gyvenimą globos namuose daro

---

[251] <…> tatai geroji virėja, šitai ta kur šiandien dirba, ana labai mane myli, ana visus žmones labai myli, <…> Nu ką nors duoda valgyti skaniau mums pataiso, verda skaniai, o ką, kepa pyragus. Ir ana vėn visus mato, visus myli, visus myli. [273-277]

[252] <…> čia Daivutė viena syki atostogose, dabar antrą syki, irgi bijojo buvo pasimetusi to coronas, to viruso, kad nesusirgčiau. [152-154]

[253] „Nieks tavęs nepgydys(‘), kur nori ten gali važiuoti“, dažnai sakė atvažiuoji. [19-20]

[254] <…> brolis iš Kauno padėjo išsikraustyti sergantis, buvo sekmadienį šitai atvažiavęs, nieko nesakėsi, kad atvažiuos, sakė gal užvažiuosim, veiziu aš, išlipo, aš čia laukiau visą dieną, veiziu pareina iš aikštelės, apkabino mane ir sako: „Dovanok, atleisk, kad aš neatvažiavau tiek ilgai“,- o kad yra sergantis <…> [117-121]

[255] Nu vis tiek tėviškės, brolių, giminės, prisiglausti, apkabinti, pabučiuoti... [226-227]

[256] Man to vaikelio neduoda bendrauti. [280]

[257] Tik kai atveža ant mamos kapo prieš visus šventus, spalio taip a pusėje <...> atveža žvakelių ar gėlelę kokią. [281-282]

[258] <…> tas brolis kur Kaune, vakar mane aplankė, penkti metai pirmą kartą <…> [28-29]

[259] Puseserės trys yra čia (X mieste gyvenančios) neateina nei viena (.) [227]

[260] Ne, o ką jau aš žinau, kad esu ne lygi jiems, aukštuosius mokslus yra baigusios, mes nelygi esam vargšai <…[230-231]

[261] Einu į kapelius pas mamą kožną (kiekvieną) savaitę einu, šiandien gal eisiu po pietų, kartais šeštadieniais, aš daugiausiai šeštadienį nueinu (su grauduliu taria). [147-149]

[262] <…> ten augau, ten gimiau, ten vaikščiojau ten brangiausi nameliai, norėjau parvažiuoti(.) [223-224]

[263] <…> paukšteliai man labai patinka, namie buvau - lesindavau ir čia X ūkvedys padarė lesyklėlę, irgi čia lesinu paukštelius, gėlelių pasisodinus, svogūną esu pasodinusi, petražolių, krapų, čia žemelės tiek tėra, bet vis tiek <…> [170-173]

prasmigu[264].Tai ir savirealizacijos galimybė - užsiimti tuo, kas patinka Irutei senatvėje, kas vertybiškai pagyvina jos gyvenimą globos namuose ir sudaro sąlygas tapatumo tęstinumui[265].

Bendrystės globos namuose poreikio tenkinimo svarba. Kad žmogui būti bendrystėje su kitais svarbu rodo pašnekovės liga kaip egzistencinė patirtis kuomet užklupusius sunkumus palengvina kito buvimas šalia/artumas[266]. Tyrimo dalyvės pasakojimas atskleidžia, kad ir gyvenantiems globos namuose žmonėms labai svarbus bendrystės poreikis[267]: reikšminga jį patirti ir tenkinti kasdien per socialinį valgymą[268], jo nebuvimas veikia kaip izoliacija, be to ilgiau jo nepatenkinus veikia žmogaus psichologinę būseną[269], tai labai pasijuto Covid pandemijos metu[270].

Pasirinkimas tikėti Dievu palengvina žmogaus egzistenciją. Anot pašnekovės turėti sėkmingą gyvenimą priklauso ne nuo žmogaus, bet tai yra aukštesnės Dievo valios sąlyga[271]. Žmogaus, kaip pagrindinio veikėjo, kuris gali pasirinkti kaip jam būti pasaulyje, Irutei atrodo ne visai nepriimtina, tai lyg prikauso aukštesnei valiai, kuriai ypač svarbu atsiduoti, kai žmogus išgyvena sunkumus, nes taip palengvina savo egzistencinį rūpestį, padeda neprarsti vilties sudėtinguose patyrimuose, net sieja su laime gyvenime[272].

Pastovumo, tikrumo pojūčio stoka. Irutė per gyvenimą jautusi stabilumo trūkumą jo apraiškų pastebi ir globos namuose. Tik apsigyvenusi globos namuose kambario, kurime gyveno pasikeitimas sąlygoja netikrumo pojūtį ir abejones saugia aplinka žmogui[273]. Įtampa auga ir dėl negalėjimo paįvairinti bendravimo palaikant ryšius su vietine bendruomene ir jos nariais[274], tai atveria būseną jaustis nepilnaverčiais visuomenės nariais[275]. Irutę atotrūkis nuo išorinio pasaulio labai liūdina. Tai ypač pasijuto pandemijos metu šalyje įvedus karantino sąlygas, kai galimybių apsilankyti už globos namų sumažėjo. Nutrūkus ryšiams su kitomis gyventojų grupėmis senas žmogus jaučiais nebereiklaingas[276].

---

[264] <…> gielelių turiu, gėlelės mano džiaugsmas <…> [168]

[265] Aš visas tas gieleles (rodo prie pavėsinės), va šit ir ta rožė, priveiziu, esu pasodinusi, kitas esu nusipirkusi, ravėju, laistau, ir cibulių (svogūnų), aš tiek tos sveikatos teturiu, bet aš jau lovoje neguliu(‘). [136-138]

[266] Ne u juk ligoninėje gulėdavome, tyrimus darydavo, dirbdavo, žiūrėdavo ar yra gyvsidabrio, kraujyje <...> tirdavo laboratorijoje, o laborantė (šypsosi) buvo tokia, visuomet kaip nueidavo mano tyrimai, kaip nueidavau i laboratoriją, vėn ateidavo manęs aplankyti <…> [187-190]

[267] Nu juk esam viena šeima vo juk a ne (?). Juk tep (?). Ir turim kartu būti. Vis geriau. [302-303]

[268] <…> neseniai čia kokį rytą pradėjo visus leisti prie stalo ir apačią, ir viršų, kurie einame leido, pasakiau kam ar slaugutei, sakau į mišias visus suleidžia tonkei (arti) esam visi, laukelyje sėdi, sakau, o dėl ko mūsų valgyti neleidžia, ėjusi slaugutė a pas pavaduotoją ir per pietus pasakė (su džiugesiu, pro juoką taria), sako: „Eikit visi valgyti“ <...> [295-299]

[269] <…> tai valgom, bet visi nebedrąsūs, niekas nebešneka, barasi ta stora su Julele... [299-300]

[270] Pergyvenom šiemet, toks įtemptas laikas, nu vo a ane (?) Neleido niekur nei išeiti, nei maisto kas nupirko, tep buvom ir viskas. [154-155]

[271] Buvom taip, meldėmės, prašiau Dievo, dabar pasaulyje dideliai kenčiam, rožančėlį iškalbėjau… [156-157]

[272] <…> tep išmokyta Dievas yra galingiausias, visus myli, mus atpirko, mes išganyti būsim per Dievą, o jei netikėsi, visai laimingas nebūsi, geriau kad tikiu. [158-160]

[273] <…> verkiau kai parsikėliau, tuose senuosiuose namuose, paskui čia perkėlė, į pirmą aukštą, nežinau <…> [313-314]

[274] <…> juk yra šit tik per karantiną ne, veš lioub žmones kur nors, būdavo mokiniai bikokie (suprantu įvairūs) čia ateidavo, ir tų muzikantų <…> [204-205]

[275] Neleido niekur nei išeiti, nei maisto kas nupirko, tep buvom ir viskas. [155]

[276] <…> niekas neatėjo, nei kunigėlis neatėjo, kai buvo tas coronas <…> [290]

Santykiuose su kitais gyventojais - reikia derintis. Tyrimo dalyvė gana aiškiai akcentuoja, kad globos namuose gyvena skirtingo likimo žmonės, kurie dėl negalios ir sveikatos problemų senatvėje turi įpročių, kurie ne kiekvienam gyvenat kartu yra priimtini[277]. Pastarieji buvimą globos namuose daro varginantį[278], tad pakantumas kito netobulumui, čia ko gero užima svarbią vietą[279]. Tai savybė, kuri leidžia gyventi bendruomenišką gyvenimą. Sąmoningas supratimas arba pasirinkimas suprasti tokį kitą tampa prasminga žmogaus egzistencija kito asmens atžvilgiu[280].

Žmogus senatvėje ne(į)vertinamas. Irutės patirtis rodo, kad seno žmogaus pastangos gyvenime mažai vertinamos. Su tokiu pojūčiu ji susidūrė dalyvaudama globos namams skirtame renginyje, kuriame teko eksponuoti/demonstruoti savo sukurtus darbus[281]. Be to Irutė pagal savo sugebėjimus dalyvauja darbinėse globos namų veiklose, tačiau už jos atliktus darbus dėkingumo nesulaukia[282]. Pašnekovė jaučia, kad savo amžiuje ji nevertinama ir artimųjų, kurie, anot jos, dėl neįgyto įšilavinimo ir jos menkų pasiekimų, vengia su ja bendaruti[283]. Senas žmogus dažnai nedalyvauja ir tiesiogiai su jo gyvenimu susijusių sprendimų priėmime[284]. Čia sprendimai pasitaiko priimami vienašališkai, arba sprendžia kiti, bet pats asmuo juose dalyvauja mažai[285]. Tokia padėtis pašnekovei tampa seno žmogaus nuvertinimu, formuojančiu jo žemą statusą senatvėje. Tai nuvilia, dėl to gyvenime senatvėje nuteikia neberyžtingai.

Senelių namai ne turi būti slaugos namai. Tyrimo dalyvei aktualus klausimas - gyvenimas senelių namuose tapo lygus jų slaugymui[286]. Irutei be abejo labai svarbu būti bendruomenėje, kurioje galėtų gyventi, gauti paslaugas, tačiau ko gero ne mažiau svarbu jaustis gyvai šiame gyvenime laisvai bendraujant, palaikant ryšius su kitais globos namų gyventojais[287]. To nepavyksta pasiekti dėl to, kad didesnė dalis globos namų gyventojų yra slaugomi.

---

[277] <…> vienas pats ausimis negirdi, trijulėje toje čia buvo, kokį garsą leisdavo to televizoriaus <…> [251-251]
[278] <…>...kad jis triukšmauja, neleidžia miegoti <…> [243]
[279] <…> vis tiek reikėjo pernešti. O ką, aš uždarydavau duris nuėjusi, jei tykiai pasakai: „Sulengvink“. [252-253]
[280] <…> aš <...> jau dėl tokių žmonių, dėl to triukšmo, aš nekelsiu jokių, ne u juk kaip yra teip yra <…> [245-246] <…>„Kitas dejuos už sienos, kitas prie mirties bus, ten yra bendruomenės namai, ten ramybės nebus“. [248-249]
[281] <…> nieks nee ten vertino nei ką, be reikalo žiedus išdraskiau daugiau gyvenime nebedraskysiu (nusuka veidą į šoną) [216-217]
[282] <…> žiemą vėn obuolius skutau, buvo obuoliu labai daug, nu nuvalydavau, iškepdavo mums obuolių, cielą kibirą kol išvargdavau, nuvalijau. <…> Ai nieks ačiū nepasako <…> [270-273]
[283] <…> esu ne lygi jiems, aukštuosius mokslus yra baigusios <…> [230-231]
[284] Jo viršus turi būti, jei jis ką pasakė, taip ir turi būti... [238]
[285] <...> čia tą vieną žmogų <...> nori iškelti.....nežinau, ar jis triukšmauja, ar kas dar yra... [238-239]
[286] <…> juk ir maitinti reikia, jos daug maitinamų turi, eina visos, dalinasi ir pavaduotoja, ir Daivute eina, uj, čia reikia pavadinti ir užrašyti „slaugos namai“ <…> [305-307]
[287] <…> juk senelių namuos turi vaikščioti, susitikti su kits kitu, bendrauti, sako pirmiau čia daugiau buvo tokių <…> [307-308]

9 lentelė. **Irutė: Atvejo temos**

GYVENIMO PATYRIMO EGZISTENCINĖ DIMENSIJA
Per gyvenimą be saugios vietos
Apsigyventi globos namuose pasirinkimas be pasirinkimo
Akistata su liga kaip izoliacinė patirtis
Ligos paženklintas gyvenimas suartina ir svetimus
Pasirinkimas tikėti Dievu palengvina žmogaus egzistenciją
BUVIMO PATYRIMO GLOBOS NAMUOSE DIMENSIJA
Aplinkos pasikeitimas senatvėje yra prisitaikymo reikalaujanti stresinė situacija
Dėmesys ir palaikymas iš globos namų darbuotojų yra svarbus
Veikla globos namuose kaip kompensacija praeities aktyvumui
Santykiuose su kitais gyventojais - reikia derintis
Žmogus senatvėje ne(į)vertinamas
GYVUMO DIMENSIJA
Bendravimo su artimaisiais trūkumas
Bendrystės globos namuose poreikio tenkinimo svarba
Pastovumo, tikrumo pojūčio stoka
Senelių namai ne turi būti slaugos namai

Rimas *(R 11)*

Specifiniai žodžiai, charakteringos metaforos, būdingi pasakymai:

„Nu kaip kalėjimas“, „Yra kaip kalėjimas ir viskas“, „Uždarytas žmogus, nieko, negali išeiti“, „Be vaikštynės nepaeinu“, „Čia visos dienos vienodos“, „Ir nereikalingas žmogus visai“.

Tyrėjos ir tyrimo dalyvio santykis. Rimas jautriausias tyrimo dalyvis, mažiausiai vystęs pasakojimą savarankiškai. Tokioje situacijoje tyrėjai teko nuolat uždavinėti papildomus klausimus į kuriuos pašnekovas atsakinėjo labai trumpais sakiniais, o dažnai interviu atsakymą sudarė žodis ar vos keli žodžiai. Vyro balso tembras nuolat virpėjo, dažnai ašarojo, prisiminimai kėlė graudulį. Nuotaika perteikta transkripcijoje. Pateikęs atsakymą Rimas nutildavo. Interviu atsakymuose labai daug neiginių ir neigiamų pasisakymų. Atsakymai neišplėtoti, sausi.

Atvejo temų išskyrimas

Globos namai senatvėje yra sprendimas nesavanoriškas. Rimui apsigyvenimas globos namuose netapo jo pasirinkimu, už jį nusprendė jo artimieji[288]. Tyrimo dalyvio emocinė būklė išduoda, kad šiuo gyvenimo įvykiu jis nėra patenkintas[289] net asocijuoja su įklainimo įstaiga[290] į kurią talpina senus žmones kaip nereikalingus [291].

Troškimas palaikyti ryšius su artimaisiais. Apsigyvenęs globos namuose Rimas jaučiasi tarsi išduotas savo artimiausių žmonių[292]. Jam nesuprantama, kodėl vaikai jį apgyvendinę toli nuo buvusių

[288] <…> kad atvežė ir paliko. Neklausė, nori ar nenori (verkia). [7]
[289] Ten buvo gerai. O paskui atvežė čia. [11]
[290] <…> ir kaip pasikeitė Jūsų gyvenimas? Nu kaip kalėjimas (ašaroja). [17-18]
[291] <…> sakau: „Uždarytas esi.“ Ir nereikalingas žmogus visai. [89]
[292] *Namuose gyventi nebegalėjote?* Ne. Galėjau gyventi, bet nieks nelaikė. [10]

namų jo neaplanko[293], neieško galimybių jam paskambinti[294]. Palaikyti ryšius su jais dar labiau sutrukdė pandemijos metu įvestos karantino sąlygos[295].

Individualaus požiūrio į žmogų globos namuose stoka. Rimo gyvenimą globos namuose temdo per daug suvienodintos gyvenimo globos namuose sąlygos ir taisyklės[296]. Jose pasigenda individualesnio požiūrio į žmogų ir jo poreikių tenkinimo[297]. Dėmesys žmogui, jo konkrečiai situacijai išryškėja gal vos kartą per metus, t.y. per jo gimtadienį, kai įprastą gyvenimo rutiną[298] paįvairina šventinis pyrago gabalėlis[299]. Kita situacija, kurioje išryškėja Rimo individualumas, tai jo kalba ir tarmė dėl kurios jam čia sunku bendrauti su kitais gyventojais[300].

Artimieji rūpintis pavargsta. Rūpintis ligotu žmogumi senatvėje reikalauja daug kantrybės[301] laiko ir kitų resursų. Jau pasiligojęs ir gyvendamas prižiūrimas artimųjų Rimas tą suprato. Išsiskyrimas matomai tapęs toks skaudus, kad ir kaltina savo senatvę, ir bando teisinti, jog priežiūros jam daug nereikia[302], bet visgi prpažįsta ir sutinka, kad priežiūros žmogui senatvėje reikia ne mažiau nei mažam vaikui, o tai reiškia nuolatinės[303].

Užimtumo pagal asmens gebėjimus trūkumas. Nuobodulys kasdienybėje vargina pašnekovą[304]. Rimui atrodo, kad globos namuose stengiamasi užtikrinti bazines paslaugas, darbuotojai atlieka tai, kas formaliai jiems priklauso ir į seną žmogų, jo pomėgius nebesigilina[305]. Neorganizuoja užimtumo ar veiklų pagal žmogaus sugebėjimus[306].

Nepatenkintas bendravimo su bendraamžiais poreikis. Rimo patirtis rodo, kad senatvėje čia, globos namuose, stokojama bendravimo[307] yra mažai gyventojų su kuriais randa bendrą kalbą ar temų pokalbiams[308]. Jų tiesiog trūksta[309] priešingai nei jaunesniame amžiuje, kai buvo bendrų pomėgių, vienijo kita aplinka[310]. Bendravimas su panašiu į save tampa vienas kito senatvėje tarsi palaikymu[311],

---

[293] Vaikai yraaa, (verkia) duktė yra ir ta pati nelanko. [2]
[294] Numerio nei vieno nežinau, kad pašnekėti, su anūke galėtų pašnekėti, nepaskambina ji... [143-144]
[295] Pas anūkės noriu išvažiuoti, negali, karantinas (verkia), neišleidžia... [47-48]
[296] Dabar rytą atsikeliu, puse septynių pažadina, ir turi sėdėti iki puse devynių, kol valgyti atneš. [32-33]
[297] <…> ...sloga...nieks neklausia, maudytis reikia... <…> [85]
[298] Čia visos dienos vienodos. [75]
[299] *Jūs minite gimimo dieną, kas būna per gimimo dieną?* Pasveikina. Čia kokį pyragėlį duoda per gimimo dieną. [73-74]
[300] <…> kodėl nieks nekalba? Anie žemaičiai aš aukštaitis. [75]
[301] Galėjau pasilikti, bet anai atsibodo turbūt... [13]
[302] Nu man nereikia daug priežiūros...bet vis tiek be vaikštynės nepaeinu... [14-15]
[303] <…> nenori būti su senu žmogumi, ar senas ar mažas, tas pats. [49]
[304] <…> guli arba sėdi, nėra kas veikti. [55]
[305] Anie (jie) savo darbą atliko, atnešė valgyti, o valgk, ką nori tą daryk... [104-105]
[306] *Ką norėtumėte veikti globos namuose?* Nu ką nors, ką sugeba žmogus. [56]
[307] Kad su manim nieks nekalba. [71]
[308] Anie žemaičiai aš aukštaitis. [72]
[309] ...Ai nežinau, nerasi čia. [112]
[310] Draugų netekau (ašaroja). <…> Užtraukdavome dainą (verkia) [130-131]
[311] <...> *su kuo rastumėte kalbą?* Su tokiu pat draugu, kaip aš pats. [111]

o nepatenkinus šio poreikio žmogus jaučiaisi vienišas, atsiskyręs, ko gero ir nepritapęs. Kad bendravimas kasdien senam žmogui būtinas ir svarbus rodo pašnekovo pasitenkinimas po interviu[312].

Sielovados poreikis. Rimas ne kartą užsimena, kad galvoja apie savo gyvenimą, kuris gyvenant globos namuose, eina į pabaigą[313]. Asmeninės krizės eskalacija tyrimo dalyviui dažnai sukelia norą užbaigti tariamai beprasmišką savo būtį, nes atrodo, kad ji negali duoti naudos[314]. Taip panyra į apmastymus ir vienišą vidinį dialogą su savimi[315]. Galima tik numanyti, kad suvokti savo laikiškumą ir jį priimti reikia pastangų ir ko gero dvasinio palaikymo, kurio, kaip galima suprasti, čia nepakanka[316].

Mobilumo poreikis. Tenka pastebėti, kad Rimą itin gązdina dramatiškai silpstanti kūno judėjimo funkcija[317]. Ši veikla suvokiama kaip gyvybiškai svarbi organizmo funkcija, kurią reikia palaikyti [318] bei savarankiškumo išsaugojimo rodiklis, ko senatvėje netenkama[319]. Be to viso interviu metu teiginys *„užd*arytas esi*“* globos namų, kaip vietos specifikai suteikia mobilumo kaip sąstingio reikšmę, kuri sukuria atskirties nuotaiką ir kuria šis tyrimo dalyvis nesidžiaugia[320].

Globos namai vieta, kurios reikia vengti. Interviu pasisakymais Rimas nenutolsta, o juo labiau neatlyžta kalbėdamas apie globos namus, kaip apie ribotų galimybių vietą[321], kurios senatvėje siūlo net vengti[322]. Bejėgiškumo jausmas senatvėje dėl prarastos sveikatos[323] dar labiau sustiprina čia gyvenačio Rimo beviltišką situaciją bei neigiamą savęs vertinimą[324]. Pažvelgti į šviesiąją gyenimo globos namuose pusę esamomis sąlygomis Rimas savyje neatranda jėgų ir tarsi pasirenka būti pasyvia tokių aplinkybių auka[325].

Tarpusavio santykiuose trūksta šilto bendravimo. Rimo situacijoje jaučiamas paprasto pasikalbėjimo ir nuoširdaus ryšio tarp čia gyvenančių žmonių trūkumas[326]. Nevystomi pasikalbėjimai bendromis temomis, o tai trukdo pažinti žmogų, gilintis ir suprasti poreikius, lieka nepažintas ir

---

[312] *Ar kitokesnė Jūsų diena kai mes pasiklabėjome?* Biški gal kitokesnė (pro lūpų kamputį nedrąsiai pasišypsojo). Ne visada tokia būna. [139-140]
[313] Taip ir susitaikau, sėdžiu ir guliu, ir galvoju, kad viskas jau, pragyventa. [122-123]
[314] Greičiau numirti...ir bus tvarka tada. [137]
[315] Vienas galvojuuu... [125]
[316] *O klebonas ateina?* Čia neateina. [100]
[317] Tai man koja, nevaldau aš jos (verkia). Be vaikštynės nepaeinu. [8-9]
[318] Negaliu gulėti visą dieną, pasidarys žaizdos nuo gulėjimo...tai blogai... [41]
[319] Einu... Kartais atsisėdu ir nebeatsistoju...Reik pagalbos jau man. Ant lovos tai abiem rankom atsiremiu, atsistoju šiaip taip, jei yra vaikštynė, o ten (koplyčioje) vieną kart paliko...ir sėdėk vienas pats, visi žmonės išėjo... [101-103]
[320] Nu uždarytas žmogus, negali išeiti (ašaroja). [19]
[321] Niekas neleidžia. Ar nori ar nenori turi sėdėti ir gulėti ir viskas... [48]
[322] *Ką papasakotumėt kitiems žmonėms?* Nelinkėčiau. [88]
[323] <...> kad sveikatos būtų, tai visko bus...Dabar sveikatos nebėra... nieko nebėra...viskas <...> [118-119]
[324] Nebėra sveikatos...<...> nebematu jokio laimingumo... [96]
[325] Ką daryčiau(?) Nu ką jau čia padarysi...dabar nieko nebepadarysi...sveikatos nebegrąžinsi... [120-121]
[326] <...> aš net kalbėti pamiršau savo kalba. [65-66]

dvasinis jo pasaulis[327], jis tampa užsisklendęs, vienišas. Dialogo trūkumas nesukuria prasmingų tarpusavio santykių[328].

10 lentelė. **Rimas: Atvejo temos**

GYVENIMO PATYRIMO EGZISTENCINĖ DIMENSIJA Globos namai senatvėje yra sprendimas nesavanoriškas Artimieji rūpintis pavargsta
BUVIMO PATYRIMO GLOBOS NAMUOSE DIMENSIJA Individualaus požiūrio į žmogų globos namuose stoka Užimtumo pagal asmens gebėjimus trūkumas Nepatenkintas bendravimo su bendraamžiais poreikis Globos namai vieta, kurios reikia vengti
GYVUMO DIMENSIJA Troškimas palaikyti ryšius su artimaisiais Sielovados poreikis Mobilumo poreikis Tarpusavio santykiuose trūksta šilto bendravimo

Felicija *(F8)*

Specifiniai žodžiai, charakteringos metaforos, būdingi pasakymai:

„Esu dideliai gerai“, „Kad jūs pamatytumėte, mano kambarėlyje viskas yra“, „dideliai dabar gerai yra, dideliai“, „viskas gerai, viskas patinka, labai gerai yra“, „mes šeima esam viena tokia“, „Aš tiktai džiaugiuosi, o ne liūdžiu“.

Tyrėjos ir tyrimo dalyvio santykis. Felija labai entuziastingai nusiteikusi ir sutikusi duoti ineterviu tyrimo dalyvė, tokia išliko ir iki jo pabaigos. Interviu sodrus, tyrimo dalyvė norėjo daug pasakyti, plėtojo išsakomą mintį. Reikšmingiems gyvenimo faktams ar išgyventoms patirtims suteikė ryškų emocinį foną, tai stengtasi perteikti interviu transkripcijoje. Moteris po ligos dėl liekamųjų paralyžiaus reiškinių sunkiai kalba, tačiau jos nevargino tyrėjos žingeidumas, priešingai bendravimui teikė ypatingą reikšmę, demonstarvo pozityvumą, malonu buvo klausytis. Kaip buvo galima suprasti, tai nebuvo pirmas Felicijos interviu, todėl laikysena šio vaidmens atžvilgiu atrodė tvirta.

Atvejo temų išskyrimas

Poreikis spręsti aktualius klausimus. Kiek tęsiasi Felicijos gyvenimas ji nuolat kėlė su (iš)gyvenimu susijusius klausimus: gyvenant šeimoje, kai pasiligojus vyrui jai vienai teko rūpintis iškilusiomis problemomis, darbine veikla bei šeimos pajamomis[329], o vėliau ir sprendžiant apsigyvenimo globos namuose klausimą[330]. Tyrimo dalyvei visada rūpėjo kaip išsispręs viena ar kita

[327] Apie daug ką pagalvoji, bet kad nėra ką pasakoti. [135]
[328] Kad vienas nedainuosi. Buvo smagu kai buvo draugai. [132]
[329] <…> skolos, nu klausyk. Galvoju: „ Kaip aš, kaip čia man bus toliau(?)‘‘<...> tai tuokart aš pradėjau nutrijas laikyti. [33-34]
[330] Aš galvojau, galvojau, bet aš jai nieko nesakiau, pasiskambinau šit mūsų klebonui (.)(tyliai) Sakau: „Būk geras, atvažiuok, būtų dideliai gerai pasišnekėti <...> [64-66]

situacija jos gyvenime[331]. Prasmingo buvimo egzistencinis rūpestis ją kamuoja ir gyvenant globos namuose, kai Felicija rūpinasi savo dienotvarke ir veikla[332]. Ko gero glima pasakyti, kad tyrimo dalyvė prasmę atranda ir savo dabartyje, nes globos namuose ne tik būna, bet kiek įmanoma gyvena visavertį gyvenimą.

Liga kaip egzistencinė patirtis Felicijos gyvenime pasirodė anksti. Pirmas išbandymas jos laukė anksti susirgus vyrui[333], kuriuo teko rūpintis ilgai. Vėliau sekė jos pačios paralyžius[334] ir dukros sveikatos problemos[335]. Ši patirtis ko gero turėjo didelės įtakos Felicijos apsisprendimui apsigyventi globos namuose, nes liga suvokiama kaip našta, nuo kurios išlaisvino savo vaikus[336].

Pagalbos trūkumas prižiūrintiems asmenį namuose. Felicijos situacijoje jos priežiūra dukroms kėlė nemažai sunkumų[337]. Dėl ją prižiūrinčių savo vaikų neramu buvo ir tyrimo dalyvei[338], nes seno žmogaus nuolatinė priežiūra iš prižiūrinčiojo asmens reikaluja dėmesio, nors iš vaikų jo tyrimo dalyvei netrūko[339], fizinių pastangų ir laiko. Taigi darbas ir seno žmogaus priežiūra beveik nesuderinama[340]jeigu nėra pakankamai pagalbos ,,iš šalies“. Emocinis pervargimas dar viena dukros, slaugančios savo mamą, problema[341]. Paslaugų trūkumas bendruomenėje yra priežastis ieškotis išeities globos namuose.

Globos namai išeitis išvengti buvimo našta senatvėje. Tyrimo dalyvės senatvėje apsigyvenimą globos namuose lemia ne viena aplinkybė, tačiau kaip galima suprasti Felicijos vertinama nepriklausomybė ir vaikų užimtumas yra pagrindinės. Nepriklausomai nuo to, kad Felicija daug jėgų skyrė augantiems savo vaikams[342] ir senatvėje jai prireikus pagalbos neturėtų jiems kelti rūpesčių, visgi akivaizdu, kad apsisprendusi apsigyventi globos namuose moteris išvengė kaltės jausmo[343], kad

---

[331] Bet meldžiausi ir galvojau: „Dieve brangus, pusantro mėnesio tereikėjo laukti, ta vaikas mano atvažiuos, aplankys, ir jai gerai bus, ir man gerai bus“. [133-135]

[332] Nu, o diena mano, visų pirma ateina mergelės man pakeičia sauskelnes, aprengia ir tuokart aš galvoju: „Ką aš šiandien dirbsiu(?)‘‘(‘). <...> ką aš šiandien dirbsiu: „Aha, vieną valandą patapysiu, vieną valandą domino pažaisiu, kitą valandą pavaikščiousiu“. [230-233]

[333] <...> 43 metų mano vyras susirgo tramboze ir aš jį išsarginau 37 metus...va. (jautriai pasako)“ [9-10]

[334] <…> kaip jau mane suparalyžiavo, <…> aš jau 11 metų, kaip aš sėdžiu taip šit (rodo ranka į neįgaliojo vežimėlį, kuriame interviu metu moteris sėdėjo) [58-61]

[335] <…> du kartus operacija daryta stuburo dukrai tai mano. [63-64]

[336] Kokia aš laiminga, kad atėjo ta diena, kad aš galiu išlaisvinti savo vaiką iš tokios: ji pamperius (sauskelnes) keitė, valgyti verda, parbėga iš darbo, reikia ugnelę užkurti, reikia viską, na vienu žodžiu. [116-118]

[337] ,,Mamyte, aš negaunu niekur, nieko negaunu, kad tave prižiūrėti, o aš viena visą dieną negaliu būti ir negaliu tavęs palikti, - sako, - Aš atsisakysiu iš darbo“. [61-63]

[338] Aš sakau: „Vaikeli, šiandien jau du insultus turėjau, - sakau, - Tu dar ne pensininkė esi, - sakau, - Vaikeli, taip bus, šiandien esu, ryt galiu nebebūti, kur tada dingsi tuokart? Kur tu darbą begausi, ką galvoji ?“ [72-75]

[339] <…> ji pamperius (sauskelnes) keitė, valgyti verda, parbėga iš darbo, reikia ugnelę užkurti <…> [116-117]

[340] Ir ji laimėjo konkursą, paskui praėjo ar pusantrų metų..., pakvietė dar į X miestelį dirbti, dabar dirba dviejose vietose <...> (taria seniūnijų pavadinimus), va, o aš atsiguliau visai ant lovos, su pamperiais (sauskelnėmis) viskuo [26-28]

[341]„Mamytieli, seniūnas jau anksčiau ukatijo (skatino), tu kalbink mamą, kad važiuotų į X miestelį (kur yra šitie globos namai), tau per daug sunkiai yra“. [364-365]

[342] <...> išleidau - vaikai mokėsi, jau abidvi. Abidviem mergelėm po butelį nupirkau, po mašiną <...> [38-39]

[343] Jeigu aš viena pati būčiau buvusi, nežinau ką aš būčiau galvojusi, bet aš galvojau apie savo d u k t e r i s dukteris. [112-114]

senatvėje iš užsiėmusių vaikų tektų reiklauti daug laiko ir pastangų ja rūpintis[344]. Nors, anot dukters teiginių, mamos buvimo našta senatvėje pojūtis galima sakyti yra tik jos įsivaizdavimas[345].

Globos namų darbuotojų atsidavimas savo darbui yra privalumas. Felicija ne kartą pažymėjo, kad ją nuolat stebina, bet ko gero labiausiai džiugina darbuotojų atsakas į senų žmonių poreikius[346] ir savalaikė globos namų gyventojų ir jos priežiūra[347] taip pat. Pradedant slaugytojomis ir baigiant globos namų vadovu, kuris čia yra klebonas[348], visi[349] skiria dėmesio paprastai seno žmogaus kasdienybei. Tinkama priežiūra senatvėje Felicijai suteikia saugumo jausmą ir sąlygas oriai jos senatvei[350], o tai galima laikyti svarbiu etinės rūpesčio praktikos pagrindu.

Namai ir senatvėje yra vieta kurioje gyvenasi būryje. Dar iki apsigyvenat globos namuose Felicijai namai buvo ne tik vieta[351], bet ir žmonės: vyras, vaikai ir santykiai tarp jų[352]. Tyrimo dalyvė netekusi artimų santykių su žmonėmis ir ligoje likusi namuose viena[353] nesijautė juose gerai. Į šia gyvenimo situaciją ji buvo įmesta, dėl to apsisprendimas „čia ir dabar“ ieškoti kitų namų senatvėje[354], kuriuose ji nesijaustų vieniša, buvo suprantamas. Tokius pilnatvės ir vieta, ir susietumo santykiais su kitais namus ji rado globos namuose[355] ir tai jau kitoks Felicijos būties pojūtis.

Patenkinus bendrystės poreikį įprasminta kasdienybė. Aktyviai bendrauti ir kurti santykius tyrimo dalyvei visada buvo svarbu[356], nes santykiuose su kitais įprasmino savo kasdienybę[357]. Patenkinti bendrystės poreikį Felicijai aktualu ir senatvėje, gyvenant globos namuose, kuris čia įprasminamas bendrų užsiėmimų ir susitikimų su kitais gyventojais metu[358]. Tyrimo dalyvė vadovauja bendraminčių maldos grupelei ir taip santykyje su kitais realizuoja savo sugebėjimus,

---

[344] <…> dabar dirba dviejose vietose <...> (taria seniūnijų pavadinimus), va, o aš atsiguliau visai ant lovos, su pamperiais (sauskelnėmis) viskuo. [27-28]

[345] „Mamyte, ką tu galvoji, aš tave dabosiu, juk tu žinai, kad aš tave myliu “ <…> [71-72]

[346] Dideliai gerai valgyti duoda, švariai, pirm kiekvieną savaitę patalynę keitė ir maudė, aš sakau kur taip... karantine, kai prasidėjo, dabar kas antrą savaitę patalynę keičia, aš nemoku papasakoti kaip mums yra gerai visiems. [82-85]

[347] <…> yra kaip guli, nesikelia iš viso, bet jokių pragulų nėra. Ar suprantate ką tai reiškia(?) [91]

[348] Jis yra toksai, ir indus padeda iškraulioti (išdėlioti), padeda žmones suvežioti. [274-275]

[349] O mūsų ta valdžia, nėra ko šnekėti daugiau. Pasiteirauja visuomet, ar tau gerai yra(?), ar tau niekas neskauda(?) [126-127]

[350] Matot, jeigu būtų prasti darbuotojai, aha, kaip aš praleisiu šiandieną.... (galvoja), ne... o dabar aš laukiu rytmetie, tos mergaitės ir pašnekina ir pajuokaujame, ir paplepame (pro džiugų juoką taria), negalit net įsivaizduoti kokios geros mano mintys visą laiką. [246-249]

[351] Ir aš kad čia ar būtų gaila tos sodybos, ar ko, ji man ne tėviškė. Aš gyvenau ten ir viskas, nusipirkusi. [135-136]

[352] Abidviem mergelėm po butelį nupirkau, po mašiną, sau nusipirkom mašiną, o vyras mano 4 - 5 mėnesius liuob išgulės žaizdotas dideliai, o paskui juk pasidarbuos „biškelį“ (truputį) ir liuobau važiuoti į ežerą X (pavadinimas ežero)... su šašlykais, buvo dideliai gerai <…> [38-41]

[353] <…> o aš...mane tuo tarpu mane antrą kartą suparalyžiavo ir aš atsiguliau visai į lovą, nu va. [17-18]

[354] Bet aš per vieną naktį sugalvojau, kad aš noriu važiuoti į globos namus ir viskas. [367-368]

[355] Ir aš dideliai džiaugiausi, kad aš paskutinę naktį miegu savo lovoje ir parvažiuosiu į *būrelį*. Pasiklabėsiu su žmonėmis, padainuosiu ir dabar visuomet juokiuosi. [136-136]

[356] Visą gyvenimą mano bendravimas su žmonėmis buvo <...> [281-282]

[357] Matai, kad aš visą amžių giedojau kalnus. Ateidavo pas mane, kai ir suparalyžiuota jau buvau, ateidavo aplankydavo, nėra buvę, kad kaimynai neateitų, neaplankytų arba nors paskambina. [282-285]

[358] Ir aš dabar turiu stalus bibliotekoje, tapau ir tą domino žaidžiu, ir rožančių kalbu, ir giedu, ir pablevyzgoju <…> [121-122]

jaučiasi reikšmingai, nes senatvėje sugeba duoti ir kitiems[359]. Čia, jausdamasi reikalinga, tyrimo dalyvė ir senatvėje savo būtimi tarsi prisideda prie vertingo tikslo[360] ir akivaizdu, kad patenkina savigarbos poreikį[361].

Savarankiškumo palaikymas senatvėje džiugina. Priklausyti nuo kito Felicijai neabejotinai reiškia savarankiško gyvenimo suvaržymą, tą ji suprato pasiligojusi[362] ir gyvendama namuose su jos poreikiams nepritaikyta aplinka[363]. Globos namuose Felicija patyrė, kad yra pasirūpinta išsaugoti jos mobilumą ir kad patiriamų suvaržymų būtų kuo mažiau[364]. Sudarytos sąlygos ir galimybė kaip įmanoma ilgesniam laikui atidėti visišką priklausomybę nuo kitų asmenų, tyrimo dalyvę motyvuoja gyventi ir džiaugtis kasdienybės akimirkomis[365].

Senatvėje turėti bendrų intersų su kitais arba susiderinti - didelis patogumas. Interviu metu Felicija ne kartą pažymėjo, kad ypač malonu, o dar labiau svarbu, kai kartu gyvenančių gyventojų interesai ir fizinės galimybės bei bendri pomėgiai sutampa[366]. Tai ypač palengvina ir taip dėl senatvėje atsiradusių negalavimų gyvenimą kartu, išvengiama įtampos dėl didelių skirtumų[367], nėra sunkumų ir nuobodulio užsiimant bendra veikla ar ieškant pokalbių bendromis temomis[368].

Tikslų veiklai senatvėje turėjimas. Klausantis Felicijos galima pastebėti, kad ji nėra pasyvi globos namų gyventoja ar kad jos gyvenimas kaip galbūt galima nuspėti senatvėje plaukia pasroviui. Be mitybos ir higienos poreikių patenkinimo, kas be abejo yra svarbu senatvėje, tyrimo dalyvė keldama egzistencinius klausimus turi siekinių ir ieško ją įprasminančios aktyvios veiklos ir ją kaskart pabudusi dienai planuoja[369]. Tai ne tik valia siekti malonumo, bet ir valia siekti prasmės.

---

[359] <...> aš palikau rožančiui vadovauti, viskam. Yra padėjėjų, viena tokia moteriškėlė viena, antra, trečia ir pagiedam viską. Bet aš turiu sugalvoti. [181-183]

[360] <…> aš nebeatėjau „ant rožančiaus“. Tad pradėjo šaukti: „Kur Felicija paliko, ar numirė, ar susirgo, ar kur išvažiavo, ar kas yra ?“ - sako. Va taip. [172-174]

[361] Manęs čia reikia. [175]

[362] <...> aš nameliuose negalėjau atsikelti, duktė negalėjo manęs atkelti, dėl to kad stuburas neveikė <...>[154 -155]

[363] <…> buvo gražus namas pastatytas, bet su laiptais, va, o aš kojoms dideliai sunkai vaikščioti <…> [48-49]

[364] O čia aš dabar su vežimėliu važiuoju pati, manęs nereikia vežioti, pati pavaikščioju, pati nueinu su lazdele į tualetą, tik tai jos man pakeičia viską, o rytmety aprengia, aš neguliu apsirengti va, kokia esu, ranka (rodo į nevaldomą ranką), va per puse galvos, va štai šitaip (rodo) suparalyžiuota [155-158]

[365] Man visuomet linksma diena yra, per du ir puse metų, nesu verkusi, man nėra kad ir nėra ko (‘). [215-216]

[366] Aš esu, dabar dideliai gerą draugę turiu tame kambarėlyje, dideliai mudvi sutariam, televizorių pasižiūrim, pasikalbam. Ji tokia mitri moteris yra, neturi lazdelės nieko sau, dideliai dabar gerai yra, dideliai. [123-126]

[367] <…> o paskui ji atsigulė gatavai (visai). Tada jau mano kambarėlyje nebegulėjo, nesutilpo, iš abiejų pusių reikėjo slaugelėms ritinėti ją. Dabar ji kitame kambaryje gyvena, bet jau yra gyvas lavonas. [164-166]

[368] Mudviem dideliai sutariam, nuomonės su ta mano...Kambarioke? Je (taip). Paleidžiame abidvi serialą, padainuojame ir pagiedame, ir pasiplepame, labai sutampa nuomonės, abiejų. Labai puiki moteris. [406-408]

[369] Oj kiek tų valandų(?) Palauk...Tuojau neužilgo bus pietūs. Po pietų truputį pagulėsiu, pusantros valandos, o paskui jau reiks eiti į tualetą ir paskui jau ruoštis rožančiui. Puse trijų pradedame kalbėti rožančių. Po trijų 10 minučių pabaigiame. Paskui duoda pavakarius. O po pavakarių jeigu aš turiu sveikatos tuojau dar einu tapyti, bet dar svarbiausia yra pavaikščioti. O paskui reikia eiti dar pažaisti su kuo nors, kol man išdžius, iškart visą paveikslą negali, su akimis negerai yra... ir visa diena yra suplanuota. [336-342]

Laukimas apsigyventi globos namuose neramina. Akivaizdu, kad Felicijai apsigyvenus globos namuose per trumpą laiką[370] išvengta didesnio egzistencinio nerimo dėl ateities. Galima pasakyti, kad yra svarbu laiku gauti savalaikę pagalbą, kuri dėl bejėgiškumo senatvėje labai reikalinga[371].

Globos namai čia yra bendruomenė. Tyrimo dalyvė visą gyvenimą globos namuose aprėpia savo požiūriu ir mato jį susietą bendruomeniškumo[372]. Kaip galima pastebėti, jausdama bendruomeniškumą Felicija nuo individualių savo poreikių dėmesį stengiasi nukreipti ir prie rūpinimosi bendru globos namų gyventojų gėriu[373], surasti bendrystę tuo pačiu gerbiant kitų čia gyvenančių skirtumus[374]. Tyrimo dalyvės patirtis atskleidžia ir tai, kad čia vieni kitų džiaugsmus ir rūpesčius suvokia kaip bendrus[375]ir tyrimo dalyvę atveria dvasiniam tobulėjimui[376].

Pozityvus požiūris neišvengiamos senatvės situacijoje[377]. Interviu metu iš tyrimo dalyvės ne kartą tenka išgirsti optimistinių pasisakymų nepaisant sunkumų senatvėje, ypač patiriant fizinių apribojimų[378]. Galima pastebėti, kad pozityvus ir dažnai humoristinis požiūris į gyvenimo situacijas globos namuose[379] ko gero atitolina net mirties baimę, mat tyrimo dalyvė nė karto apie tai neužsiminė, o ir dėl laiko stokos taip pat[380]. Nors Felicijos senatvėje deja, bet reikia daugiau pastangų kasdienybėje[381], tačiau tai netrukdo jai įgyti daugiau džiaugsmo bei gyvenimo pilnatvės vertinat tai ką jau turi[382]. Toks požiūris ko gero net gydo ir tarsi perkeičia žmogų, o tyrimo dalyvės asmenybei padeada skleistis ir save realizuoti[383]. Ko gero tai Felicijos laisvė pasirinkti tokį savo požiūrį, kuris sužadina aistrą imtis veiksmų, užuot pasidavus savigailai ar jausmui esą ji senatvėje nebereikalinga[384].

---

[370] <…> o paskutinioji naktis dar buvo tokia aš jums pasakysiu, paskutinę naktį aš daug neužmigau. Bet meldžiausi ir galvojau: „ Dieve brangus, pusantro mėnesio tereikėjo laukti <…> [132-134]

[371] Labai gerai - viskas aprūpinta..., skaniai pavalgyti..., per savaitę, vieną kartą, trečiadieniais, duoda dar mums pinigėlių atgal ir vaikeli, aš sugalvoju ko aš noriu: ar kefyro, ar kokį ledą, ar kokį saldainį ar dar kokį nors dalyką. [376-379]

[372] Jeigu mes esame tuose globos namuose, tikrai atvažiuoja namiškiai aplanko, bet mes esam visi vienodi - turime savo kambarėlius, tai tą darome, tai tą darome ir skaitosi mes šeima esam viena tokia. [321-324]

[373] Ar penki guli lovelėse, niekad neužmirštame, visad pakalbame tris kartus „Sveika Marija...“ už kantrybę, už žmogų, kuris negali ateiti čia. [315-317]

[374] <…> esam vienas iš Pasvalio, kitas iš Vilniaus, kits iš kitur, ir esam viena šeima. [312-313]

[375] <…> yra tokių žmonių, kurie yra visai kurti, yra tokių žmonių, kurie visai nekalba, bet ateina ir klausosi, esame visa šeima vienoda. [327-329]

[376] Ir aš kai kalbu pasakau: „Mūsų bendruomenė yra: visi darbuotojai ir mes patys. Ir mes pasimelskime už visą mūsų bendruomenę kur visi globos namuose yra“. [313-315]

[377] Niekuomet nesu nusiminusi. Niekuomet. Aš nepasiduodu sau. [249-250]

[378] Mano čia židinys toje vietoje yra (rodo pakeldama ranką prie galvos), krešulys, visa pusė yra suparalyžiuota. Kai man reikia į tualetą, yra sunku, sunku, bet aš neimu į galvą...viska gerai yra. [419-422]

[379] Va, ko aš noriu - nusiperku dar papildomai. Bet tiktai tiek jau, baisiai bijau, kad beįtilpčiau paskui į vežimėlį (juokaudama taria), va taip. [379-380]

[380] <…> aš per diena kelis kartus vaikščioju, kad nesustirčiau ir taip mano kiekviena diena yra užimta, neturiu laiko. Neturiu laiko iš tikrųjų. [233-235]

[381] <…> vakare nusirengiu, bet turiu pasistengti. Jeigu žmogus pats nesistengsi, nieko nepadarysi. [158-159]

[382] „A, šianakt gerai išmiegojau, sveika, ateina mergelės (darbuotojos), pakečia sauskelnes, aprengia, aš esu vyrs!” [214-215]

[383] O aš stengiuosi, kad tik galėčiau ką nors padaryti(‘) Va. Ir aš dar va pradėjau vaikščioti, pradėjau dabar rožančiui vadovauju ir giedu, ir dainuoju. Kaip aš dainuoju, nesvarbu...[167-169]

[384] Tiktai biškilieli (truputį) reikia turėti optimizmo (‘), kad nezyzti, bereikalingai. O visi gyvena taip kaip, mano vyras gulėjo, aš gulėjau daug metų po du mėnesius, po pusantro mėnesio <…> [85-87]

Šilti ir artimi santykiai su vaikais senatvėje svarbūs. Nors aktyvūs tėvystės rūpesčiais metai Felicijai jau paeityje, tačiau noras palaikyti tarpusavio ryšius su vaikais senatvėje atrodo kaip niekad dominuojantis[385]. Dėl to kaip klostosi vaikų gyvenimas Felicijai kelia susirūpinimą net jai gyvenant globos namuose[386], kai kuriais atvejais tampa net svarbesni už pačios tyrimo dalyvės. Netgi kiek vaikai turi neišspręstų savo gyvenimo problemų, Felicijos susirūpinimas dėl jų tik auga[387]. Motinos vaidmuo senatvėje Felicijai teikia pasitenkinimą, nes jaučia vertingą tėvų ir vaikų tarpusavio pagarbą ir savo patirtimi bei patarimais yra sektinas pavyzdys savo suaugusioms dukroms[388], tai gali būti tolygu gyvenimo reikšmingumo išsaugojimui.

Puoselėti tapybą tapatumui išsaugoti. Kaip galima pastebėti neatskiriama Felicijos gyvenimo dalis yra tapyba[389]. Jos persmelktas visas gyvenimas[390] ir akivaizdu, kad persikeliant į globos namus tapo iššūkiu ją išsaugant[391]. Asmeniškai prasmingos veiklos tęstinumas yra sąlyga tapatumo išsaugojimo senatvėje ir Felicijai tampa rūpesčiu, kai jos beveik visą gyvenimą trunkantis projektas senatvėje gali pasibaigti[392]. Nusivylimo jausmo senatvėje patyrimas neigiamai paveiktų tyrimo dalyvės likusio laiko prasmingą egzistenciją.

11 lentelė. **Felicija: Atvejo temos**

GYVENIMO PATYRIMO EGZISTENCINĖ DIMENSIJA
Poreikis spręsti aktualius klausimus
Liga kaip egzistencinė patirtis
Pagalbos trūkumas prižiūrintiems asmenį namuose
Laukimas apsigyventi globos namuose neramina
BUVIMO PATYRIMO GLOBOS NAMUOSE DIMENSIJA
Globos namai išeitis išvengti buvimo našta senatvėje
Globos namų darbuojojų atsidavimas savo darbui yra privalumas
Namai ir senatvėje yra vieta kurioje gyvenasi būryje
Patenkinus bendrystės poreikį įprasminta kasdienybė
Savarankiškumo palaikymas senatvėje džiugina
Senatvėje turėti bendrų intersų su kitais arba susiderinti - didelis patogumas
Pozityvus požiūris neišvengiamos senatvės situacijoje
GYVUMO DIMENSIJA
Tikslų veiklai senatvėje turėjimas
Šilti ir artimi santykiai su vaikais senatvėje svarbūs
Puoselėti tapybą tapatumui išsaugoti

[385] Duktė...Kiekvieną vakarą susiskambinu su dukterimi..., viską pasipasakojame, pasidžiaugiame, pasijuokiame, anūkėlei pasiskambinu, kai galėjo ir atvažiuos, ir viską. [370-372]

[386] Tai dabar pradėjau ir geriau miegoti, kad jau tam vaikui geriau yra. O taip vienai pačiai. <...> jau 8 ar 9 metai kaip išsiskyrusi ir dabar viena pati gyvena, dirba dviejose seniūnijų mokyklose. [108-110]

[387] Jeigu taip kaip dabar dukrelei reikėjo sodybą parduoti, tai aplink tą dukterį <…> aš galvoju <…> [212-213]

[388] ,,Mamyte, - sako, - Važiuok į X miestą, parduok žemę". O ji klausia: „ Mamyte, ką man daryti (?). Sakau: ,,Kaip tau vaikai pataria, taip tu ir daryk", - sakau. [101-103]

[389] <…> ir aš pradėjau tapyti ant drobės, 18 metų jau yra. <...> ir šiandien, dabar nuo tapybos parėjau. [358-360]

[390] <…> kad jūs galėtumėte įeiti į mano kambarėlį, kiek aš turiu apdovanojimų, kiek aš turiu tų padėkų, paskutinį kartą Žemaitijos X mieste buvo paroda, neseniai ir X kaime buvo paroda mano paveikslų, tad gavau, ne padėką, bet diplomą gavau jau. [140-143]

[391] Sakau: „ Ar bus vietos man tapyti ?" „Bus, vietos duosim", - sako pats klebonas. [120-121]

[392] Yra tokių dienų, kad pavyzdžiui pritrūkstu drobių, reikia tapyti - neturiu kuo. Būna tokių. [423-425]

Paulina *(P9)*

Specifiniai žodžiai, charakteringos metaforos, būdingi pasakymai:

„čia, labai gerai yra“, „Nu labai gerai. Visą laiką gerai, gerai“, „nu visi labai geri yra“, „nu čia atvažiavau - dar geriau“, „Čia labai gerai, nebegalvoju namo parvažiuoti“, „Na ko daugiau reikia“, „Viskas gerai“, „ai man viskas gerai....“, „Kaip gerai(‘), kad nereikia, kaip gerai, kad nebereikia nieko...“, „ Pripratau, dabar gerai yra, viskas gerai, gerai“.

Tyrėjos ir tyrimo dalyvio santykis. Interviu su Paulina vyko globos namų kiemelyje, jai sėdint neįgaliojo vežimėlyje. Pašnekovė kalbėjo lėtai ir tyliai, kartais vos girdimai, tačiau labai noriai ir savo atvirumu siekė užmegzti artimesnį pasitikėjimu grįstą santykį[393]. Pokalbyje jautėsi daug nuoširdumo, nuolankumo išgyventoms situacijoms, kai kurie prisiminimai buvo jautrūs, kai kurie džiugūs, privertę pačią tyrimo dalyvę pralinksmėti ar susikaupti. Interviu nuotaiką stengtąsi perteikti transkripcijoje, naudoti transkribavimo simbliai. Pašnekovė interviu metu sudarė romios gyventos įvaizdį, išgyvenančios susitaikymo periodą.

Atvejo temų išskyrimas

Liga kaip bejėgiškumo senatvėje apraiška. Tyrimo dalyvė kalbėdama apie savo patirtis veda prie to, kad ligos, ypač senatvėje tampa ryškiu jos bejėgiškumo ženklu, kuris susilpnina žmogaus galimybes savarankiškai gyventi[394]. Ko gero liga labai keičia žmogaus egzistenciją ir realybės suvokimą, ypač atminties sutrikimai[395], kai nebegalima jausti pasaulio, jo priimti ir pažinti[396]. Dėl to Paulinos patyrimu, žmogui darosi nejauku gyventi[397], apima nusivylimas savo buvimu pasaulyje[398].

Savalaikės pagalbos (ligotoje) senatvėje būtinumas. Paulinai dėl bejėgiškumo ne kartą teko atsidurti ties mirties slenksčiu, kai dėl sveikatos problemų ji patyrė traumas ir vos išgyveno[399]. Tokiomis aplinkybėmis pašnekovei buvo reikalinga kitų žmonių priežiūra[400]. Dirbantys ar kitaip užimti vaikai šiai pagalbai pakankamai skirti dėmesio ir laiko[401] negali. Tačiau globos namuose nuolat netoliese esantys darbuotojai gali laiku pastebėti ir padėti žmogui[402], ypač kritinėse situacijose,

---

[393] Tai jums ačiū. Kaip yra gerai, kai yra su kuo pasiklabėti. Atvažiuokite dažniau. (linksmai taria). [304-305]

[394] <…> nebegalėjau, nepaeinu visai paralyžiuota koja, viena bebūti <…> [8]

[395] Iš vis dar iš jaunystės visą atmintį turiu, nuo pat pirmos dienos. Kartais užmirštu kas vakar buvo <…> [57-58]

[396] Aš vakare - kas buvo pavarde, žinau kas kaimynai buvo, negaliu atsiminti, ryte atsikeliu - viską žinau. Giesmes daug mokų, žinau daug giesmių, pradedu kalbėti, giedoti - nebežinau. Ot rytmetį. Kas yra - nežinau. [60-63]

[397] Užmiršimas dabar jau trukdo. Dabar jau 90 su puse metų, 91 - us baigiu. [62-63]

[398] Galvojau daug kartų, kai buvau išvirtusi be sąmonės daug kartų, čia kai pasakojau, kai sūnus mane įkėlė į lovą, kai parvežė daktarę, per pietus buvo grįžęs, neilgai buvo, pavalgė ir išvažiavo, nieko tada nesakiau, kai vakare grįžo pasakiau: „Kam tu mane bekėlei? Reikėjo neimti, nejudinti, kai buvau numirusi nejutau nei skausmo, nei nieko,- sakau,- Būčiau numirusi, būt nebereikėję begyventi.“ [223-228]

[399] Įėjau į savo kambarėlį ir išvirtau. Išsivertusi antklodę, pagalvę ir kritau, o spintelė žemai buvo ir persiskėliau ir šit plaukai yra priaugę po tos žaizdos, ir akis skaudėjo... [93-94]

[400] <…> užeidavo prastai, blogai, paskambindavau, ten priešais gyveno jos (marčios) tėvai, tas tėvelis ateidavo... [77-78]

[401] Sūnus išgirdo, kaip aš griuvau, įbėgo mane, sukėlė antklodę, pagalvę ir pradėjo šaukti marčią: „Kelkis, mama iškrito!“ Aš tuos žodžius išgirdau. Ir daugiau nieko neišgirdau...Jis išvažiavo į darbą <…> [93-94]

[402] O čia viskas yra gerai, kai užeina blogai, esu daug kartų priepuolių turėjusi, taip pasitaikė tokia slaugelė, čia labai gera viena, taip visos geros yra, pasitaikė dižiuruoti (budėti), dvyliktą valandą parėjau iš tualeto, į lovos galą įsikibau ir nebežinau.... ta slaugelė pripuolė, nuvedė į lovą <…> [78-81]

ir tai ko gero akivaizdu, kai Paulina kalba apie atvejus, kai ne kartą pabudusi ji negali prisiminti įvykių, tačiau jaučiasi saugiai, nes globos namų darbuotojų buvo ja pasirūpinta[403].

Gyvenimo sunkumai prieš ramią senatvę iš laiko perspektyvos. Tik senatvėje atlikdama prėjusių metų apžvalgą Paulina pastebi, koks nelengvas buvo jos gyvenimas: išgyventa tremtis[404], karo laikas[405], nudirbta daug ir sunkių darbų[406], tačiau ji pati nustemba, kad tuo laiku apie tai nepagalvodavo ir nesusimąstydavo, ko gero dėl to, kad tuo laiku svarbūs buvo kiti dalykai [407]. Bet visgi tai apmąstydama ji klausia savęs, kas lėmė, kad sunkumus galėjo ištverti[408]. Egzistencinius klausimus ji kelia ir gyvendama globos namuose[409], kai suprasdama savo silpnumą senatvėje stengiaisi pasidžiaugti ramia ir aprūpinta senatve[410] ir ko gero taip savo buvimui suteikia *„čia ir dabar“* akimirkos prasmę[411].

Globos namai išeitis, kad vienišoje senatvėje pasirūpins. Akivaizdu, kad tyrimo dalyvė negalvojo, kad jai teks gyventi globos įstaigoje[412], o juolab neširuošė šiam įvykiui[413], ir tik atsidūrusi krizinėje situacijoje, kai savimi ji pasirūpinti senatvėje nebegali - išeitis iš beviltiškos padėties tampa apsigyvenimas globos namuose[414]. Apsigyventi globos namuose jai tekęs pasirinkimas nebuvo gązdiantis, ko gero dėl to, kad ankstenė netrumpa priežiūra ligoninėje buvo kaip teigiama patirtis[415]. Priežiūrą, pagalbą senatvėje Paulina tik ir įsivaizduoja įstaigoje, nes taip jaučiasi saugiai ir tarsi įveikusi savo amžiaus vienatvę[416], kuri suprantama ir kaip fizinė, ir kaip egzistencinė.

Globos namuose gera priežiūra ir pritaikyta aplinka yra privalumas. Kalbėdama apie taip reikalingą pagalbą sentvėje Paulina yra patenkinta tuo, ką gauna gyvendama globos namuose, t.y patenkinti jos kasdieniai poreikiai[417]. Čia dirbantys darbuotojai tyrimo dalyvei priimtini ir tai ją

---

[403] <…> susidaužiau ranką skaudžiai, petį, o tuo tarpu ėjo slaugutė,<…> išgirdo, kad aš pavirtau ir tik atsibudau lovoje. Sako, budino, dar toks vyriškis čia yra, prikėlė ir padėjo parnešti mane. Atsibudau, sakau: „Kaip čia buvo?“ Sako: „Buvai išgriuvusi“. Sakau: „Žinau, kad man pradėjo prastai, prastai būti, o daugiau nebeatsimenu“. [144-149]

[404] „Važiuoju pas tėvus“... „Paulina, Paulina, nebevažiuok“, - sako. „O kodėl?“ - sakau. Sako: „Tėveliai jau yra vagone“. Apsisukau...tiek įstrigo į širdį... [109-112]

[405] Prisimenu kaip, nuo pat jaunystės, karas buvo, kaip bombas metė, kaip langai iškrito, namas prie pat geležinkelio stoties buvo... [114-115]

[406] <…> kolūkyje karves melžiau - 27 metus. Pirmiau su rankomis, paskui agregatai buvo, dar pieną rinkau, važiuodavome su mašina rinti...Paskui važiavome į Rygą, atsirado toks - nutrijas auginti. [117-120]

[407] Buvo ir buvo gyvenimas, dirbome, dirbome...(.) [209]

[408] Tokie įvykiai. Pradedu galvoti, kaip pergyvenau. [113-114]

[409] <…> dabar pareinu po pusryčių, atsisėdu ant lovos ir galvoju, ar taip galima nieko nedirbti ir sėdėti per dienas(?). [128-129]

[410] <…> kiekvieną savaitę, susirinkti drabužius persivilkti kitus, savaitę pabūname, išveža išplauti, ar bereikia geriau (?) viskas gerai. [302-304]

[411] Nieko negalvoju. Tik kaip čia esu. [126]

[412] Na kad negalvojau, kad galėčiau išeiti iš savo namų, kitur numirti <…> [85]

[413] Su vyru gyvenome, galvojome abudu kartu mirsime. [86-87]

[414] Privirdavo valgyti, bet negalėjau, neturiu rankų, pirštai...prašau, kad mažą šaukštelį duotų, su dideliu nepavalgau. Kojomis visai nepaeinu, išsukta yra...ir atvažiavau, čia, labai gerai yra. [17-19]

[415] <…> marti išvežė į slaugą X mieste kur yra 4 mėnesius. Patiko ten. Patiko, daktarė būna visą laiką... [9-10]

[416] Bet gerai, ramiai dabar gyvenu. Geriau kaip namuose, kai viena būdavau <…> [74-75]

[417] Kad čia viskas yra gatava. Patalynes keičia kiekvieną savaitę, maudo kas antrą. Nu namuose nebuvo taip. [66-67]

džiugina[418]. O namai atrodo ir nebegali būti jau tie namai, kurie buvo pirma[419], nes senatvėje Paulinai reikalingi kitokie namai - kuriuose pritaikyta aplinka[420] ir žmogumi pasirūpina (kas anksčiau ne buvo taip svarbu), nes kitu atveju jai tektų patirti socialinę atskirtį[421].

Santykiuose su kitais senam žmogui tenka derintis. Kai Paulina sulaukia senatvės ji patiria vis daugiau situacijų, kuriose ji turi taikytis ir tenkintis mažesnėmis gyvenimo galimybėmis[422]. Kaip galima pastebėti, dar gyvenant sūnanus šeimoje daugeliu atvejų jai tenka nusileisti ir santykiuose, ypač su marčia, apie kurių nemalonią patirtį dar ir šiandien santūriai prisiemena[423]. Tyrimo dalyvė nerimavo, kad jai gali tekti taikytis ir su globos namų gyventojais[424], ir ko gero labiausiai tai pajuto iš karto, kai apsigyveno dviese kambaryje su kita moterimi, kuri Paulinai buvo ne itin maloni[425]. Šios patirtys senatvėje Pauliną verčia susigūžti, jaustis menkesne, o gal ir mažiau verta gyventi orų gyvenimą, kurio ji, kaip ir bet kuris kitas žmogus, nusipelno ir susitaikyti su esama padėtimi[426].

Laikas globos namuose yra sau. Paulina kad ir prisimena savo praėjusius metus, kaip vienus iš geriausių savo gyvenime, kurie ją aplanko net sapnuose[427], tačiau į juos sugrįžti nebenorėtų[428]. Anuomet ji turėjo įsipareigojimų, dėl to teko daug dirbti, na, o dabar gyvenimo globos namuose laikotarpį vadina laiku skirtu sau[429] ir tarsi poilsiu prieš išėjimą iš šio gyvenimo[430]. Su pagalba ar viena atlikusi rutininius darbus ji gali užsiimti tuo kuo nori ar kuo dar gali užsiimti[431], ir akivaizdu, kad tai Paulinai teikia daug džiugsmo ir ko gero leidžia atrasti prasmę kiekvienoje dienoje ir ko gero įveikti egzistencinį nepatogumo jausmą dėl silpnumo senatvėje.

Globos namai vieta gausi tarpasmeninių santykių. Ne kartą tenka pastebėti Pauliną kartojant, kad ir darbuotojai, ir kiti žmonės štai geri ir panašiai, vadinais ji nuolat patiria įvairių susitikimų ir palaiko tarpusavio ryšius[432], kurie vienok daugiau yra džiaugsmas jos kasdienybėje, nei liūdesys. Tačiau jie

---

[418] <…> viskas yra švariai, viskas aptarnauta, esam, ką norime - tą gauname. Vienu žodžiu labai patiko klebonas, kunigėlis, nuostabūs žmonės yra. Niekur tokių nemačiau, kaip čia kad matau. Geros slaugytojos, nu visi labai geri yra. [27-29]

[419] Čia labai gerai, nebegalvoju namo parvažiuoti, ... galvoju apie namus kaip buvo pirma, o kaip dabar... Visi geri man buvo...<...> nu dabar čia - dar geresni. [34-36]

[420] Dar džiaugiuosi, kad prie pat tualeto lova yra. Įsikibusi į lovos galą dar į tualetą nueinu <...>[137-138]

[421] Trečiame aukšte gyvenau pas sūnų, palikau į laiptinę neišėjusi nė vieno karto <…> [76-77]

[422] Ir paskui turėjau savo kambarėlį, ne ant savęs pirkome, su vyru dar tebebuvome, ant anūkės pirkau, paskui anūkė norėjo išmainyti į sodus, išvarė, sūnus išsivežė, pas sūnų gyvenau... [5-8]

[423] Negaliu pasakyti, kad prasta buvo, geros širdies moteris, bet kartais kai pasakys ne taip... ir dabar nusileidžiu, kai kalbėjomės. [70-71]

[424] Meldžiausi, kad paguldytų prie gero žmogaus <...> [51]

[425] O paskui varė ir varė mane lauk, ar tavęs vaikai neišlaiko (?) visą laiką ant mano vaikų krovė <…> [53-54]

[426] <…> ai man viskas gerai.... [174]

[427] <…> sapnuoji kartais, kad eini kur nors, ar karvių melžti ar nutrijų šerti, daug dienų būsi užmiršusi, nešėrusi, karvės pritvinkusios, žiūriu katrą melžti pirmą...atsibundu:<...> [218-220]

[428] „Kaip gerai(‘), kad nereikia, kaip gerai, kad nebereikia nieko...“ (taria su atodūsiu) kaip gerai, o galvoju, kaip tie gyvuliai paliko nemelžti. [220-221]

[429] Pareiname, pavakarius gauname, po pavakarių jau laisvos esame, ką norim tada <…> [287]

[430] Gyvenimas - paskutinis poilsis <...> [222]

[431] <…> gulam, ateina moteris ta, kur naujai yra parvažiavusi labai gera, pasikalbame..., ir pagiedame, ir pakalbame dar, atskirai dar paimu maldaknyges, turiu visokių šventų istorijų, turiu laikraštį užsisakiusi. [288-290]

[432] Nu rožančių pakalbam, pagiedam, reikia pažaidžiam visokiais žaislais, visokiais dėliojimais, skaičius dėliojame - „Bingas“ žaidžiame su socialine darbuotoja, šaškėmis...[175-177]

skirtingi savo turiniu ir išgyvenamu pajautimu. Vieni jų malonūs ir jų laukia[433], kiti tampa pareiga, kurią ne visad lydi maloni būsena, o tai jai sukelia įtampmą ir stresą[434]. Tokie tarusavio santykiai Paulianai tampa įkyrūs ir ko gero nepriimtini, norėtų jų vegti arba tokiose sitaucijose siekia kitų palaikymo[435], gal būt net visiško jų nutraukimo, atsitraukimo, kad išvengti nemalonių situacijų.

Trūksta daugiau medicininės priežiūros/paslaugų. Kad senatvėje dėl sveikatos ir įvairių ligų reikalinga daugiau medicininių paslaugų akivaizdu kai Paulinai tenka vykti į ligoninę ilgam laikui ir šio buvimo - priežiūros ligoninėje senatvėje kaskart vis prireikia[436]. Kad daugiau medicininių paslaugų reikia ir globos namuose rodo Paulinos bloga sveikata[437], o jų trūkumas turi įtakos Paulinos savijautai ir gyvenimo kokybei[438].

Sielovados senatvėje reikalingumas. Paulina interviu metu perteikdama savo patirtį dažnai pateikia išsireiškimų religine tematika *„įėjau čia kaip į dangų“, „gyvenu kaip Dievo namuose“, „o mes esame kaip tie avinėliai“* ir pan. Bendravimas su dvasininkais[439], dalyvavimas kasdieniame rožančiaus kalbėjime, Šv. Mišiose[440], kitaip tariant tai sielovados pobūdžio intervencijos į Paulinos gyvenimą, kurios kaip galima suprasti ją lydėjo ir ankstesniame gyvenime[441], bet ko gero senatvėje jos tapo gilesnės ir reikalingesnės labiau[442]. Šis lydėjimas Paulinai padeda: sustiprinti jos tikėjimą aukštesne jėga kurios numanomas buvimas atrodo teigiamai veikia vidinę savijautą[443], surasti dvasinę atramą buvimui globos namų bendruomenėje ir išgyventi jai likusį laiką. Be to per dalyvumą šiame procese atsiranda tam tikra atsakomybė[444] o ir priklausymo tam tikrai grupei jausmas[445] kas senatvėje Paulinai nemažiau yra svarbu.

[433] Visos čia geros, čia nėra blogo žmogaus ir buhalterė, ir pavaduotoja su visais sutaikau, visur geros, su visomis gali pašnekėti ir paklausti gali... [177-179]
[434] <…> einame rožančių kalbėti, ir dabar gailiuosi kartais, dabar nebegaliu <…> Pradėjau kalbėti pirmas dienas rožančių ir galvoju ar visą laiką reikės kalbėti(?) Sako: „Visą laiką“ [274-278]
[435] Sakau tame legionierių būrelyje, kur buvome, dešimt buvome, ir visi kalbėjome <...> o čia - po vieną [282-286]
[436] Taip ir buvo, po 4 mėnesių vėl išbuvau 4 mėnesius <…> [10-11]
[437] <…> skydliaukę turiu, vakar kraują paėmė, 3 kartus ėmė, vis blogas yra kraujas ir nebegaunu vaistų, kol neištirs kraują, nebegaliu gerai bepaskaityti, užkimusi gerklė... [275-277]
[438] Kad neskaudėtų niekas - būtų gerai, bet kad pradeda kojos skaudėti ir galva svaigti - vaistų nėra, ir daktarė ateidavo prieš tą karantiną, nėra daugiau buvusi atėjusi. [297-299]
[439] <…> su Dievu gyvenu...bendrauju visur, su kunigais... [262-263]
[440] Kalbame, meldžiamės, labai daug rožančių kalbame, puse trijų...mišios sekmadieniais yra <…> [36-37]
[441] Namie kai gyvenau buvo kunigas <...> (taria vardą), dar kaime tebegyvenau, atvažiuodavo..., kalėdodavo, paliko sulankstomą atvirutę, labai gražūs žodžiai. [263-265]
[442] Pernai nuveždavo dar su vežimėliais į bažnyčią kol nebuvo karantino. Pernai per atlaidus, liepos mėnesį, buvome nuvežti <…> [37-38]
[443] Nu rodos kartais tokios blogos mintys užeina, aš pradedu, štai kai rožančių kalbame <…> [256-257]
[444] Kitas lovoje gulantis, už tuos meldžiamės... [192-193]
[445] <…> kalbame litaniją, vieną mėnesį vieną, kitą mėnesį kitą...ką giedoti, ką skaityti...visokius tuos reikalus. [199-200]

12 lentelė**. Paulina: Atvejo temos**

GYVENIMO PATYRIMO EGZISTENCINĖ DIMENSIJA
Liga kaip bejėgiškumo senatvėje apraiška
Savalaikės pagalbos (ligotoje) senatvėje būtinumas
BUVIMO PATYRIMO GLOBOS NAMUOSE DIMENSIJA
Gyvenimo sunkumai prieš ramią senatvę iš laiko perspektyvos
Globos namai išeitis, kad vienišoje senatvėje pasirūpins
Globos namuose gera priežiūra ir pritaikyta aplinka yra privalumas
Santykiuose su kitais senam žmogui tenka derintis
Laikas globos namuose yra sau
Globos namai vieta gausi tarpasmeninių santykių
GYVUMO DIMENSIJA
Trūksta daugiau medicininės priežiūros/paslaugų
Sielovados senatvėje reikalingumas

Rapolas *(R3)*

Specifiniai žodžiai, charakteringos metaforos, būdingi pasakymai:

„nusibodo vienam gyventi bendrabutyje“, „Palikau vienas, nusibodo vienam gyventi“, „Taip, kaip bendrabutyje“, „Kitur neturiu kur“, „kitur niekur nebnusidauši“, „kito nieko nebėra“.

Tyrėjos ir tyrimo dalyvio santykis. Interviu su Rapolu vyko jam gyventi paskirtame kambaryje ir pašnekovui gulint lovoje. Pokalbis buvo įtemptas ir gana ilgas, nors transkribuoto interviu teksto nedaug. Pašnekovas dėl ligos atrodė labai pažeidžiamas, bendravo sunkiai tačiau noriai. Didelę interviu laiko dalį sudarė pauzės ir tyla: stringanti Rapolo kalba ir prastesnė klausa buvo nemenkos kliūtys palaikant sklandų pokalbį. Galima sakyti, jog interviu užbaigti nepavyko, o susitikimo eigą ir jo pabaigą tyrėja perkėlė į interviu refleksiją po susitikimo su Rapolu. Refleksijos ištrauka*:„Šis mano interviu patyrimas ir buvimo globos namuose laikas pasireiškė neplanuota eiga. Patyriau sumišimą, persiorientavimą netipinėje situacijoje, tačiau toks posūkis leido atlikti ilgesnį kalbinamo globoje gyvenančio žmogaus stebėjimą globos namų aplinkoje: pamatyti darbuotojo ir gyventojo (esančio silpnesnės sveikatos) santykį, kai atlieka juo rūpinimosi veiksmus jo kambaryje ir kas iš to kyla.“*

Atvejo temų išskyrimas

Poreikis šiltų trpusavio santykių. Kaip galima pastebėti Rapolas prasmigą buvimą atranda santykiuose su žmonėmis, ypač daug dėmesio savo gyvenime teikia artumui ir šiltiems tarpusavio santykiams bei jų kūrimui. Akivaizdu tai atsiskleidžia šeimos kūrimo kontekste[446], o ir vėliau, po ištuokos su žmona, beje su kuria išsiskyrė abiejų sutarimu[447], gyvenat kartu jau su kita moterimi - gyvenimo darnai taip pat skiriams dėmesys[448]. Į šiltus tarpusvio santykius kaip labai reikšmingus

[446] <…> nusibodo vienam gyventi bendrabutyje, važinėtis į uostamiestį, nutariau vesti... [18-19]

[447] Mes draugiškai išsiskyrėm... [15]

[448] Palikau vienas, nusibodo vienam gyventi, ir susiradau draugę, pradėjom gyventi...., nu ir pradėjom gyventi..... ir „žanytis nežanijomės“ (nesituokė), gyvenom draugiškai, <...> bendrą gyvenimą gyvendami draugiškai, nu popierius gadinti ne (taip supratu santuokos neforminimą). [49-52]

Rapolas nurodo ir gyvendamas globos namuose, ypač tarp čia gyvenančių žmonių ir darbuotojų[449]. Nuo čia dirbančių darbuotojų ir jų asmeninių savybių, anot Rapolo, labai priklauso kaip globoje gyvenantis žmogus jaučiasi: gali džiaugtis savo buvimu, nes darbuotojai atpažįsta ko reikia čia gyvenančiam žmogui, ar būti nusivylusiam, dėl reikalingo dėmesio trūkumo[450].

Senatvėje vengia būti našta artimiesiems. Rapolui atrodo, kad už seno žmogaus priežiūrą turi būti atlyginama, todėl ieško sprendimų senatvėje arba apsigyventi globos namuose, arba už priežiūrą susimokėti svetimam žmogui. Tikėtis, kad senatvėje būsi prižiūrimas vaikų ar giminaičių, kurie beje patys turi savų rūpesčių[451], neverta, nes tuokart senas žmogus tampa našta, ir tikėtina dėl tokios nepatogios sau padėties praranda orią senatvę, išgyvena nusivylimą tokiu savo buvimu - būti kitiems nepatogiu[452]. Todėl kai senatvėje išauga poreikis būti prižiūrimam - geru apsisprendimu tampa apsigyventi globos namuose susimokant už čia gaunamas paslaugas[453].

Globos namai - išeitis vienišoje senatvėje. Kaip galima pastebėti tyrimo dalyvis vienatvės, kaip buvimo vienam, labai vengia [454]. Bauginantis vienatvės pojūtis, kai užklumpa ligos[455], netenkama artimųjų[456] ir jaučiamas nereikalingumo jausmas[457], Rapolą aplanko ir senstant. Šioje situacijoje kaip nepatirti gilaus vienišumo, sprendimo ieškoma globos namuose ir juose apsigyvenama[458]. Vienatvė Rapolo situacijoje ko gero suprantama kaip fizinis (apleistumas dėl bejėgiškumo sveikatoje) ir dvasinis (tuštumos jausmas dėl socialinių ryšių trūkumo) reiškiniai.

Nesusiklostę santykiai su vaikais liūdina. Apie savo vienturtį sūnų Rapolas kalba nedaug, ko gero dėl to, kad jų tarpusavio santykiai nesusiklostė. Rapolas savo gyvenime stengėsi gyventi dorai: dirbo, pasirūpino būstu, neturėjo žalingų įpročių[459] - už savo pasirinkimus buvo atsakingas. O štai sūnus beveik plaukė pasroviui: nuosavu būstu nepasirūpino ir gyveno pas tėvus, turėjo priklausomybių, o tai tėvui, akivaizdu, priimtina nebuvo[460], ir ko gero tapo sudėtingesnių tarpusavio santykių priežastimi[461] tad lūkesčiai bendrauti ir palikyti glaudžius tarpusavio santykius senatvėje liko nepatenkinti.

---

[449] *Ar darbuotojai palengvina tą sunkumą?* Švelnumas, žodis geras padeda. Palengvina. [108-109]
[450] <…> žmonių charakteris kitoks, kitas švelniai, kitas sugadina visos dienos apetitą [113-114]
[451] Seseriai. Ji po kolūkius vaikšto. Vienam kolūkyje buvo, kitam...buto savo neturėjo [75-76]
[452] Bet uošvienė ir motina mano gyveno prie dukros, bet ką prie dukros, geriau gyventi prie žmogaus, sulygai (susitarei) mokėti į mėnesį, atsiskaitei su žmogumi ir viskas... (nutyla) [76-78]
[453] Esi... taip kaip...., nežinau kaip pasakyti, atsiskaitei su žmogumi ar taip kaip su valstybe, atsiskaitei su valdišku namu, butu...ir esi laisvas, žinai, kad atėjo rytmetys, pavalgyti gausi, nerūpi niekas [82-84]
[454] Buvau viengungis, parvažiuoji vakare... Nutariau kurti šeimą. [19]
[455] Sveikata nebeleido. [66]
[456] Tėvukas mirė, <...> motina mirė, palikau vienas pats, seserį turėjau, palikau vienas pats, ir nebuvo kur... [43-45]
[457] Ne, vaikai...viena sesuo buvo, ji turėjo šeimą - 4 vaikus, prie sesers gyventi negalėjau <...> [73-74]
[458] <…> *kas atsitiko, kad Jūs apsigyvenote globos namuose?* Apsigyvenau, apsistojau, nebuvo kur laikytis... [61-62]
[459] <…> neužsiėmiau pijokystėmis, ką uždirbau per puse nedalindavau, į bendrą kasą, taip ir visą gyvenimą. Nutarėm nusipirkti butą, valdišką gavom, bet nutarėm išsimokėti..... [53-55]
[460] <…> nu ir paskiau pradėjo apsigyventi (pas Rapolą apsigyveno sūnus), pradėjo išgėrinėti, nu kur tu geriau rasi kaip pas tėvą ir motiną gyventi... [47-49]
[461] Charakteriai nesutiko. Pradėjo išgėrinėti. [11-12]

Paklusti globos namų taisyklėms. Atrodo, kad tyrimo dalyvis gyvendamas globos namuose jaučiaisi suvaržytas[462], nes tenka paklusti globos namų /darbuotojų taisyklėms, kurios, kaip galima suprasti, pašnekovui nėra priimtinos ir sukelia nepasitenkinimą[463]. Tokioje situacijoje Rapolui, tai kas senatvėje jam reikalinga suteikiama atsižvelgiant į kitų nuomone[464] ir tikėtina iškreipia vaizdą apie jį, kaip gyventoją, vietoje to, kad šis globos namų aplinkoje atsiskleitų. Taisyklių, kaip reikia gyventi, primetimas Rapolui nepriimtinas ir ko gero rodo dialogo čia trūkumą, panašu, kad viena iš priežasčių - darbuotojų trūkumas[465]. Stoka dėmesio lemia ir žemą asmeninį pašnekovo pasitenkinimą gyvenimu globos namuose[466].

Individualizuoto/autentiško požiūrio į pažeidžiamą žmogų globos namuose stoka. Visiškai apribotas galimybės savarankiškai judėti tyrimo dalyvis, akivaizdu, net globos namuose labai pažeidžiamas[467], ir reikalauja gilesnio jo, kaip asmens, įstrigusio savo silpnume, poreikių (at)pažinimo, kuris kaip galima pastebėti nėra nuodugniai atliekamas[468]. Dėl to pašnekovas ko gero jaučia darbuotojų abejingumą jo atžvilgiu. Pojūtį susitprina dėmesio jo (iš)klausymui stoka, kai dėl to Rapolas negali arba mažai gali pasidalyti ne tik prasmingais, bet ir orumą senatvėje užtikrinančiais dalykais, pvz., kaip patogus pavalgymas[469], [470]. Be to jo pasakymas, čia *„globos namuose kaip bendrbutyje“*[471] ko gero ir nurodo į mažai individualizuotą žmogaus situaciją globos įstaigoje.

Socialinių kontaktų trūkumas. Tyrimo dalyvio (iš)gyvenimas globos namuose priklauso nuo tiesioginės kitų jam teikiamos pagalbos, bet čia Rapolas ypač pasigenda daugiau bendravimo, artumo, intymumo išplečiant pagalbos jam teikimą[472]. Čia neišpildomas Rapolo noras/pageidavimas paįvairinti jo bejėgiškos būklės sukaustytą dienos lovos ręžimą nors aplankant globos namų erdves[473], kai tuo tarpu tyrėja atvykusi interviu pastebi daugiau gyventojų šiltą vasaros dieną leidžiančių

---

[462] (tyla ilga) kažkas yra suvaržymų. (tyla ilga). [93-94]

[463] Aš pasakiau, kad reikia darbuotis, o ji pasakė, kad turi įsiklausyti manęs, lerma (triukšmą) susikėlė ir dieną klebonas sakė, kad turi gaspadinės - tarnaitės (darbuotojos) klausytis, nes aš ją pastūmiau iš tarpdurio, kad negražiai kalbasi. [137-140]

[464] Atsikeli rytmety, atsiprasiu kai galiu, dabar yra silpna pavalgyti, o dar pasako, kol rankas kojas turi gali darbuotis. (tyla)... [112-113]

[465] <…> pasako, kad ne tu vienas esi, yra trisdešimt žmonių <…> [127]

[466] Kad to laiko neranda žmogui, tik greitai, greitai į režimą, pavaikščiodavau, o dabar... [126]

[467] Nebepaeinu su vaikštyne, kad ir nevaikštau, nėra kada. Po lovą. [124]

[468] Kojų nebeatstatysi, gal jei galėtų atstatyti, pavaikščioti ar ką nors daugiau užimta būtų, savaitėje tris ar kelis kartus, nu ne šiandien, ryt pavaikščiosim, ryt, poryt...(nutyla) <…> [133-135]

[469] *O kas buvo, ko turėjote klausyti?* Pernešti, sunkiai pavalgau, pasakė, kad pavalgysiu, o aš sakiau sunku, apsitaškysiu visas, kol pavalgau šaukštą pakeli, kol iki burnos daneši, tuščias šaukštas palieka. [144-146]

[470] <…> kad nieko nebegali padaryti, valgyti nepavalgai, dreba purto, rankos išpurto, kitą sykį atsibundi viskas normaliai, jei šneki, lerma didžiausia, atrodo norėtum gera padaryti, negali (Ilga tyla). [114-116]

[471] *Ir kaip atrodo Jūs iš namų pareinate čia gyventi. Prisimenate tą dieną, kaip ir kokia ji buvo?* Taip, kaip bendrabutyje. [88-89]

[472] Pasėdėti pasėdu vežimėlyje, bet su metais pavargstu sėdėti. Kad to laiko neranda žmogui, tik greitai, greitai į režimą, pavaikščiodavau, o dabar... pasako, kad ne tu vienas esi, yra trisdešimt žmonių. [125-127]

[473] Prižada viską, aukso kalnus, o kaip reikiant nieko nebelieka. (tyli) pasivaikščiojimai, dienos režimas ir pasivaikščiojimui vietoje... dešimties dienų palieka viena diena ir nė vienos dienos nelieka, režimas, priežiūra, tai lieka tik po lovą. [119-122]

lauke[474]. Kad bendravimo poreikis su kitais Rapolui svarbus ir itin reikšmingas išduoda nerimas, kai nesulaukia draugės skambučio telefonu[475]. Ko gero tampa giliu liūdesiu, kai pašnekovas negali patenkinti bendravimo poreikio ir su kitais kambario gyventojais[476].

Liga kaip sekinantis darbas. Ne kartą tyrimo dalyvis akcentuoja, kad šiame gyvenimo etape jis išgyvena ligą[477] ir nurodo į ją, kaip į darbą, nes visą savo laiką skiria susigyventi su ja arba dorotis su jos keliamais sunkumais ir atrodo, kad tai neišvengiama iki pat gyvenimo pabaigos[478]. Liga suvokiama kaip sunki fizinė būklė[479] ir slegianti emocinė[480].

Pasiruošimas mirčiai ir sielovados poreikis. Rapolo buvimas globos namuose atveria mintis ir apie gyvenimo pabaigą[481]. Stebint tyrimo dalyvį jo aplinkoje apmąstymai apie neišvengiamai artėjnčią mirtį jį aplanko vienumoje[482], kaip galima suprasti mažai tenka su kuo nors apie tai pasiklabėti, kad priimti ir palengvinti šį gyvenimo etapą ir jo suvokimą[483]. Kalbėjimosi stoka tampa Rapolui rūpesčiu pačiam spręsti egzistencinio nerimo problemas ir kęsti beprasmiško laukimo jausmą.

Judėjimo aplinkoje poreikis. Pašnekovas nuolat atkreipia dėmesį į savo sukausytą būseną (apribotas kūne bei erdvėje) ir prarastą galimybę vaikščioti[484]. Akivaizdu, kad patenkinti judėjimo aplinkoje poreikį Rapolui itin svarbu, tačiau kaip galima suprasti jis lieka nepatenkintas: nei paties gyventojo jėgomis[485], nei aptarnaujančio personalo paslaugomis[486]. Ir buvimas globos namuose tampa izoliacinis[487]. Tokioje būsenoje nėra galimybės atsitraukti ir prasiblaškyti.

Senatvės globos namuose būdas, kai tenka prie visų derintis. Gyvenimas globos namuose Rapolui neišvengiamai pteikia situacijų, kuriose jam tenka prie daug ko derintis, tai apima: laikytis nustatytos tvarkos[488], o bendraujant su darbuotojais - „pataikyti mintis“[489]. Savo socialinės globos procese jis ko gero jaučiais tarsi nuošalyje (pašalinis) ir mažai dalyvaujantis apsisprendimuose dėl savo gerovės,

---

[474] Daugiausia jų buvo matyti prie medinio pavėsinės takelio, kuris pritaikytas globos namų gyventojams į pavėsinę įvažiuoti neįgaliojo vežimėliu ar patogiai judėti vaikštyne. [*Refleksijos ištrauka*]

[475] Turi atvažiuoti draugė, pas daktarą šiandien yra išvažiavusi, dar telefonas sugedo (pasiėmė į ranką telefoną ir atvertė jo dangtelį), ar aš ausimis nebegirdžiu [154-155]

[476] <…> tas draugas ir kitas draugas nekalbasi (rodo į šalia esančius kitus du kambario gyventojus) [156-158]

[477] Ligos užimtas esi, neturi to laiko padirbti. [129]

[478] <…> čia kaip tave įdarbina, čia yra kaip ir darbas skaitau, liga yra nepaveikiama, užeina purtinti, drebinti, niekur nuo jos nepabėgsi... [102-103]

[479] Dar prieš tai pagalvoji, kad sunku bus padaryti ir pradeda ranka pluzdėti <…> [147-149]

[480] Kiekvienas žmogus turi charakterį savo, kitą sykį prieina taip, kad matai, kad negerai daro, nieko negali taip, buvo tokių momentų, kad matai pats, kad nieko negali padaryti, turi kentėti vis tiek. [104-107]

[481] (Ilga tyla) Galvoju į gyvenimo pabaigą <…> [97]

[482] Galvok negalvojęs, nieko nepadarysi ir prezidentai miršta, kito nieko nebėra <…> [101-102]

[483] Galvai sunku, svaiguliai, kad kitko nebegaliu, paskutinė kelionė. (labai greitai susigraudina ir akys tampa pilnos ašarų) [99-100]

[484] <…> kitur niekur nebnusidauši, tik į lovą, tų kojų nieko nebeturiu <…> [98]

[485] Nebepaeinu su vaikštyne, kad ir nevaikštau <…> [124]

[486] Prižada viską, aukso kalnus, o kaip reikiant nieko nebelieka. (tyli) pasivaikščiojimai, <…> pasivaikščiojimui vietoje... dešimties dienų palieka viena diena ir nė vienos dienos nelieka <…> [119-122]

[487] <…> tai lieka tik po lovą, ...pripranti prie lovos...(nutyla) [122]

[488] Visur laikas. Reikia sutarti, laikytis vykdomo režimo. [148-149]

[489] *O ką reikia daryti, kad reikia sutarti?* Mintis pataikyti. [150]

kai priešingai - silpnos sveikatos tyrimo dalyviui reikia sutelkto dėmesio ir aplinkos pri(si)taikymo prie jo situacijos ir (ar) poreikių, ką parodo ir mano, kaip tyrėjos pastangos siekiant atlikti interviu [490]

13 lentelė. **Rapolas: Atvejo temos**

GYVENIMO PATYRIMO EGZISTENCINĖ DIMENSIJA Nesusiklostę santykiai su vaikais liūdina Senatvėje vengia būti našta artimiesiems Globos namai - išeitis vienišoje senatvėje
BUVIMO PATYRIMO GLOBOS NAMUOSE DIMENSIJA Senatvės globos namuose būdas, kai tenka prie visų derintis Liga kaip sekinantis darbas Individualizuoto/autentiško požiūrio į pažeidžiamą žmogų globos namuose stoka Paklusti globos namų taisyklėms/vertybėms
GYVUMO DIMENSIJA Judėjimo aplinkoje poreikis Pasiruošimas mirčiai ir sielovados poreikis Socialinių kontaktų trūkumas Poreikis šiltų tarpusavio santykių

3.2. Pagrindinių temų aptarimas

Apibendrinus tyrimo rezultatus išryškėjo šios pagrindinės temos, jas nutarta pavaizduoti schemoje, kuri atspindi temų konceptualumą. Susisteminus visų atvejų duomenis išryškintos bendriausios tyrimo tendencijos.

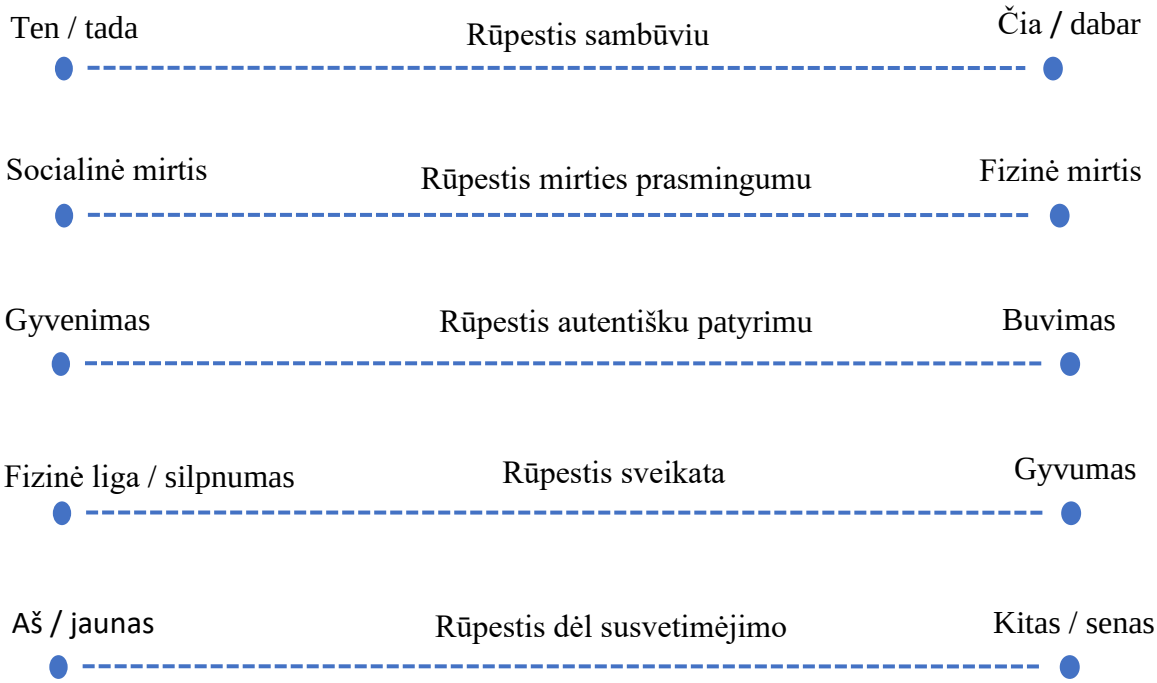

2 pav. Konceptualizuotų tyrimo duomenų (temų) schema. *(Sud. darbo autorė)*

[490] Rapolas vis dar gulėjo ant nugaros ir žiūrėjo į mane. Aš kaip galėdama nujausti jo sveikatos būklę stengiausi kuo aiškiau prisistatyti ir paklausti ar supranta ko klausiu. [*Refleksijos ištrauka*]

Tyrimo dalyvių, gyvenančių globos įstaigoje, gyvenimo istorijos atskleidė ir išryškino penkias pagrindines, daugumai jų svarbias temas: *rūpestis sambūviu, rūpestis mirties prasmingumu, rūpestis autentišku patyrimu, rūpestis sveikata* ir *rūpestis dėl susvetimėjimo*.

Rūpesčio fenomenas savyje talpina seno žmogaus požiūrį į gyvenamąjį pasaulį, o pasirinktas požiūrio taškas jį apibrėžia, atskleisdamas būdus, kaip senatvėje pasaulis matomas ir konstruojamas.

- *Rūpesčio sambūviu* tema siūlo kalbėti apie tyrimo dalyvių prisiminimuose atskleistas subjektyviai reikšmingas praeities situacijas ir buvimo globos namuose dabarties momentus, kas tapo iššūkiu išlaikyti ryšį tarp asmens praeities ir dabarties.

Tyrimo dalyviai išskyrė nemažai svarbių savo gyvenimo faktinių aplinkybių, tapusių reikšmingomis, jų kaip žmonių egzistencijai, tačiau ir praeities refleksijose, ir buvimo globos namuose patyrime, ryškiausia tarpasmeninių santykių senatvėje reikšmė - ryšiai su artimaisiais ir bendrystė globos namuose.

Išgyvendami globą institucijoje, tyrimo dalyviai turėjo skirtingus lūkesčius vaikų ir artimųjų atžvilgiu. Buvo manančių *(R11),* kad senas žmogus, turintis suaugusių vaikų, neturi patekti į globos įstaigą, nes vaikų pareiga rūpintis nusenusiais tėvais. Visgi daugiau buvo tyrimo dalyvių *(F8, P9, S10),* kurie buvo įsitikinę, jog „vaikai turi gyventi savo gyvenimą", o ir „artimieji rūpintis pavargsta", dėl to būdami atsakingi už savo gyvenimą ir egzistavimą senatvėje, tyrimo dalyviai stengėsi nebūti našta, ir apmąstydami savo padėtį, jie pasirinko apsigyventi globos namuose. Galima daryti išvadą, kad būdami nesavanaudiški, jie išvengia egzistencinės kaltės jausmo. Paaiškėjo, kad šie tyrimo dalyviai, vėliau, gyvendami globos namuose, palaiko gerus ir glaudžius santykius su vaikais ir kitais artimaisiais. O tyrimo dalyvių, kurių lūkesčiai dėl jų globos buvo nukreipti į šeimos narius ir vaikus, ryšiai su jais nutrūksta arba bendraujama retai ar per nuotolį. Atskleista, kad šie tyrimo dalyviai yra nusivylę gyvenimu globos namuose, kurį sustiprina nesavanoriškas persikėlimas į įstaigą. Jie reiklūs globos namų darbuotojams, nori aukštos kokybės paslaugų. Paprastai kambaryje gyvena vieni, jiems trūksta pilnaverčio bendravimo, nes užmegzti socialinius kontaktus su kitais globos namuose gyvenančiais žmonėmis yra sunku: „neranda bendros kalbos" arba kiti jų draugijos vengia. Gyventojai, kurie ir toliau palaiko šiltus tarpusavio santykius su vaikais ar kitais giminaičiais, gyvenimu globos namuose yra patenkinti, kambaryje dažniausiai gyvena po du, yra motyvuoti, būna aktyvesni. Tyrimas atskleidė, kad tyrimo dalyviams *(E2, I5, A6)*, kurie vaikų neturėjo, šeimos sukūrę nebuvo ar ji iširo anksti, globos namai tapo čia - namais - jų „egzistencijos ramsčiu". Pastarieji praeityje jautęsi nesaugūs, vieniši, patyrę kitų artumo stoką ir dažnai neturėję nuolatinės gyvenamosios vietos, labiau nei kiti tyrime dalyvavusieji, planavo apsigyventi globos namuose artėjant senatvei. Šie tyrimo dalyviai labai norėjo turėti savo kambarį ir globos namuose gyvena po vieną, jų kambariuose daugiau dėmesio asmeniniams daiktams, jų sukaupta daugiau, aplinkoje vertinamas ne tik praktiškumas, bet ir estetinis kambario bei globos namų kiemo vaizdas. Pastebėta,

kad kai kurie iš jų siekia palaikyti ryšius su tolimesniais giminaičiais, kai kurie to vengia, bet ryšių palaikymas su visuomene, ypač švenčių metu, svarbus visiems.

Tyrimo analizė parodė, kad bendrystės globos namuose svarba yra vyraujanti tema visų tyrimo dalyvių naratyvuose. Gausus tarpasmeninių santykių gyvenimas čia suprantamas kaip bendruomenė, kurioje svarbūs visi: ir darbuotojai, ir gyventojai, kur dera geras, paslaugus personalas ir pačių gyventojų tarpusavyje darnus buvimas. Tyrimu atskleista, kad senatvėje vienišu likti nenori nė vienas tyrimo dalyvis, nes ,,negalios naštą kartu išgyventi lengviau", o patenkinus bendrystės poreikį - kasdienybė tampa įprasminta.

- Tyrimas atskleidė, kad žmogus senatvės amžiaus tarpsnyje išgyvena ,,savotiško netikrumo" laikotarpį tarsi susidūręs su egzistenciniu vakuumu, nes senatvės vaidmuo, kitaip nei kiti gyvenimo etapai, tarsi neturi aiškiai apibrėžto reikšmingo savojo vaidmens. Išgyvendami šį laikotarpį, kai kurie tiriamieji vengė net kalbėti apie senatvę, ją atmesdami ir reflektuodami tik praėjusių metų gyvumą, kai gyveno šeimoje ir ja rūpinosi, statė namus, dirbo, keliavo, bendravo, turėjo gyvenime planų ir siekių, buvo sveiki. Tyrimo dalyviai, ypač vyrai *(S4 ir A6)* jautė, kad realiai ,,viskas eina žemyn" ir čia išryškėjo mirties linija, kai senas žmogus praranda svarbiausius savo socialinius vaidmenis - ištinka socialinė mirtis, ir silpstant fizinei sveikatai atsiveria apmąstymai ir pasiruošimas fizinės mirties epizodui. Pasirodo, kad gyvenant globos namuose, iškyla stiprus poreikis sielovadai, kuris laikomas ypatingu bendravimo ir pasiruošimo mirčiai būdu senatvėje, padedančiu pasiruošti amžinybei ir oriai priimti ligą bei pačią senatvę. Globos namuose gyvenančių žmonių *rūpestis mirties prasmingumu* užima didžiąją jų likusio gyvenimo ir laiko dalį.
- Atskleidus praėjusio gyvenimo ir dabarties buvimo globos namuose paralelę, tyrimo dalyviai iš laiko perspektyvos į ją žvelgė skirtingai. Kai kurie tyrimo dalyviai *(E2,P9,S10)* lengvai atsisakė aktyvaus gyvenimo iššūkių ir senatvės likusį laiką paskyrė sau: gilesniam tikėjimui, praeities apmąstymams, ramiam poilsiui ir nuoširdžiam bendravimui su aplinkiniais. Ši patyrimo nuostata buvo ryškesnė moterų atvejuose. Vyrai - ne kiekvienas buvo pajėgus atsisakyti įprasto gyvenimo stiliaus ir susitaikyti su blėstančiu arba jau išblėsusiu praeities aktyvumu, ir nepriklausomai nuo to, kad atėjus senatvei ir užklupus ligoms mažėjo jų savarankiškumas, bandė net pasitraukti iš gyvenimo arba galvojo, kaip negyventi, užuot pasirinkę globos namus. Šie tiriamieji *(S4,R11)* nemanė, kad jie senatvėje gali gyventi ,,savo" gyvenimą, nes šie pokyčiai buvo laikomi jų gyvenamo pasaulio netektimi ir skatino beprasmybės jausmą. Tačiau analizės metu pastebėta, kad dalis tiriamųjų nestokojo vidinės motyvacijos ir noro aktyviai gyventi, nesumažino to net sėdint neįgaliojo vežimėlyje. Jie nenustojo viskuo domėtis, toliau planuojasi savo galimybių dienotvarkę, turi ateities planų ir ieško būdų savirealizacijai. Šiems tyrimo dalyviams *(A6,F8)* būdingas pozityvus požiūris į senatvę ir jie mano, kad ir čia - globos namuose, gali gyventi ir patirti džiaugsmą.

Tyrimo kontekste pastebėta ir bendra tendencija būdinga visiems globos namų gyventojams - ,,senatvės globos namuose buvimo būdas yra, kai tenka prie visų derintis", t.y. gyvenant globos namuose stinga individualizuoto požiūrio į žmogų, mažai asmeninių pasirinkimų išreiškiant savo valią. Tai apima globoje gyvenančių žmonių gyvenamąją aplinką, vidaus tvarką ir taisykles, dienos režimą, veiklas bei užimtumą ir kita. Šios kolektyvinės tyrimo dalyvių *(I5, R3, R11 ir kt.)* patirtys parodo savarankiškumo ir kasdienybės kontrolės pokyčius gyvenant globos namuose ir atidengia *rūpestį autentiško patyrimo* senatvėje.

- Tyrimas atskleidė, kad didžiausias globos namuose gyvenančių žmonių senatvėje rūpestis – *rūpestis sveikata*. Visi tyrimo dalyviai vienareikšmiai nurodė, kad esminis lūžis žmogaus gyvenime ir ypač senstant yra egzistencinė ligos patirtis, kuri suprantama kaip fizinė, emocinė, ir kaip psichologinė būklė. Tyrimu atskleista, kad liga yra kardinaliai keičianti suvaržant žmogaus gyvenimą patirtis. Tyrimo dalyvių *(S4, A6, R11)* patirtyse liga ,,padarė žmogų neįdomų niekam", o ligos paveikti ,,kūno apribojimai tapo atstumiantys". Atskleista, kad šie sveikatos nulemti pasikeitimai tapo ir asmens tapatumo - ,,Aš esu gyvenime" praradimu. Liga tampa bejėgiškumo senatvėje apraiška ir egzistencinį nerimą sukelianti patirtis. Tyrimo rezultatai rodo, kad fizinės ligos sukeltas silpnumas lemia pagalbos ir priežiūros senatvėje poreikį ir atskleidė jos trūkumą asmenims, gyvenantiems savo namuose. Taigi senstantis ir silpstantis tyrimo dalyvių organizmas anksčiau ar vėliau nebepajėgęs priešintis ligoms ir negalioms tapo veiksniu, susijusiu su savanorišku arba neišvengiamu, kuris traktuojamas kaip lemtis, pasirinkimu apsigyventi globos namuose. Ryšku tyrime ir tai, kad laukimas apsigyventi globos namuose tapo nerimo, o savalaikė ir svarbi pagalba globos namuose - gyvumo šaltiniu.

Dauguma tyrimo dalyvių nurodė, kad gyventi globos namuose - yra gauti gerą priežiūrą, kuri yra didelis privalumas senatvėje. Gera priežiūra yra nukreipta į kompleksiškumą ir apima pritaikytą aplinką; ji susijusi su darbuotojų požiūriu į pagalbos senam žmogui teikimą ir dėmesiu jam, palaikomą asmens savarankiškumą, kuris džiugina ir saugumo jausmą, kad ,,apsigyvenus globos namuose neberūpi rūpintis" nepriklausomai nuo to, kokia sunki sveikatos būklė senatvėje tampa. Ir tik keletui tyrimo dalyvių *(R3, P9, R11)* atrodė, kad išgyvena izoliacijos baimę dėl apriboto mobilumo ir trūksta medicininės priežiūros bei paslaugų, kurios yra svarbios sveikatai ir jos palaikymui.

- Tyrimas atskleidė, kad tapimas senu atneša kitybę. Senatvės kitybę socialinėje globoje kaip egzistencinį *rūpestį dėl susvetimėjimo* atskleidė tyrimo dalyvių patirtys. Jos parodė, kad tyrimo dalyviai senatvėje kiekvienas savaip, tačiau visi be išimties, patiria savo kitoniškumą kaip tapimą kažkuo kitu, kaip praradimą ar turėjimą kažką kito. Tai atsiskleidžia seno žmogaus kasdieniame gyvenime. Kažkam tai ,,kiti namai", svetimi, ne savi *(I5, S4)* ir bendri *(R3)*, tušti, be vaikų ir ankšti, ,,kaip kalėjimas" *(R11)*, kažkam tai sprendimai ,,ne mano", kitų, kažkam iš gyvenimo ,,likę niekučiai" (S4). Senatvėje prarasta sveikata, nes ligoti *(A6)*, jaunystėj dainavo, o čia bendros neberanda kalbos

(S10, R11). Tai atspindi žmogaus gyvenimo praradimus ir nuosmukį. Jie skausmingai parodo, kad šiuo požiūriu, senatvė iš esmės nėra gyvenimas, bet gyvenimo priešybė, tai dėl to, kad ,,gyvenimas“ reiškia jaunystę, jėgą, puikią sveikatą ir pajėgumą. Dėl to žmogus senatvėje pradeda jaustis svetimas sau - tam, kuriuo jis buvo jaunystėje. Kita vertus globos namai tyrimo dalyviams tampa kita - prieglobsčio vieta, nes gyvenę vienatvėje, dabar jie gyvena ,,būryje“ *(E2, I5, A6),* sukaustyti ligos ir nepakilę iš lovos, dabar gali judėti, nes pritaikyta aplinka ir teikiamos paslaugos *(E2, A6),* čia atrado dvasinę ramybę ir sustiprino tikėjimą, kas atrodo anksčiau gyvenime nebuvo taip svarbu *(E2, S4, S10).* Šiuo požiūriu kitybė senatvei leidžia prasmingai nugyventi likusį laiką. Senatvė globos namuose tampa neišvengiamu kitu buvimu, o globos namai - prieglobsčio senatvės kitybei vieta.

Šiame darbe interpretacinės fenomenologinės analizės rezultatai atspindi vieną, bet ne vienintelį įmanomą požiūrį į tiriamą rūpesčio fenomeno reiškinį. Kai kurios tendencijos pasirodė aiškios ir kartojosi keliuose atvejuose, kitos buvo įžvelgiamos, bet ne visuomet paaiškinamos. Šio tyrimo rezultatai leido pasiekti tyrimo tikslą ir konceptualizuoti rūpesčio fenomeno senatvėje struktūrą.

3.3. Tyrimo rezultatų aptarimas

Fenomeno struktūra ir apibrėžimas

Rezultatų aptarimas yra orientuotas į patį fenomeną, bet ne į tyrimo dalyvių skirtumų analizę. Nuosekliai aptarti svarbiausius tyrimo rezultatus paties tyrimo ir platesniame egzistencinės fenomenologinės literatūros kontekste. Stengtasi patikslinti kilusius neaiškumus, apsvarstyti diskusinio pobūdžio klausimus, palyginti gautus rezultatus su panašių teorinių ar praktinių tyrimų duomenimis. Siekta pabrėžti, ką naujo atskleidė šis tyrimas: kaip jo duomenys praplėtė rūpesčio sampratą.

Kadangi rūpesčio fenomenas yra subjektyvi būsena, dėl šios priežasties yra sunku daryti aiškias gautų duomenų apibendrinamąsias išvadas. Panašios situacijos sukelia labai skirtingas tyrimo dalyvių reakcijas ir mintis.

Žmonių gyvenančių globos namuose senatvėje tyrimas parodė, ką reiškia suvokti ,,čia esančių namų ir būties juose“ arba ,,Čia esančios būties“ (*vok. Dasein*), apie kurią kalba filosofas M. Heideggeris (1963, cit. Repšys, 2014), ir kuri taikoma tik žmogui, kaip būčiai, esmę ir prasmę. Čia esančios seno žmogaus buvimo pasaulyje - būties struktūra, atsiskleidė išgyvenamo *Rūpesčio fenomenu* per *rūpestį sambūviu, rūpestį mirties prasmingumu, rūpestį autentišku patyrimu, rūpestį sveikata ir rūpestį dėl susvetimėjimo.* Tyrimo dalyvių patirtys iliustruoja ir teorinį šio reiškinio pagrindimą. Žmogiškojo buvimo pasaulyje būdą, kaip vientisą struktūrą, apimančią žmogaus santykiavimą su gamtine bei socialine tikrove ir kartu tam tikrą nusistatymą savo paties galimybių atžvilgiu, M. Heideggeris (1963, cit. Repšys, 2014) tai pat išreiškė rūpesčio (*vok. Sarge*) egzistencialu.

Rūpestis sambūviu. Tyrimo dalyvių pasisakymuose išryškėjusi *rūpesčio sambūviu* tema atskleidė žmogaus senatvėje nuolatinio santykio: ryšiai su artimaisiais ir bendrystė globos namuose, formas, kurios atitinka M. Heideggerio (1963, cit. Repšys, 2014) rūpesčio egzistencialo modusą - būtį prie pasaulio esamybės (*vok. Sein-bei-innerwelt-lichem Seiende*), kuris atskleidžia, jog „žmogaus buvimas pasaulyje yra kartu sambūvyje su kitais žmonėmis (*vok. Mit-dasein*)“. Sambūvis su kitais žmonėmis, anot filosofo M. Heideggerio (1963, cit. Repšys, 2014), reiškiasi pačiais įvairiausiais pavidalais: „būti vienas kitam“, „būti vienas be kito“ ir pan. Tyrimo dalyvių patirtyse tai atsiskleidžia. „Būti vienas be kito“ santykiuose su artimaisiais Rimui (*R11)* labai skaudu ir vieniša [491]; kad jie reti ir nuolat jų trūksta atskleidžia Sigučio *(S4)*[492] atvejis. Bendrystės globos namuose patyrimu Rimui *(R11)*[493] ir Rapolui *(R3)*[494] šiame „būti vienas be kito“ pavidale rodo darbuotojų dėmesio ir paslaugų trūkumą seno žmogaus individualiems poreikiams. Santykyje „būti vienas kitam“ Felicijai *(F8)* reiškia betarpišką ir laukiamą bei nenutrūkstamą bendravimą su vaikais ir artimaisiais[495], Serapinai *(S10)* - laukimą ir pagarbą tėvų ir vaikų santykiams[496]. Bendrystės globos namuose patyrimu - Paulinai *(P9)*[497], Eleonorai *(E2)*[498], Irutei *(I5)*[499] „būti vienas kitam“ yra geras, paslaugus personalas ir pačių gyventojų tarpusavyje bendromis pastangomis kuriamas darnus buvimas bei asmeniškai prasmingo ryšio atradimas, įskaitant ir gyventojus, ir globos namų darbuotojus, kuris asocijuojasi su išaugusių kontaktų galimybe ir saugumo jausmu.

Rūpestis mirties prasmingumu. Tyrimo dalyviai patyrę, kad „viskas eina žemyn” išryškino mirties liniją, kai senstant žmogus praranda svarbiausius savo socialinius vaidmenis (ištinka socialinė mirtis), o silpstant fizinei sveikatai atsiveria apmąstymai ir pasiruošimas fizinės mirties epizodui. Viena vertus galima teigti, kad toks senatvės periodas atspindi žmogaus gyvenimo formą ir tam tikrą savęs projekciją šiuo laikotarpiu, nes „žmogaus esmė, kaip jo galimybių realizacija, kaip egzistencija, negali būti išsemta, kol jis gyvena, nes „pilnas“ egzistavimas reikštų ir egzistavimo pabaigą” (Repšys, 2014). Štai Albinas *(A6)* save mato „apsipranti su mirtimi“ fone[500] į amžinybę palydint kitus globos

[491] Vaikai yraaa, (verkia) duktė yra ir ta pati nelanko. [2]
[492] Bendrauju, aš skambinuosi ir skambinuosi... [23-24]
[493] Nee... Anie (jie) savo darbą atliko, atnešė valgyti, o valgk, ką nori tą daryk... [104-105]
[494] Prižada viską, aukso kalnus, o kaip reikiant nieko nebelieka. (tyli) pasivaikščiojimai, dienos režimas ir pasivaikščiojimui vietoje... dešimties dienų palieka viena diena ir nė vienos dienos nelieka, režimas, priežiūra, tai lieka tik po lovą, ...pripranti prie lovos...(nutyla) ... [119-122]
[495] Kiekvieną vakarą pasikalbame su dukra. Su telefonu, šit turiu, visą laiką. Su draugais pasikalbame. Kol nebuvo karantino draugai ateidavo, atvažiuodavo iš Klaipėdos, iš visur. [250-252]
[496] <…>o kaip žiūrėk jau mano sūnus, jis įeina...jei atvažiuoja...jis pabučiuoja...apkabina... pasikalbam. Ir jis visą laiką buvo pripratęs, kaip aš viena gyvenu, kad aš viską žinočiau, kur išėjo-parašė, kur viską. Ir dabartiniu tas pats yra. [104-107]
[497] Vienu žodžiu labai patiko klebonas, kunigėlis, nuostabūs žmonės yra. Niekur tokių nemačiau, kaip čia kad matau. Geros slaugytojos, nu visi labai geri yra. [27-29]
[498] <…> ir slaugikės, ir pavaduotoja, ir klebonas, nu čia visi, aš esu labai mylima, labai džiaugiuosi, kad taip galiu gyventi [2-3]
[499] Nu juk esam viena šeima vo juk a ne (?). Juk tep (?). Ir turim kartu būti. Vis geriau. Ir darbuotojai visi<…> [302-303]
[500] Nu ir kiek žmonių mes čia palaidojom Dieve mano. Čia yra daug maloniau, čia ir apsipratai, pradžioje tas jausmas ir ne labai malonus, tik matai žmogų, buvo ir nėra, laidoji, laidoji nu taip nepripranti, kad gyventum kokiam kaip morge nu,

namų gyventojus. Kita vertus šis tyrimo rezultatas atitinka ir kitą filosofinį teiginį, kad ,,žmogaus egzistencija yra nuolatinis ėjimas į pabaigą (*vok. Sein zum Ende*)"(Repšys, 2014). Galima teigti, kad mirtis yra vienas iš egzistencinės žmogaus situacijos komponentų ir ji užbaigia žmogaus viso gyvenimo projektą. Pagrindinė tokio požiūrio mintis yra, kad senėjimas yra neišvengiamas, kaip ir mirtis, ir, kad senatvę lydi skausmas ir praradimai. Reflektyvus Sigučio *(S4)* atvejis iliustruoja socialinės mirties patirtį ir jos praradimus[501], kurių akivaizdoje atsidūrus gyvenimo kryžkelėje savo egzistencijai jis kėlė ir filosofinį, ir praktinį ,,būti" ar ,,nebūti" klausimą. Teoriškai šį tyrimo rezultatą galima paaiškinti ir garsaus psichiatro V. Franklio (2021), egzistencinio vakuumo nuostata, kuri skelbia, kad gyvenimo prasmė subyra ir įsivyrauja tuštuma, nes nebėra jokių tikslų ir siekių, ir sociologo I. Rosovo (1967, cit. Mikulionienė, 2011), išskirta senatvės ,,vaidmens be vaidmens" *(angl. role-less role)* sąvoka, kai nebėra ryškių ir aiškiai apibrėžtų senatvėje prasmingai atliekamų vaidmenų. Visa tai sukelia gilią egzistencinio nusivylimo būseną, nes kaip dar kartą rodo Sigučio *(S4)* atvejis, ,,kuomet būsi sutvarkytas į globos namus" senatvėje esama skirtumų tarp lūkesčių ir tikrovės[502].

Globos namuose senatvėje gyvenantys žmonės suvokia savo laikiškumą, o supratę savo egzistencijos pabaigą, stiprina savo tikėjimą, ieško santykio su Dievu, suteikdami savo likusiam gyvenimui senatvėje gilesnį dvasinį patyrimą, o kai kuriais atvejais ir naują prasmę. Religinis gyvenimas - tai ir žmogiškojo egzistavimo stadija pagal filosofą S. Kierkegaard'ą (1843, cit. Repšys, 1974), - ,,galimo egzistavimo plotmė nuo individo apsisprendimo pasirinkti atitinkamą egzistavimo tipą. Religinis tikėjimas suveda Dievą su žmogumi, susieja žmogų su amžinybe". Sigučio *(S4)* atvejis atskleidžia, kad ypač senatvėje, išgyvenant susirūpinimą dėl savo egzistencijos, religinio gyvenimo pasirinkimai ypač likusio gyvenimo prasmės paieškose, egzistuoja ir taip įprasminamas praktinis santykį su pačiu savimi[503]. Susirūpinimas gilesniu dvasiniu gyvenimu būdingas ir kitiems tyrimo dalyviams, kuris pastebėtas iš jų vidinių apmąstymų apie likusį gyvenimą ir nuostatos globos namų, kaip paskutinės stotelės gyvenime, atžvilgiu, kurį atskleidžia tokie pasisakymai, kaip ,,čia mūsų

dabar kažkaip senai <...> ir mirė, a taip būdavo dažnai gi, kaip dažnai (?) nu į metus ne vienas ir ne du. <…> Visi turim savo dūšią, kokia ji bebūtų tokia, suspurda širdelė(.) [154-160]

[501] Atsidūriau...haha (juokiasi), ai žinai vaistų privalgiau ir ir, vot užėja (') toks noras jau trečią kartą <…> ir galvoju... numirsiu, bet nenumiriau, atpumpavo tie daktarai ir viel...*Kas atsitiko kad taip pasielgėte? Ir kodėl?* Su žmona išsiskyriau (.), jau keli metai, nesugyvenom (pabrėžia), toks tas nesugyvenimas ...visokių tų problemų žinai, ai, pas mane yra dvi mergikės tokio amžiaus kaip tu, biški vyresnės irgi abidvi su aukštaisiais, su dviem (') aukštaisiais (garsėja balsas) jos abidvi turi, magistratūroje...viena gyvena sostinėje, kita - netoli jos. Dabar abidvi čia yra (.), pas mus sodyba <...> (taria kaimelio pavadinimą) ir viskas. [4-15]

[502] *Ko prisiminti nenorite?* Kad mano žmona ne pijokė aš žinojau, kad ana tvarkysis, viską, nu ir dukras tos anuos juk anos baigusios, žioplos yra amžinai, mokosi, mokosi ir mokosi, o žmona po visą Europą iškeliavusi ir į Ameriką, kur ana nier buvusi (juokiasi), ir supranti dabar ana <…> nu ana sausainiukų atneša man, ha X restorane nupirkusi (juokinga jam), komedija (sako nusukęs galvą). [120-124]

[503] Nes aš nemokėjau nei tų poterių, nei nieko ir išvis nesigaudžiau, nežinojau kaip čia kas, tai visokias tas knygas ėmiau, skaičiau.... žiūrėjau vienose knygose vienaip rašo, kitose kitaip, stvėriau visokių, kauniškis, kapelionas Kauno knygą yra parašęs, Toliatas, a skaitėte(?) Nu įdomiai jisai visą religiją pervertė į suprantamą dabar, paskui dar kitą tokią...tai vot, skaitinėju po biški, susipažįstu nu. <…> Atradau naujų dalykų. Ta religija man visai nieko... [211-217]

namai - kitų namų jau nėra", „džiaugiuosi, kad taip galiu gyventi, savo amžių taip baigti", „galvoju į gyvenimo pabaigą. Kitur neturiu kur ir kaip benueiti" ir pan. Rimo *(R11)* asmeninė krizės eskalacija sukelia norą užbaigti tariamai beprasmišką savo būtį, nes atrodo, kad ji negali duoti naudos[504] ir panyrama į apmąstymus ir vienišą vidinį dialogą su savimi[505]. Galima teigti, jog suvokti savo laikiškumą ir jį priimti, reikia pastangų ir dvasinio palaikymo, kurio Rimo *(R11)* atveju, nepakanka[506]. Kad sielovados pobūdžio intervencijos reikalingos senatvėje rodo Irutės *(I5)* atvejis[507] ir akivaizdu, kad būtinos Rapolo *(R3)* atveju, kuomet kasdienėje rutinoje, tapusioje jo būties dalimi, iš arčiausiai čia esančių darbuotojų trūksta dvasinio lygmens pagalbos[508]. Akcentuojant tai, kaip atliepti seno žmogaus dvasinę kančią, svarbu aptarti globos namų darbuotoją, kaip moralinį veikėją. Anot R. Bikauskaitės (2013), „rūpesčio etika moraliniam veikėjui siūlo veikti vadovaujantis tuo, kas iškyla konkrečioje situacijoje, likti atidžiam ir jautriam rūpinimosi konteksto detalėms, ir jomis remiantis formuluoti konkrečius veiklos orientyrus". Šiuo atveju dvasinio pobūdžio priežiūra, kurią galima laikyti atsaku į seno žmogaus dvasinę kančią ir rūpesčio žmogumi įrodymu, kartu yra ir galimybė būti seno žmogaus, čia ir dabar, akimirkos patirties dalyviu, atspindint jo būties pasaulyje būdą, kai galima suprasti ir patirti, kokiame pasaulyje gyvena senas žmogus. Be to, tai būdas būti išgirstam. Kaip teigia filosofė N. Noddings (2002, cit. Bikauskaitė, 2013), „jeigu esama kokio bazinio poreikio, kurį rūpesčio etika siekia patenkinti, tai toks yra poreikis būti išgirstam ir pripažintam" (Bikauskaitė, 2013, p. 111). Dvasinė pagalba tampa vienu iš stipriausių išteklių padėti žmogui jo rūpesčio buvime.

Kitų tyrimo dalyvių: Felicijos *(F8)*[509], Paulinos *(P9)*[510], Serapinos *(S10)*[511], Eleonoros *(E2)*[512] [513] gyvenimo globos namuose patyrime bendravimas su dvasininkais, dalyvavimas kasdieniame rožančiaus kalbėjime, Šv. Mišiose, tampa ypatingu bendravimo būdu senatvėje, padedančiu pasiruošti amžinybei, oriai priimti ligą bei pačią senatvę. Filosofiniu požiūriu tikėjimas gal būt neduoda žmogui nieko, kas turėtų praktišką naudą, bet verčia žmogų įsigilinti į savo būties prasmę

[504] Greičiau numirti...ir bus tvarka tada. [137]
[505] Vienas galvojuuu... [125]
[506] O klebonas ateina? Čia neateina. [100]
[507] Ai kad nežinau, viskas čia vienodai, tik verkiau kai parsikėliau, tuose senuosiuose namuose, paskui čia perkėlė, į pirmą aukštą, nežinau, pasidžiaugiu gėlelėmis, pavaikštau ir gerai yra. [312-314]
[508] Atsikeli rytmety, atsiprasiu kai galiu, dabar yra silpna pavalgyti, o dar pasako, kol rankas kojas turi gali darbuotis. (tyla)... žmonių charakteris kitoks, kitas švelniai, kitas sugadina visos dienos apetitą <…> [112-114]
[509] <...> liuob aš kalbėsiu rožančių ir tiek, o kai aš parvažiavau čia gyventi, o Marija susirgo, už 2 dienų ji susirgo. Ją išvežė į ligoninę, 2 mėnesius išbuvo, parvežė atgal, kažkokia ta liga buvo sunki, parvežė atgal 2 dienas išbuvo, atėjo klebonas ir sako man: „Felicija, pasimelsk, Marija mirė." <...> aš palikau rožančiui vadovauti, viskam. [177-181]
[510] Nu rodos kartais tokios blogos mintys užeina, aš pradedu, štai kai rožančių kalbame <…> [256-257]
[511] .... pasimeldžiu visada, ir į lovelę. *Kas Jums yra malda?* Malda - ramybė. Ramybė. Kaip čia pasakyti jums, išsireikšti (?) Juk daug ko būna. Juk kaip sako: „ Skausmus ir vargą, kančias niekam nesakyki, tik tyliai kentėk." O kur nueisi (?) Aš daleiskim meldžiausi, kada sūnus studijavo, kad jis užbaigtų visas studijas, visas sesijas, visą laiką aš meldžiausi. Man lygtai kažkaip lengviau. <...>[148-154]
[512] Mes einame kiekvieną penktadienį, ten meldžiamės, tuos kryžiaus kelius praeiname (-). Paskui antradieniais yra Šv. Mišios, ateina čia klebonas(.). Esame su Dievu aprūpinti su viskuo(.) [13-16]
[513] <…> ir esu pasiryžusi ir Šv. Kristus pas mus ateina...nu visapusiškai esu pasiruošusi(.), galėčiau ir šiandien mirti...<...> na va kaip tas Dievulis laikys (džiaugiasi). [90-92]

(Repšys, 1974). Tyrimo rezultatai rodo, kad žmogus yra dvasinės prigimties, todėl žmogui senatvėje reikalinga parama, kuri padėtų įgyti vidinės ramybės, įveikti pažeidžiamumo jausmą, baimes, nerimą. Dvasinio pobūdžio pagalba tam labiausiai tinka. Tą patvirtina ir psichologė J. Butėnaitė (2019), ,,psichologinės ir dvasinės intervencijos yra skirtos padėti vyresnio amžiaus asmenims prisitaikyti, atpažinti ir patenkinti jų poreikius bei tapti psichologiškai atspariems gyvenimo iššūkiamskiams (Butėnaitė, 2019, p. 17). Dvasinė pagalba ir ypač silpnos sveikatos žmonėms tenkinat jų poreikius yra svarbus veiksnys ir tai, kas papildo žmogaus senatvėje prasmingai išreikštą gyvenimą. Rūpesčio etikos kontekste, kalbant apie prasmingai išreikštą gyvenimą: ,,Noddings teigia, kad kiekvieno iš mūsų bent vienas nepamatinis poreikis turi būti patenkintas, nes gyvenimas, kuriame patenkinami tik pamatiniai poreikiai, yra skurdus“ (Bikauskaitė, 2013, p. 117).

***Rūpestis autentišku patyrimu*.** Tyrimas parodė, kad senatvėje vis sunkiau gyventi ,,savo“ gyvenimą, kuris buvo gyvenamas iki persikeliant į globos namus. Pokyčio situacijoje keičiasi trokštamas aktyvumo lygis, čia daug kolektyvinės veiklos, t. y. gyvenant globos namuose stinga individualizuoto požiūrio į žmogų, tvyro pojūtis, kad mažai asmeninių pasirinkimų išreiškiant savo valią. Rutininis dienos režimas ir čia, kaip sako Rapolas *(R3)* - ,,pataikant mintis”[514] senatvės globos namuose buvimo būdas tampa, kai ,,tenka prie visų derintis”. Rimo *(R11)* atvejis taip pat gana išskirtinis, kai dėmesys žmogui, jo konkrečiai situacijai išryškėja kartą per metus, t. y. per jo gimtadienį, kai įprastą gyvenimo rutiną[515] paįvairina šventinis pyrago gabalėlis[516], o jo kalba ir tarmė, dėl kurios jam čia sunku bendrauti su kitais gyventojais[517],globos namus paverčia ribotų galimybių vieta. Pažvelgti į šviesiąją gyvenimo globos namuose pusę ir autentiškam čia savo patyrimui, kuris reikalauja „pripažinimo, kad mūsų galimybės yra tik mūsų, todėl mes turime rinktis būti savimi“ (Šalaj, 2011, p. 24), neatrandama jėgų ir tyrimo dalyvių pasirenkama būti pasyvia tokių aplinkybių auka[518]. Šį tyrimo rezultatą galima paaiškinti ir kita teorine - estetinės žmogaus gyvenimo plotmės, pagal S. Kierkegaard’ą, (1843, cit. Repšys, 1974), įžvalga, kuri teigia, kad estetikui būdingas ,,toks gyvenimo būdas, kada žmogus vadovaujasi tik savo prigimtimi ir kad jis visa savo esybe - polinkiais, siekimais, poreikiais bei jų tenkinimu - yra formuojamas socialinės aplinkos, kurioje gyvena“.

Tik išskirtinai motyvuoti tyrimo dalyviai, nors ir keičiasi gyvenimo aplinkybės, viduje išlieka savimi ir palaiko teigiamą nuostatą savo gyvenimo atžvilgiu. Filosofiniu požiūriu pagal S. Kierkegaard’ą (1843 cit. Repšys, 1974), tai etinė žmogaus gyvenimo stadija, kuomet pats žmogus renkasi save kaip ,,aš pats“. ,,Tai tarsi kelias iš savęs smulkiuose kasdienybės rūpesčiuose praradimo

[514] Visur laikas. Reikia sutarti, laikytis vykdomo režimo. *O ką reikia daryti, kad reikia sutarti?* Mintis pataikyti. [148-150]
[515] Čia visos dienos vienodos. [75]
[516] *Jūs minite gimimo dieną, kas čia būna per gimimo dieną?* Pasveikina. Čia kokį pyragėlį duoda per gimimo dieną. [73-74]
[517] <…> kodėl nieks nekalba? Anie žemaičiai aš aukštaitis. [75]
[518] Ką daryčiau(?) Nu ką jau čia padarysi...dabar nieko nebepadarysi...sveikatos nebegrąžinsi... [120-121]

į savojo ,,aš“ atbudimą ir eina per etinio pasirinkimo aktą, kuriame žmogaus rinkimasis priklauso nuo jo paties“ (Repšys, 1974). Tyrimo dalyviai nukreipdami dėmesį nuo ligos į svarbesnius dalykus šį laikotarpį senatvėje skiria savo pomėgiams ar hobiams, santykiams puoselėti, ir mažiau laikui likusiam iki mirties. Kaip sako Felicija *(F8)* - ,,manęs čia reikia" ir jaučiasi svarbi, būdama maldos susibūrimų dalimi[519], o jos užsidegimas toliau užsiimti tapyba[520] rodo saugomo tapatumo tęstinumą ir nepaprastai stiprų savęs, kaip ,,aš pats“ pasirinkimą. Be to, sugebėjimas atsitraukti ir pažvelgti į save iš šalies, pasitelkiant humoro jausmą, kaip tai daro Albinas *(A6)*[521] bei Felicija *(F8)*[522] taip pat, tarsi atriboja žmogų nuo savo sunkumų, ypač tų, kurie aplanko žmogų senatvėje, ir pergyvena juos. V. Franklis (1986, cit. Pattakos ir Dundon, 2021), yra pastebėjęs, kad ,,tik žmogus geba atsiriboti nuo savęs. Pažvelgti į save iš tam tikros perspektyvos". Humoro jausmas paprastai siejamas su linksmumu. Tai būdas patirti dabartį nepriklausomai nuo sunkumų. Mokslų daktaras ir prasmės judėjimo lyderis A. Pattakos ir jo kelegė E. Dundon (2021) sako, jog ,,linksmumu švenčiama galimybė surasti prasmę situacijoje. <...> Juokas tinkamu metu gali padėti išbristi iš kančios greičiau nei bet kas kita“ (Pattakos, Dundon, 2021, p. 125). Atsiribodamas nuo savęs ir savo situacijos senas žmogus nesumenkina ir nepaneigia buvimo globos namuose aplinkybių, bet veikiau patenka už jų. Kaip teigia A. Mickūnas ir J. Jonkus (2014), tai galima paaiškinti pagal tris pamatinius dalykus: kūno svarbą, laisvę bei pasirinkimą ir intersubjetyvumą, iš kurių pastarasis - socialinis kontekstas, kuriame žmogus aptinka save. Šis žmogaus egzistencijos matmuo kylantis iš pirmųjų dviejų yra jo būties pasaulyje dalis. Konkretus kontekstas, kuriame atsiduriama, šiuo atveju globos namuose senatvėje, atveria naujas galimybes būti žmogumi. Dėl to tai prilygsta buvimo autentiškam situacijai, kurią E. van Deurzen (1997, cit. Šalaj, 2011), aiškina ,,kad autentiškas gyvenimas suteikia gilų vidinės realybės pojūtį, jį lydi padidėjęs gyvybingumas ir džiaugsmas. Neautentiškai gyvenantiems žmonėms gali atrodyti, kad ne jie gyvena, bet jų gyvenimas yra gyvenamas.“ Felicijos *(F8)*[523] ir Rimo *(R11)*[524] atvejai tai iliustruoja. Šiuo periodu senatvėje energija nėra laikoma savaime suprantamu dalyku, todėl kasdienį norą gyventi senas žmogus turi ,,maitinti savo“ pastangomis.

[519] Vieną kartą taip išėjo, kad <...> aš nebeatėjau „ant rožančiaus“. Tad pradėjo šaukti: „Kur Felicija paliko, ar numirė, ar susirgo, ar kur išvažiavo, ar kas yra ?“ - sako. Va taip. [171-174]

[520] <…> iš karto paklausiau klebono dar savo namuose: ,,Ar aš galėsiu vežtis savo televizorių ?“ Pasakė, kad galėsiu. Sakau: ,,Ar bus vietos man tapyti ?“ ,,Bus, vietos duosim“, – sako pats klebonas. Ir aš dabar turiu stalus bibliotekoje, tapau <…> [119-122]

[521] *O ko nenorite prisiminti? ...*(ilgai galvoja) Žiūrint iš kurio kampo žiūrėsi hmm. *O kaip Jūs žiūrit?* Kas neigiamo ir nenori (lyg juokaudamas taria). *O kas Jums yra neigiamas?* Nu visokių yra žmonių gi kitas burba labai - negerai, negerai - tai yra neigiamas, tarp draugų yra teigiamų ir neigiamų, kuris nuotaiką gadina tas yra neigiamas hmm, o kuris nuotaiką kelią, linksmas žmogus su iškalba - tai yra teigiamas, <...> tada gyvenimas kitoks, kitaip jauties...<…> [114-119]

[522] <…> tapau ir tą domino žaidžiu, ir rožančių kalbu, ir giedu, ir pablevyzgoju, tik jau bjauriai nedarau nieko (su juoku ir linksmumu taria). [122-123]

[523] O aš stengiuosi, kad tik galėčiau ką nors padaryti(‘) Va. Ir aš dar va pradėjau vaikščioti, pradėjau dabar rožančiui vadovauju ir giedu, ir dainuoju. Kaip aš dainuoju, nesvarbu...[167-169]

[524] Globos namai, sakau, kad kalėjimas (verkia). Uždarytas žmogus, nieko, negali išeiti, ir vėl guli arba sėdi, nėra kas veikti. [54-55]

Rūpestis sveikata. Tyrimas atskleidė, kad didžiausias globos namuose gyvenančių žmonių senatvėje rūpestis - *rūpestis sveikata*, kurios praradimas gali būti laikomas vienu reikšmingiausių egzistencinių žmogaus praradimų. Egzistencinė ligos patirtis, kuri suprantama kaip fizinė, emocinė, ir kaip psichologinė būklė yra esminis lūžis žmogaus gyvenime ir ypač senstant. Liga yra kardinaliai keičianti, suvaržant žmogaus gyvenimą, patirtis ir prielaida silpnesniam gyvybingumui ir gyvumo išgyvenimui. Remiantis tyrimo rezultatais, tenka pripažinti, kad liga tampa bejėgiškumo senatvėje apraiška ir egzistencinį nerimą sukelianti patirtis. Albino *(A6)* atveju, liga „ padarė žmogų neįdomų niekam"[525], o sveikatos nulemti pasikeitimai tapo ir asmens tapatumo - „Aš esu gyvenime" praradimu[526]. Sigučio *(S4)* atveju, ligos paveikti „kūno apribojimai tapo atstumiantys"[527], o Rapolo *(R3)* situacijoje į ligą žiūrima, kaip į „sekinantį darbą", nes visą savo laiką jis yra ligos užimtas ir bando dorotis su jos keliamais sunkumais[528]. Taigi sveikatos būklės nulemti apribojimai, fizinis silpnumas yra viena jautriausių pokyčių sričių ir lemia pagalbos ir priežiūros senatvėje poreikį. Teoriškai žmonių poreikiai yra begaliniai ir atskirti moralinius reikalavimus, keliančius poreikius nuo tokių reikalavimų nekeliančių, rūpesčio etikai pasitarnauja S. Reader (2007, cit. Bikauskaitė, 2013), „būtinybės" poreikių plėtojama koncepcija. Tenkinant senų žmonių poreikius, svarbiausia būtinybė, anot S. Reader (2007, cit. Bikauskaitė, 2013), yra: „tai kas privalo būti, kad būtų gyvenimas ir egzistencija", o kalbant apie rūpestį sveikata ji laikytina viena iš svarbiausių būtinybių senatvėje. Dauguma tyrimo dalyvių, gyvendami globos namuose, rūpestį sveikata lygino su gera priežiūra dėl teikiamos pagalbos kompleksiškumo bei didesnių galimybių gauti pagalbą, nei gyvenat bendruomenėje ir nurodė tai kaip didelį privalumą ir gyvumo šaltinį senatvėje. Gera priežiūra globos namuose Albinui *(A6)* reiškia „pratempti biški gyvenimą"[529] ir galimybę judėti[530], Eleonorai *(E2),* išgyvenusiai bejėgiškumą ligoje, priežiūra reiškia saugumą[531], Sigučiui *(S4)* atsiveria galimybės gyventi be stigmos[532], Paulinai *(P9)* - savalaikė pagalba[533], o štai Felicijai *(F8)* - savarankiškumo

[525] <…> atvirai galiu pasakyti, kad kol sveikas, tol bendrauja(‘), o kai susergi dar iš pradžių dar aplanko, o paskui retėja, retėja, vengia, niekas nenori(-), niekas nebenori supranti <…> [223-225]
[526] <…> ir darbą turėjau ir viską, o paskui visko netekau, ir darbo, ir šeima iširo(.) ir ligos užpuolė, viskas susidėjo [81-83]
[527] A jinai gal nedrįsdavo, kad invalidas esu, žinai <…> [242]
[528] <…> čia kaip tave įdarbina, čia yra kaip ir darbas skaitau, liga yra nepaveikiama, užeina purtinti, drebinti, niekur nuo jos nepabėgsi... [102-103]
[529] Ir aš štai turėjau operaciją, nesenai, pernai... Ai įdėjo širdies stimuliatorių(.)..va vien tokios liūdnos tos istorijos tai vat, dar pratempiau biški gyvenimą(.) A žinai kas rytoj bus vėl (?) gal dar daugiau sulūši, iš lovos iš vis nepasikelsi (-), tokios jau ir mintys, kad bijai, kad neatsitiktų daugiau dar, o su tuo dabar dar šiek tiek dar gyveni. [160-164]
[530] Na tai sakau liga, nebegalėjau paeiti, operavo koją, keitė sąnarius...čia bėdų karalius, dabar tai ant vežimėlio, aš savistoviai pajudu. [71-73]
[531] <...> ir greitoji naktį atvažiuoja, čia budintis yra, vis tiek tave išveš ar daktaras atvažiuos, nepaliks. [281-282]
[532] <…> o dabar čia visi vienodi esame, nekreipiu dėmesio ir dantis anksčiau turėjau auksinukus ir viską išpešėme lauk, tai ar yra tie dantys nieks nekreipia dėmesio (pro juoką), puse tokių .... visi aplink vienodi ir dėlto jaučiuosi geriau. <…> [244-247]
[533] O čia viskas yra gerai, kai užeina blogai, esu daug kartų priepuolių turėjusi, taip pasitaikė tokia slaugelė, čia labai gera viena, taip visos geros yra, pasitaikė dižiuruoti (budėti), dvyliktą valandą parėjau iš tualeto, į lovos galą įsikibau ir nebežinau.... ta slaugelė pripuolė, nuvedė į lovą <…> [78-81]

išlaikymas esant sveikatos sutrikimams[534], tuo pabrėždama, kad negali sau leisti įvairiems negalavimams jos riboti. Tik Rapolui *(R3)* ir Rimui *(R11)* apriboto mobilumo akivaizdoje[535] trūksta švelnumo[536] ir didesnio darbuotojų dėmesio[537], o Paulinai *(P9)* trūksta medicininės priežiūros ir paslaugų, kurios yra svarbios sveikatai ir jos palaikymui[538]. Verta atkreipti dėmesį, kad tyrime išryškėjo ir tai, kad sveikatai būdingas ne tik fizinis patyrimas, nes liga paveikia ir pačius giliausius žmogaus būties klodus, o tai yra jausmus bei emocinę būklę, turinčią įtakos gyvumo išgyvenimui senatvėje. Apie tai kalba ir psichologė J. Šalaj (2001) ir pažymi, kad vien fizinis savo gyvumo patyrimas nebūtinai užtikrina gyvumo išgyvenimą: žmogus gali suvokti tai, kad jis yra fizikšai gyvas, bet toks nesijausti (Bikauskaitė, 2013). Rimo *(R1)* patyrimo atveju, kai „uždarytas esi“ globos namų, kaip vietos specifikai suteikia mobilumo kaip sąstingio reikšmę, kuri sukuria atskirties nuotaiką ir kuria šis tyrimo dalyvis nesidžiaugia[539].Taigi visapusiškas rūpestis sveikata yra pamatinis žmogaus poreikis, turintis reikšmės tolimesniam prasmingam gyvenimui ir gyvumo išgyvenimui senatvėje.

Tyrimo dalyvių išryškinti pasisakymai apie neplanuotą ar savanorišką senatvėje pasirinkimą apsigyventi globos namuose, kuris dažniausiai ligos akivaizdoje buvo traktuojamas kaip lemtis, ir pergyvenamas džiaugsmingai arba slegiančiai, gaivinančiai arba apatiškai, ramiai arba su baime, skatino ieškoti teorinio tokių patirčių paaiškinimo. Analizuodamas žmogaus buvimą pasaulyje M. Heideggeris (1963, cit. Repšys, 2014), pažymi, kad „žmogus nesukuria ir nepasirenka nei savo buvimo pasaulyje, nei atvirumo pasauliui: jis yra tartum įmestas į šią situaciją, todėl jis pergyvena savo situaciją pasaulyje kaip faktiškumą (jis „yra tas ir tas“), arba savo buvimą pasaulyje kaip „įmestumą“ (*vok. Geworfenheit*)“. Serapinos *(S10)* atvejis - „šitoks mano gyvenimas“ iliustruoja[540] gyvenimo globos, kaip neišvengiamo proceso senatvėje epizodą. Beje savanoriškas apsisprendimas ir suplanuotas apsigyvenimas globos namuose gali būti prilygintas ir žmogaus sugebėjimui egzistenciškai mąstyti, „klausti“ savo būtį - duoti jai klausimų - „o kaip gi aš gyvensiu senatvėje jeigu nesirinksiu arba pasirinksiu kitaip?“ kas yra būdinga tik žmogui, teigia M. Heideggeris (1963, cit. Repšys, 2014). Be kita ko - žmogus savo apsisprendimu turi rūpintis prasminga savo būties egzistencija ir apie tai galvoti, ne išimtis ir senstant. Toks tyrimo rezultatas sutampa su V. Franklio

[534] O čia aš dabar su vežimėliu važiuoju pati, manęs nereikia vežioti, pati pavaikščioju, pati nueinu su lazdele į tualetą, tik tai jos man pakeičia viską, o rytmety aprengia, aš neguliu apsirengti va, kokia esu, ranka (rodo į nevaldomą ranką), va per puse galvos, va štai šitaip (rodo) suparalyžiuota <…> [155-158]

[535] <…> pasivaikščiojimui <...> viena diena ir nė vienos dienos nelieka, režimas, priežiūra, tai lieka tik po lovą. [121-122]

[536] *Kas Jums yra globos namai, kada sergate? Ką galite pasakyti nuo savęs kas Jums jie yra?* Daug švelnumo reikalauja. Kiekvienas žmogus turi charakterį savo, kitą sykį prieina taip, kad matai, kad negerai daro, nieko negali taip, buvo tokių momentų, kad matai pats, kad nieko negali padaryti, turi kentėti vis tiek. [104-107]

[537] Einu... Kartais atsisėdu ir nebeatsistoju...Reik pagalbos jau man. Ant lovos tai abiem rankom atsiremiu, atsistoju šiaip taip, jei yra vaikštynė, o ten (koplyčioje) vieną kart paliko...ir sėdėk vienas pats, visi žmonės išėjo... [101-103]

[538] Kad neskaudėtų niekas - būtų gerai, bet kad pradeda kojos skaudėti ir galva svaigti - vaistų nėra, ir daktarė ateidavo prieš tą karantiną, nėra daugiau buvusi atėjusi. [297-299]

[539] Nu uždarytas žmogus, negali išeiti (ašaroja). [19]

[540] Nusprendžiau taip, dabar sūnui 60 metų, dar 5 metai dirbti, sostinėje turi butą prie gražios upės, jei aišku grįš, bet tuos 5 metus jis ten gyvens, o kur man tada dėtis (?) Tai va, čia ir gyvenu. Šitoks mano gyvenimas... [44-46]

(1986, cit. Pattakos ir Dundon, 2021, p. 175) pastebėjimu, kad „rūpestis egzistencijos prasme yra jo privilegija. Žmogus ne tik ieško šios prasmės, bet ir turi teisę tai daryti“.

Rūpestis dėl susvetimėjimo. Tapimas senu atneša kitybę ir seno kaip *kitas* sampratą. Tai patvirtina atliktas tyrimas ir pateikia unikalų kitybės senatvėje pavyzdį. Senatvės kitybė globos namuose atsiskleidė kaip čia gyvenančiųjų egzistencinis *rūpestis dėl susvetimėjimo.* Tyrimo dalyvių patirtys rodo, kad senatvėje kiekvienas savaip, tačiau visi be išimties, patyrė kitoniškumą. *Kito* atsiradimas atsiskleidžia seno žmogaus kasdienio gyvenimo dalykuose. Dėl to, kad tyrimo dalyviai gyvena globos namuose, labiausiai atsiskleidė „Kitų namų“ senatvėje vaizdas. „Kiti namai“ Irutei *(I5)* [541] nėra savi, nes svetimi, Rapolui *(R3)*[542] jie yra „kaip bendrabutis“, nes gyvena kartu su kitais, o Rimui *(R11)* - be vaikų jie tušti, šalti,[543] ir labai ankšti[544] „kaip kalėjimas“. Serapinai *(S10)* jie tampa čia-namais, nes kitų namų jau nėra[545], tik Paulinai *(P9)* - jie šviesūs, geri[546] „kaip danguj“. Kitybė tyrimo dalyviams atsiskleidžia ir kitokiu būdu. Kitybė senatvėje Sigučiui *(S4)* asocijuojasi su pasirinkimais ne jo, bet kitų[547], ir tai, kad iš ankstesnio gyvenimo globos namuose „liko tik niekučiai“[548]. Albino *(A6)* senatvėje kitoniškumas kūniškas - parasta sveikata, nes tapo ligotas[549], o Rimui *(R11)*[550] ir Serapinai *(S10)*[551] globos namuose viskas kitaip, nes bendros neberanda kalbos. Beveik visi šie tyrimo rezultatų pavyzdžiai atspindi žmogaus gyvenimo praradimus ir nuosmukį senatvėje. Apie nuosmukį senatvėje kalba ir filosofė Simone de Beavoir (1996, cit. Fisher, 2010). Ji (de Beavoir, 1996) teigia, kad „nuosmukis yra bendras visų labiausiai bauginančių senatvės aspektų ypač fiziniam silpnėjimui - įkūnytam laikiškumui, suvokiant, kad kūno metamorfozės grasina ir tapatybei: ne tik „nebesu tas, kas buvau, tačiau, mano nuomone, nebesu toks geras, koks buvau“ (Fisher 2010, p. 72). Jie skausmingai parodo, kad šiuo požiūriu, senatvė iš esmės nėra gyvenimas, bet gyvenimo priešybė (kitybė), tai dėl to, „kad „gyvenimas“ reiškia jaunystę, jėgą, puikią sveikatą ir pajėgumą“ (Fisher, 2010, p. 73). Dėl to žmogus senatvėje pradeda jaustis svetimas sau - tam, kuriuo jis buvo jaunystėje. Tokį rūpestį dėl susvetimėjimo ir svetimumo senatvėje nuotaiką galima paaiškinti teorine M. Heideggerio (1963, cit. Repšys, 2014) mintimi. Jis teigia, kad žmogų tai verčia jaustis nejaukiai, o tokia nejaukumo būsena žmogui tarsi jis - „benamis“ *(vok. unheimlich*), ir tai verčia jį ieškoti prieglobsčio tarp daiktų. Šią benamiškumo nuotaiką, stumiančią ieškoti prieglobsčio

[541] Nu kitoks gyvenimas pasidaro, čia ant savęs valios nebeturi, esi priklausomas <…> [131-132]
[542] *Ir kaip atrodo Jūs iš namų pareinate čia gyventi? <...>* Taip, kaip bendrabutyje. [88-89]
[543] *O kodėl nelanko?* Tai jos reikia klaust. *Norėtumėt, kad aplankytų?* Norėčiau. [3-4]
[544] Globos namai, sakau, kad kalėjimas (verkia). Uždarytas žmogus, nieko, negali išeiti [54-55]
[545] Čia mūsų namai - kitų namų jau nėra. [214]
[546]Įėjau čia - kaip į dangų... (ramus pasakymas). [23]
[547] Ko vyriškam reik, hee (juokiasi) a saradėlę ar sasiską ar ką nors, pamidoriuoką kokį, hmm ne sausainį, *sausainį* (juokias garsiau) [125-126]
[548] <…> sako nieko ten nebėra, nei batų <…>atvežė čia tas kelias tapkes, crocsus ir viskas <...> niekučiai tokie [162-166]
[549] <…> Na tai sakau liga, nebegalėjau paeiti, operavo kojà, keitė sąnarius...čia bėdų karalius <…> [71-72]
[550] Negerai. Aš nerandu kalbos su ja. [110]
[551] Seni ar kokie, pakalbėtum, pabendrautum. O dabar pavalgėm, viens į vieną pusę, kits - į kitą. [134-135]

daiktų bei kitų žmonių aplinkoje, ir kartu susirūpinimą savo paties buvimu pasaulyje, M. Haidegeris (1963, cit. Repšys, 2014), vadina „rūpesčiu“ (*vok. Sorge*). Kita vertus, dėl tokio rūpesčio, tyrimo dalyviams globos namai, galima sakyti, tampa „kita prieglobsčio vieta“, nes gyvenę vienatvėje, dabar jie gyvena „būryje“. Tai atskleidžia Irutės *(I5)*[552] ir Felicijos *(F8)*[553] patirtis. Prieglobstį globos namuose randa sukaustyti ligos, dabar galintys judėti Eleonora *(E2)*[554], ir Albinas *(A6)*[555], nes pritaikyta aplinka ir teikiamos paslaugos. Čia dvasinę ramybę atrado Serapina *(S10)*[556] ir tikėjimą sustiprino Sigutis *(S4)*[557], ko anksčiau jo gyvenime trūko. Šiuo požiūriu kitybė senatvėje gyvenantiems globos namuose tampa duotybe, prasmingai nugyventi likusį laiką. Taigi senatvė globos namuose tampa neišvengiamu kitu buvimu, o globos namai - prieglobsčio senatvės kitybei vieta.

Rūpestis yra autentiško santykio su pasauliu ieškojimo būsena. Senatvėje, kai žmogus nebeturi darbinės veiklos, kai neliko jo gyvenime intensyvios kaitos, rūpestis tampa pagrindine santykio su pasauliu ašimi. Konkretų rūpestį žmonėmis, daiktais, veikla, keičia filosofiniai apmąstymai apie mirtį, ligą, išėjimą ir savo kitoniškumą.

Rūpesčio fenomenas yra subjektyvi ir kintamo intensyvumo būsena, kurios pagrindiniai šaltiniai – fizinio patyrimo lygmens fenomenai ir tarpasmeniniai santykiai, apimantys emocinius ir refleksyvius elementus.

[552] <…> esam viena šeima vo juk a ne (?). Juk tep (?). Ir turim kartu būti. Vis geriau. [302-303]
[553] <…> kad aš paskutinę naktį miegu savo lovoje ir parvažiuosiu į būrelį. Pasiklabėsiu su žmonėmis, padainuosiu [137]
[554] <…>kaip gerai dabar pirmam aukšte, gali visur vaikščioti, aš pati nelipu laiptais dėl kojos <...> [233-234]
[555] <…> dabar tai ant vežimėlio, aš savistoviai pajudu. Yra žmonės, kurie negali (‘) gi, [72-73]
[556] <…>pasimeldžiu visada, ir į lovelę. <…> Malda - Ramybė. Kaip čia pasakyti jums…O kur nueisi (?) Aš daleiskim meldžiausi, kada sūnus studijavo <…> Man lygtai kažkaip lengviau. <...> [148-154]
[557] Atradau naujų dalykų. Ta religija man visai nieko <…> [217]

IŠVADOS

1. Senėjimas yra neišvengiamas ir kompleksinis reiškinys. Skirtingos teorijos pateikia įvairių aiškinimų apie senėjimo procesus. Gerontologiniu požiūriu, biologiniai senėjimo procesai prasideda nejuntamai anksti, vystosi palaipsniui, yra įtakojami genetinio pobūdžio veiksnių, kurie sąveikauja su išoriniais - aplinka, gyvenimo būdas ir pan. Senėjimo požymiai pasireiškia susilpnėjusia sveikata ar ligomis, pasikeitusiais vaidmenimis visuomenėje ir šeimoje, darbingumo sumažėjimu ir pan. Senėjimas yra lydimas rūpesčio dėl sveikatos, dėl gyvenimo prasmės, dėl akistatos su mirtimi, dėl vienatvės arba našlystės ir panašių problemų. Fenomenologijos požiūriu, rūpestis yra egzistencinė būsena, o filosofijos - moralinis veiksmas. Šių dviejų perspektyvų dermė padeda žmogui išgyventi senėjimą prasmingai ir oriai.

2. Kadangi senatvė yra kiekvieno žmogaus neišvengiamybė, kurios žmogus negali nesirinkti, fenomenologiniu požiūriu iškyla grėsmė žmogaus gyvenimo autentiškumui. Autentiškas gyvenimas suteikia gilų vidinės realybės, gyvybingumo ir džiaugsmo pojūtį. Šitą jausmą žmogus atranda ir stiprina per rūpestį savo gyvenamuoju pasauliu ir buvimu. Buvimo patyrimas reiškia ne tik atkreipti dėmesį į savo džiaugsmo ar skausmo patyrimą, bet ir įsisąmoninti, kad aš esu tas, kuris šį patyrimą išgyvena. Gyvybingumo išgyvenimas pasireiškia savo gyvenimo kaip tėkmės, judėjimo ir kitimo patyrimas, kitybės priėmimas. Fenomenologinė perspektyva padeda atsakyti į klausimą, kaip žmogus savo buvimo patyrimui priskiria vienokias ar kitokias reikšmes, o socialinės egzistencializmo teorijos socialiniame darbe perspektyva siekia atsakyti, kaip tai materializuojasi į egzistencinius ir socialinius poreikius. Šios fenomenologinės ir socialinės egzistencializmo teorijos patyrimą senatvėje apibūdinančios kategorijos koreliuoja su fenomenologiniais rūpesčio struktūros radiniais šio darbo tyrime.

3. Rūpesčio fenomenas yra subjektyvi ir kintamo intensyvumo būsena, kurios struktūrą sudaro šios dalys: *rūpestis sambūviu* atskleidė tarpasmeninių santykių su vaikais, artimaisiais ir bendrystės globos namuose senyvame amžiuje svarbą. Santykiuose svarbus vaikų dėmesys, empatiškai paslaugus globos namų personalas ir pačių gyventojų tarpusavyje kuriamas santykis. *Rūpestis mirties prasmingumu* atskleidė sielovados pobūdžio intervencijos ir dvasinės pagalbos svarbą kaip ypatingą bendravimo būdą įkūnyto laikiškumo senatvėje suvokimui. *Rūpestis autentišku patyrimu* parodė, kad gyvenimas senyvame amžiuje virsta buvimu. Senas žmogus kasdienį norą gyventi motyvuoja savo pastangomis. Pripažinti, kad galimybės yra tik jo paties dėl pasikeitusio aktyvumo lygio, - sunku ir pavyksta ne kiekvienam. *Rūpestis sveikata* atskleidė, kad liga kaip egzistencinė patirtis yra silpnesnio gyvybingumo išgyvenimo senyvame amžiuje priežastis. Kompleksiška gerai teikiama priežiūra senatvėje yra atsvara ir gyvumo senatvėje šaltinis. *Rūpestis dėl susvetimėjimo* atskleidė tapimo senu kaip kitybės žmogaus tapatybei, kaip nuosmukio ir priešybės gyvenimui suvokimą, nes senas žmogus nebėra tas, kas buvo, ir nebėra toks geras, koks buvo jaunystėje.

REKOMENDACIJOS

1. Rekomendacija interpretacinės fenomenologinės analizės tyrėjams - vesti užrašus tyrimo eigoje, pasižymėti savo emocines reakcijas, asmenines pastabas, refleksijas kalbama tema, pirminį įspūdį apie analizuojamą atvejį, kad atsiribotų nuo tam tikrų išankstinių savo nuostatų. Analizuoti kiekvieną atvejį paeiliui ir jo kiekvieną eilutę nieko nepraleidžiant. Svarbu išlaikyti vienodą dėmesio koncentraciją analizuojant visą atvejį.

2. Rekomendacija socialiniams darbuotojams - realioje praktikoje užrašyti pokalbius su savo klientais ir analizuoti jų tekstus. Užrašytas tekstas tikrai suteikia naujų įžvalgų. Vesti socialinio darbuotojo veiklos užrašus, kurie pasitarnautų fenomenologinei analizei. Tokiu būdu egzistencinis socialinis darbas būdamas stipriu teoriniu lygmeniu, sėkmingiau būtų įgyvendinamas praktikoje.

3. Rekomendacija globos namams - teikiant socialines paslaugas globos namų gyventojams daugiau dėmesio skirti dvasinio pobūdžio priežiūrai, kad apsigyvenę senyvo amžiaus asmenys kuo geriau ir greičiau prisitaikytų prie gyvenimo būdo pokyčių, nesijaustų svetimi. Artimesnis kontaktas su klientu padeda atpažinti ir geriau patenkinti individualius žmogaus senyvame amžiuje poreikius bei stiprina psichologinį atsparumą netektims, baimei, nerimui.

LITERATŪRA

1. Abramavičienė, R. (2008). *Senyvo amžiaus žmonių socialinės problemos Šiaulių apskrities ilgalaikės socialinės globos įstaigos: magistro darbas*. Šiaulių universitetas. Prieiga per eLABa - nacionalinė Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.
2. Acienė, E. ir Mačiulskytė, S. (2021). *The Concept of the cross-border method in the context of ageing* (pp. 28–56). https://doi.org/10.15181/tbb.v86i1.2259
3. Bagdonas, A., Kairys, A. ir Zamalijeva, O. (2017). Senų žmonių funkcionavimo, senatvės ir senėjimo tyrimų gairės: biopsichosocialinio modelio prieiga. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika,* 80–102. https://doi.org/10.15388/STEPP.2017.15.10811
4. Batuchina, A. (2015). *Vaikų migravimo fenomenologinis tyrimas: daktaro disertacija*. Klaipėdos universitetas. Prieiga per eLABa - nacionalinė Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.
5. Bieliauskienė, A. ir Mikaliūkštienė, A. (2022). Vidutinio ir pagyvenusio amžiaus žmonių gyvenimo kokybė ir jos ryšys su emocine sveikata. *Slauga. Mokslas ir praktika, 3*(4), 11–17.
6. Bikauskaitė, R. (2013). Rūpesčio etikos normatyvumo problema: daktaro disertacija. Vilnius.
7. Bikmanienė, R., Danusevičienė, L., Jagelavičius, A., ir Kimbrienė, B. (2004). *Socialinė gerontologija: ištakos ir perspektyvos: mokymo knyga* (p. 335). Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
8. Bikmanienė, R. (2002). Lesauskaitė, V.(sud.) *Socialinė gerontologija: ištakos ir perspektyvos: mokymo knyga* (p. 335). Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
9. Bitinas, B., Rupšienė, L. ir Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlio vadybos ir administravimo studentams* (p. 303). S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
10. Bjerregaard, L. B. S., Maciulskyte, S., Acienė, E., ir Christensen, J. (2018). Towards a model of social innovation: cross-border learning processes in the context of an ageing society. *Social Welfare : Interdisciplinary Approach*, *8*, 8–23. https://doi.org/10.21277/sw.v1i8.377
11. Bogdanova, N. ir Švedaitė-Sakalauskė, B. (2010). Egzistencialistinė paradigma socialiniame darbe: ribos ir galimybės. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 24(24). https://doi.org/10.15388/ActPaed.2010.24.3039
12. Bogdanova, N. (2008). *Egzistencinis socialinio darbo modelis šiuolaikinio socialinio darbo modelio kontekste: magistro darbas*. Vilniaus universitetas. Prieiga per eLABa - nacionalinė Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.
13. Bogdanova N. (2007). Senų žmonių egzistencinės problemos: priežastys ir sprendimo galimybės. STEPP: *Socialinė Teorija, Empirija, Politika ir Praktika*, 4(4), 84–95. https://doi.org/10.15388/STEPP.2007.4.8708

14. Butėnaitė, J. ir Bulotaitė, L. (2011). Vyresnio amžiaus moterų gyvenimo prasmės išgyvenimas. *Gerontologija* 2(4): 240–249.
15. Comley M. (1998). *Mokykimės klausyti: Konsultavimo įgūdžiai pagyvenusių žmonių padėjėjams* (p. 66). Pagyvenusios moters veiklos centras.
16. Davidonienė, O. ir Adlienė, R. (2012). *Pagyvenusių žmonių psichikos sveikatos problemos, jų sprendimo būdai. Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas 2012 "Sveikas senėjimas – nauji iššūkiai Lietuvai" / [Redakcinė kolegija: J. Pundzius, R. Gurevičius, A. Veryga, I. Večkienė].* Vilnius: VĮ Seimo leidykla "Valstybės žinios", 2012, p. 42-43.
17. Dunajevas, E. (2015). Kas yra socialinis darbas? *STEPP: Socialinė Teorija, Empirija, Politika ir Praktika*,5, 17–28. https://doi.org/10.15388/STEPP.2009.0.5263
18. Fisher, L. (2010). Kitas viduje ir išorėje: senėjimo kitybė ir senimas Beauvoir *"Senatvėje" Athena,* 6, 62–77.
19. Frankl, V. E. (2013). *Žmogus ieško prasmės* (5-oji laida., p. 159). Katalikų pasaulio leidiniai.
20. Frankl, V. E. (2021). *Sielogyda: gydytojo rūpestis - siela* (p. 356). Vaga.
21. Garlauskaitė, A., ir Zabarauskaitė, R. (2015). Lietuvos gyventojų senėjimą lemiančių veiksnių analizė *Mokslas - Lietuvos ateitis: verslas XXI amžiuje - 2015*, 7(2), 199–209. https://doi.org/10.3846/mla.2015.747
22. Grotowska, S. (2013). Old age – roleless role or time of freedom. S. Grotowska ir I. Taranovič. [eds.]*Understanding Ageing in Contemporary Poland: Social and Cultural Perspectives*: 25-36.
23. Gustainienė, L., ir Burauskaitė, M. (2018). Sėkmingas senėjimas: daugiadimensis požiūris. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, *21*(1), 81–97. https://doi.org/10.7220/2029-5820.21.1.4
24. Charenkova, J. (2018). Vyresnio amžiaus asmenų persikėlimo į socialinės globos įstaigą patirtis: literatūros apžvalga. STEPP*: Socialinė Teorija, Empirija, Politika ir Praktika*, 17(17), 21–36. https://doi.org/10.15388/STEPP.2018.17.11929
25. Charenkova, J. (2020). *Būtinos vyresnio amžiaus žmonių tapatybės tęstinumo sąlygos persikeliant į globos įstaigą: daktaro disertacijos santrauka: socialiniai mokslai, sociologija S 005* (p. 39). Vilniaus universitetas.
26. Jankūnaitė, D. ir Naujanienė, R. (2012). Sėkmingos senatvės prielaidos : senyvo amžiaus asmenų perspektyva. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 209–232.
27. Johnson, M. L. (2005). The Social Construction of Old Age as a Problem. In M. L. Johnson (ed.). *The Cambridge Handbook of Age and Aging* (p. 563–572). Cambridge: Cambridge University Press.

28. Jones, R. L. (2004). “Older people” talking as if they are not older people: *Positioning theory as an explanation// Journal of Aging Studies,* No. 20, p.79-91.
29. Juozulynas, J. A., Savičiūtė, R. Jurgelėnas, A., Venalis, A., Miglinė, V. (2012). Pagyvenusių žmonių gyvenimo kokybės gerinimo galimybės besivystančioje visuomenėje. *Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas 2012 "Sveikas senėjimas – nauji iššūkiai Lietuvai" / [Redakcinė kolegija: J. Pundzius, R. Gurevičius, A. Veryga, I. Večkienė].* Vilnius: VĮ Seimo leidykla "Valstybės žinios", 2012, p. 35-39.
30. Juozapaitytė-Novickienė, V. (2018). *Socialinės gerovės užtikrinimas: pagyvenusių ir senų žmonių, gyvenančių globos namuose, lūkesčių analizė: magistro darbas*. Lietuvos edukologijos universitetas. Prieiga per eLABa - nacionalinė Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.
31. Kairys, J. (2002). *„Senatvės psichologija”,* (p. 193). Kintava.
32. Kardelis, K. (2017). *„Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: edukologija ir kiti socialiniai mokslai: vadovėlis* (Šeštasis pataisytas ir papildytas leidimas., p. 487). „Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras“.
33. Kurapkaitienė, N. (2019). *Jaunų suaugusiųjų mokymosi savanorystėje patirtys: daktaro disertacija*. Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per eLABa – nacionalinė Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.
34. Lazutka, R., Žalimienė, L., Andrejeva, L., Mikulionienė, S., ir Skučienė, D. (2004). *Pagyvenusių ir senų žmonių gerovė* (p. 55–79).
35. Lemme, B. H. (2003). Suaugusiojo raida (p. 575). Poligrafija ir informatika.
36. Lesauskaitė, V., Macijauskienė, J. (2004). Biologinio senėjimo socialinės pasekmės. Iš N. Večkienė (red.). Socialinė gerontologija: ištakos ir perspektyvos (p. 62–84). Kaunas. VDU.
37. Lukamskienė, V., ir Budėjienė, A. (2013). Socialinės paslaugos vyresnio amžiaus asmenims: savipagalbos ir socialinės globos aspektai. *Gerontologija,* 14(4), 228–234.
38. LR socialinių paslaugų įstatymas. 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-493. Vilnius. Valstybės žinios, 2006-02-11, Nr. 17-589. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.270342
39. LR Vyriausybės nutarimas: Dėl nacionalinės gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategijos patvirtinimo. 2004 m. birželio 14 d. Nr. 737. Vilnius. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.235511
40. Lietuvos Statistikos departamentas. https://osp.stat.gov.lt/socialine-apsauga
41. Liobikienė, N. (2004). Mirtis, mirimas, netektis ir našlystė. Iš N. Večkienė (red.) *Socialinė gerontologija: ištakos ir perspektyvos.* (p. 158-173). Kaunas: VDU leidykla.

42. Lukianskytė, R., Černiauskaitė, R., ir Bukartienė, L. (2017). *Šeimos narių, slaugančių paliatyvų ligonį namuose, problemos ir jų sprendimo galimybės.* Mokslo taikomieji tyrimai kolegijose, Nr. 13, (pp. 45–50).
43. Myers, D.G. (2000). *Psichologija* (p. 816). Kaunas. Poligrafija ir informatika.
44. Matonytė, I., Kazlauskaitė, R., ir Poškutė, V. (2018). Ilgalaikė senyvo amžiaus asmenų globa Lietuvoje: visuomenės nuostatos ir paslaugų teikėjų požiūriai. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 74–95. https://doi.org/10.15388/STEPP.2019.5
45. Mockus, A., ir Žukaitė, A. (2012). Sėkmingas senėjimas. *Gerontologija*, *13*(4), 228–234
46. Mickūnas, A. ir Jonkus, D. (2014). Fenomenologinė filosofija ir jos šešėlis (p. 287). "Baltų lankų" leidyba.
47. Mikulionienė, S., ir Petkevičienė, D. (2006). Senatvės įvaizdžiai Lietuvos periodinėje spaudoje. *Socialinis darbas: mokslo darbai*, *5*, 38–49.
48. Mikulionienė S. (2004). Senėjimo demografija. Iš N. Večkienė (red.). *Socialinė gerontologija: ištakos ir perspektyvos.* (p. 42-60). Kaunas: VDU.
49. Mikulionienė S. (2011). *Socialinė gerontologija* (p. 309). Mykolo Romerio universiteto leidyba.
50. Mikulionienė (2016). *Lietuvos vyresnio amžiaus žmonių socialinės atskirties rizika : akademinis ir politinis diskursas* (pp. 154–188). Lietuvos socialinių tyrimų centras. https://www.lstc.lt/wp-content/uploads/2019/04/Socialine_kaita_visas.pdf#page=154
51. Mikulionienė, S., Rapolienė, G., ir Valavičienė, N. (2018). *Vyresnio amžiaus žmonės, gyvenimas po vieną ir socialinę atskirtį: monografija* (p. 227). Lietuvos socialinių tyrimų centras.
52. Narbutaitytė, V. ir Derkintienė, S. (2021). *Vyresnio amžiaus žmonių kūno sudėjimo analizė.* XXI-oji nacionalinė mokslinė konferencija „Į sveiką gyvenseną ir skaidrią būtį Vydūno keliu“ : konferencijos pranešimų medžiaga. Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla, 2021. p. 114. https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:89382192/datastreams/MAIN/content
53. Naujanienė, R. (2002). Socialiniai senėjimo aspektai. *Socialinė gerontologija: ištakos ir perspektyvos*. Kaunas: VDU leidykla.
54. Nacionalinė trečiojo amžiaus universitetų asociacija. Prieiga per internetą. http://www.tauasociacija.lt/lr-seimui-issiustos-rekomendacijos-del-pozityvaus-senejimo.
55. Pattakos, A., ir Dundon, E. (2021). *Savų minčių kaliniai: Viktoro Franklio principai, padėsiantys atrasti prasmę gyvenime ir darbe* (p. 262). Vaga.
56. Palujanskienė, A. (2004). Seno žmogaus psichologija. Iš N. Večkienė (red.). *Socialinė gerontologija: ištakos ir perspektyvos* (p. 86–102). Kaunas: VDU.

57. Pivorienė, J. (2004). Šeima, giminaičiai ir draugai. Iš N. Večkienė (red.). *Socialinė gerontologija: ištakos ir perspektyvos* (p. 176–191). Kaunas: VDU.
58. Pivorienė, J. (2008). Pagyvenusių ir senų žmonių vaidmenų kaita šeimoje. Socialinis darbas: mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2008, Nr. 7 straipsnio 1 dalis, p. 41-45.
59. Pivorienė, J., ir Šedienė, P. (2018). Sergančiųjų lėtine psichikos liga gyvenimo pokyčių apibrėžimas egzistencinės teorijos perspektyvoje. *Socialinis darbas: mokslo darbai, 1* (16), 35–47.
60. Rapolienė, G., Mikulionienė, S., Gedvilaitė-Kordušienė, M., ir Jurkevits, A. (2018). Socialiai įtraukti ar atskirti? Vyresnio amžiaus žmonių, gyvenančių vienų, patirtis. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika,* 70–82. https://doi.org/10.15388/STEPP.2018.16.11441
61. Repšys, J. (2014) Tradicinės ontologijos humanizacija M. Heidegerio filosofijoje. *Problemos*. 180, p. 54-72. doi: 10.15388/Problemos.1976.18.5643. https://www.zurnalai.vu.lt/problemos/article/view/5643/3690
62. Repšys, J. (sud.) (1974). Filosofijos istorijos chrestomatija. XIX ir XX amžių Vakarų Europos ir Amerikos filosofija. – Vilnius: Mintis, (p. 97 – 124.)
63. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija: metodinė knyga* (p. 147). Klaipėdos universiteto leidykla.
64. Socialinių paslaugų katalogas. 2006 m. balandžio 5 d. Nr. A1-93. Vilnius. Valstybės žinios, 2006-04-20, Nr. 43-1570. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274453
65. Socialinės globos normų aprašas. 2007 m. vasario 20 d. A1-46. Vilnius. Valstybės žinios, 2007-02-24, Nr. 24-931. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.292682/asr
66. Sodeika, T. (2004). Visuotinė Lietuvių enciklopedija. https://www.vle.lt/straipsnis/egzistencializmas
67. Spinelli, E. (2020). *Ne-žinančiojo pasakojimai: aštuonios istorijos apie egzistencinę psichoterapiją* (p. 235). Humanistinės ir egzistencinės psichologijos institutas.
68. Stepukonis, F., ir Puodžienė, L. (2009). Aštuoniasdešimtmečių psichologijos ypatumai. *Gerontologija*, *10* (4), 199–207.
69. Stukas, R., Šurkienė, G., Žagminas, K., Alekna, V., ir Melvidaitė, A. (2013). Pagyvenusių žmonių vidinė darna. *Gerontologija*, *14* (3), 131–140
70. Šalaj, J. (2012). *Gyvenimo patirtis per būties patirtį: interpretacinė fenomenologinė analizė: daktaro disertacijos santrauka*. Vilniaus universitetas. Prieiga per eLABa - nacionalinė Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.
71. Valantiejus, A. (2014). Fenomenologiškai grindžiamos socialinės teorijos sampratos klausimu. I. Sociologija, fenomenologiškai grindžiama metodologija ir kriterijų

radikalizavimas. *Sociologija: mintis ir veiksmas, 1,* 62–145. https://doi.org/10.15388/SocMintVei.2014.1.7460

72. Vėželis, T. (2016). Čiabūties (Dasein) egzistencinių (existenziell) ir egzistencialiųjų (existenzial) apriorinių struktūrų analizė M. Heideggerio veikale „Būtis ir laikas“. *Filosofija. Sociologija, 257–265.*
73. Wagner, H. (2007). Prasmė - prasmės ieška - gyvenimo prasmė (2). *Acta Pedagogika Vilnensia 18:8-24.* Vilniaus Universiteto Leidykla. https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=183178
74. ŽALIOJI KNYGA DĖL SENĖJIMO Kartų solidarumo ir tarpusavio atsakomybės puoselėjimas. (2021*). Europos Komisija, Briuselis.* 2021-01-27 COM (2021) 50 final. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/com_2021_50_f1_green_paper_lt.pdf#page=17&zoom=100,92,829
75. Žydžiūnaitė V., ir Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai : vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams* (2nd ed., p. 375). Vaga

PRIEDAI

Interviu ištrauka

Interviu protokolas *(S4)*

_(S4)_ Sigutis, 68 metai, interviu metu globos namuose gyvena 2 metai

Jis pirmas pradeda interviu man pranešdamas, kad

Tai aš čia pakliuvau, kad bandžiau nusižudyti...Hmm... dantis neįsidėjau (juokiasi).Turiu aš tuos dantis, bet...

Tai papasakokite, kas atsitiko ar kaip apsigyvenote globos namuose? Atsidūriau...haha (juokiasi), ai žinai vaistų privalgiau ir ir, vot užėja (‘) toks noras jau trečią kartą (tvirtas pasakymas ir pradeda tyliau) ...jau tris kartus aš: ir su dujom mėginau į mašiną atsisėdęs, bet ir vėl neišėjo (juokiasi) ten visokių žinai, žiemą tas buvo, o dabar aš tų vaistų prigėriau ir galvoju... numirsiu, bet nenumiriau, atpumpavo tie daktarai ir viel...Atėjo ryte va tokia slaugytoja pas mane...samdžiau aš tas moteriškas, su kojom aš...(nutyla pažiūri į mane)

Kas atsitiko kad taip pasielgėte? Ir kodėl? Su žmona išsiskyriau (.), jau keli metai, nesugyvenom (pabrėžia), toks tas nesugyvenimas ...visokių tų problemų žinai, ai, pas mane yra dvi mergikės tokio amžiaus kaip tu, bišKi vyresnės irgi abidvi su aukštaisiais, su dviem(‘) aukštaisiais (garsėja balsas) jos abidvi turi, magistratūroje...viena gyvena sostinėje, kita - netoli jos. Dabar abidvi čia yra (.), pas mus sodyba <...> (taria kaimelio pavadinimą) ir viskas. (visą sakinį sako tyliu balsu ir nuleista galva ir čia yra – kur anksčiau gyveno).

Kaip gyvenote iki apsigyvenat globos namuose? Aš vienS gyvenau name dviejų aukštų, trijų aukštų name, savam..., viską palikau panelėm toms sava, hmm...(pro juoką) ta viena turi namą pasistačiusi netoli sostinės (tyliau, žodžiai reti, laimingas). Vyras yra toksai žinai veiklus, su mašinomis užsiima.....atostogavo anie abudu per visą vasarą tenai...

Refleksijos ištrauka

Refleksijos protokolas *(S4)*

(S4) Ketvirto interviu patirtis (2020-07-22)

<...> Atėjus iki maldos kambario, esančio globos namų pirmo aukšto gale pradėjau žvalgytis kur įsitaisyti, kad ir Sigučiui būtų patogu, ir man pavyktų jį pakalbinti. Prie sienos pamačiau stalą, tai už stalo galo atsisėdau aš, o Sigutis pasistūmęs vaikštynę iki kito stalo galo, ją užstatė taip, kad apsisukęs galėtų ir atsiremti, ir truputį prisėsti. Atsistojo nugara į langą, į kurį kartkartėmis interviu metu pažvelgdavo, nes pro jį matėsi kiemas, jo mėgstama pavėsinė.

Aš kiek nerimavau dėl interviu eigos, savo gebėjimo tinkamai užduoti klausimus, juos tikslinti būnant dėmesingai pašnekovui.<...>

Interviu ištrauka

Interviu protokolas *(E2)*

(E2) Eleonora, 84 metai, interviu metu globos namuose gyvena 2 metai

<....>. *O jeigu būtumėte žinoję, kad teks gyventi globos namuose ar būtumėte ką_pakeitę savo gyvenime?* Nu pas mane, aš turėjau kambarius tame X (X g.) viską, ir buvo paveldėtoja juk mano, bet kad ji su manim nieko nedarė tai nutraukiau visus santykius, jei man reikėjo akis operuoti žinai<...> ir ji pasakė, kad aš tavęs nenunešiu. Nu jau ką, vaikeli, turi daryti, (?) tai negali su tokiu žmogumi gyventi ir dėl to aš nutraukiau testamentą ir parėjau čia. ir viskas. Ir nesigailiu nė biški (trupučio). <...> Ir čia aš susitvarkiau, čia aš labai gerai esu, esu labai patenkinta. Nu žinai ar namiškis, ar giminaitis juk negali tiek apsileisti, kad tave tiek nuskriaustų...tokie dalykai yra....sako mylėk artimą, o pats save daugiau... <...> kaip gerai dabar pirmam aukšte, gali visur vaikščioti, aš pati nelipu laiptais dėl kojos, ir aš čia su ta vaikštyne visur pereinu, o ten (pasitikslinome antrame aukšte) turėjo mane kelti, ir turi prašyti, o ar jie tave kada turės laiko nukels, o jei ne ...ir prašyti nemalonu visą laiką, o čia aš kuomet noriu tuomet einu, va turiu draugę, jai po draugyste išeiname, aš jai padedu, kad ji akelėmis silpnai mato ir einame „abidvi vedvi“ (mudvi abi). Man gerai yra maloniai jau turim draugystę, mes daug pasišnekam, mums yra gerai. <...> kai būdavom jauni pabūdavom prie kits kito

Interpretacinės fenomenologinės analizės žingsnių ištrauka

Fenomenologiniai komentarai

Analizės protokolas *(E2)*

Rūpinosi apsigyventi likusi viena Neturi savo šeimos Apsigyveno globos namuose dėl pašlijusios sveikatos	pakabintą jos ir vyro vestuvinę nuotrauką), na ir ten gyvenome, **aš** jau ne taip jauna ,,apsiženijau“, tos šeimos nesusilaukėme... **Vyras** kaip **mirė**, jau septyniolika metų, **palikau našlė** ,žinai, ir **aš** apie tuos senelių namus, šitie dar nebuvo pastatyti, **aš su klebonu** <.....> (kalba apie kunigą, kuris parapijoje klebonavo anksčiau, taria jo pavardę) **kalbėjau, buvau atvažiavusi prašyti**, kad **aš** pareičiau čia gyventi(-). **Nei vaikų, nei šeimos, žinai kaip** (-). Na ir kaip čia jau pastatė jis (ankstesnis klebonas) pasakė, kad gali pareiti, **aš** sakau, kad dar neapsisprendžiau, dar nėjau, pasilikau. Kaip nulūžau tą šlaunikaulį (parodo), koją štai ji yra lūžusi, va be to aš nepaeinu (to - rodo į priešais stovinčią vaikštynę) ir tada čia jis (klebonas) sako, žmogus, ir **aš** parėjau čia į senelių namus, labai jau patenkinta(.) klebonu, tas <....> (ankstesnis klebonas, taria jo pavardę)	Apsigyvenimas globos namuose kaip pasirinkimo nebuvimas

Transkribavimo simboliai

Ženklas	Reikšmė
...	Pauzė
(.)	Balso nuleidimas, tylumas
(‘)	Balso pakėlimas
(-)	Lygi intonacija
(?)	Klausiamoji intonacija
(pvz.juokas)	Pažymima, kas vyksta pokalbio metu, paaiškinimai
<...>	Pažymimi nuasmeninimai, išimamos neaiškios pokalbio vietos
kursyvas	Mintis, žodis, sakinys pasakytas, ištartas jaučiamai kitaip arba tyrėjo klausimas